

*Набиева Роҳат Абдуваҳҳобовна
Зикриёев Файзӣ Боқиевич*

Таърихи халқи тоҷик

Китоби дарсӣ барои синфи 11

*Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон
тавсия кардааст.*

ДУШАНБЕ 2011

ББК 74.26 Я72
М 80

Хонандаи азиз!

Китоб манбаи донишу маърифат аст, аз он баҳравар шавед ва эҳтиёт намоед. Кушиш ба харҷ диҳед, ки соли хониши оянда ҳам ин китоб бо намуди аслиаш дастраси додари хоҳарчаҳоятон гардад ва ба онҳо низ хизмат кунад.

Истифодаи иҷровии китоб:

№	Ному насаби хонанда	Синф	Соли таҳсил	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				Аввали соли хониш	Охири соли хониш
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					

ISBN 9965-05-032-5

М $\frac{4306020600 - 114}{418 (05) - 2000}$

ББК 74.26 Я72

© Набиева Р.А., Зикриёев Ф.Б. 2011.

САРСУХАН

Тарбияи ватандӯстӣ ин тарбияест, ки дар натиҷаи он шаҳрвандон Ватан, яъне ҷумҳурии соҳибистиклоли худро дӯст дошта, баҳри инкишофи он содиқона меҳнат мекунанд. Яке аз омилҳои муфиди тарбияи ватандӯстӣ ва ба камол расонидани ҷавонон ин дуруст ба роҳ мондани омӯзиши фанни «Таърихи халқи тоҷик» мебошад.

Ба туфайли соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон омӯхтани таърихи Ватан ва мақоми он дар ҷомеа торафт афзуда истодааст. Дар ин хусус Президенти ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон чунин қайд кардааст: «Агар кас гузаштаи аҷлоди худро надонад, инсони комил нест! Ин хитобаи сода, вале дар айни замон ҷиддии бузургони илму адаби мо аз қаъри асрҳо ба гуш мерасад ва хушдор медиҳад, ки аз таърихи миллату сарзамин, расму русум ва дину оини худ мудом воқиф бошем. Воқеан, таърихро хотираи инсоният меноманд. Пас, ҳар фард бе омӯзиши таърихи кишвари худ аслу насаб ва маърифати бумиву зотиашро пойдору бегазанд нигоҳ дошта наметавонад, аз решаи хеш дур ё канда шуда, ба вартаи гумномӣ ё фано қадам мениҳад ва, ба таъбири имрӯзиён, манкурт мешавад. Яъне инсон таърихи гузаштаи худро фаро нагирад, табиист, ки аз зоти худ, роҳи тайкарда, дастовардҳои сиёсиву фарҳангӣ ва бурду боҳти мардумаш ноогоҳ монда, чун махлуқе одамсурат, вале бепарво, бемасъулият, бенишон умр ба сар мебарад...

Имрӯз мардуми кишвар ба худшиносӣ ва барқарор кардани хотираи таърихӣ хеш беш аз пеш ниёз дорад. Мо бояд аз таърихи гузашта сабақ бигирем ва барои ваҳдати комили миллӣ корҳои бузургеро ба анҷом бирасонем»¹.

Дар асару мақола, суҳанронӣҳо ва паёмҳои Президенти ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон, алалхусус дар китоби бисёрҷилдаи «Тоҷикон дар оинаи таърих», концепсияи нави тафаккури таърихӣ пешниҳод гардидааст. Бо туфайли ин концепсия

¹ Эмомалӣ Раҳмон. Сарчашмаи худшиносии миллӣ// Б. Ғ. Ғафуров. Тоҷикон. Таърихи қадимтарин ва асри миёна. Китоби якум. – Душанбе: Ирфон, 1998. – С. 1-5.

шохрохе гузошта шудааст, ки шаҳрвандонамон таърих ва фарҳанги қадимаи хешро омӯхта, сатҳи маданияти умумӣ ва сиёсии худро дар асоси анъанаҳои муфиди аҷдодон баланд ва ғанӣ мегардонанд.

Имрӯз ҳар як хонанда вазифадор аст, ки бо кӯмаки амалии омӯзгорон таърихи Ватанро аз нигоҳи нав омӯзад. Дар рафти омӯзиш бояд пеш аз ҳама ба омилҳои зерин: азхуд кардани таҷрибаи муфиди таърихӣ; таҳлили объективонаи мушкилиҳо, камбудииҳо ва қавраҳои дар гузашта, равшан донистани вазифаҳои имрӯза ва ояндаи Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон диққати махсус дода шавад.

Маълум аст, ки қарни ХХI дар миқёси ҷаҳон, ҷумҳуриамон дар назди шаҳрвандон масъалаҳои ҷиддӣ мегузорад. Барои ҳалли онҳо шаҳрвандони асри навин бояд таърихи худро хуб дониста, дорои: маданияти баланди умумӣ-сиёсӣ, ахлоқи ҳамида буда, ватандӯсти ҳақиқӣ, интернатсионалист, меҳнатдӯст, бодобу хушбахлоқ, муборизи тантанави арзишҳои умумибашарӣ бошанд.

Хонандагони мӯхтарам бояд бидонанд, ки баъзе саҳифаҳои таърихи халқамон ҳанӯз дуруст таҳлил ва тадқиқ нашудаанд. Масалан, таърихи қарни ХХ халқи тоҷик гуногунранг буда, баъзе саҳифаҳои он то алҳол норавшан, баҳсталаб буда, камбудииҳои ҷиддӣ дар ҷомеа рухдода таҳлили ҷуқури худро наёфтаанд. Аз ин лиҳоз, ҳангоми таълиму тадрис ба масъалаҳои зерин диққати махсус додан лозим аст: сабабҳои таърихии ҷазодиҳии сиёсии солҳои 30-юм ва баъди ҷанг; сабабҳои солҳои тӯлонӣ дар Тоҷикистон тараққӣ накардани саноати вазнин; диққати лозимӣ надодан ба ободии мавзеҳои кӯҳистон; дар сохтмон, шаҳрсозӣ самаранок истифода нашудани архитектураи миллий (хусусан наққошӣ, қандакорӣ); дар соҳаи кишоварзӣ дуруст истифода нашудани захираҳои об, аз байн рафтани навъҳои самаранокӣ маҳсулоти кишоварзӣ, аз ҷумла қорводорӣ ва ғайраҳо.

Китоби дарсии «Таърихи халқи тоҷик» барои синфи 11 дар асоси барномаи таълимӣ, ки Мушовараи Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон онро тасдиқ кардааст, солҳои 1945–2011-умро дарбар мегирад. Китоб аз ду фасл ва даҳ боб иборат мебошад. Фасли якум хонандаро ба масъалаҳои давраи азнавбарқароркунии хоҷагии халқ, проблемаҳои муҳими Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 50-80-ум шинос хоҳад кард.

Фасли дуҷуми китоб ба давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Дар ин фасл мавзӯҳои зерин: ша-роити таърихӣ ва раванди ташкилёбии Ҷумҳурии соҳибистик-лолии Тоҷикистон, ҷанги шаҳрвандӣ, сулҳ ва ваҳдат дар сарзам-ни тоҷикон, гузаронидани ислоҳоти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва мақоми фарҳанг дар тарбияи шаҳрвандон, робитаҳо бо тоҷи-кони берунмарзӣ ва инчунин саҳми Тоҷикистон дар инкишофи ҷаҳони имрӯза таҳлил ва ҷамъбаст шудаанд.

Дар охири ҳар боб баъзе сарчашмаҳо ва саволу супоришҳо оварда шудааст.

Барои ҳаматарафа донистани таърихи навини ҳеш ба хонан-да инчунин тавсия карда мешавад, ки ба омӯхтани сарчашмаҳо диққати муҳим дода, бо ҷойҳои таърихӣ, сохтмонҳои калони Ҷумҳурии Тоҷикистон аз наздик шинос шавад.

Азбаски дарси «Таърихи халқи тоҷик» бо ҳаёти имрӯзаи ҷумҳурӣ пайваستاгӣ дорад, ба хонандагон тавсия карда меша-вад, ки аз матбуоти даврӣ ва барномаҳои симою садо низ сама-ранок истифода баранд.

Ҳамин тавр, дар назди хонандагони синфи ёздаҳ вазифаҳои басо мураккаб, вале мукаддас дар роҳи омӯзиши таърихи давраи соҳибистиклолии Тоҷикистон истодааст. Донистани масъалаҳои назариявӣ ва амалии ҷумҳурӣ ба хатмкунандагони мактабҳои таҳсилоти миёна имконият медиҳад, ки саҳми худро дар пешра-вии Ватан бевосита гузоранд.

Дар роҳи аз худ намудани таърихи халқи тоҷик, хонандагон объективона ба мушкилиҳо дучор мешаванд. Ин душвориҳо ҳу-сусан дар вақти омӯхтани проблемаҳои ташаккули миллати тоҷик, сохтор ва давлатдорӣ, масъалаҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ, фарҳангӣ, бурду бохт дар замони давлати Шӯравӣ, гузаронидан-ни ислоҳоти сиёсӣ, иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии соҳибистиклолии Тоҷикистон ва ғайра дида мешаванд. Хонанда-гон ба қўмаки методӣ ва ёрии амалии омўзгорон метавонанд душвориҳои дар роҳи омӯхтани таърихи Ватан руҳодаро ҳал намоянд.

Умедворем, ки ин китоби дарсии ба хонандагон пешниҳод-шуда сифати таълимно бехтар мегардонад.

Боварии комил дорем, ки бо мустаҳкам гардидани сулҳ ва ваҳдати миллий, Тоҷикистони соҳибистиклол ба таҷрибаи таъри-хии ҳеш ва қомёбиҳои илму-техникаи ҷаҳонӣ тақя намуда, дар қарни XXI музаффариятҳои бузург ба даст меорад.

ФАСЛИ ЯКУМ

ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ

1945–1990

БОБИ 1.

ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ДАВРАИ **АЗНАВБАРҚАРОРКУНИИ ҲОҶАГИИ ХАЛҚ** **(СОЛҲОИ 1945-1950)**

1. БА ОХИР РАСИДАНИ ҶАНГ ВА ОҶОЗИ **АЗНАВБАРҚАРОРКУНИИ ҲОҶАГИИ ХАЛҚ**

Вазъияти байналхалқӣ Ба торумори фашизм дар вазъияти байналхалқӣ байналхалқӣ ва сиёсати берунаи мамлакатҳои ҷаҳон тағйиротҳои кулӣ ба амал омаданд. Дар натиҷаи мағлуб гардидани фашизм ва муборизаи синфи коргар бо сарвари хизмҳои коммунистӣ дар якҷанд мамлакатҳои Европай Шарқӣ ва Осиё инқилобҳои пролетарӣ галаба кард, сохтори сотсиалистӣ ташкил ёфт. Ба ин сохтор Иттиҳоди Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ (ИҶШС), Албания, Венгрия, Булғория, Ветнам, Олмони демократӣ, Куриёи шимолӣ, Мугулистон, Полша, Югославия, Чехославакия, Руминия, Хитой, баъдтар Куба дохил гардиданд.

Ҷанг ба халқҳои ҷаҳон зарари моддӣ ва маънавӣ расонда, миллионҳо шахрвандонро нобуд гардонд, инкишофи ҷомеаи инсонӣ ба ақиб партофта шуд. Аз ин ҷанги хонумонсуз пеш аз ҳама Иттиҳоди Шӯравӣ зарари калон дид. Зиеда аз 30 миллион шахрвандон ҳалок гардида, мамлакат зарари калони иқтисодӣ дид.

Халқҳои ҷаҳон аз ҳукуматдорони худ талаб мекарданд, ки саркардагони ҷанг ҷазо дода шуда, минбаъд пеши роҳи ҷангҳои ҷаҳонӣ гирифта шавад. Моҳи августи соли 1945 давлатҳои бузурги ҷаҳон дар конференсияи Потсдам ҷамъ омада, фашизмро маҳкум намуда, барои ҷазо додан ба гунаҳкорони ҷанг Трибунали Ҷарбӣ созмон доданд, ки он 1-уми октябри соли 1946 ғайолияташро ба охир расонд.

Қувваҳои сулҳҷӯи ҷаҳон низ созмонҳои худро таъсис доданд. Аз ҷумла, танҳо соли 1945 Созмони Милали Муттаҳид, Иттифокҳои қасаба, Федератсияи занон, ҷавонон ва дигар

ташкilotҳои оммавӣ ташкил ёфтанд, ки баҳри пойдории сулҳ дар ҷаҳон мубориза бурданд.

Созмони Милали Муттаҳид (СММ) дар асоси Қарори конференсияи таъсискунандаи Сан-Франсиско 26 июни соли 1945 ташкил ёфта, барои пойдор намудани сулҳ ва таъмини бехатарӣ дар рӯи замин мунтазам мубориза мебарад. Мувофиқи Оиннома СММ аз Ассамблеяи генералӣ, Шӯрои бехатарӣ, Шӯрои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, Шӯро оид ба васоят, Суди байналхалқӣ ва Котибот иборат аст.

Соли 2005 мардуми ҷаҳон 60-солагии ин созмони бонуфузро ҷашн гирифтанд. Дар айни замон ба ҳаёти ин Ташкилоти бонуфуз қариб 200 давлат дохил буда, Котиби генералии СММ Пан Ги Мун мебошад.

Дар солҳои баъдичангӣ чунин қувваҳои сиёсӣ-оммавӣ, ба монанди ҳаракати байналхалқии коргарӣ, коммунистӣ, аҳзоби сотсиал-демократӣ низ саҳми худро дар мустаҳкам намудани сулҳ гузоштаанд.

Ба ҳаёти озоишта гузаштани Тоҷикистон

Тамом шудани ҷанг ва фаро расидани ҳаёти озоишта ба Ҷумҳурии Тоҷикистон имконият дод, ки ба қори бунёдкорӣ машғул шавад.

Гарҷанде Тоҷикистон аз ҳатти фронт дур бошад ҳам, вале ҷанг хоҷагии онро хароб карда буд. Хусусан, ба фронт фиристодани автомобил, асп ва дигар олотҳои техникаӣ барои давом додани нақшаҳои созидагӣ монеъ мешуданд. Дар шаҳр ва ноҳияҳои ҷумҳурӣ сохтмони манзил, муассисаҳои маданий-маишӣ, кӯпрукҳо, каналқобӣ ва аз худ қардани заминҳои бекорҳобида муваққатан қатъ гардида буданд.

Дар Тоҷикистон барқароркунии баъдичангӣ хусусиятҳои хося худро дошт. Агар дар ҷумҳурияҳои ҷангдида вайронаҳоро барқарор намуда, биноҳои истиқоматӣ, қорхонаҳо, роҳҳо, мактабҳо, иншоотҳои обёрӣ ва ғайраҳоро аз нав сохтан зарур бошад (зеро душман ҳамаи онҳоро ба ҳок яксон қарда буд), дар ҷумҳурии мо пеш аз ҳама он қорхонаҳоеро, ки дар давраи ҷанг муваққатан аз қор монда буданд, онҳоро ба қор дароварда, сохтмони қорхонаҳои нави саноати сабуқ, нерӯгоҳҳои барқиву обӣ, инкишофи пахтақорӣ ва қорводорӣ зарур буданд.

Бо мақсади аз нав эҳё қардани хоҷагии халқ 8-уми августи соли 1946 Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон нақшаи панҷсолаи қорумро (солҳои 1946-1950) қабул намуд. Вази фаи панҷсолаи қо-

рум ба дараҷаи пешазчангӣ расонидани хоҷагии кишоварзӣ ва саноат буд. Мувофиқи нақша маҳсулоти саноатӣ ва кишоварзӣ зиёд карда мешуд. Сохтмони корхонаҳои равангашӣ, стансияи электрикӣ-обӣ пешбини шуда буд. Заминҳои бекорхобида аз худ карда шуда, қорҳои обёрӣ дар водихои Вахш Ҳисор гузаронида шуда, кишти пахта бояд зиёд мегардид. Инчунин бояд базаи моддӣ-техникии истеҳсолоти хоҷагии кишлоқ мустаҳкам мегардид. Дар панҷсола ба истеҳсоли маҳсулоти сермасраф диққати калон дода, ба қор даровардани комбинати Тақоб, қонҳои Олтин-Топпан, Чорукдарон ва ғайраҳо ба нақша гирифта шуд.

Мувофиқи нақшаи панҷсола, бояд ба инкишофи маорифи халқ, тандурустӣ ва сохтмони манзилгоҳ диққат дода мешуд.

Дар Мурочиатномаи ташкилотҳои хизбӣ, шӯравӣ, комсомолӣ ба меҳнаткашони ҷумҳурӣ қайд гардида буд, ки ҳар як шаҳрванд баҳри пеш аз мӯҳлат иҷро кардани панҷсола бояд саҳми арзандаи ҳудро гузорад. Қоргарон ва деҳқонон аввалин шуда мурочиатномаро дастгирӣ намуда, баҳри иҷроиши панҷсола қамар бастанд.

Мардон, занон ва ҷавонони ҷумҳурӣ ўҳдадорҳои инфиродӣ гирифта, дар заводу фабрика ва саҳроҳои қолхози намунаи меҳнат нишон меоданд. Сарфи назар аз душвориҳои баъдичангӣ, қормандони қорхонаҳо дар қорайи пеш аз мӯҳлат иҷро кардани нақшаҳои истеҳсолӣ ҳабар меоданд.

Дар давраи азнавбарқарорқунӣ дар соҳаи саноат низ душвориҳои объективӣ ва субъективӣ вуҷуд доштанд. Аз қумла, қадрҳои баландиҳтисос намерасиданд, муассисаҳои саноатӣ ба ашӣи хом ва қисмҳои эҳтиётӣ мӯҳтоҷ қашид, ҳавасмандии моддӣ дар сатҳи паст меистод.

Дар асоси қарори ҚМ ҚҚ (6) Тоҷикистон ва СКХ Ҷумҳурӣ аз 10 июли соли 1945 дар мамлакат комиссияҳои маҳсус қорайи дар истеҳсолот истифода бурдани иштирокчиёни қанг таъсис дода шуд. Танҳо дар вилояти Ленинобод соли 1947 комиссияҳо 10818 нафар собиқ қанговаронро ба истеҳсолот қалб намуданд. Вале таъмини муассисаҳои саноатӣ бо қадрҳо бо ин роҳ ҳал нагардид, бинобар ин, Пленуми ҚМ ҚҚ (6) Тоҷикистон моҳи август соли 1947 масъалаи «Дар қорайи фаъолияти муассисаҳои саноатии ҷумҳурӣ»-ро муҳокима намуда, таъсия қард, ки қавонон ба мактабҳои ФЗО ва ФЗУ қалб қарда шаванд. Аз соли 1946 то 1950 ин мактабҳо қорайи саноат, сохтмон ва нақлиётӣ ҷумҳурӣ 8,7 ҳазор мутахассисони қавонро тайёр намуданд.

Тадбирҳо оид ба пешрафти хоҷагии халқ

Сарфи назар аз мушкилиҳо саноати ҷумхуриӣ бо техникаи нав ва технологияи пешқадам таҷҳизонида мешуд. Ба баланд бардоштани савияи маданӣ-техникии коргарон диққати махсус дода мешуд. Дар назди муассисаҳои саноатӣ курсҳо барои супоридани минимумҳои техникӣ, мактабҳои таҷрибаи пешқадам, аз худ кардани ихтисоси дуум ва ғайра амал мекарданд. Танҳо дар соҳаи саноати бофандагӣ соли 1947 3149 коргарон ба шаклҳои гуногуни хониш фаро гирифта шуданд.

Дар байни синфи коргари ҷумхуриӣ мусобикаи ватандӯстона барои пеш аз мӯҳлат иҷро намудани панҷсолаи азнавбарқароркунӣ авҷ гирифт. Дар натиҷа нақшаи панҷсола дар 4 солу 3 моҳ иҷро гардид. Муассисаҳои нави саноатӣ: заводи механикӣ ва таъмири моторҳо (с. 1946), фабрикаҳои дӯзандагӣ, трикотажбарорӣ дар Душанбе, заводи механикӣ дар Конибодом, комбинати истехсоли масолеҳи сохтмонӣ дар Вахш (с. 1946), заводҳои хиштбарорӣ дар Қўргонтеппа ва Ҳисор (с. 1948), заводи шишабарорӣ дар Ленинобод (с. 1949), Нерӯгоҳи барқи обии Варзоби Поён (с. 1949) ва ғайра ба кор шурӯъ намуданд. Хамагӣ дар панҷсола 14 корхонаи нави саноатӣ ба кор даромаданд. Синфи коргар аз ҷиҳати миқдор афзуда, босифат гардид. Шумораи он ба 178 ҳазор нафар расид, ки нисбати давраи тоҷангӣ 19 фоиз афзуда буд. Вале дар фаъолияти корхонаҳои саноатӣ камбудии ҷиддӣ вучуд доштанд. Чунончӣ, баъзе корхонаҳо нақшаро аз рӯи навъҳои истехсоли маҳсулот иҷро накарданд, сифати маҳсулот беҳбудиро меҳост ва истехсоли маҳсулоти нафтӣ низ талаботро қонеъ намегардонид.

Чанг ба хоҷагии кишоварзии ҷумхуриӣ низ таъсири худро расонда буд, зеро деҳқонони зиёд ва техникаи хоҷагии қишлоқ ба чанг сафарбар карда шуда буданд. Аз нарасидани қувваи корӣ ва техника чандин сол як қисми заминҳо шудгор ва каналу ҷӯйборҳо аз гил тоза нашуда буданд. Ба ҷои пахта ғалла мекоштанд. Дар солҳои чанг истехсоли пахта 2,6 баробар кам шуд. Хоҷагҳои пахтакор ва чорводор зарари калон дида буданд. Саршумори чорво хело кам шуда буд.

Барои барқарор кардани хоҷагии қишлоқ Ҳукумати Иттифок ва Ҷумхуриӣ чандин ҳуҷҷатҳо, аз ҷумла Шӯрои Вазирони ИҶШС моҳи март соли 1949 қарорро «Оиди чорабиниҳо доир ба тараққиёти минбаъдаи пахтакорӣ дар Тоҷикистон барои

солҳои 1949-1952», ва «Дар бораи муттаҳидкунии колхозҳои хурд» (маи соли 1950) қабул намуд.

Масъалаҳои инкишофи хоҷагии кишлоқ дар Пленумҳои февралӣ ва мартӣ соли 1947, мартӣ соли 1949 ва Анҷумани VI ҲК Тоҷикистон муҳокима гардиданд.

Ҳукумати Тоҷикистон барқароркуниро аз мурочиат ба ҳамаи меҳнаткашони деҳот (апрели с. 1946) сар кард. Дар он гуфта мешуд, ки вусъат додани пахтакорӣ на танҳо кори ҷуръа аст, балки воситаи асосии беҳтар намудани неқӯаҳволии шаҳрвандони ҷумҳурӣ мебошад. Мурочиатнома аз тарафи меҳнаткашони деҳот дастгирӣ карда шуд. Дар натиҷаи меҳнати фидокоронаи деҳқонон соли 1946 дар ҷумҳурӣ 136 ҳазор тонна пахта ҷамъоварӣ карда шуд.

Барои аз ҷиҳати ташкилӣ ва хоҷагӣ мустаҳкам намудани колхозҳо Ҳукумати Тоҷикистон хоҷагиҳои деҳқонии ноҳияҳои кӯҳистонро ба водии Вахш кӯчонид. Соли 1945 ба водии Вахш танҳо аз ноҳияҳои ҷумҳурӣ 1,5 ҳазор хоҷагӣ ва аз ноҳияҳои ғуноғуни ИҶШС зиёда аз 4 ҳазор хоҷагӣ кӯчонида шуданд. Умуман, дар солҳои 1946-1950 ба ноҳияҳои пахтакори водии Вахш зиёда аз 18 ҳазор хоҷагӣ кӯчонида шуданд.

Дар ҷумҳурӣ ба тайёр намудани кадрҳои баландхаттисоси хоҷагии кишоварзӣ диққати махсус дода мешуд. Бо ин мақсад курсҳои кӯтоҳмуддат ва мактабу техникумҳо кушода шуданд. Аз ҷумла, дар Душанбе соли 1947 мактаби дусолаи ҷумҳуриявӣ барои тайёр кардани раисони колхозҳо ташкил дода шуд. Курсҳои кӯтоҳмудлатро ҳазорҳо ҳисобчиёну агрономҳо, мудирони участкаҳо ва зоотехникҳо хатм карданд. Соли 1950 дар ҷумҳурӣ 2,8 ҳазор механизатор, аз ҷумла, 1,9 ҳазор тракторчӣ тайёр карда шуд, ки дар баланд бардоштани дараҷаи маданияти истеҳсоли зироаткорӣ ва ҷорводорӣ саҳми худро гузоштанд.

Ҷумҳуриҳои бародар низ дар тайёр намудани кадрҳои баландхаттисос ёрии амалии худро расонданд.

Хоҷагии кишлоки Тоҷикистон сол то сол бо техникаи нав таъмин мегардид. Соли 1950 дар ҷумҳурӣ 6 МТС нав ташкил дода шуда, 3704 трактор ба деҳотиён хизмат мекарданд. Дар МТСҳо вазифаи ҷонишини директор оид ба кори сиёсӣ (с. 1947) ҷорӣ карда шуд, ки дар тарбияи меҳнаткашони деҳот саҳми босазо мегузошт. Вале дар фаъолияти колхозҳо ва махсусан дар кори роҳбарии онҳо камбудии ҷиддӣ содир мешуданд. Аз ҷумла, устави артели хоҷагии кишлоқ вайрон карда шуда, рӯзи меҳнат нодуруст тақсим карда мешуд, заминҳои давлатӣ, моликияти

колхозиро медуздиданд. Дар баъзе ноҳияҳо роҳбарони колхозҳо вазифаро сӯйистеъмол карда, ба вайронкорӣ қавравӣ роҳ медоданд. Ин камбудӣ дар Қарори Шӯрои Вазирони ИҶШС ва КМ ВКП (б) аз 19-уми сентябри соли 1946 «Тадбирҳо оиди барҳам додани вайронкунии устави артели хоҷагии қишлоқ» махсус қайд гардиданд, ки мувофиқи он ҳукуматҳои маҳаллӣ бояд ин камбудӣро ошкор намуда, онҳоро барҳам диҳанд. Дар натиҷаи барҳам додани камбудӣ истеҳсоли маҳсулоти хоҷагии қишлоқӣ сол то сол меафзуд. Чунончӣ, соли 1947 дар ҷумҳурӣ 162 ҳ.т., соли 1948 – 202,5 ҳ.т. ва соли 1950 – 288 ҳ.т. пахта ҷамъоварӣ карда шуд.

Соҳаҳои дигари қишлоқӣ низ инкишоф ёфтанд. Аз ҷумла, истеҳсоли картошка, зағир зиёд шуда, боғу ангурпарварӣ, пиллапарварӣ натиҷаи хуб доданд. Меҳнати кормандони деҳотро ба назар гирифта, соли 1948 – 139 нафар пешқадамони истеҳсолот сазовори унвони олий – Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ гардиданд. Дар байни онҳо А. Қосимов, П. Оқилов, Р. Расулов, С. Ёрунхӯчаев ва дигарон буданд.

Дар ба даст даровардани ҳосили баланди пахта занони ҷумҳурӣ низ саҳми арзанда гузоштаанд. 41 нафар колхозчизанон сазовори унвони Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ гардида, қариб 1500 колхозчизанон бо ордену медалҳо сарфароз гардонда шуданд. Дар байни онҳо Ҳалима Ширинова, Ҷаҳон Эргашева, Ҷонон Урунова ва дигарон буданд.

Чорводорӣ ва галлакорӣ талаботро қонеъ намекунондиданд, доир ба ин соҳаҳо тадбирҳои мушаххас андешидан лозим буд. Соли 1950 чорвои калони шохдор 96,2 фоизи давраи пешазҷангиро ташкил медод. Барои инкишофи чорводорӣ дар минтақаҳои пахтакорӣ колхозу совхозҳо аз андозаи ғӯшт, пашм ва пӯст озод карда мешуданд. Ҳукумат барои ин соҳа маблағи зиёд ҷудо кард. Танҳо барои сохтани биноҳо барои чорво 34,5 млн., сӯм ҷудо карда шуд. Дар натиҷа дар Бадахшони Кӯҳӣ чорвои калони шохдор 3,5 маротиба, саршумори ғӯсфанд -11, буз - 14 маротиба афзуд.

Дар натиҷаи зиёд гаштани маҳсулоти қишлоқӣ зиёда аз 500 колхозҳо миллионер гаштанд, вазъи моддӣ ва маданият меҳнаткашони деҳот сол то сол хуб мегардид. Тоҷикистон танҳо аз пахта соли 1950 - 1.260.400 ҳазор сӯм даромад гирифт, ҳар як рӯзи меҳнати қишлоқӣ аз 20 то 30 сӯм гардид.

Анҷумани кормандони хоҷагии қишлоқӣ ҷумҳурӣ, ки моҳи феввали соли 1948 дар Душанбе баргузор гардид, оид ба

инкишофи ҳамаи соҳаҳои хоҷагии қишлоқ қарорҳои мушаххас қабул кард. Баҳри инкишофи кишоварзӣ тадбирҳои судманд: аз ҷумла, муттаҳид кардани хоҷагиҳои майданӣ колхозӣ, мустақкам намудани базаи моддӣ-техникии хоҷагиҳои коллективӣ, тайёр кардани кадрҳо барои деҳот, аз ҷиҳати моддӣ ва маънавӣ ҳавасманд кардани деҳқонро андешидан зарур буд.

Соли 1950 муттаҳидшавии колхозҳои майданӣ ба амал омад. Агар соли 1949 дар ҷумҳурӣ 2685 колхоз бошад, соли 1950 миқдори онҳо ба 1314 расид. Базаи моддӣ-техникии онҳо мустақкам гардид. Аз ҷумла, як қисми хоҷагиҳои коллективӣ бо қувваи барқ таъмин шуданд. Солҳои 1946-1950 дар ҷумҳурӣ 75 нерӯгоҳҳои барқии обии колхозӣ ба қор даромаданд. Бо барқ таъмин шудани деҳот ба болоравии ҳаёти маданӣ-маишии аҳоли ва умуман баланд шудани ҳосилнокии меҳнат дар кишоварзӣ мусоидат намуд.

2. ДАР ШАРОИТИ НАВИ ОСОИШТА АФЗУДАНИ МАҚОМИ ФАРҲАНГ

Дар ҳар даври замон фарҳанг ба мардум илҳом бахшида, ҳисси ватандӯстии шаҳрвандонро баланд мегардонд. Пас аз ба охир расидани ҷанг фарҳанг вазифаи худро дар шароити нави осоишта муайян мекард. Оиди ин масъала КМ ҲКИШ якҷанд қарорҳои махсус «Дар бораи журналҳои «Звезда» ва «Ленинград» (14 августи соли 1946), «Дар бораи репертуарҳои театрҳои драматикӣ ва ҷораҳои беҳтар кардани он» (26 августи соли 1946) ва ғайраҳо қабул кард, ки онҳо самтҳои асосии қори фарҳангӣ ва гоҷавиро муайян менамуданд. Мутаассифона, дар фаъолияти идораҳои маданӣ-маърифатӣ баъзан хусусиятҳои ҳоси милли ба ҳисоб гирифта намешуданд.

**Маорифи халқ,
илм, адабиёт,
санъат ва
муассисаҳои
фарҳангӣ**

Солҳои баъдичангӣ дар қори маориф ба ҷабҳаҳои зерин: барқарор намудани теъдоди мактабиён, ки солҳои ҷанг ҳело кам шуда буданд, эҳёи наشري барнома ва китобҳои дарсӣ, дар ноҳия ва шаҳрҳо ташкил додани мактаб-интернатҳо, аз таълими хатмии миёнаи нопурра ба таълими хатмии миёнаи пурра гузаштан ва ғайраҳо диққат дода мешуд.

Моҳи августи соли 1946 Пленуми XIX КМ ПК (б) Тоҷикистон масъалаи «Дар бораи ҷораҳои беҳтар намудани ко-

ри маорифи халк»-ро муҳокима намуда, роҳҳои барқарор намудан ва инкишоф додани таҳсилоти умумиро муайян кард. Дар ҷумҳурии хусусан ба мустаҳкам намудани базаи моддии мактабҳои дикқати калон дода шуд. Танҳо солҳои 1949-1950-ум 602 бинои нави мактаб ба қор даромада, миқдори умумии он ба 3 ҳазор расид, шумораи талабагон бештар аз 300 ҳазор нафарро ташкил меод.

Омузгорони лаёқатманд дар Донишқадаи дорулмуаллимини Самарқанд тайёр карда мешуданд. Соли 1948 Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ташкил ёфт, ки он саҳми худро дар инкишофи маориф то ҳол бомуваффақият гузошта истодааст.

Ба мушкилиҳои иқтисодӣ нигоҳ накарда, баъди ба охир расидани ҷанг ба инкишофи илм, адабиёт ва санъат дикқати махсус дода шуд. Олимони ҷумҳурии дар яқҷоягӣ ва кӯмаки амалии олимони дигар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ саҳми худро дар инкишофи илмҳои табиатшиносӣ, техникӣ ва гуманитарӣ ҷомеашиносӣ гузоштанд. Солҳои баъди ҷанг ходимони илми тоҷик бо ҳамкории олимони рус С. Айнӣ, М.С. Андреев, Е.Э. Бертельс, Б.Г. Гафуров, А.М. Баҳоваддинов, А.А. Семёнов, В.П. Красичков, А. Мирзоев, З.Ш. Раҷабов, С.Ф. Ольденбург, Е.Н. Павловский, А.Ю. Якубовский ва дигарон дар мавзӯҳои муҳим як силсила тадқиқотҳои худро ба итмом расонданд.

Шоирону нависандагони тоҷик эҷодиёти худро ба ҷалб намудани шаҳрвандон ба қорҳои азнавбарқароркунӣ, мустаҳкам намудани дӯстии халқҳо, тарбияи насли наврас ва ба ҳаёти ғаёолияти зани тоҷик бахшида буданд. Дар ин солҳо асарҳои С. Айнӣ «Ёддоштҳо», А. Лоҳутӣ «Пари бахт», М.Турсунзода «Қиссаи Ҳиндустон», «Ман аз Шарқи озод», Р. Ҷалил «Одамони ҷовид», Ҷ. Иқромӣ «Шодӣ», М. Миршакар «Қишлоқи тиллоӣ» ва дигар китобҳои зиёди бадеӣ аз ҷоп баромаданд.

Дар даҳаи адабиёти шӯравии тоҷик, ки соли 1949 дар Москва барпо гардида буд, ба эҷодиёти шоир ва нависандаи тоҷик баҳои хело баланд дода шуд.

Санъаткорони ҷумҳурии низ қори пурсамари эҷодӣ намуда, табиӣ мардумро шод гардониди, сатҳи эстетикӣ шаҳр-

*Аввалин ректори
Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон,
академик
З.Ш. Раҷабов*

вандонамонро хело баланд бардоштанд. Театри опера ва балет соли 1947 балети С. Баласанян «Лайлӣ ва Мачнун»-ро ба сахна гузошт, ки муаллиф ва иҷрокунандагони ролҳои асосӣ Ғ. Валаматзода, Л. Зоҳидова, М. Қобилов ва дигарон ба Мукофоти давлатии ИҶШС мушарраф гардиданд.

9 октябри соли 1946 КМ ХК (6) Тоҷикистон дар бораи «Тадбирҳо оиди минбаъд инкишоф ёфтани санъати театри ва мусиқии Тоҷикистон» қарор қабул намуд, ки дар он чунин омадааст: «дар як қатор пьесаҳои дар театрҳо намоиш дода мешудагӣ, ки ҳеҷ гуна аҳамияти таърихӣ ва тарбиявӣ надоранд, зиндагии шохон, хонҳо ва аъёну ашроф идеализатсия карда мешавад».

Ҳарчанд имконияти маблағгузорӣ барои ривочи муассисаҳои маданӣ-маърифатӣ маҳдуд бошад ҳам, баъди ҷанг дар ин соҳа кор дар ду ҷабҳа бурда мешуд. Аввалан, клубҳо, кинотеатрҳо, китобхонаҳо ва боғҳои истироҳатие, ки солҳои ҷанг аз кор монда буданд, таъмир ва ба кор омода карда шуданд. Дуввум, аз ҳисоби маблағҳои давлат, иттифокҳои касаба ва бо қувваи ҳуди колхозу совхозҳо биноҳои нави маданӣ-маърифатӣ сохта мешуданд.

Дар охири соли 1950 дар ҷумҳурӣ 971 хонаи маданият ва клуб, 1337 чойхона-қироатхона ва 4 музей таърихӣ-кишваршиносӣ амал мекарданд. Танҳо бо маблағи колхозчиён 465 клуб ва 366 чойхона-қироатхона сохта шуданд. Муассисаҳои маърифатӣ дар баланд бардоштани маданияти умумии шаҳрвандон хизмати босазо кардаанд.

Дар қори тарбиявии шаҳрвандон ва баланд гардидани сатҳи дониши сиёсии онҳо матбуот ва дигар воситаҳои таблиғот мақоми махсус доштанд. Соли 1945 нашри рӯзномаҳои «Ҷавонони Тоҷикистон», «Сталинская молодёжь», «Пионери Тоҷикистон» аз нав барқарор карда шуд. Инчунин фаъолияти маҷалла, рӯзномаҳои ҷумҳуриявӣ, ноҳиявӣ барқарор гашта, инкишоф ёфтанд.

Қори ғоявӣ-сиёсии байни меҳнаткашон ба воситаи маорифи сиёсӣ ва Ҷамъияти «Дониш» пурқувват гардид. Дар коллективҳои меҳнатӣ лекторон ва агитаторон мунтазам аз рӯи мавзӯҳои актуалӣ баромад намуда, саҳми ҳудро дар таблиғи ташвиқоти вазъияти дохилии мамлакат ва ҳаёти байналхалқӣ мегузоштанд.

**Дарачаи
некӯаҳволии
халқ**

Пас аз ба охир расидани ҷанг Давлати Шӯравӣ барои бехтар намудани некӯаҳволии халқ якчанд тадбирҳо андешид. Пеш аз ҳама, коргарон ба рӯзи кори 8-соата, ҳафтаи кори 6 рӯза гузашта, рухсатии меҳнатӣ барқарор карда шуд.

Дар солҳои 1946-1950 нархи маҳсулоти ҳӯрокворӣ ва пӯшока се маротиба арзон гардид. Музди меҳнати коргарон афзуда, некӯаҳволии меҳнаткашони деҳот бехтар шуд. Давлат барои маърақаҳои иҷтимоӣ-маданӣ зиёда аз 3 млн. сӯм ҷудо кард. Нафақа ва кӯмаки моддии инвалидон (маъҷубон)-и ҷанг соли 1950 қариб 70 млн. сӯмро ташкил дода буд.

Соли 1947 Ҳокимияти Шӯравӣ дар бораи бекор намудани тартиби карточкагӣ (варақа) ба молҳои саноатӣ, ҳӯрокворӣ ва гузаронидани ислоҳоти пулӣ қарорҳо қабул кард.

Дар солҳои баъдиҷангӣ шумораи муассисаҳои табобатӣ ва шифохонаҳо (санатория) зиёд шуданд. Инчунин шумораи кӯдакистонҳо, богчаҳои бачагон, истироҳатгоҳҳои пионерӣ зиёд гардиданд. Танҳо соли 1950 дар лагерҳои пионерӣ ва истироҳатгоҳҳо зиёда аз 11 ҳазор бачагон истироҳат карданд.

Ба тарбияи ҷисмонии ҷавонон низ диққат дода мешуд. Дар Тоҷикистон 63 ҳазор варзишгарон ва зиёда аз ҳазор коллективҳои спортӣ, вучуд доштанд, ки аз ҷумла 279-тои онҳо дар колхозҳо буданд.

Ба сохтмон ва обод гардонидани шаҳру деҳот низ диққати махсус дода мешуд. Солҳои 1946-1950 дар Тоҷикистон 418,3 м. кв. манзилгоҳҳо сохта шуданд. Колхозчиён низ манзилҳои хуб месохтанд. Вале сохтмон ҳанӯз қафо мемонд, талаботи шаҳрвандон ба манзил конеъ намегардид. Обод гардонидани кишлоқҳо, шиноидани дарахтҳо симои деҳотро дигаргун мекарданд.

Радио, телефон, ҷароғи барқӣ дар ҳаёти деҳот бештар роҳ меёфтанд. Барои ободу зебо гардонидани шаҳрҳои Душанбе, Қӯргонтеппа, Хучанд, Кӯлоб ва ғайраҳо диққати махсус дода мешуд.

Ҳамин тавр, зери роҳбарии ташкилотҳои ҷизбӣ ва шӯравӣ халқи тоҷик тавонист вазифаи мукаддаси худро дар азнав-барқарор намудани ҳаёти хоҷагӣ ва фарҳангӣ пеш аз муҳлат иҷро намояд.

Гарчанде ҷанг ба маънавиёт ва ҳаёти иқтисодию-иҷтимоӣ зарари калон расонда бошад ҳам, шаҳрвандони ҷумҳурий мушкิลӣ ва камбудии ҷангро паси сар карда, ба рӯҳияи ба-

ланди ҳамдигарфаҳмӣ дӯстӣ зиндагонӣ намуда, садоқатмандона барои пешравии ҷомеа меҳнат мекарданд.

3. ҲАЁТИ ЧАМЪИЯТӢ-СИЁСӢ

Азнавсозии ҳаёти ҷамъиятӣ-сиёсӣ дар ҷумҳурӣ

Азбаски дар солҳои ҷанг демократияи сотсиалистӣ маҳдуд шуда буд, бинобар ин зарурати такмил ва инкишофи ин масъала ба миён омад. Вазъият талаб мекард ки пеш аз ҳама дар фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ: шӯроҳо, хизб, иттифокҳои касаба, комсомол, занон шакл ва усулҳои навини кор, ки ба замони осоишта мувофиқат кунад, истифода бурда шаванд.

Дар шароити ҷанг демократияи дохилидавлатӣ маҳдуд гардида, фаъолияти созмонҳои ҷамъиятӣ марказонида шуда буд. Вазъият талаб мекард, ки дар ин қисмат тағйиротро ба амал оварда, роҳбарӣ ва афкори коллективӣ барқарор карда шавад. Дар фаъолияти созмонҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ тарзи идоракунии маъмуриятчигӣ ҷой дошта, дар баъзе мавридҳо ташкилотҳои хизбӣ вазифаҳои ташкилотҳои шӯравӣ ва хоҷагиро иваз мекарданд. Бинобар ин, бояд ҳарчи зудтар сохтори роҳбарӣ ва тарзи демократикунории ҷомеа ба низом медаромад. Бо ин мақсад кор аз такмил ва инкишофи фаъолияти Шӯрои Олии ҷумҳурӣ ва Шӯроҳои маҳаллӣ оғоз ёфт. Пеш аз ҳама ҳайати Шӯроҳо аз ҳисоби ҷанговарони аз фронт баргашта пурқувват гардида, ба демократикунории ҳаёти онҳо диққат дода шуд. Бо ин мақсад моҳи феввали соли 1947 интиҳобот ба Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон ва январи соли 1948 ба Шӯроҳои маҳаллии депутатҳои меҳнаткашон гузаронида шуд. Дар натиҷа Шӯроҳо аз ҷиҳати ташкилӣ мустаҳкам шуда, иштироки омма дар ҳалли масъалаҳои хоҷагӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва фарҳангӣ афзуд.

Шумораи вакилони халқ дар Шӯроҳо сол то сол зиёд мегардиданд. Дар аввали солҳои 50-ум дар Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон - 291 нафар, дар кишлоқ ва шаҳрчаҳо - 8908 вакилон интиҳоб шуда, фаъолияти самаранок нишон медоданд.

Ташкилотҳои сиёсӣ ҷамъиятӣ

Ҳизбиён, ки солҳои ҷанг дар сафи пеш истода, бар зидди фашистон мубориза мебуданд, обрӯ ва эътибори онҳо боз ҳам баланд гардид. Аз ҷанг 16235 аъзоён ва номзадҳои хизб бар-

гашта, ташкилотҳои ҳизбиро ҷорӣ намуданд. Соли 1948 Ҳизби коммунистии Тоҷикистон аз 2323 ташкилоти ибтидоӣ иборат буда, дар ҳаёти худ 31786 номзад ва аъзоёни ҳизбро муттаҳид мекард. Солҳои баъдичангӣ бо сарвари ташкилотҳои ҳизбӣ қорҳои азнавбарқароркунӣ, тарбиявӣ фарҳангӣ сурат мегирифтанд.

Дар солҳои баъдичангии азнавбарқароркунии ҳоҷагии халқ фаъолияти ташкилотчиӣ, илмӣ-фарҳангӣ ва тарбиявӣ Бобоҷон Ғафуровро ба назар гирифта Пленуми ҳаҷдахуми КМ Ҳизби коммунистии Тоҷикистон (3-5 июни соли 1946) ӯро котиби якуми Ҳизби коммунистии ҷумҳурии интиҳоб намуд (солҳои 1946-1956).

Фаъолияти ҳизбӣ ва давлатии Б.Ғ. Ғафуров гуногунҷабҳа буда, ҷун сарвари хирадманд тавонист баҳри зудтар азнавбарқароркунии ҳоҷагии халқ қорҳои зеринро ба сомон расонад: ба қорҳои ҳизбӣ, давлатӣ ва ҷамъиятӣ ҷалб намудани беҳтарин кадрҳо; амалан баланд бардоштани мақоми фарҳанг; бо сарварони ҳукумати иттифоқӣ муносибатро хуб намуда ба ҷумҳурии ворид намудани маблағ, техника ва технологияи нави истеҳсолӣ; қўчонидани ноҳияҳои дурдасти қўҳистон ба водӣ ва аз худ қардани заминҳои бекорҳобида ва бо ҳамин роҳ бештар истеҳсол намудани маводи ғизоӣ, ҳусусан пахта ва амсоли инҳо.

Таҷрибаи таърихӣ нишон дод, ки фаъолияти Бобоҷон Ғафуров оид ба даъват намудани беҳтарин мутахассисон, олимон аз ҷумҳуриҳои бародарӣ: А.А. Семёнов, М.С. Андреев, И.С. Брагинский, Е.Н. Павловский, А.Ю. Якубовский, садҳо муҳандисон, техникҳо, духтурон ба пешрави ҳаёти иқтисодӣ ва фарҳангии Тоҷикистон таъсири қалони мусбӣ расонд.

Моҳи декабри соли 1948 Анҷумани VII Ҳизби коммунистии Тоҷикистон баргузор гашт, ки дар он бо маърузаи ҳисоботӣ котиби якуми Комитети Марказӣ Б.Ғ. Ғафуров баромад қард. Анҷуман вазифаҳои наватии ҳизб, шакли усулҳои роҳбариро ба ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар шароити осоишта муайян намуд. Вале то Анҷумани XX ҲК дар роҳбарии ҳизб ба ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба маъмуриятчиӣ роҳ дода шуда, демократияи ҷомеаи сотсиалистӣ қоста мегардид.

Дар солҳои баъдичангӣ ҳуқуқи Иттифокҳои қасабаи ҷумҳурии васеъ гардида, барои зудтар барқарор намудани ҳоҷагии халқ дар байни қоргарон мусобиқаи сотсиалистиро ривҷ доданд. Онҳо ба қорҳои иҷтимоӣ, маданӣ ва маишӣ бевосита машғул гашта, ҳимоякунандаи ҳуқуқи меҳнатқашон буданд. Моҳи сен-

тябри соли 1948 Шӯрои Иттифокҳои касбаи ҶШС Тоҷикистон ташкил ёфт, ки 108 ҳазор аъзо дарбар мегирифт.

Мавқеи Иттифокҳои касба хусусан дар гузаронидани корҳои иҷтимоӣ-маърифатӣ афзуд. Дар тӯли солҳои 1947-1950 маблағгузорӣ ба корҳои маданий-равшаннамоӣ ва иҷтимоӣ то 20 ҷойи зиёд шуд.

Дар Тоҷикистони солҳои баъдичангӣ ҷавонон аксарияти аҳолиро ташкил медоданд. Пешравии ҷомеа ба ташкили дурусти кор бо ҷавонон алоқа дошт. Бинобар он, Анҷуманҳои VII (с. 1946), VIII (с. 1949), IX (с. 1950) комсомолҳои Тоҷикистон вазифаҳои ҷавонро дар қори тарбиявӣ ва истеҳсоли муайян намуноданд. Дар панҷсолаҳои баъдичангӣ комсомолҳои ҷумҳури дар барқароркунии инкишофи минбаъдаи хоҷагии халқ ҷаёлона иштирок намуда, дар сохтмони корхонаҳо, колхозу совхозҳои нав, аз худ намудани заминҳои бекорхобида ва бунёди шахроҷойҳои замонавӣ саҳм гузоштанд. Дар соли 1948 бештар аз 4 ҳазор нафар комсомолон ва коргарони ҷавонии корхонаҳои ҷумҳури нақшаи истеҳсолии солонро пеш аз муҳлат иҷро карданд. Бештар аз 200 нафар комсомолон ба ҳисоби соли 1951 маҳсулот мебароварданд. Навоварӣ ва ихтироҷкорӣ дар байни ҷавонон вусъат ёфт.

Занони Тоҷикистон низ дар солҳои баъдичангӣ дар барқароркунии хоҷагии халқ саҳми худро гузоштанд. Онҳо мисли солҳои ҷанг дар саноат ва хусусан, дар саҳроҳои колхозӣ қувваи асосиро ташкил медоданд. Ҷаёлияти ҷамъиятӣ ва меҳнатии занон ба пешравии ҷомеа таъсири қалон мерасонид. Бинобар ин, дар назди ташкилотҳои ҳизбӣ шӯъбаҳои занон таъсис дода шуданд, ки онҳо бевосита ба ҳаракати занон роҳбарӣ мекарданд. Инчунин дар назди КМ ЛКСМ Тоҷикистон ва комитетҳои комсомолӣ комиссияҳои махсус таъсис дода шуданд, ки онҳо дар байни духтарон қори пурсамари тарбиявӣ мебуданд.

Ҳамин тавр, дар натиҷаи пурзӯр гардидани қори тарбиявӣ мавқеи ҷамъиятии занон дар солҳои баъдичангӣ афзуд. Ҷунонӣ, 9 нафар занони ҷумҳури дар ҳайати Шӯрои Олии ИҶШС, 86 нафар дар ҳайати Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон, 700 нафари онҳо дар ҳайати Шӯроҳои вилоятӣ, шаҳрӣ, ноҳиявӣ ва 2870 кас дар ҳайати Шӯроҳои деҳот ҷаёлият мекарданд.

Ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ дар баланд бардоштани маърифати сиёсӣ ва маданияти умумии шаҳрвандон воситаҳои ахбор ва дигар васоили таблиғотиро самарабахш истифода мекарданд. Соли 1948 Ҷамъияти «Дониш»-и ҶШС Тоҷикистон ташкил ёфт, ки он дар яққоягӣ бо дигар ташкилотҳои сиёсӣ ва

оммави дар байни шахрвандон таблиги донишҳои илмӣ-техникӣ ва сиёсиро пурсамар гардонид.

САРЧАШМА ВА МАВОДИ ИЛОВА

НАҚШАИ ПАНЧСОЛАИ АЗНАВБАРҚАРОРКУНӢ ВА ТАРАҚҚӢ ДОДАНИ ХОҶАГИИ ХАЛҚИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН (СОЛҲОИ 1946-1950)

Вазифаи асосии хоҷагӣ – сиёсии панҷсола иборат аз он буд, ки дар кӯтоҳтарин муддат ноҳияҳои аз ҷанг зарардида аз нав барқарор карда шаванд, истеҳсоли саноат ва хоҷагии қишлоқ ба дараҷаи пеш аз ҷанг расонда шуда, софӣ ба андозаи зиёд аз он дараҷаи пеш гузашта шавад.

Нақшаи панҷсола аз нав барқарор кардан ва тараққӣ додани хоҷагии халқи Тоҷикистон, ки Шӯрои Олии Ҷумҳурӣ 8 августи соли 1946 қабул кард, қисми таркибии нақшаи панҷсолаи давлатии ИҶШС буд. Ҳаҷми умумии маблағгузорию асосӣ ба хоҷагии халқи ҶШС Тоҷикистон дар зарфи панҷсола ба маблағи 1,2 миллиард сӯм муайян карда шуд. Дар нақшаи панҷсолаи ҷумҳурӣ масъалаҳои аз нав барқарор кардан ва тараққӣ додани пахтакорӣ мавқеи намоёнро ишғол мекард. Нақшаи панҷсола дар соҳаи ривож додани чорводорӣ, боғдорӣ ва истеҳсоли зироатҳои обҷақорӣ вазифаҳои муҳимро ба миён гузошт. Ба дараҷаи зиёд механиконидаани хоҷагии қишловарзӣ пешбинӣ карда мешуд.

Тоҷикистони сурх. – 1946. – 8-10 август.

ҶАВОНОН ВА ПАХТАКОРӢ

Дар соли 1947 Тоҷикистон аз ҷиҳати ҳосилнокии пахта ба дараҷаи пеш аз ҷанг расида, пахтакориро аз нав барқарор кард, ва аз ҷиҳати ҳосилнокӣ дар Иттифок ҷои якум, аз ҷиҳати ҷамъоварию умумӣ бошад, ҷои дувумро ишғол намуд. Дар соли 1948 ба давлат ҳамон қадар пахта супурд, ки ин миқдорро бояд дар соли охирини панҷсола месупурд. Ҷамъоварию умумии пахта дар соли 1950 назар ба супориши нақшаи панҷсола 50000 тонна зиёд шуд.

Дар байни пахтакороне, ки номи фахрии Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистиро гирифтанд, бештар аз 63 пахтакорони чавон буданд, 982 комсомолон бо орден ва медалҳо мукофотида шуданд.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Баъд аз ҷанг дар вазъияти байналхалқӣ чӣ гуна тағйиротҳои кулӣ ба вуҷуд омаданд?

Дар солҳои баъдичангӣ шаҳрвандони ҷумҳуриямон бо кадом ташаббусҳои наҷиби ватандӯстона баромад кардаанд?

Солҳои азнавбарқароркунӣ дар Тоҷикистон кадом корхонаҳои нав ба кор даромаданд?

Кай дар мамлакат тартиби карточкагӣ (варақа) ба молҳои саноатӣ, хӯрокворӣ бекор ва ислоҳоти пулӣ гузаронида шуд?

Дар Тоҷикистон кадом ташкилотҳои сиёсӣ ҷамъиятӣ амал мекарданд?

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

–Ҳаёти ҷамъиятӣ–сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои азнавбарқароркунӣ ҳоҷагии халқ.

–Фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар тарбияи шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон.

–Фарҳанги халқи тоҷик ва мақоми он дар солҳои азнавбарқароркунӣ ҳоҷагии халқ.

–Таъсисёбии ташкилотҳои байналхалқии демократии оммавӣ дар солҳои беъдичангӣ.

–Ташаккул ёфтани сохтори ҷаҳонии сотсиалистӣ.

–Академик Б.Ғ. Ғафуров – арбоби барҷастаи давлатӣ ва ҷамъиятӣ.

БОБИ 2.
ТОҶИКИСТОН ДАР ДАВРАИ
ДЕМОКРАТИКУНОНИИ ҲАЁТИ
ҶАМЪИЯТИ (солҳои 50-80-ум)

1. ВАЗЪИЯТИ БАЙНАЛҲАЛҚӢ ВА САҲМИ ИҶШС ДАР
МУСТАҲКАМ НАМУДАНИ СУЛҲ ДАР ҶАҲОН

Вазъияти байналҳалқӣ Дар солҳои 50-80-ум вазъияти байналҳалқӣ мураккаб буд. Дар байни ду сохтори ҷаҳонӣ, аз як тараф, сохтори сотсиалистӣ ва аз тарафи дигар капиталистӣ, муҳолифат шиддат мегирифт.

Халқҳои ҷаҳон, ки оқибатҳои ҷанги дуҷуми ҷаҳонро хуб ме-донистанд, тақрор шудани онро нахоста, ғайрибаҳона ба рои пешгирӣ кардани он равона мекарданд. Дар сафи пешии зидди ҷанги нави ҷаҳонӣ мамлакатҳои сотсиалистӣ, ҳаракати байналҳалқии коммунистӣ-коргарӣ, мамлакатҳои бетараф, ки ба аҳдономаҳои ҳарбӣ дохил намешуданд, меистоданд. Ин амалиётро инчунин ташкилотҳои оммавии байналҳалқӣ, Федератсияи занон, ҷавонон, Иттифокҳои касабаву гайри дастгирӣ мекарданд. Дар ин солҳо мавқеъ ва обрӯи Созмони Милалӣ Муттаҳид боз ҳам афзуд. Он дар ин солҳо барои нигоҳ доштани сулҳ ва роҳ надодани ҷанги нави ҷаҳонӣ чораҳои мушаххас меандешид. Дар ин бора тадбирҳои зерини СММ шаҳодат медиҳанд: Изҳорот (с. 1960) дар бораи ба ҳамаи мустамликаҳо, халқҳо додани ҳуқуқи истиқлолияти миллий; Қарори сессияи XVI Ассамблеяи Генералии СММ (с. 1961) оид ба минтақаи беяроқи ядрӣ эълон шудани қитъаи Африқо; қабули Изҳорот дар ҳусу-си манъи истифодаи яроқи ядрӣ ва термоядрӣ; қабули Аҳднома (с. 1969) оиди манъи ҷойгиркунии яроқи ядрӣ ва дигар намунаҳои яроқҳои қатли ом дар зами баҳро уқёнус ва гайраҳо.

Созмони ягонагии Африқо, ки соли 1963 бо қўшиши 32 давлати қитъаи Африқо ташкил гардида буд, саҳми арзандаи ҳидро низ дар пойдории сулҳ дар ҷаҳон гузошт.

Бар хилофи блоки ҳарбии Атлантикаи Шимолӣ (НАТО) моҳи майи соли 1955 Шартномаи Варшава ташкил ёфт. Чунин мувозинат пешии роҳи ҷанги навро боздошт.

Мувофиқи Конститутсия, Ҷумҳурии Тоҷикистон чун узви ҷудонашавандаи ИҶШС, сиёсати байналҳалқии мамлакатро дастгирӣ мекард. ИҶШС ба сиёсати ҳамзистии ошоштаи мамла-

катҳои сохти сиёсиашон гуногун таъя намуда, бо ташаббусҳои начиб баромад менамуд. Аз он ҷумла, моҳи марти соли 1958 Шӯрои Олии ИҶШС қарорро оид ба манъи озмоиши яроқҳои атомӣ ва водородӣ қабул намуд; соли 1960 қувваҳои мусаллаҳи ИҶШС кам карда шуданд; Иттиҳоди Шӯравӣ муносибатҳои байналхалқиро инкишоф дода, бо бисёр давлатҳо аҳдномаҳо имзо кард. Инчунин бо сарвари ИМА Аҳдномаи Атлантикаи Шимолӣ ва блокҳои дигари таҷовузкор ташкил дода шуданд. Дар тӯли 30-соли баъдиҷангӣ муносибати байни давлатҳои сотсиалистӣ бо сарвари ИҶШС ва капиталистӣ бо сардории ИМА боиси «ҷанги сард» гардид.

Дар солҳои 50-60-ум вобаста ба воқеаҳои Венгрия (с. 1956), Куба (с. 1962), Чехословакия (с. 1968) дар вазъияти байналхалқӣ ҳавфи «ҷанги оташфишон» ба амал омад.

ИҶШС инчунин мамлакатҳои аз низоми мустамликавӣ озодшударо пуштбонӣ карда, саҳми худро дар ҳомӯш намудани ҷангҳои маҳаллӣ мегузошт. Инро дар мисоли ҳучуми давлатҳои Англия, Фаронса ва Исроил ба муқобили Миср (с. 1956), ҳучуми ИМА, Англия ба Ироқ (с. 1958), ҳучуми ҳарбии Исроил ба муқобили Миср, Сурия ва Иордания (с. 1967) ва ғайраҳо мушоҳида кардан мумкин буд.

Солҳои 50-60-ум дар инкишофи ҷамъиятии ҷаҳон масъалаи шикасти низоми мустамликадорӣ ҷои махсусро ишғол мекунад. Дар ин давра зиёда аз 70 мамлакат истиқлолияти сиёсӣ ба даст даровард. Вале дар аксари ин мамлакатҳои нав озодшуда ба ҷои зулми мустамликавӣ боз шакли дигари мустамликадорӣ ба вуҷуд омад, чунки чанде аз мамлакатҳои Африқо ва Амрикои Лотинӣ қарзи империалистонро дода натавонистанд ва сол то сол ғоизии онҳо меафзуд.

Мамлакатҳои сотсиалистӣ принципҳои демократиро пеш гирифта, ба давлатҳои ҷавони озодшуда ёрии илмӣю техникӣ ва фарҳангии бегаразона мерасонданд. Танҳо бо кӯмаки ИҶШС 680 корхонаи саноатӣ ва дигар объектҳои сохтмонӣ қомат рост карданд. Дар натиҷаи чунин кӯмакҳо аксарияти ин давлатҳо ҳаёти иҷтимоӣю иқтисодии худро пурқувват намуда, ба сатҳи мамлакатҳои тараққикардаи ҷаҳон наздик шуданд.

Давлати Шӯравӣ дар солҳои 50-80-ум сиёсати сулҳро пеш гирифта, дар миқёси байналхалқӣ барои кам кардани яроқ, шумораи сарбозон, манъи озмоиши яроқҳои ҳаставӣ чанд тақлифҳои дигари мушаххасро пешниҳод намуд, ки онҳо ба мустаҳкам гардидани сулҳ дар рӯи замин хизмат карданд.

Дар аввали солҳои 70-ум ИҚШС Барномаи сулҳро қабул намуд, ки татбиқи он муносибатҳои байни давлатҳои сохтори сотсиалистиро бо капиталистӣ то як андоза мӯътадил гардонд. Барнома хусусан дар таъмини бехатарии коллективӣ дар Аврупо, кам кардани базаҳои ҳарбии ҳоричӣ, барҳам додани нуктаҳои оташи ҷанг ва хотима додани мочароҳои минтақавӣ хизмат кард.

Ҳамин тавр, мусобиқаи таърихӣ ду сохтори бо ҳам зид зарурати воқеӣ пешгирӣ намудани сиёсати «ҷанги сард»-ро ба миён оварда, сабаби бехтар шудани вазъияти байналхалқӣ гардид.

Соли 1971 мамлакатҳои сотсиалистӣ дар доираи Шӯрои ёрии байниҳамдигарии иқтисодӣ (СЭВ) Барномаи комплекси интегратсияи иқтисодиро барои 15-20 сол қабул намуданд. Ин барнома иқтисодии мамлакатҳои сотсиалистиро то як андоза мустаҳкам ва мавқеи ташкилоти давлатҳои Шартномаи Варшаваро дар нигоҳ доштани сулҳ дар Аврупо таҳким бахшид.

Сарфи назар аз ихтилофҳо, робитаҳои иқтисодӣ, техникӣ ва фарҳангӣ дар байни мамлакатҳои сохти сиёсиашон гуногун сол аз сол бехтар мегардиданд.

Саҳми ҚШС Тоҷикистон дар таъмини сулҳ дар ҷаҳон

ҚШС Тоҷикистон сиёсати ҳоричӣ ИҚШС-ро дастгирӣ намуда, саҳми арзандаи худро дар таъмини сулҳ мегузошт. Алоқаҳои байналхалқӣи ҷумҳурӣ дар мубодилаи ҳаياتҳои намояндагӣ, робитаҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ, ҳаياتи варзишӣ ва сайёҳӣ ифода меёфтанд.

Ҳаياتҳои ҷамъиятии ҳоричиро созмонҳои ҷамъиятии ҷумҳурӣ, аз ҷумла Ҷамъияти дӯстӣ ва робитаҳои фарҳангии Тоҷикистон бо мамлакатҳои ҳоричӣ, қабул мекарданд. Тоҷикистон хусусан бо гузаронидани Мохвора, Ҳафтавора ва Рӯзҳои ИҚШС дар мамлакатҳои ҳорича, ки дар мисоли ҷумҳурии алоҳидаи иттифокӣ мегузаштанд, хубтар муаррифӣ мегардид. Ҷунонҷӣ, соли 1976 рӯзҳои ИҚШС дар мисоли ҚШС Тоҷикистон дар Фаронса, соли 1977 дар Ирок, соли 1980 дар Юнон, Италия, Тунис бомуваффақият гузаштанд.

Равобити байналхалқӣи иқтисодии Тоҷикистон низ ин солҳо дар шакли содироти маҳсулоти саноатӣ, кишоварзӣ, иштирок дар ярмаркаҳо ва намоишгоҳҳои байналхалқӣи саноатӣ инкишоф меёфтанд. Тоҷикистон маҳсулоти ҳешро ба бештар аз 40 мамлакати ҳоричӣ мефиристод. Вале маблағи маҳсулоти баро-

варда шуда ба арзи хориҷӣ (валюта) ба хазинаи Иттифок мерафт ва Ҳукумати Ҷумҳурии онро истифода бурда наметавонист.

Нимаи дуоми асри XX дар таърихи башар солҳое буданд, ки лавозимоти ҷангии ҳаставӣ қатли ом бештар истехсол шуда, қисмҳои ҳарбии якҷанд мамлакатҳо бо он мусаллаҳ гардиданд. Мутаассифона, ҳанӯз ҳам ҳавфу ҳатари истифодаи он бокӣ мондааст, бинобар ин, ҳалки тоҷик ҳамеша тарафдори нест кардани чунин яроқҳо буда, ҳаракати байналхалқии сулҳпарваронаро оиди яроқпартоӣ пурра дастгирӣ мекунад.

Инсоният таркиши бомбаҳои атомиро дар шаҳрҳои Хиросима, Нагасаки ва оқибатҳои даҳшатангези онро ҳаргиз фаромӯш нахоҳад кард. Дар солҳои «ҷанги сард» истехсол ва озмоиши яроқҳои ҳарбӣ, хусусан ҳаставӣ мардуми ҷаҳонро ба изтироб овард. Сарфи назар аз низоми сиёсӣ дар ҷаҳон, хушбахтона, қувваҳои солиме пайдо гардиданд, ки қори сулҳро дар рӯи замин таъмин намуданд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри тантанаи сулҳ дар рӯи Замин тадбирҳои машаххас меандешид. Дар ҷумҳурии рӯзи сулҳ гузаронида шуда, шаҳрвандон талаб мекарданд, ки озмоиш ва истехсоли яроқҳои ҳаставӣ маън карда шавад. Шаҳрвандони Тоҷикистон дар қатори дигар халқҳои Иттиҳоди Шӯравӣ зидди ҷангҳои маҳаллӣ (локалӣ) баромад намуда, талаб мекарданд, ки ҷангҳо хотима дода шуда, мустамликаҳои дар Осиё, Африқо ва Америкаи Лотинӣ буда озод гарданд.

Сол то сол мақоми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мустаҳкам намудани дӯстии байни халқҳои ҷаҳон меафзуд, ба мардуми мусибатдида ёрии маънавӣ ва модии ҳудро мерасонид. Дар коллективҳои меҳнатӣ мунтазам маъракаи ҷамъоварии маблағ, либосҳои гуногун, хӯроқа ва ғайра гузаронида мешуд.

Ҳамин тавр, солҳои 50-80-ӯм Ҷумҳурии Тоҷикистон, чун узви ҷудонашавандаи ИҶШС, тавонист саҳми ҳоксоронаи ҳудро оид ба таъмини сулҳ дар ҷаҳон гузорад.

Ба туфайли гузаронидани сиёсати дарҳои кушода ҷамъияти Шӯравиро ҷаҳониён ва мамлакатҳои хориҷиро шаҳрвандони ИҶШС хубтар шинохтанд, тафаккур ва фаҳмиши одамон тағйир ёфт. Ин сиёсат «ҷанги сард»-ро то ба ҳамаҷониби ӯсоишта оварда расонид.

2. МАҲКУМ КАРДА ШУДАНИ ШАХСПАРАСТӢ ВА САРШАВИИ ҶАРАӢНИ ДЕМОКРАТИКУНОНИИ ҶОМЕА

Зарари шахспарастӣ ба ҷомеа

Солҳои ҷанг демократияи ҷомеаи сотсиалистӣ дар мамлакат то як андоза маҳдуд гардида буд. Пас аз ба даст омадани вазъияти осоишта, аз як тараф, ба қонуниятҳои шӯравӣ риоя карда мешуд, аз тарафи дигар бошад, демократия дар ҷомеа инкишоф меёфт. Вале дар мамлакат шахспарастӣ амал карда, тарзи идоракунии фармонфармой-маъмурӣ ба ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ҳалал мерасонд. Оқибатҳои манфии шахспарастӣ дар ҷумҳурии мо низ ҳис карда мешуданд. Ҳанӯз дар солҳои 30-40-ум ва аввали солҳои 50-ум як қисми шаҳрвандони бегуноҳи Тоҷикистон ба ҷойҳои дурдасту ноободи Қазоқистон ва Сибир бадарға гардиданд. Бо рӯйхати КГБ (Комитети беҳатарӣ) шахсони «хавфнок» аз мансаб дур карда шуда, ҳаёти мешуданд, баъзе ходимони фарҳанг, зиёиён асарҳои худро ҷоп карда наметавонистанд.

Дар Тоҷикистон ходимони намоёни давлатӣ, фаъолони ҳизбию ташкилотҳои ҷамъиятӣ, ба монанди Н. Махсум, А. Раҳимбоев, Ш. Шоҳтемур, Ҷ. Имомов, И. Исмоилов, С.К. Шадунс, У. Ашӯров, А.Т. Федин ва бисёр дигарон гирифтори шахспарастӣ гардида, бегуноҳ ҷазои сиёсӣ دیدанд. Ҳамчунин дастнависҳои нодири қадимаи соҳаи адабиёт, санъати халқӣ тоҷик, сарчашмаҳои таърихӣ гирифтори идеологияи шахспарастӣ шуда, нобуд гардиданд.

Шахспарастӣ инчунин дар солҳои баъдичангӣ ба инкишофи ҳамаҷонибаи ҳаёти иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷумҳуриҳои Иттифокӣ зарари худро низ расонид. Масалан, гарчанде Тоҷикистон аз қанданиҳои ғоиданоки зеризаминӣ гани ва табиати он барои инкишофи кишоварзӣ қулай бошад ҳам, вале то Анҷумани XX ҲКШ маблағгузорӣ ва азхудкунии он қаноатбахш набуд. Бинобар он, як қисми объектҳои иқтисодӣ ва фарҳангӣ сари вақт ба қор наметавонистанд. Ҳатто дар сохтмони манзилгоҳҳо, биноҳои маъмурӣ архитектураи замонавӣ истифода шуда, ба нақшу нигори қадимаи ниёгон диққат дода намешуд.

Сохтмони сотсиализм дар мамлакат ва хусусан ғалаба дар Ҷанги Бузурги Ватани обрӯ ва эътибори И.В. Сталинро боз ҳам баланд гардонд. Дастгоҳи идеологӣ бошад барои инкишофи шахспарастӣ кӯмак мерасонд. Вале, ҷамъият талаб мекард, ки дар мамлакат ҳарчи зудтар ба қонун ва меъёрҳои муайяншудаи

чомеаи шӯравӣ риоя карда шуда, ба тарзи идоракунии коллективонии мамлакат, барқарор намудани номи неки онҳое, ки ҷазои сиёсӣ диданд, васеъ намудани ҳуқуқи ҷумҳуриҳои Иттифокӣ диққат дода шавад.

Тадбирҳо оид ба бартараф намудани оқибатҳои шахспарастӣ

Анҷумани XX ҲКШ (феврари соли 1956) масъалаи бартараф намудани парастии шахсияти Сталин ва оқибатҳои онро муҳокима намуд. Бо мақсади ба шахрвандон фаҳмонда додани шахспарастӣ ва тақрор нашудани он Комитети Марказии ҲКШ 30 июни соли 1956 Қарорро «Дар бораи бартараф кардани шахспарастӣ ва оқибатҳои он» қабул кард. Дар ин ҳуҷҷат сабабҳои бавучудоии шахспарастии Сталин таҳлил гардида, роҳҳои барҳам додани оқибатҳои он пешниҳод шуданд. Ташкилотҳои ҳизбӣ, шӯравӣ ва ҷамъияти Тоҷикистон баҳри иҷрои Қарори мазкури Анҷумани XX ва дигар ҳуҷҷатҳо доир ба шахспарастӣ сайёра кӯшиш намуданд.

Маҳкум кардани шахспарастӣ ва амалӣ гардидани қарорҳои оиди ин масъала дар чомеаи шӯравӣ муҳити эҷодкорӣ фароҳам овард, кори ташкилотҳои сиёсӣ-ҷамъиятӣ ҷоннок гардид. Дар Тоҷикистон барои барқарор кардани номи неки ходимони давлатӣ, ҳизбӣ, комсомолӣ, иттифокҳои касаба, ки аксарияти онҳо ноҳақ маҳкум шуда буданд, кӯшишҳои зиёд карда шуданд.

Барои барҳам додани оқибатҳои шахспарастӣ Ҳизби коммунисти Тоҷикистон пас аз Анҷумани XX ҲКШ бар зидди он қувваҳои, ки қонунҳои давлатиро вайрон карда, молу мулки ҷамъиятро тороч менамуданд ва ба бюрократизм роҳ дода, услубҳои коллективона ба органҳои давлатӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ роҳбарӣ намуданро вайрон мекарданд, мубориза бурд. Дар фаъолияти комитетҳои ҳизбӣ принсипи роҳбарии коллективӣ устувор шудан гирифт, методҳои маъмуриятчиғӣ барҳам дода мешуданд. Дар пленумҳои комитетҳои ҳизбӣ масъалаҳои гуногуни кори ҳизбӣ-сиёсӣ ва хоҷагӣ гузошта мешуданд. Ҳисоботдиҳии комитетҳои ҳизбӣ дар назди оммаи коммунистон беҳтар гардид, алоқаи ташкилоти ҳизбии ҷумҳурӣ бо табақаҳои васеи меҳнаткашон мустаҳкам мешуд.

Комиссияҳои босалоҳият ҳуҷҷатҳои ходимони давлатӣ ва ҷамъиятиро, ки ҷазои сиёсӣ дида буданд, бодиққат омӯхта тақлифҳои худро оиди сафед кардани онҳо пешниҳод намуданд. Дар натиҷа номи неки садҳо шахрвандони Ҷумҳурии

Тоҷикистон: Н. Махсум, А. Ҳочибоев, Ш. Шохтемур, Ч. Имомов, И. Иброҳимов ва дигарон аз нав барқарор карда шуд.

3. ҲАЁТИ ЧАМЪИЯТӢ-СИЁСӢ ДАР ЧУМҲУРӢ

Зарурияти қабули Конститутсияи нави мамлакат

Баъд аз он ки Анҷумани XX ҲКИШ шахспарастиро маҳкум намуд дар миқёси байналхалқӣ ва дохили мамлакат раванди демократикунони ҳаёти чамъиятӣ ру ба пешравӣ ниҳод. Дар кишварҳои хориҷӣ муносибатҳои баъзе ҳизбҳои коммунистӣ, сотсиал-демократӣ нисбати ҲКИШ беҳтар гардида, сиёсати баъзе мамлакатҳои капиталистӣ оиди ИЧШС тағйир ёфта, равобити иқтисодӣ ва фарҳангии худро беҳтар намузданд.

Сарфи назар аз мушкилӣ ва камбудихо, дар солҳои 50-80-ум дар мамлакат дигаргуниҳои зерин ба амал омаданд: ҳаёти чамъиятии мамлакат демократӣ кунонида шуд; мавқеи ҳар як ташкилоти оммавӣ-сиёсӣ дар ҳалли масъалаҳои дохилӣ ва байналхалқӣ муайян гардид; дар асоси Сарқонуни Иттифоқӣ ва ҷумхуриявӣ тарзи зиндагӣ, меҳнат ба роҳ монда, барои иҷро гардидани қонуниятӣ сотсиалистӣ тадбирҳо андешида шуданд, иқтисодиёту фарҳанг инкишоф ёфтанд.

Бо сабаби ба амал омадани тағйироти куллӣ дар мамлакат, барои риоя намудани тартиботи чамъиятӣ ва муҳофизати ҳуқуқи инсон аз тарафи Шӯрои Олӣ қонунҳои гуногун ва Конститутсияи нав қабул карда шуданд.

Барои дуруст пеш бурдани сиёсати байналхалқӣ ва дохилӣ зарурати аз нав қабул кардани Қонуни асосӣ ба миён омад. Баъди қабули Конститутсияи соли 1936 зиёда аз 40 сол гузашта, дар ҳаёти дохилӣ ва байналхалқии ИЧШС дигаргуниҳои куллӣ ба амал омаданд. Аз ин сабаб баъди муҳокимаи тӯлонӣ Конститутсияи нави ИЧШС 7 октябри соли 1977 қабуд гардид.

Ба Конститутсияи ИЧШС тақия карда, тағйироту музаффариятҳои Тоҷикистонро ба назар гирифта, 14 апрели соли 1978 Сессияи ҳаштуми гайринавбатии Шӯрои Олии ЧШС Тоҷикистон Конститутсия (Қонуни Асоси)-и нави Ҷумҳуриро тасдиқ кард. Конститутсия аз 10 фасл, 19 боб ва 174 модда иборат буда, хусусиятҳои хоси Тоҷикистонро дарбар гирифта буд.

Дар Конститутсия омадаст, ки ЧШС Тоҷикистон дар ҳайати ИЧШС ягонагии давлати шӯравиро таҷассум карда, тамоми

миллат ва халқиятҳои ҷумҳуриро муттаҳид намуда, баҳри барпо кардани ҷомеаи нав саҳми худро хоҳад гузошт.

Мувофиқи қарорҳои анҷуманҳои XX ва XXII ҲКИШ, хусусан Барномаи сеюми ҳизб (с. 1961), мавқеи шӯроҳои депутатҳои меҳнаткашон аз поён то ба боло бояд тағйир ёфта, амалан баланд мегардид. Ин масъала хусусан ҳангоми аз Конститутсия бардошта шудани моддаи оиди роҳбарии ҳизб дар ҷомеа бо кулӣ тағйир ёфт.

Афзудани мавқеи Шӯроҳо ва дигар ташкilotҳои ҷамъиятию сиёсӣ

Дар ин солҳо дар фаъолияти Шӯроҳо дигаргуниҳои зерин: тақмили намоёндагии халқ ва раёндҳои интиҳобот; ҳисоботи шӯроҳо ва депутатҳо дар назди интиҳобкунандагон; дар ҷаласаҳои Шӯроҳо ошкоро ва озодона муҳокима намудани тарзи идоракунии давлатӣ, сохтмони хоҷагӣ, фарҳангӣ; назорат ва натиҷаи амалӣ гаштани дархостҳои вакилон; баланд бардоштани мавқеи комиссияҳои доимии Шӯроҳо; васеъ гардидани ҳуқуқи Шӯроҳои маҳаллӣ ва ғайраҳо ба амал омаданд.

Дар натиҷаи интиҳоботи моҳи март соли 1967 ба ҳайати 38 Шӯроҳои шаҳрӣ ва 273 Шӯрои кишлоқии Тоҷикистон 14 ҳазор вакилон интиҳоб карда шуданд, ки онҳо дар зиёда аз 2 ҳазор комиссияҳои гуногун фаъолият мекарданд.

Сарчашмаҳои таърихӣ шаҳодат медиҳанд, ки сол то сол иштироки шаҳрвандон дар маърақаҳои интиҳобот меафзояд. Чунончӣ, дар интиҳоботи Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон моҳи феврал соли 1980 1.819.846 шаҳрвандон иштирок намуданд, ки ин 99,99 фоизи интиҳобкунандагонро ташкил меод. Дар байни вакилони интиҳобшуда 26,4 фоиз коргарон, 24,4 фоиз колхозчиён, 35,2 фоиз занон ва 31,8 фоиз ҳизбиён буданд. Ҳайати вакилони даъвати даҳуми Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон то 57,9 фоиз нав гардид.

Сарфи назар аз муваффақиятҳо, дар фаъолияти Шӯроҳои Тоҷикистон камбудӣҳо низ буданд. Як қисми Шӯроҳо ҳуқуқҳои худро пурра истифода набурда, ба корҳои истеҳсоли-маишӣ таъсири лозимӣ намерасонданд.

Мувофиқи қарорҳои анҷуманҳои XXII-XXV ҲКИШ, хусусан Барномаи сеюми он, мавқеи Ҳизби коммунистӣ дар давраи социализми мутараққӣ меафзояд. Ҳизб ҳамчун ядроии сиёсии ҷамъият роҳбарии худро аз болои ташкilotҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ пурзӯр намуда, дар ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ, фар-

хангӣ ва баланд бардоштани дараҷаи некуахлоқии шаҳрвандон ғаёлона ширкат меварзад. Дар ҳизб кӯшиши қорӣ намудани услубҳои роҳбарии ленинӣ ба роҳ монда мешуд, ки ин маъноӣ зеринро дошт: роҳи қардан ба коллективизм, аз нигоҳи синфиёт ба зухуроти ҷамъиятӣ баҳо додан, бо субъективизм мубориза бурдан, дар ғаёлияти сиёсӣ ташкилотчигӣ ягонагии назария ва амалияро ба ҳисоб гирифтани, ба Оиннома ва Барнома таъя намуда, эҷодқорона меҳнат қарда ташаббус ва таҷрибаи оммаро ба ҳисоб гирифтани, диққати махсус ба ҷобачоғузорӣ ва тарбияи мунтазами кадрҳо додан ва ҳоказо.

Дар Тоҷикистон сол то сол шумораи ташкилотҳои ҳизбӣ меафзуд. Дар охири соли 1980 ҳаёти Ҳизби коммунисти Тоҷикистон аз қор қумитаҳои вилоятӣ, 14 қумитаҳои шаҳрӣ ва 35 қумитаҳои ҳизбии ноҳиявӣ иборат буд. Агар 1 январӣ соли 1976 дар Тоҷикистон 4371 ташкилотҳои ҳизбии ибтидоӣ бошанд, соли 1981 вай ба 4855 расид. Шумораи ҳизбиён низ сол аз сол меафзуд. Агар соли 1956 дар ҳаёти Ҳизби коммунистии Тоҷикистон 35124 аъзоён бошанд, соли 1960 – 47920 нафар, соли 1970 – 84236 нафар ва соли 1980 – 106167 нафар ҳизбиён буданд.

Дар давраҳои гуногун ҳизб мунтазам аз ҳисоби занони пешқадам пуққувват меғардид. Чунончӣ, соли 1961 дар ҳаёти Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон - 9651 нафар занон буданд, ки 18,6 ғоизи умумиро ташкил меоданд ва соли 1980 миқдори онҳо ба 23231 нафар (21,9 ғоиз) расид.

Зери сарварӣ ва ғаёлияти бевоситаи ҳизб дар қумхури қорҳои наҷиб анҷом дода шуданд. Аз қумла, дар тарбияи шаҳрвандон, ҳаёти иқтисодӣ иҷтимоӣ ва фарҳангӣ муваффақиятҳои назаррас ба даст омаданд.

Вале дар ғаёлияти ҳизби коммунистӣ қамбудиҳои қиддӣ вуҷуд доштанд. Аз қумла, дар қорҳои дохилиҳизбӣ ба маъмуриятчигӣ роҳ дода, қабул ба ҳизб аз шиносӣ ва ҳешутаборӣ иборат буда, назорат аз болои рафти иҷроиши қарорҳои қабулшуда суғ гардида, ташкилотҳои роҳбарикунандаи ҳизбӣ баъзан вазиғаҳои идораҳои ҳоҷағиро ба зимаи худ гирифта, дар бораи иҷроиши нақшаҳои истеҳсолӣ ба ҳисоботҳои бардуруғ роҳ меоданд. Дар ин бора ҳуҷҷатҳои Пленуми VII ҚМ ҚҚ Тоҷикистон (11-12 апрели соли 1961) шаҳодат медиҳад. Пленум таъкид намуд, ки баъзе қорқунони роҳбарикунандаи қумхури ба шӯҳрати бардуруғ афтада, қамбудиҳои қорро рӯйпуш қардани ва обрӯи сохта ба даст овардани шуда, роҳи қашмбандӣ, фиребдиҳии ҳизб, давлат ва халқро пеш гирифтанд.

Иттифокҳои касаба яке аз ташкилотҳои сернуфузи Ҷумҳурии буда, солҳои 50-80-ум дар байни омма қорҳои зиёди тарбиявӣ, истеҳсолиро анҷом дода буданд. Дар аввали солҳои 80-ум Иттифокҳои касабаи Тоҷикистон аз 16 комитетҳои ҷумҳуриявӣ, 2-вилоятӣ, 154 шахрии ноҳиявӣ иборат буда, 1269 ҳазор аъзо доштанд.

Бо ташаббуси Иттифокҳои касаба дар байни синфи қорғар мусобиқа барои меҳнати коммунистӣ ва ҳаракати ихтироҷқорону ратсионализаторон инкишоф ёфт. Онҳо дар қорҳонаҳои истеҳсолӣ ба техникаи беҳатарӣ диққат дода, ҳуқуқи қорғаронро низ мудофия мекарданд. Танҳо соли 1986 Инспексияи техникаи Иттифокҳои касаба қори 40 соҳу участкаҳоро тафтиш намуда, 1200 дастгоҳу мошинаҳоро барои хатарнок буданашон аз истифодабарӣ манъ қард. Инспексия барои ҳунуқназарӣ ба қори техника пешниҳод намуд, ки ба 800 нафар мутасаддиён ҷазо дода шавад.

Иттифокҳои касаба мунтазам барои саломатии шахрвандон ғамхорӣ зоҳир менамуданд. Танҳо дар солҳои 1976-1980 барои истироҳат ва табобати меҳнатқашон дар санатория-қурортҳо қариб 300 миллион сӯм сарф қарда шуд.

Таҷрибаи таърихӣ нишон дод, ки ағар занҳо ба қори ҷамъиятӣ-сиёсӣ ҷалб қарда шаванд, иҷроиши вазифаҳои давлатӣ, истеҳсолӣ ва фарҳангию тарбиявӣ беҳтар меғардад. Занони тоҷик ба туғайли Ҳокимияти Шӯравӣ дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ баробарҳуқуқӣ ба даст дароварда, солҳои 50-80-ум мавқеашон дар ҷомеа хело ағзуд. Ҳусусан, Шӯроҳои занон бо қумак ва дастгирии идораҳои давлатию ҳизбӣ шаклу усулҳои самараноки тарбияи занон ва духтаронро пайдо намуданд. Солҳои 80-ум дар саноат 48,3 ғоиз, дар соҳаи кишоварзӣ қариб 50 ғоизро занон ташкил мекарданд. Дар соҳаи маорифи халқ 49 ғоиз, дар байни қормандони илмӣ 42,5 ғоиз, дар соҳаи тандурустӣ ва таъминоти иҷтимоӣ 72,8 ғоизро занон ташкил меоданд.

Мутаассифона, дар қори байни занон қамбудихо низ буданд. Ҷунонҷӣ, барои ғаъолияти занон на дар ҳама ноҳияҳо шароити зарурӣ муҳайё қарда шуда, ғоизи муайяни онҳо аз надоштани ихтисос бо қор таъмин қарда намешуданд. Аз 338 ҳазор нафар занони беқор 245,8 ҳазорашон дар деҳот истиқомат мекарданд. Ҳусусан серфарзандӣ, бо муассисаҳои томақтабӣ қурра таъмин набудан, механизатсияи ноқифояи истеҳсоли кишоварзӣ, набудани ҷои қор дар нуқтаҳои алоҳидаи аҳолинишин ва ғайраҳо ба истифодаи самараноки қувваҳои меҳнатӣ ҳалал мерасонданд.

Имруз занон, чун тамоми мардуми Тоҷикистон, дар ободонию озоиштагии ҷумҳурии хиссагузор мебошанд.

Баъд аз Анҷумани XX ҲКШ мавқеи комсомол баланд бардошта шуд. Вазифаҳои асосии ташкилотҳои комсомолӣ аз инҳо иборат буданд: якум, тарбияи насли наврас дар руҳи гоҳҳои коммунистӣ; дуум, баланд бардоштани роли ҷавонписарону духтарон дар тезондани тараққиёти иҷтимоию иқтисодии мамлакат; сеум, тайёр намудани ҷавонони ҳаматарафа инкишофёфта, ки дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсии мамлакат фаъолона иштирок карда тавонанд; чорум, баланд бардоштани роли ҷавонон дар ҳалли проблемаҳои муҳимтарини ҳаракати байналхалқии демократии ҷавонон. Азбаски комсомол ёрдамчӣ ва захираи ҳизб ба шумор мерафт, бинобар ин, роҳбарии ҲКШ ба Иттифоқи ҷавонон афзуд.

Шумораи ҳизбиён дар ташкилотҳои комсомолӣ Тоҷикистон мунтазам зиёд мешуд. То 1 январи соли 1986 дар комсомол 14229 нафар коммунистон кор мекарданд, ҳамаи котибони якум ва дууми комитетҳои шахрӣ ва ноҳиявии комсомол аъзои ҳизб буданд.

Дар анҷумани XXIV комсомолӣ ҷумҳурий (с. 1987) қайд карда шуд, ки сифати ҳаёти ташкилот хеле беҳтар гардида, шумораи комсомолони коргар 30,1 фоизро ташкил меод. То 1 январи соли 1987 дар сафҳои комсомолӣ Тоҷикистон 215058 нафар коргар ва 122496 нафар колхозчӣ буданд.

Сазовори таҳсин аст, ки дараҷаи маълумотнокии комсомолон пайваста баланд мегардид. Аз шумораи умумии комсомолони ҷумҳурий 60 фоизашон маълумоти олӣ ва миёна доштанд.

Комсомолӣ Тоҷикистон аз лаҳзаи ташкилётҳои худ аз руи моҳият ва табиатан интернационалӣ буд. Дар сафи комсомол намоёндогони қариб 80 миллату халқиятҳо буданд. Чунончӣ, тоҷикон-351863, русҳо-57256, ўзбекҳо-147402, украинҳо-4933, кирғизҳо-8006, тоторҳо- 8081, туркманҳо-3749 ва ғайра.

Ташкилотҳои комсомолӣ ба баланд бардоштани фаъолияти аъзоёни ВЛКСМ аҳамияти бағоят калон меоданд. Бо ҳамин мақсад дар ташкилотҳои ибтидоӣ бо комсомолон сӯхбатҳои инфиродӣ гузаронида, ҳисоботу рапортҳои онҳо дар бораи иҷрои ўҳдадориҳои қабулшуда, супоришҳои комсомолӣ, дар бораи баланд бардоштани дараҷаи маълумотнокӣ ва гоҳию сиёсиашон шунида мешуданд.

Бо мақсади баланд бардоштани самарабахшии истеҳсолий ва ҷамъиятӣ ташкилотҳои ҷавонони ҷумҳурий дар ҷунин самтҳо кор

бурданд: якум, чавонони эҷодкорро фаёлона ба тезонидани прогресси илму техника, мусобиқаи сотсиалистӣ, бехтар наму-дани сифати маҳсулот, сарфаю сариштакорӣ чалб намудан; ду-юм, ба баланд бардоштани дараҷаи маданияту техникии коргар-чавонон муваффақ шудан; сеюм, дар бобати ҳавасмандгардонии маънавию моддии чавонписарону духтарон кори муайянеро иҷро кардан.

Мавқеи ҷамъиятӣ-сиёсии комсомоли Тоҷикистон афзуда, сахми ӯ дар ҳалли масоилҳои иқтисодӣ назаррас буд. Ҷунонҷӣ, комсомоли Тоҷикистон шефии худро дар сохтмони зарбдори умумииттифоқӣ ва ҷумҳуриявӣ ташкил намуд. Дар байни анҷуманҳои XXIII ва XXIV ҳизб 13 ҳазору 89 нафар чавон-писарон ва духтарон дар сохтмонҳои калони Иттиҳоди Шуравӣ иштирок намуданд.

Тағйирот дар роҳбарии сиёсӣ ва идории ҷумҳурӣ

*Ходими давлатию
ҷамъиятӣ
Турсунбой Ўлҷабоев*

Турсун Ўлҷабоев¹ низ калон мебошад. Ӯ хусусан дар солҳои 50-

Ба охир расидани ҷанги дуҷони чаҳон, фаро расидани сулҳ ва маҳкум карда шудани шахспарастӣ дар мамла-кат ба саршавии раванди демократику-нонии ҷомеа мусоидат намуданд. Дар Тоҷикистон солҳои 50-80-ум ҳаёти ҷамъи-ятӣ-сиёсӣ бо кулӣ тағйир ёфта ба пешра-вии ҷумҳурий мусоидат менамуд.

Ба камбудихо, ҳатогихо нигоҳ накарда, баланд шудани мавқеи идораҳои давлатӣ ва фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ омили муҳими пешравии ҳаёти иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангӣ гардид. Обру ва мавқеи ИҶШС дар арсаи байналхалқӣ баланд шуда, робитаҳои иқтисодӣ, фарҳангии Тоҷикистон низ бо мамлакатҳои чаҳон инкишоф ёфтанд.

Дар ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва сиёсӣ ҷамъиятӣ роҳбарони ҷумҳурий, аз ҷумла ходими ҳизбию давлатӣ

¹ Турсун Ўлҷабоев соли 1916 дар оилаи деҳқон, дар кишлоки Қуруки ноҳияи Хучанд ба дунё омадааст. Фаъолияти меҳнатии худро соли 1935 пас аз хатми техникуми омӯзгории ноҳияи Нов дар вазифаи муаллими синфҳои ибтидоӣ оғоз намуда буд. Аз соли 1936 то соли 1961 дар вазифаи роҳбари ташкилотҳои комсомолӣ, ҳизбӣ кор кардааст. Пленуми

ум дар тартиб додани нақшаҳои панҷсола ва ба ҳукумати Иттифоқӣ пешниҳод кардани барномаи сохтмони неруғоҳи барқии калонтарин дар Осиёи Марказӣ – Неруғоҳи барқи оби Норақ ҷаёлият нишон додааст. Маҳз дар ғули солҳои 1956-1961 Т. Ўлчабоев ҳамчун донандаи хуби ҳаёти иқтисодӣ ба он эътибор дод, ки дар ҷумҳурӣ бештар корхонаҳои калони саноатӣ ва корхонаҳои коркарди ашёи хом сохта шавад. Бо саъй ва кӯшиши ӯ корхонаҳои саноатӣ ва кимёвии Ёвон ба нақша гирифта шуданд, корхонаи маъдани кӯҳии Анзоб низ бо ташаббуси Т. Ўлчабоев дар ҷумҳурӣ сохта шудааст.

Сохтмони Неруғоҳи барқи обӣ дар Қайроқум сар шуд. Дар натиҷа садҳо гектар заминҳои қорам зери об монд. Ҳукумати Ўзбекистон ба ҷои заминҳои зери об мондаи обанборҳои Неруғоҳи барқи оби Фарҳод ва Қайроққум 75 ҳазор гектар заминро бояд меод. Аммо онҳо як қисмашро доданду қисми зиёдашро фаромӯш карданд. Дар натиҷаи кӯшиши зиёд ва серталабии Т. Ўлчабоев 50 ҳазор гектар замини боқимонда низ рӯида шуд, ки дар заминаи он ноҳияи Зафаробод ташкил ёфт.

Барои хизматҳои бузург дар инкишофи хоҷагии халқӣ ҷумҳурӣ, ҷаёлияти хирадмандонаи давлатдорӣ, бунёдгузори силсилаи энергетикӣ саноати ҷануби Тоҷикистон ба Неруғоҳи барқи оби Норақ номи Турсун Ўлчабоев гузошта шуд.

САРЧАШМА ВА МАВОДИ ИЛОВА

ДАР БОРАИ БАРТАРАФ КАРДАНИ ШАХСПАРАСТӢ ВА ОҚИБАТӢ ОН

30 июни соли 1956 КМ ҲКШ оиди шахспарастӣ ва оқибатҳои он қарори махсус қабул намуд. Дар ҳуҷҷат қайд шудааст, ки «Парастии шахсияти Сталин, махсусан дар солҳои

VII КМ ҲК Тоҷикистон моҳи апрели соли 1961 ўро аз вазифаи котиби якуми КМ ҲК Тоҷикистон озод намуда, аз сафи ҳизб хориҷ кард.

Солҳои 1961-1964 Т. Ўлчабоев директори совхозӣ «Метинтуқай»-и вилояти Қўлоб, солҳои 1964 – 1976 директори совхозӣ зотпарварии «Ғарм» ва аз соли 1976 то 1988 роҳбари совхозӣ «Анҷумани XXIV ҲКШ»-и ноҳияи Куйбышев шуда кор кардааст.

Т. Ўлчабоев ҷун сарвари доно, хирадманду ташкилотӣ дар пешрафти Ҷумҳурии Тоҷикистон, инкишофи соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ, аз ҷумла энергетика сахми арзанда гузоштааст.

охири умраш, ба кори роҳбарии ҳизбӣ ва давлатӣ, сохтмони сотсиализм зарари хеле ҷиддӣ расонд...

Мақсад аз танқиди шахспарастӣ бартараф кардани оқибатҳои зарарноки он ва мустаҳкам намудани мавқеи сотсиализм буд. Дар ғаёлияти И.В. Сталин ҳам ҷиҳатҳои мусбӣ буд, ва онро ҳизб қадр мекард ва ҳам ҷиҳати манфӣ буд, ки онро танқид ва маҳкум мекард.

Ҳизб оқибатҳои шахспарастиро бартараф намуда, барои амалиёти ғаёлона ва ташаббуси эҷодкоронаи омма, барои инкишофи демократияи сотсиалистӣ майдони васеъ кушод...»

АРБОБИ МИЛЛАТ

28 декабри соли 1957 Коллегияи ҳарбии Суди олии ИҶШС хулосаи Прокурори генералии ИҶШС-ро дар бораи ҳукмномаи Нусратулло Махсум мувофиқи шароитҳои нави ба амаломада дида баромада, онро лағв ва парвандаро ба сабаби вучуд надоштани ҷиноят қатъ кард. Бо Қарори раёсати КМ Ҳизби коммунистии Тоҷикистон аз 26-уми июни соли 1964 Нусратулло Махсум аз лиҳози ҳизбӣ ҳам пас аз марг бегуноҳ доништа шуд.

Фидоиш миллат. – Душанбе: Шарқи озод, 2001. – С. 16.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Чаро анҷумани XX ҳизб шахспарастии Сталиноро маҳкум кард?

Кадам ходимони намоёни давлатӣ ва ҷамъиятӣ Тоҷикистонро ме-донед, ки бегуноҳ ҷазои сиёсӣ дидаанд?

Моҳияти Барномаи сулҳи ИҶШС аз чӣ иборат буд?

Дар ҷумҳурии барои тарбияи ҷавонон ва занон кадом ташкилотҳо бевосита машғул буданд?

Ходимони намоёни илму фарҳанги халқи тоҷикро номбар кунед.

Сабабҳои 14 апрели соли 1978 қабул гардидани Конститутсия (Қонуни Асосӣ)-и ҶШС Тоҷикистон кадомҳоянд?

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

– Маҳкум карда шудани шахспарастии И.В. Сталин ва саршавии ҷараёни демократикунории ҳаёти ҷамъият.

– Қаҳрамони Тоҷикистон – Шириншоҳ Шохтемур.

– Фарҳанги халқи тоҷик дар солҳои 50-ум.

– Аз таърихи ташкилӣ ва ғаёлияти Ҷамъияти дӯстӣ ва алоқаҳои маданияи Тоҷикистон бо мамлакатҳои хориҷӣ.

– Ҷаёлияти сиёсӣ ва ҷамъиятии Турсун Ўлчабоев.

БОБИ 3. ХОҶАГИИ ХАЛҚИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ 50-80-УМ

1. НАҚШИ ПАНҶСОЛАҲО ДАР ПЕШРАФТИ ҲАЁТИ ИҚТИСОДИЙ

Асоси сохтори иқтисодии ҷомеаи сотсиалистиро моликияти давлатӣ (умумихалқӣ) ва колхозию кооперативӣ ташкил дода, он ба туфайли нақшаҳои мушаххаси панҷсолаҳо ба амал оварда мешуд. Ҳокимияти Шӯравӣ аз соли 1928 то пошхӯрдани ИҶШС дувоздаҳ панҷсолаи тараққиёти хоҷагии халқро қабул карда буд. Тайи солҳои 1946-1990 Ҷумҳурии Тоҷикистон нӯҳ маротиба нақшаҳои панҷсола қабул кард, ки дар асоси онҳо ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ пеш бурда шудааст.

Бояд қайд кард, ки ҳар як панҷсола вазифаҳои мушаххаси ҳудро дошт. Масалан, панҷсолаҳои панҷум (солҳои 1951-1955), шашум ва ҳафтсола (солҳои 1959-1965) барои минбаъда тараққӣ додани хоҷагии халқи ҷумҳурӣ, хусусан, дар пешрафти саноат, сохтан ва ба кор даровардани завод, фабрика, комбинатҳо, нерӯгоҳҳои барқи обӣ заминаҳои хуб муҳайё карда, дар инкишофи минбаъдаи ҷомеаи сотсиалистӣ дар Тоҷикистон мақоми муайян бозиданд. Тули ин солҳо бо кӯмаки ҳукумати умумииттифоқӣ, дастгирии корхонаҳои калонтарини Москва, Ленинград ва дигар ҷумҳуриҳои бародарӣ хоҷагии халқи Тоҷикистон бо техникаи нав ва технологияи пешқадам мусаллаҳ гардида, нақшаҳои истеҳсолии ҳудро ҳам дар соҳаи саноат ва дар соҳаи кишоварзӣ бомуваффақият иҷро менамуд. Хусусан, ба туфайли нақшаи панҷсолаи ҳаштум (солҳои 1966-1970) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сохтмонҳои зарбдори умумииттифоқӣ ба монанди Нерӯгоҳи барқи обии Норақ, заводи алюминии Регар, комбинати электрохимиявии Ёвон ва ғайраҳо вусъат ёфтаанд.

Қайд кардан ҷои аз аст, ки дар солҳои панҷсолаи нӯҳум (солҳои 1971-1975) Тоҷикистон тавонист низ чандин корхонаҳои калони саноатии ҳудро ба кор дароварда, қувваи барқ ва хусусан молҳои саноати сабукро барзиёд истеҳсол намояд. Ба туфайли татбиқи ин нақшаҳо Тоҷикистон аз ҷумҳурии аграрӣ ба агросаноатӣ табдил ёфт.

Аз нимаи дууми солҳои 50-ум сар карда, дар ҳаёти моддӣ ва маънавии мардуми ИҶШС дигаргуниҳои ҷиддӣ ба амал омаданд, ки онҳо боиси пешрафти илм, техника, истеҳсолот ва

идоракунӣ гардиданд. Ин ба инқилоби илмию техники ибтидо гузошт.

Инқилоби илмию техники дар қувваҳои истеҳсолкунандаи ҷамъият дигаргунии куллие ба амал овард. Яке аз хусусиятҳои муҳими инқилоби илмию техники дар он буд, ки он ба таври васеъ, ҳамаҷаҳра ба тамоми ҷаҳон эҷодии шахрвандон, меҳнати шахсият таъсири мусбат расонд.

Инқилоби илмию техники дар соҳаҳои иқтисодиёт, дар минтақаҳо ва мамлакатҳои гуногун якхел ва баробар инкишоф намерефт. Дар мамлакатҳои тараққиқкардаи индустриявӣ инқилоби илмию техники тез ривоч меёфт, аммо дар он давлатҳои, ки қувваҳои истеҳсолкунандаашон сусту заиф тараққӣ карда буданд, ба душвориҳои калон рӯ ба рӯ мешуд. Дар баъзе мамлакатҳои ҷаҳон, аз ҷумла дар Иттиҳоди Шӯравӣ, ки қонуниятҳои иқтисодиро вайрон карда буданд, барои инкишофи илму техника монеаҳо ба миён омаданд. Сарфи назар аз камбудӣҳо, дар баъзе соҳаҳои илму техника ИҶШС дар сафи пеш буд.

Инқилоби илмию техники дар соҳаҳои истеҳсоли мошин ва таҷҳизоти гуногун дигаргуниҳои калони сифатиро низ ба вуҷуд овард. Барои ба ҳаракат овардани мошин манбаъҳои нави қувва: плазма, офтоб кашф гардиданд. Равандҳои истеҳсоли торафт автоматиконида мешуданд. Дар истеҳсолоти материалҳои бо роҳи сунӣ истеҳсолшуда, аз ҷумла полимерҳо васеъ истифода бурда мешуданд. Инқилоби илмию техники маданияти меҳнатро баланд бардошта, ба инкишофи эҷодии одамон таъсири мусбат расонд.

2. ИНКИШОФИ САНОАТ. КОМПЛЕКСИ ХУДУДӢ-ИСТЕҲСОЛИИ ТОҶИКИСТОНИ ҶАНУБӢ

Дар солҳои 50-80-ум инқилоби илмӣ-техникӣ дикта мекард, ки Тоҷикистон чун узви ИҶШС дар асоси техникаи нав ва технологияи пешқадам саноати худро пеш барад, зеро боигариҳои табиаташ имконият медоданд, ки дар ҷумҳурии соҳаҳои гуногуни саноат, ба монанди кӯҳканӣ, металлкоркунӣ, электрэнергетика, саноати масолеҳи бинокорӣ, ҳӯрокворӣ ва ғайраҳо инкишоф дода шаванд. Хусусан, соҳаи саноати сабук, пахтазоакунӣ, равшанкашӣ, абрешим, пойафзолбарорӣ, консервабарорӣ метавонистанд бо суръати баланд тараққӣ намоянд.

Аз нимаи дуҷоми солҳои 50-ум сар карда дар Тоҷикистон корхонаҳои нави саноатӣ сохта мешуданд. Дар як муддати кӯтоҳ сохтмони истгоҳҳои барқии Шаршар дар дарёи Вахш ва Қайроқум дар дарёи Сир ба охир расид.

*Арбоби барҷастаи
давлатӣ ва
ҷамъиятӣ
Ҷаббор Расулов*

Дар солҳои 60-80-ум барои инкишофи хоҷагии халқи Ҷумҳурии Тоҷикистон шароити хуб муҳайё гардид. Ҳукумати Иттифок барои пешрафти саноат ва кишоварзии ҷумҳурӣ маблағҳои зиёд ҷудо намуд. Агар дар солҳои аввали Ҳокимияти Шӯравӣ ва солҳои баъдичангӣ бештар ба инкишофи саноати ноҳияҳои шимолии Тоҷикистон диққат дода шуда бошад, пас аз солҳои 60-ум сар карда, дар асоси барномаи махсус ба азхудкунӣ ва тараққиёти ноҳияҳои ҷанубии ҷумҳурӣ аҳамият дода шуд. Чунки дар қис-

мати ҷанубии Тоҷикистон барои пешрафти хоҷагии халқ ашёи зиёди хом, захираҳои обӣ, қувваи қорӣ вучуд доштанд ва инфраструктураи муайян низ ба амал омада буд. Бинобар ин, Ҳукумати ҷумҳурӣ Барномаи Комплекси ҳудудӣ-истехсолии Тоҷикистони ҷанубиро қабул намуд. Мувофиқи ин барнома бояд пеш аз ҳама объектҳои зерин: Неругоҳи барқи обии Норак, Бойғозӣ, Роғун, заводи алюминии тоҷик, комбинати электрохимиявии Ёвон, комбинати металлургӣ-қуҳии Анзоб, комбинати азотии Вахш, роҳи оҳани Ёвон-Қўрғонтеппа-Тирмиз ва ғайраҳо ба қор мебароманд. Татбиқи чунин барнома реалӣ буда, дар Тоҷикистон соҳаҳои нави саноат бояд ба вучуд меоманд.

Дар тартиб ва тадқиқи барномаи Комплекси ҳудудӣ-истехсолии Тоҷикистони ҷанубӣ Ҷаббор Расулов – арбоби барҷастаи давлатӣ ва ҷамъиятӣ саҳми калон гузоштааст¹. Зиёда

¹ Расулов Ҷаббор (10.07.1913, Хучанд, - 04.04.1982, Душанбе), ходими хизбӣ ва давлатии Шӯравӣ, Қаҳрамони Мехнати Сотсиалистӣ (с.1981). Аз оилаи қорғар, аъзои ҲКИШ аз соли 1939, соли 1934 Институти пахтакории Осӣёи Миёнаро хатм намудааст. Солҳои 1934-1938 агроном. 1938-1941 ҷонишини Комиссари халқии зироати ҶШС Тоҷикистон. Солҳои 1941-1945 намоёндаи Комиссариати халқии маҳсулоттайёркунии ҶШС Тоҷикистон, 1945-1946 Комиссари халқии зироати ҷумҳурӣ буд. Соли 1946 – Вазири зироати техникаӣ, 1946-1955 Раиси Совети Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон. Солҳои 1955-1958 ҷонишини Вазири хоҷагии кишлоки ИҶШС, солҳои 1958-1960 котиби КМ ПК Тоҷикистон. Солҳои 1960-1961 сафири фавқуллода ва мухтори Иттиҳоди Шӯравӣ дар Ҷумҳурии Того. Солҳои 1961-1982 котиби якуми КМ ПК Тоҷикистон буд. Депутати

аз 20 сол Ҷ. Расулов бевосита роҳбари ҷумҳуриро ба ӯҳда дошта, дар ободии Ватан, алалхусус пешрафти саноат, кишоварзӣ, фарҳанг ва илм хизмати босазо намудааст. Дар ҳамин давра Тоҷикистон ҷун ҷумҳурии тараққиқарда шинохта шуда, соҳаҳои гуногуни саноат ба вучуд омаданд, синфи корғари миллий ташаккул ёфт, истеҳсоли пахта то ба як миллион расида, як қатор мутассиса ва ташкилотҳои нави фарҳангӣ бунёд шуда, амалан фаъолият нишон доданд.

Яке аз шахсоне, ки солҳои тӯлонӣ бо Ҷаббор Расулов кор кардааст, Низорамоҳ Зарифова буд, ки дар ҳақи эшон ҷунин навиштааст: «Бо Ҷаббор Расулов солиёни зиёд кор карда, дарк намудам, ки ӯ шахсияти бузург, кордон, серталаб, саҳтгир, маслиҳатгару носеҳ ва фарди ҷонсупурдаи меҳан будааст. Зеро аз ҳар ҷиҳат шукуфой ва ободии Тоҷикистон, бунёди иншоотҳои азими барқӣ, обёрӣ, фабрикаву заводҳо, роҳу нақлиёт, васоити шабакаҳои алоқа, пешрафти шеваҳои тамоми кишоварзӣ, инкишофи фарҳанг, маориф, тандурустӣ ва гайра ба фаъолияти ӯ марбут аст.»

Дар соҳтмони Комплекси агросаноатии Тоҷикистони ҷанубӣ қариб ҳамаи ҷумҳуриҳои Иттифокӣ бевосита саҳм гузоштанд. Ёрии онҳо пеш аз ҳама дар саривақт фиристодани мутахассисони таҷрибанок, ба шефӣ гирифтани объектҳои маданӣ-маишӣ, бо таҷҳизоти нав, технологияи пешқадам таъмин намудан ва гайраҳо зоҳир мешуд.

Дар натиҷаи амалӣ гардидани барномаи Комплекси худудӣ-истеҳсолии Тоҷикистони ҷанубӣ шаҳрҳои Душанбе, Турсунзода, Норақ, Ёвон, Кофарнихон, Қўргонтеппа, Қўлоб ва гайраҳо ба шаҳрҳои калони саноатӣ табдил ёфтанд. Дар давоми 29 сол зиёда аз 300 корхонаю сеҳҳои калони саноатӣ сохта шуда, ба кор даромаданд. Соҳаҳои нави саноат, ба монанди металлургияи ранга, кимё, электроэнергетика ва гайраҳо ташкил ёфта, намуд ва ҳаҷми маҳсулот афзуд. Танҳо истеҳсоли барқ се маротиба зиёд шуда, соли 1980 ба 13,6 млрд. квт. расид.

Мутаассифона, баъзе корхона ва соҳтмонҳои комплекси ҷанубӣ бо сабабҳои объективӣ ва субъективӣ нотаомонданд. Дар байни онҳо Нерӯҳои барқи обии Рогун низ буд.

Шурои Олии ИҶШС (даъватҳои 2 – 10), депутати Шурои Олии ҶШС Тоҷикистон (даъватҳои 2 – 10). Бо ордену медалҳои зиёд мушарраф гардидааст.

Барои абадӣ гардондани хотираи Расулов Ҷ. яке аз ноҳияҳои вилояти Суғд ба номи ӯ гузошта шудааст. Совхоз дар вилояти Хатлон, мактаби миёнаи №22 ш. Хучанд ва яке аз кӯчаҳои ш. Душанбе низ номи ӯро гирифтаанд.

Синфи коргар ва сатҳи маданӣ-техникии он

Яке аз омилҳои самарнокии истеҳсолоти саноатӣ тайёр намудани кадрҳо ва мунтазам баланд бардоштани савияи маданӣ-техникии онҳо мебошад. Агар соли 1955 дар Тоҷикистон 10 ҳазор нафар кадр тайёр шуда бошад, пас дар солҳои 1981-1985 танҳо дар муассисаҳои саноатӣ 258 ҳазор нафар коргарони нав ба кор шурӯъ намуданд. Соли 1985 дар Тоҷикистон шумораи кормандони соҳаҳои гуногуни саноат ба 1120 ҳазор нафар расид. Хусусан, миқдори кормандони инженер-техникии дорои маълумоти олӣ ва миёнаи махсус афзуд. Соли 1985 ин шумора ба 154,3 ҳазор нафар расид. Танҳо дар аввали солҳои 80-ум 35 ҳазор ҷавонписарон ва духтарон 76 омӯзишгоҳҳои техникӣ ва мактабҳои касбҳои техникии ҷумхуриро хатм намуда, ба истеҳсолот рафтанд.

Бо мақсади самаранок истифода бурдани захираҳои меҳнатӣ дар ноҳияҳои ҷумхурии филиалҳои муассисаҳои саноатӣ кушода шуданд. Дар охири соли 1983 10,6 ҳазор занҳои хонанишин дар 78 филиал, сеҳҳои корхонаҳои саноатӣ сабук ба кор даромаданд.

Дар тарбия ва тайёр намудани мутахассисони баландихтисос ба мо ҷумҳуриҳои дигари Иттифокӣ низ ёрии калон расонданд. Донишқадаҳои олии Маскав, Ленинград, Киев, Тошкент ва дигар шаҳрҳо ҳар сол барои Тоҷикистон берун аз озмун 50-100 ҷой ҷудо карда, мутахассисонро тайёр мекарданд.

Фаъолияти меҳнатии коргарон

Шаҳрвандони Тоҷикистон дар сохтмони иншоотҳо низ фаъолона иштирок карданд. Чунончӣ, бо ташаббуси ҷавонон Нерӯгоҳи барқи обии Норақ, заводи алюминии тоҷик, комбинати электрохимиявии Ёвон сохтмонҳои зарбдори комсомолӣ эълон карда шуданд. Ҳазорон комсомолону ҷавонон муносибати ватандӯстона нишон дода, диловарона меҳнат намуданд.

Бо ташаббуси коргарони муассисаҳои саноатӣ баҳри самаранок гардидани истеҳсолот, шаклҳои гуногуни мусобиқа ба амал омаданд. Яке аз ин ҳаракатҳо мусобиқа барои гирифтани номи фаҳрии «Зарбдори меҳнати коммунистӣ» буд. Ин ҳаракат соли 1981 - 462 ҳазор ва соли 1985 - 525542 касро дар бар гирифт, ки аз онҳо 156 ҳазорашон ба номи «Зарбдори меҳнати коммунистӣ» мушарраф гардиданд. Номҳои аввалин ташаббускорони меҳнати коммунистӣ – Анвар Эгамбердиев, Иван Стенякин, Михаил Слабоденюк, пайравони Валентина Гаганова –

Анна Асланова, Валентина Щербакова, аввалин пайравони Юлия Вечерова – Мукаррама Саидова, Людмила Скрябина, Таисия Демченко ва дигарон дар саҳифаи таърихи халқи тоҷик сабт шуданд.

Ҳаракати ватандӯстонаи «Дар ҳар ҷои корӣ-ҳосилнокии баланди меҳнат, интизом, муташаккилӣ ва эҷодкорӣ» дар байни коргарони ҷумҳурӣ хеле вусъат ёфт. Дар ҳаракати «Шаъну ша-раф аз меҳнат аст!» бештар аз 1500 коллектив, бригадаю звеноҳо, бештар аз 140 ҳазор коргарон иштирок карданд.

Барои меҳнати пурсамар коргарзанон Розия Курбонова, Ильич Нурова, Тамара Меньшикова, Бозорой Аҳмадова ва садҳо дигарон бо унвони баланди Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ мушарраф гардиданд.

Синфи коргари Тоҷикистон дар инкишофи прогресси техники низ фаъолият нишон додаст. Дар заводи «Текстилмаш»-и ба номи Ф.Э. Дзержинский, комбинати абрешими Душанбе «Рӯзи қабули кушод ва муҳокимаи таклифҳои ихтирокорӣ» гузаронида мешуданд. Дар охири солҳои 70-ум дар ҷумҳурӣ зиёда аз 20 ҳазор коргарон аъзои ВОИР буданд.

Роҳбарони корхонаҳо дар яқҷоягӣ бо Иттифокҳои касаба барои беҳтар кардани сифати маҳсулот мубориза бурда, нишонаҳои махсус «Ба коргари пешқадам», «Ба бригадаи сифати маҳсулоташ аъло», «Ба сменаи сифати маҳсулоташ аъло»-ро таъсис дода буданд. Натиҷаҳои кор дар ҳар семоҳа ҷамъбаст гардида, байрақ ва нишон бевосита дар ҷои кор супурда мешуданд.

Ҳамин тавр, солҳои 50-80-ум дар натиҷаи меҳнати пурсамари синфи коргар дар Тоҷикистон саноати бисёрсоҳа ташаккул ёфт. Дар ин солҳо комбинатҳои ғушт, равшану маска, фабрикаи трикотаҷӣ, Тоҷикагрегат, Торгмаш, Текстилмаш, корхонаҳои яхдонбарорӣ, қаннодии «Ширин», оҳану бетон, сементбарорӣ, Тоҷикатлас, стантсияи алоқа дар Душанбе, марказҳои гармидиҳии Қайроқум, Душанбе, заводҳои хишту оҳан дар Кӯлоб, Данғара, Ёвон, Исфара, Шаҳритус, заводи азотии Вахш ва ғайраҳо ба кор даромаданд, ки маҳсулоти онҳо ба зиёда аз 50 мамлакати ҷаҳон фиристода мешуд. Хусусан, маҳсулоти алюминӣ, металлҳои рангаи камёфт, барқ, саноати бофандагӣ, мева дар бозорҳои ҷаҳонӣ талабгори зиёди худро пайдо карда буданд.

Солҳои 60-80-ум дар Тоҷикистон зиёда аз 570 корхонаҳои хурду калон ба кор даромаданд. Маҳсулоти умумии саноат дар

солҳои 1961-1985 зиёда аз 17 маротиба афзуд. Соли 1986 маҳсулоти умумии саноати дар ҷумҳурӣ истехсолшуда 31 ҶОИИ даромади миллиро ташкил меод. Саноати ҷумҳурӣ дар миёнаи солҳои 80-ум зиёда аз ҳазор намуи маҳсулот истехсол мекард. Дар ҳамина давра шумораи синфи коргар ҷор маротиба афзуд. Ҳамина тавр, солҳои 50-80-ум Тоҷикистон аз ҷумҳурии аграрӣ – саноатӣ ба давлати саноатӣ-аграрӣ табдил ёфт.

Сарфи назар аз муваффақиятҳо, саноат ва сохтмон кам-будихои худро доштанд. Дар баъзе соҳаҳои саноат механизатсия ва автоматизатсияи равандҳои истехсолот паст буда, ҳосилнокии меҳнат намеафзуд. ҶОИИ исрофи ашёи хом ва сифати паси маҳсулот, хусусан саноати сабук ташвишвар буд.

Дар солҳои 60-80-ум дар шаҳрҳо ва ноҳияҳои ҷумҳурӣ сохтмони хонаҳои бисёрҷоина, қасрҳои маданият, комплексҳои саноатӣ авҷ гирифт, вале сифати сохтмон беҳбудиро меҳост. Зеро дар сохтани объектҳои маданият-маишӣ меъмурии миллии роия карда намешуд ва дар сохтмони хонаҳои истиқоматӣ бештар ба биноҳои якхелаи типии аврупоӣ диққат дода мешуд. Ҷойивазкунии коргарон дар корхонаҳои саноатӣ, сохтмон ва нақлиёт, ба кор дер мондан, наомадан ташвишвар буда, сабаби иҷро нашудани нақшаҳои истехсолӣ мекардид.

3. СИЁСАТИ АГРАРӢ ДАР ҶУМҲУРӢ

Баҳри самаранокии ҳоҷагии кишоварзӣ

Халқи тоҷик аз замонҳои қадим бо кишоварзӣ машғул буд. Табиати кишвар, хусусан обу ҳаво, офтоби пурсаховати он имконият меод, ки деҳқонон ба зироаткорӣ, боғу тоқпарварӣ ва ба ҷорводорию кирмакпарварӣ машғул шаванд.

Дар Тоҷикистон солҳои 50-80-ум ба инкишофи ҳамаҷарафаи кишоварзӣ диққати махсус дода мешуд. Аз ин сабаб дар барномаи стратегияи иқтисодӣ-иҷтимоии ҷумҳурӣ ҷои муайяно сиёсати аграрӣ ишғол мекард. Бо мақсади таҷбиқи сиёсати аграрӣ дар Тоҷикистон ҷораҳои зерин: мустаҳкам кардани базаи моддӣ-техникии колхозу совхозҳо, идома додани азхудкунии заминҳои бекоҳобида ва мелиоратсияи замин, инкишофи электрофикацияи деҳот, диққат додан ба кори селектисионӣ, баланд намудани ҳавасмандии моддии деҳқонон ва ғайра андешида шуданд.

Дехқонони ҷумхури ба кашфиёти илмӣ, техника ва технологияи пешқадам така намуда, дар соҳаи интенсификатсияи кишоварзӣ саҳми арзанда гузоштанд. Мубориза барои баланд бардоштани ҳосилнокии пахта, афзоиши маҳсулнокии соҳаҳои чорводорӣ, кирмакпарварӣ, богдорию сабзавоткорӣ, истифодаи оқилонаи самарабахши техника, ба шефӣ гирифтани мелиоратсия, ҷорӣ намудани механиконӣ ва химиконии комплекси истеҳсолот, вусъат додани ҳаракати оммавии деҳқонон, барои азхуд кардани касбҳои техникӣ вазифаҳои аввалиндараҷаи мардуми деҳот гардиданд.

Омили муҳими пешрафти хоҷагии кишоварзӣ бо тарзи дурусти идоракунӣ ва дар асосҳои илмӣ пеш бурдани он мебошад. Солҳои гузашта ташкилу тараққиёти кишоварзӣ дар ихтиёри Вазорати хоҷагии кишлоқи ҷумхури буд. Пленуми майи (соли 1982)-и КМ ҲКИШ Барномаи озуқавории ИҶШС-ро қабул кард, комплекси агросаноатӣ ташкил ёфтанд. Дар Тоҷикистон чор комплекси агросаноатии вилоятӣ ва 43 ноҳиявӣ амал мекарданд.

Комплекси агросаноатӣ ба афзоиши истеҳсоли ҳурукворӣ, мустаҳкам намудани иқтисодиёти деҳот мусоидат мекард. Дар ҷумхури инчунин иттиҳодияҳои агросаноатӣ ба амал омаданд. Ҷунонҷӣ, дар соҳаи истеҳсоли гӯшт иттиҳодияи агросаноатии Ховалинг ташкил дода шуд.

Дар самарнок гардидани кишоварзии ҷумхури саҳми қормандони илм низ сол то сол меафзуд. Хусусан, ходимони Академияи кишоварзии ҷумхури ва олимони Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншох Шохтемур дар мавзӯҳои муҳим тадқиқотҳои ҳудро ба итмом расонданд. Танҳо солҳои 1980-1990 қормандони Донишгоҳи аграрӣ аз рӯи қорҳои ба итмом расондашон 26 тавсиянома нашр карданд, ки 11-тои онҳо дар истеҳсолот татбиқ гардиданд. Ҷунонҷӣ, барои қорёбиҳои қалон дар ба вуҷуд овардани навъҳои нави пахтаи маҳиннах академики АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон Бобо Сангинов бо муқофоти давлатӣ сарфароз гардонда шуд.

Пахтақорони Осиёи Миёна тавсияҳои олимони лабораторияи биосенозаи пахтаи Институти зоология ва паразитология ба номи Е.Н. Павловский АИ Ҷумҳурии Тоҷикистонро, ки усули интегратсия қардани муборизаро бар зидди зараррасонҳои хоҷагии кишоварзӣ қор қарда баромаданд, бомуваффақият истифода бурданд. Бо ҷорӣ қардани онҳо ифлосшавии муҳити зист якбора қам шуда, қорқарди майдонҳои пахтаи ҷумхури ба 80

фоиз расид, ки ин ба сарфа кардани маблағҳои зиёди пулӣ имконият дод.

Олимони соҳаи кишоварзии Тоҷикистон Б. Сангинов, Р.Г. Мустақимов, Д.Д. Қосимов, А.Қ. Гаффоров, В.Н. Литвинов, Ҳ.Д. Ҷумъақулов, А.А. Назаров, Н.К. Нурматов, С.П. Ломов ва дигарон бо кашфиётҳои худ натавонанд дар ҷумҳурӣ, балки дар кишварҳои хориҷ низ маълуми машҳуранд. Мутаассифона, чанд тадқиқоти муҳими баланд гардидани самарнокии хоҷагии кишоварзӣ дар амал тадбиқ нашуда монданд.

Дар Тоҷикистон аз солҳои 50-ум сар карда ба тараққӣ додани кишоварзӣ диққати зиёд дода мешуд, хусусан, майдонҳои пахтакорӣ ва боғу тоқпарварӣ васеъ гардиданд. Агар соли 1950 Тоҷикистон ба давлат 288 ҳазор тонна пахта супорида бошад, пас соли 1956 ҷамъовариҳои он ба 415,4 ҳазор тонна расид. Барои ин муваффақиятҳои Тоҷикистон бо ордени Ленин мукофотида шуд.

Дар таърихи халқи тоҷик солҳои 50-80-ум чун солҳои аз худ кардани заминҳои бекорхобида ба ҳисоб мераванд. Ҷунонҷӣ, мардуми Кӯхистони Мастҷох аз душворҳои натарсида, дар аз худ кардани заминҳои бекорхобидаи Дилварзин корнамҳои меҳнатӣ нишон доданд. Фарзандони ин диёр Ҳоҷӣ Амиров, Наврӯз Раҷабов, Сафарбек Давлатов ва дигарон барои дар истеҳсоли пахта саҳми калон гузоштанишон ба унвони Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ мушарраф гардиданд.

Дар сиёсати муҳоҷират ба камбудии ҷиддӣ низ роҳ дода шуда буд. Дар вақти кӯчонидани аҳолии Кӯхистони Мастҷох беасос як қисми иморатҳои ҷамъиятӣ вайрон карда шуданд. Ба Мирзочул кӯчонидани яғнобиён боиси қариб гум шудани фолклор ва этнографияи яке аз авлодони қадими сӯғдиён гардид. Хушбахтона, ин камбудии ҷиддӣ солҳои охир ислоҳ карда шуданд.

Меҳнаткашони ҷумҳурӣ солҳои 50-ум дар соҳаи ҷорводорӣ, ғаллакорӣ, боғу тоқпарварӣ, кирмакпарварӣ, обҷақорӣ муваффақиятҳои назаррас ба даст дароварда бошанд ҳам, вале дар хоҷагии кишоварзӣ камбудии ҷиддӣ вучуд доштанд. Ҷунонҷӣ, баъзе хоҷагӣҳо аз замин самарнок истифода накарда, ба паст намудани арзиши аслии маҳсулот ва баланд бардоштани маданияти меҳнат диққат наметоданд. Ҷорводорӣ ҷамъиятӣ ва шахсӣ бо суръати хеле суст тараққӣ мекард. Роҳбарони баъзе ноҳияҳо ва ҷумҳурӣ оиди иҷроии нақшаҳои ҷамъовариҳои

маҳсулоти кишоварзӣ ҳисоботи бардурӯғ медоданд. Чунин рафтор аз тарафи ташкилотҳои ҳизбӣ, маъмурӣ маҳкум карда шуд.

Пешравии хоҷагии кишоварзӣ бо кадрҳои дорони маълумоти баланд алоқа дорад. Дар ҷумҳурӣ ба ин масъала низ диққати махсус дода мешуд. Танҳо Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон дар соҳаи мавҷудияти худ зиёда аз 20 ҳазор мутахассисони баланд-дихтисосро тайёр карда, ба ноҳияҳои ҷумҳурӣ равона кардааст. Омӯзишгоҳҳои миёнаи махсуси соҳаи кишоварзӣ низ кадрҳои зиёдро тайёр намуда ба деҳот фиристодааст.

Дар соҳаи 60-80-ум ба тақмили ихтисоси мутахассисони хоҷагии кишоварзӣ аҳамият дода, зиёда аз 8 ҳазор коркунони роҳбарикунанда ва мутахассисони комплекси агросаноатӣ донишҳои худро баланд бардоштанд.

Базаи моддӣ-техникии колхозу совхозҳои Тоҷикистон мунтазам мустаҳкам мегардид. Соли 1985 хоҷагии кишоварзӣ ҷумҳурӣ дорони 36,7 ҳазор трактор, 16,2 ҳазор автомобил ва 4 ҳазор мошинҳои пахтачинӣ буд.

Ҳаракати механизаторӣ дар деҳот

*Механизатор,
Қаҳрамони Меҳнати
Сотсиалистӣ
Гавҳар Пиракова*

Бо техникаи олий таҷҳизонидани колхозу совхозҳои ҷумҳурӣ дар назди пахтакорон проблемаи кадрҳои механизаториро хеле амиқ ба миён гузошт. Табиист, ки ба ҷавонон таълим додани касбҳои механизаторӣ яке аз вазифаи асосии ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ гардид. Ҷавонон ихтисосҳои техникии деҳотро зери шиори «Дар деҳот зиндагӣ мекунӣ-техникаро дон!» аз худ карданд. Дар натиҷа ҷавонписарону духтарон қисми асосии механизаторонро ташкил доданд.

Бо ташаббуси хоҷагиҳои ноҳияҳои Колхозобод, Восеъ, Мастҷоҳ, Хучанд курсҳои механик-ронандагони мошинаҳои пахтачинӣ кушода шуданд. Дар байни духтарон, дар бобати ба курсҳо сафарбар кардани онҳо, корҳои зиёди тарбиявӣ бурда мешуданд.

Дахҳо духтарони ҷумҳурӣ аз механизатори номии мамлакат, ду қарат Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ Турсуноӣ Охунова ибрат гирифта, касби механик-ронандаро аз худ намуданд. Сарфарозгардидагон бо унвони «Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ» Г. Пиракова, Х. Розикова,

дорандагони мукофоти комсомоли Тоҷикистон М. Курбонова, Х. Маъруфова, Г. Рӯзиева ва дигарон аз ҷумлаи онҳоанд. Механизатори номдори ноҳияи Пролетар Кифоят Бобокалонова ташаббуси пурқиммат нишон дод. Ӯ механизаторони ҷумҳуриро даъват намуд, ки ҳар сол то мавсими ҷамъоварии пахта ду нафар духтаронро ҷун ронандаҳои мошинҳои пахтачинӣ тайёр кунанд.

Барои васеъ ва ҳамаҷаҳона ба кори механизаторӣ ҷалб намудани духтарон комсомоли Тоҷикистон мукофоти ба номи Зайнаб-биби қаҳрамонро, ки ҷонашро барои барпо кардани Ҳокимияти Шуравӣ дар ҷумҳурии нисор кардааст, таъсис намуд. Бо ин мукофот духтарон-ғолибони мусобиқаи байни механик-ронандагон, ки дар ҷамъоварии пахта натиҷаҳои аз ҳама хуб ба даст овардаанд, мукофотонида шуданд.

Ин мукофот аввалин бор ба механик-ронандаи колхозии ба номи В.И. Ленини ноҳияи Пролетар, Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ Хурсанд Розикова супорида шуда буд. Бо ин мукофот ҳамчунин механик-ронандагон Фариштамоҳ Усмонова, Сангинмоҳ Ғуломова (ноҳияи Фарҳор), Кенчагул Ҳамидова (ноҳияи Маскав), Муборак Каримова (ноҳияи Хучанд), Ҳанифа Маъруфова (ноҳияи Мастҷох), Гулинора Рӯзиева, Малика Курбонова (ноҳияи Восеъ) ва дигарон сарфароз гардонда шуданд. Ин шакли ҳавасмандгардонӣ ба кори ба таври оммавӣ ҷалб намудани духтарон ба ҳаракати механизаторӣ таъсири судбахш расонд.

Бо ташаббуси кишоварзони ноҳияи Колхозобод дар колхозҳои «Маскав», «40-солагии Октябр» барои пахтакорон мактабҳои таҷрибаи пешқадам кушода шуданд. Дар колхозҳои Қўргонтеппа мунтазам ҷунин шаклҳои таълим, ба мисли «Рӯзи механизатор», «Рӯзи мутахассис», гузаронида мешуданд.

Дар ноҳияи Мастҷох бо шарофати ғамхории амалии ташкилотҳои давлатию ҳизбӣ ба механикониҳои комплексӣ шароити хуб муҳайё карда шуд. Дар натиҷа ноҳияи Мастҷох ба яке аз базаҳои механиконидашудаи пахтакорӣ табдил ёфт.

Ҷумҳурии собиқи ИҶШС низ саҳми арзандаи худро дар пешрафти пахтакории Тоҷикистон гузоштаанд. Бригадаҳои тафтиши байниҳамдигарӣ аз Ўзбекистон ва Озарбойҷон, ки пайваста бо рафти иҷроӣ ўҳдадорҳои сотсиалистӣ шинос мешуданд, ба пахтакорони ҷумҳурии ёрии амалӣ мерасонданд. Онҳо натавонанд камбудию норасоии ҷойдоштаро ошкор мекарданд, балки роҳҳои зудтар бартараф намуданашонро низ нишон медиҳанд.

Тоҷикистон дар тӯли солҳои 60-80-ум ба яке аз базаҳои муҳими истеҳсоли пахта табдил ёфта, аз рӯи ҳосилнокӣ ва истеҳсоли пахтаи маҳиннаҳ дар ИҶШС ҷои аввалро ишғол мекард. Солҳои 80-ум Тоҷикистон истеҳсоли пахтаро зиёд кард. Бори аввал соли 1980 ҷумҳурӣ ба давлат зиёда аз 1 млн. тонна пахта супурд.

Чорводорӣ ва боғу тоқпарварӣ

Дар ҷумҳурӣ ба пешрафти чорводорӣ низ диққат дода мешуд. Хусусан, аз солҳои 60-ум сар карда ба тараққиёти ин соҳаи кишоварзӣ аҳамият дода шудааст. Аз ҷумла, ба тайёр кардани кадрҳои соҳаи чорводорӣ, механиконидаҳои корҳои ин соҳа диққати хоса дода мешуд. Ҷунонҷӣ, С. Шарифов тайёр кардани бедаро аз рӯи технологияи пешқадам мегузаронд: алафи даравшударо дарҳол ба тойҳо пресс карда, сипас дар шипанги фермаҳои ширию молӣ ғарам карда мемонд.

Дар ҷумҳурӣ ба васеъ паҳн кардани таҷрибаи чорводорони пешқадам диққати махсус дода мешуд. Дар ин бобат рӯзномаҳои «Тоҷикистони Советӣ», «Коммунист Таджикистана» саҳми бағоят калон бозиданд. Дар рӯзномаҳо зерӣ сарлавҳаҳои «Таҷрибаи чорводорони пешқадам ба ҳамаи фермаҳо!», «Ба комплекси агросаноатӣ - саҳми ҷавонон» дар бораи Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ, говҷӯшзани колхозии ба номи Ленини ноҳияи Исфара Суфро Боқиева, ҷупони совхозии ба номи Ю. Гагарини ноҳияи Шаҳритус, Лауреати мукофоти комсомоли ҷумҳурӣ Гулмирзо Абдумуродов ва бисёр дигарон нақл карда шудааст. Вале чорводорони ҷамъиятии аксарияти хоҷагиро бесамар ва аз ҷиҳати иқтисодӣ зараровар буд.

Солҳои 60-80-ум саҳми бригадаҳои ҷуворимаққапарварӣ дар мустаҳкам намудани базаи хӯроки чорво афзуд. Барои муваффақиятҳои калон дар руёнидаҳои ҳосили баланди ҷуворимаққа коллективи комсомолону ҷавонони Р. Тиллоев аз совхозии ба номи К. Маркси ноҳияи Панҷакент ба китоби «Солномаи шӯҳрати комсомолӣ»-и Иттифокӣ дохил карда шуд.

КМ Ҳизби коммунистии Тоҷикистон моҳи майи соли 1986 ташаббуси пурқимати колхозҳои ба номи Жданови ноҳияи Қумсангир, ба номи Ленини ноҳияи Турсунзода, бригадаҳои ҷуворимаққапарварии хоҷагии таҷрибавии «Коммунизм»-и ноҳияи Ленин, колхозии ба номи Кирови ноҳияи Восеъро, ки аз ҳар гектар замин 100 центнер ҳосили дони ҷуворимаққа руёнданӣ буданд, маъқул донист. Ин ташаббусро бригадаҳои

чуворимаккапарварии комсомолону ҷавонони ҷумҳури дастгирӣ карданд.

Дар ин солҳо зиёда аз 600 бригадаю звеноҳои хошоктайёркунии комсомолону ҷавонон кор карданд, ки дар онҳо бештар аз 15 ҳазор нафар писарону духтарон иштирок намуданд. Бригадаҳои комсомолону ҷавонон А. Бозоров аз совхозии «Муъминобод-1»-и ноҳияи Ленинград ва Д. Тоҷиев аз колхозии ба номи Ёрунхочаеви ноҳияи Хучанд дар мусобиқа голиб баромада, бо Грамотаи комсомоли Тоҷикистон ва тӯҳфаҳои қимматбаҳо сарфароз гардиданд.

Боғу тоқпарварӣ ҳам монанди дигар соҳаҳои хоҷагии халқи ҷумҳури дар солҳои Ҳокимияти Шӯравӣ тараққӣ карда, пеш рафт. Шароити табиӣ Тоҷикистон аз водӣҳои Вахш дарёи Сир то баландкӯҳҳои Помири Фарбӣ барои вуҷуд додани боғу тоқпарварӣ хеле мувофиқ мебошад. Дар барпо кардани майдонҳои ангур, себу зардолу шаҳрвандони деҳот дар сафҳои пеш меистоданд. Бо дастони пурсамари мардуми ноҳияҳои Фарм, Колхозобод, Мастҷох, Қофарниҳон ба ҳазорҳо гектар замин ниҳолҳои мевадор шинонда, ҳосили зиёд ба даст оварда шуд.

Комплексҳои агросаноатии ба номи Ҷаббор Расулов (Ғозималик), «Колхозчиён» (Панҷакент), «Қаротегин» (Фарм), «Ғайзобод» (Ғайзобод) ва ғайраҳо консерваҳои хушсифати мевагӣ тайёр мекарданд. Мутаассифона, ин комплексҳо низ камбудӣ доштанд. Онҳо базаҳои калони тайёр кардан ва нигоҳ доштани меваро пайдо карда натавонистанд. Дар натиҷа маҳсулоти боғу тоқзорҳо нобуд, меваҳо исреф шуда, хоҷагӣ зарари моддӣ دیدанд.

Барои саноати ӯроқворӣ ашёи босифат лозим буд, бинобар ин, барои ба даст даровардани меваи хушсифат аҳамияти калон дода мешуд. Боғпарварон ба илми агротехника таъя карда, бар зидди ҳаргуна касалиҳои зарарнок муборизаи қатъӣ бурда, ҳазорҳо тонна меваро аз талафот нигоҳ медоштанд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминҳои лалмӣ майдонҳои ангурпарварӣ барпо намуда, ҳосили баланд ва хушсифат истеҳсол мекард.

Меҳнатдӯстони колхозу совхозҳои ҷумҳуриямон қариб ҳар сол нақшаҳои ба давлат фурухтани сабзавотро бомуваффақият иҷро намуда, садҳо тонна помидор, харбуза, тарбуз, ангурро барои аҳолии шаҳрҳои Маскав, Ленинград, Свердловск, Новосибирск мефиристонданд.

Хочагии кишоварзии Тоҷикистон дар солҳои 50-80-ум бо тифли гамхории Ҳукумати Иттифок ва ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ мушкилихоро паси сар карда, талаботи аҳолиро бо хӯрока ва саноатро бо ашёи хом таъмин менамуд.

Дар натиҷаи татбиқи сиёсати аграрӣ, хоҷагиҳои хурди коллективӣ муттаҳид гардида, базаи моддӣ-техникии онҳо сол аз сол пурқувват мешуд. Хусусан, бо азхудкунии водии Дилварзин, Мирзочӯл, Бешкент, Данғара, Фахробод, дашти Ашт ва эҳёи заминҳои ноҳияҳои кӯхистон, ки аҳолии онҳо ба водӣ кӯчонида шуда буданд, садҳо хоҷагиҳои истеҳсолӣ, деҳаҳои нав, шаҳракҳо ба амал омада, маҳсулоти кишоварзӣ дар ҷумҳурӣ зиёд гардид. Тоҷикистон тавонист заминҳои обшорро ба 650 ҳазор гектар расонад, ки аз он 40 фоизашро майдонҳои пахтакорӣ ташкил медоданд. Ҳар сол аз ин заминҳо ба ҳисоби миёна то 900 ҳазор тонна пахта ҷамъоварӣ карда мешуд.

Дар солҳои 60-ум ислоҳоти иқтисодӣ дар соҳаи кишоварзӣ гузаронида шуд, вале муттаасифона, он то охир иҷро нагардид. Дар натиҷа суръати инкишофи кишоварзӣ ҷумҳурӣ баланд нашуд.

Азбаски мувофиқи тақсимои меҳнат ва махсусгардонии соҳаи кишоварзӣ Тоҷикистон ба пахтакорӣ шомил буд, ба ғаллакорӣ начандон диққат дода мешуд. Дар ҷумҳурӣ аз заминҳои лалӣ самарнок истифода намебуданд.

Ҳамин тавр, сарфи назар аз муваффақиятҳо, дар соҳаи кишоварзӣ душворӣ, камбудӣ ва қачравӣҳо дида мешуданд. Аввалан, дар бисёр соҳаҳои кишоварзӣ ҷумҳурӣ меҳнати дастӣ бартарӣ дошт (хусусан соҳаи чорводорӣ, боғу тоқпарварӣ); дувум, на дар ҳамаи ноҳияҳо шароити меҳнату маишати деҳқонон дуруст ба роҳ монда шуда буд; сеюм, бо сабабҳои паст будани дараҷаи таҷҳизоти техникӣ ва механизатсияи равандҳои истеҳсолот дар бештари соҳаҳои кишоварзӣ ҳосилнокии меҳнат паст буд; чорум, дараҷаи ҳавасмандии моддӣ талаботи рӯзгузаронии истеҳсолкунандагонро қонеъ гардонида наметавонист.

САРЧАШМА ВА МАВОДИ ИЛОВА

ТОҶИКОН ДАР ОИНАИ ТАЪРИХ

Воқеан Тоҷикистон дар тӯли ин солҳо ба кишвари зироатӣ ва саноатӣ мубаддал гашта, соҳаҳои гуногуни саноату зироат, со-

хтмону наклиёт рӯ ба инкишоф ниҳоданд, пояҳои иқтисодии ҷумҳурӣ устувор гардид...

Саноати Тоҷикистон зиёда аз сад соҳаи саноат ва қариб 400 корхонаҳои азимро дар бар гирифт. Дар ҷануби шарқии ҷумҳурӣ бузургтарин корхонаҳо: корхонаи алюминии Регар, корхонаи электрохимиявии Ёвон, корхонаи нуриҳои азотии Вахш ба кор шурӯъ карданд ва иқтидори иқтисодии мамлакатро афзун гардонданд.

Асоси тавлидоти кишоварзии ҷумҳуриро заминҳои обёришуда ташкил доданд, ки онҳо ба бештар аз 650 ҳазор гектар расонда шуданд. Соҳаҳои асосии кишоварзӣ пахтакорӣ гардид, ки майдони кишти он зиёда аз 40 фоизи тамоми заминҳои қорами обиро ташкил дод. Солҳои охир дар ҷумҳурӣ ба ҳисоби миёна соле то 900 ҳазор тонна пахта ғунучин карда мешуд, ки сеяки онро навъи пахтаи маҳиннах ташкил медод. Инчунин дар ҷумҳурӣ соле то 300 ҳазор тонна ғалладона, ба миқдори зиёд картошка, мевачот, сабзавот, ангур, тамоку, пилла, маҳсулоти ситрусӣ, маҳсулоти чорво ва ғайра тайёр карда мешуд.

Эмомалӣ Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби якум. Аз Ориён то Сомониён.-С. 103-104.

НУТҚИ Ҷ. Р. РАСУЛОВ ДАР МАҶЛИСИ БОТАНТАНА БАҲШИДА БА 50-СОЛАГИИ ТАШКИЛ ЁФТАНИ ИҶШС (21-22 ДЕКАБРИ СОЛИ 1972)

...Тачрибае, ки мамлакати Шӯроҳо ҳосил намуд, боварии яқин мебахшад, ки дар оилаи ягона, дар Иттифоқи Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ муттаҳид шудани халқҳои шуравӣ чӣ гуна самараҳои бузург мебахшад.

Халқи тоҷик дар ин оилаи бародарона ба ҳамаи он чӣ ки орзу карда метавонист, соҳиб шуд, шаъну эътибори инсонӣ, ҳаёти осудаҳолона ва маданӣ, инчунин барои тараққиёти ҳаматарафа имконият, сулҳу амният пайдо кард...

Роҳе ки Тоҷикистон дар солҳои Ҳокимияти Шуравӣ тай кард, роҳест аз қафомонии феодализм ба ғалабаи сотсиализм, аз ҳаёти асримиёнагӣ ба қуллаҳои прогресси ҳозира.

Мо тараққиёти индустриявиро қариб аз ҳеҷ сар карда, имрӯз дар Тоҷикистон чунин корхонаҳои бузурги энергетикиро, мо-

нанди стансияи электрикии оби Норақ, ки иқтидори он 2 миллиону 700 ҳазор киловатт мебошад ва агрегатҳои аввалини он аллакай қор мекунанд, сохтем.

Ин 50 сол барои мо мактаби ҳақиқии интернационализм буд, ки дар он ҳудӣ ҳаёт, воқеияти ҳаррози шӯравӣ муаллимони мо буданд ...

50-солагии таъкил ёфтани Иттифоқи Республикаҳои Советии Сотсиалистӣ. Ҳисоботи стенографӣ. -Душанбе, 1973. -С.153-165.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Солҳои 50-80-ум дар Тоҷикистон кадом соҳаҳои саноат инкишоф ёфтаанд?

Кадам заминҳои бекорҳобида солҳои панҷоҳум ва шастум аз худ қарда шудаанд?

Комплекси ҳудудӣ-истеҳсолии Тоҷикистони Ҷанубӣ дар хоҷагии халқ чӣ гуна нақш бозид?

Барои осорхонаи мактаб лавҳаро бо расмҳои Қаҳрамонони Меҳнати Сотсиалистӣ, ки солҳои 50-80-ум ба ин унвон аз ноҳиятон мушарраф гардида буданд, тайёр кунед.

Солҳои 60-80-ум дар Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом сохтмонҳои зарбдори Умумиттифоқӣ вуҷуд доштанд?

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

–Комплекси ҳудудӣ – истеҳсолии Тоҷикистони Ҷанубӣ.

–Саҳми ихтироъкорон дар пешрафти прогресси техникаӣ дар соҳаи хоҷагии халқи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 60-80-ум.

–Иштироки занон дар соҳаи механизатсияи пахтакорӣ.

–Ҷаъолияти ҷавонон дар сохтмонҳои зарбдори Ҷумҳурии Тоҷикистон.

БОБИ 4. ФАРҲАНГ ВА КОРҲОИ ТАРБИЯВӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН (солҳои 50-80-ум)

1. ПЕШРАВИҲО ДАР СОҲАИ МАОРИФИ ХАЛҚ

Фарҳанг дар ҷомеа ҳамеша мақоми муҳим дошт ва пешрафти тамаддун бо он алоқаи зич дорад. Дар солҳои 50-80-ум ба пешрафти фарҳанги ҷумҳурии диққати махсус дода мешуд. Сохтмони маданият дар зери роҳбарии бевоситаи Ҳизби коммунист сурат мегирифт.

Яке аз самтҳои асосии ҳаёти фарҳангӣ – мактаб ва маориф мебошад. Барои инкишофи он сол то сол бештар маблағ ҷудо карда мешуд. Агар соли 1953 барои маорифи ҷумҳурии 456,2 млн. сӯм ҷудо шуда бошад, пас соли 1960 маблағгузорӣ 657,2 млн. сӯмро ташкил дод. Ба сохтмони биноҳои мактабӣ низ диққат дода мешуд. Соли 1959 дар ҷумҳурии 2614 мактаб, соли 1970 – 2780 ва соли 1980 зиёда аз 3200 мактабҳои таҳсилоти умумӣ амал мекарданд. Мактабҳо аз ҳисоби буҷаи давлат ва колхозҳо сохта мешуданд. Дар тӯли солҳои 1959 – 1985 дар ҷумҳурии 2382 мактабҳои ҳамагонӣ ва мактаб – интернатҳо сохта шуда, ба қор даромаданд. Шумораи хонандагон низ сол то сол меафзуд. Соли ҳониши 1959-1960 дар мактабҳои ҳамагонии ҷумҳурии 433,2 ҳазор талабагон меҳонданд, соли ҳониши 1965-66 бошад, 721 ҳазор, соли 1985-86 қариб 1,2 млн. бачагон таҳсил мекарданд. Шумораи духтарон низ меафзуд. Агар соли ҳониши 1960-61 дар мактабҳои ҳамагонӣ 166,3 ҳазор духтарон хонанд, пас соли ҳониши 1964-1965 шумораи онҳо ба 219,4 ҳазор расид. Аз соли 1961 то 1985 зиёда аз 1,5 ҳазор талабагон мактаби миёнаро бо медали тилло ва нуқра хатм намуданд. Дар мактабҳои олии низ шумораи донишҷӯён меафзуд. Агар соли 1981 дар 10 мактаби олии зиёда аз 74 ҳазор донишҷӯён таҳсил намоянд, пас соли 1990 танҳо дар ДМТ қариб 12 ҳазор донишҷӯён меҳонданд.

Моҳи марти соли 1959 сессияи Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қонунро «Дар бораи мустақкам намудани алоқаи мактаб бо ҳаёт ва инкишофи минбаъдаи маорифи халқ дар РСС Тоҷикистон» қабул намуд, ки мувофиқи он таълими хатмӣ 8 сола ва 11-солаи политехникӣ қорӣ гардид.

*Аълочи маорифи
Ҷумҳурии Тоҷикистон
Маҳадзоҳид Ғиёсов*

Дар татбики Қонуни Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (март соли 1959) шӯъбаҳои маорифи ноҳияҳо хизматҳои босазо кардаанд. Масалан, яке аз омӯзгорони ғарбӣ, директори мактаби миёнаи рақами 1 ноҳияи Мастҷоҳ, сипас роҳбари шӯъбаи маориф, Аълочи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон М. Ғиёсов дар ноҳияи Мастҷоҳ ташаббускори ташкил намудани бригадҳои истеҳсолии мактаббачагон гардид. Ин бригадҳо саҳми арзандаи ҳудуд дар ғани гардондани хирмани пахтаи ҷумҳурӣ гузоштанд. Бидуни мушкӣ ва камбудӣ чунин бригадҳо дар тарбияи меҳнатии насли наврас мақоми муҳӣ бозиданд.

Алоқаи мактаб бо ҳаёт ба воситаи омӯзиши политехникӣ ва меҳнат мустаҳкам мегардид. Аз солҳои 50-ум дар ҷумҳурӣ мактабҳои коргарчавонон ва чавонони деҳот зиёд шуданд. Соли хониши 1958-59 79 мактаби коргар-чавонон ва 103 мактаб барои чавонони деҳот амал мекарданд. Алоқаи талабагон бо истеҳсолот мустаҳкам мегардид. Шумораи бригадҳои истеҳсолии мактаббачагон меафзуд. Агар соли хониши 1961 – 1962 шумораи онҳо 129 бошад, пас соли хониши 1964-65 ба 181 расид. Барои кор ба онҳо 774 га. замин ҳудо карда шуда буд, ки дар он пахта, ҳаворимаққа ва дигар намудҳои зироат кошта мешуданд. Вале дар баробари муваффақиятҳо таҳлили политехникӣ камбудӣ низ дошт. Қудрати талабагони мактабҳо ба назар ғарфта намешуд, баъзан кор бе нақша сурат меғарфт; баъзе муаллимон саводи қонии техникӣ надоштанд, техникаи пешқадами истеҳсолотро таълим дода наметавонистанд; муассасаҳои саноатӣ ва колхозҳо ба меҳнати талабагон аҳмият намедоданд. Бинобар ин, аз соли хониши 1964-65 ин мактабҳо аз нав ба таълими 10-сола гузаштанд. Дар солҳои 60-80-ум дар ҷумҳурӣ дар қатори мактабҳои рӯзона таълими шабона амал мекард, ки коргарон меҳонданд.

Барои мактабҳои ҷумҳурӣ муаллимони баландихтисос зарур буданд. Солҳои 1951-55 шӯъбаҳои Донишқадаи педагогии Сталинобод дар Қӯргонтеппа ва Қӯлоб қушода шуданд, ки барои мактабҳо омӯзгорон тайёр мекарданд. Солҳои 1950 дар ҷумҳурӣ

52 мактаби миёнаи махсус, се институти педагогӣ, институти тақмили ихтисоси муаллимон амал мекарданд.

Соли 1953 дар Душанбе Донишқадаи омӯзгории занона кушода шуд, ки соли 1957 бо Донишқадаи омӯзгорӣ муттаҳид гашт. Соли 1956 Донишгоҳи политехники Тоҷикистон кушода шуд, ки барои ҷумҳурии кадрҳои инженерӣ тайёр мекард. Соли 1970 дар 7 мактаби олии 44,5 ҳазор донишҷӯ, дар мактабҳои миёнаи махсус зиёда аз 35 ҳазор талабагон меҳонданд. Гарчанде шумораи омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти умумӣ дар солҳои 90-ум 96,8 ҳазор нафарро ташкил диҳад ҳам, муаллимони ихтисоснок намерасиданд. Дар баланд бардоштани савияи дониши педагогии муаллимон мактабҳои таҷрибаи пешқадам саҳми босазо гузоштанд. Танҳо соли хониши 1964-65 шумораи онҳо ба 341 расид.

Дар солҳои 50-80-ум дар соҳаи маориф ба пурқувват намудани базаи моддӣ-техникии мактабҳо, таъмини сифати таълим, ҷоп намудани китобҳои дарсӣ ва барномаҳо низ диққат дода мешуд.

*Омӯзгор, Қаҳрамони
Меҳнати Сотсиалистӣ
Муҳаббат Маҳмудова*

Ба мушкилиҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва камбудии базаи моддӣ-техникӣ нигоҳ накарда, талабагон ва донишҷӯён бо ёрии устодон асосҳои илмро аз худ мекарданд. Барои меҳнати душвору пурсамари худ ҳазорҳо муаллимон сазовори ордену медалҳо ва унвонҳои фахрӣ гардиданд. Соли 1968 муаллимаи мактаби миёнаи №53-и ш. Душанбе Муҳаббат Маҳмудова ва директори мактаби ба номи Чапаеви Конибодом Ҳабиба Каримова сазовори унвони баланди «Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ» гаштанд. Муаллимаҳои хизматнишондода Тутихон Осимова ва Озодахон Қодирова ҳазорҳо мактаббачаҳоро тарбия кардаанд.

Дар мактабҳои олии ба донишҷӯён аксаран омӯзгорони унвондор дарс мегуфтанд. Дар байни онҳо профессорон М. Нарзикулов, З.Ш. Раҷабов, Ш. Ҳусейнзода, Қ. Ҷӯраев, Ю. Исҳоқӣ, М. Эркаев, С. Юсупова, Д. Тоҷиев, В. Асрорӣ ва садҳо дигарон буданд, ки шӯҳрати ҷаҳонӣ доштанд.

2. ИЛМ, АДАБИЁТ, САНЪАТ ВА ИДОРАҲОИ ФАРҲАНГӢ

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 50-80-ум дар соҳаи илм, адабиёту санъат муваффақиятҳои калон ба даст даровард. Кормандони фарҳанг дар тарбияи насли наврас саҳми худро мегузоштанд.

Пешрафти ҷомеа ба иқтисодиёти тараққикарда ва прогресси илму техника вобаста аст. Бо таъсис ёфтани Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон (14 апрели соли 1951) қорҳои илмӣ дар пажӯҳишгоҳҳо ва донишқадаҳои олӣ ру ба инкишоф оварданд. Дар таъсиси академия Қаҳрамони Тоҷикистон, аллома Б.Ғ. Ғафуров ва нависандаи дӯстдоштаамон, аввалин президенти АИ Ҷумҳурӣ, Қаҳрамони Тоҷикистон С. Айнӣ хизматҳои босазо карданд.

Академик Б.Ғ. Ғафуров на танҳо ташкилотчи илм дар Тоҷикистон аст, балки зиёда аз 400 асару мақолаҳои илмӣ оиди таърихи халқи тоҷик ва таърихи умумичаҳонӣ дар нашриётҳои гуногун ҷоп карда, мактабҳои калони таърихчиён ва шарқшиносонро асос гузоштааст.

Солҳои 50-80-ум дар Тоҷикистон ба инкишофи илм аҳамияти калон дода мешуд. Дар ҷумҳурӣ ва дар мамлакатҳои хориҷӣ китоб ва мақолаҳои олимони Тоҷикистон ҷоп гардиданд. Дар АИ Тоҷикистон мунтазам конференсия ва симпозиумҳои илмӣ дар мавзӯҳои ақтуалӣ ва баҳсталаб гузаронида мешуданд.

Дар ин солҳо АИ Тоҷикистон ба маркази тадқиқотии соҳаҳои мухталифи илми ҷумҳурӣ табдил ёфт. Дорусозон, хокшиносон, зилзиласанҷҳо, биологҳо умуман олимони соҳаи илмҳои дақиқ дар собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ном бароварда, мактабҳои худро бунёд карда буданд. Тоҷикистон бо номҳои Б.Ғ. Ғафуров, Б. Искандаров, С.У. Умаров, З.Ш. Рачабов, С.А. Рачабов, А.А. Семёнов, А.М. Баҳоваддинов, В.П. Красичков, Б. Ниёзмухаммадов, А. Мухторов, Ҳ. Назаров, Н. Маъсумӣ, Ҳ. Саидмуродов, Р. Ҳодизода ва дигарон фахр мекунад. Олимони ҷумҳурӣ бо мақсади тадқиқи масъалаҳои илмӣ дар қори ташкилотҳои бонуфузи байналхалқӣ СММ, ЮНЕСКО, ОСКАР ва ғайраҳо иштирок доштанд ва доранд. Баъзе лабораторияҳо ва донишқадаҳои АИ ҷумҳурӣ (пажӯҳишгоҳи зилзиласанҷӣ, астрофизика) аз рӯи барномаи байналмилалӣ тадқиқот мебаранд. Ҷадвали Менделеевро боз як кристалли олими тоҷик Р. Баротов

пурра кард. Дар кайҳон сайёраи Сотиболдиев кашф гардид. Олимон М. Осимӣ, У. Мирсаидов, Ю. Носиров, Б. Сангинов, П. Бобочонов, Ҳ. Мансуров, М. Ғуломов, А. Пулодов ва дигарон аз минбарҳои баланди конфронсҳои илмӣ байналмилалӣ баромад карда, соҳиби унвонҳои дахҳо марказҳои илмӣ давлатҳои хориҷӣ шуданд.

Дар ин солҳо ба тайёр кардани кормандони илмӣ диққат дода мешуд. Агар соли 1960 дар ҷумҳурӣ 2154 кормандони илм бошанд, пас соли 1983 шумораи онҳо ба 8159 нафар расид. Хусусан, шумораи докторон ва номзадҳои илм афзуд. Ҷунонҷӣ, аввали солҳои 60-ум дар ҷумҳурӣ 33 доктор ва 433 номзадҳои илм бошанд, дар солҳои 80-ум 208 нафар доктор ва 2811 номзадҳои илм ба қорҳои тадқиқотӣ машғул буданд. Хусусан, қорӣ кардани ҷоизаҳои ҷумҳуриявӣ ба номи Абӯали ибни Сино, комсомоли Тоҷикистон барои тадқиқотҳои беҳтарини илмӣ ҳавасмандии кормандони илмро баланд намуд.

Дар солҳои 50-ум адабиёти тоҷик анъанаҳои адабиёти классикӣ, мавзӯҳои эҷодии пештараро сайқал дода, ба мавзӯҳои ҷанг ва сулҳ бештар аҳамият медидагӣ шуд. Нависандагоне, ки иштирокчиҳои ҷанг буданд, ба маводҳои давраи ҷанг муроҷиат карданд. Онҳо имконият доштанд, ки воқеаҳои майдони ҷангро амиқтар тадқиқ, таҳлил ва тасвир намоянд, то ки моҳияти он ҳасрат, қатънамонаӣ, мардонагии шаҳрванди Шӯравӣ ва сарчашмаҳои ғалабаро нишон диҳанд. Дар байни ин асарҳо тасвирҳои хотиравӣ, характери лирикӣ-романтикӣ эпикӣ наср мушоҳида мешаванд. Очеркҳои А. Лоҳутӣ «Меҳри Москва» (1950), повести С. Улуғзода «Навобод» (1950), Ҷ. Иқромӣ «Шодӣ» ба ҳамин мавзӯ бахшида шудааст.

Устодони адабиёти тоҷик С. Айнӣ, М. Турсунзода, М. Миршакар, А. Деҳотӣ, М. Раҳимӣ, Б. Раҳимзода, Ҷ. Иқромӣ, С. Улуғзода, Ф. Ниёзӣ, Р. Ҷалил, Ф. Ансорӣ ва дигарон дар тайёр намудан ва ба қамол расондани шоирон ва нависандагон аз байни ҷавонон ҳиссаи бебаҳо гузоштанд. Асарҳои С. Айнӣ «Ёддоштҳо», М. Турсунзода «Ҳасани аробакаш», «Садои Осиё», «Қиссаи Ҳиндустон», Ҷ. Иқромӣ «Духтари оташ», Р. Ҷалил «Шӯроб», С. Улуғзода «Субҳи ҷавонии мо», П. Толис «Тобистон», пасаҳои шоир-драматург Ф. Ансорӣ дар маънавиёти шаҳрвандонамон ва тарбияи ҷавонон таъсири мусбат расонданд.

Мавқеи адабиёт дар баланд бардоштани савияи умумии маърифату маънавияти шаҳрвандон афзуда, шоир ва нависанда-

гон асарҳои нави бадеӣ эҷод менамуданд. Солҳои 60-80-ум асарҳои бадеӣ асосан аз нигоҳи реализми сотсиалистӣ, партиявӣ ва синфӣ офарида мешуданд. Дар баробари устодони шинохта, як зумра ҷавонон ба сахнаи бадеӣ баромаданд, ки бо асарҳои офаридаашон зуд дар байни халқ маълуму машҳур гардиданд. Шоирон ва нависандагони соҳибистеъдод М. Фарҳат, М. Қаноат, Ф. Муҳаммадиев, Л. Шералӣ, А. Қаҳҳорӣ, Қ. Киром, А. Сафар, У. Раҷаб, Ғ. Мирзо, А. Ҳаким, Ю. Ақобиров, М. Хоҷаев, Ғоиб Сафарзода, Б. Расо, М. Ҳақимова, М. Шералӣ, С. Маъмур, О. Аминзода, Ҷумъа Одина ва дигарон асарҳои тоза офарида, хусусан дар тарбияи насли наврас сахми босазо гузоштанд. Қисми зиёди онҳо соҳиби ҷоизаҳои гуногуни иттифоқӣ ва ҷумҳуриявӣ ба номи Рӯдакӣ ва баъзе аз онҳо соҳиби ҷоизаҳои давлатҳои дигар, аз ҷумла ба номи Ҷ. Нехру, гардиданд. Гузаронидани даҳаҳои адабиёти ҷумҳуриҳои собиқ шӯравӣ анъана шуда буд. Тоҷикистониҳо бо дастовардҳои адабиёти Иттиҳоди шӯравӣ ва ҷаҳонӣ бохабар мегаштанд. Бехтарин асарҳои ин солҳо «Суруши Сталинград»-и М. Қаноат, «Ҳар беша гумон мабар, ки холист»-и Ф. Ниёзӣ, «Тахти вожгун»-и Ҷ. Иқромӣ, «Фирдавсӣ»-и С. Улуғзода, «Замини падарон»-и Ю. Ақобиров ва амсоли инҳо ба ҳисоб мерафтанд.

Бо ташаббус ва ғамхории аллома Бобочон Ғафуров комиссия аз ҳисоби санъаткорони номӣ: Ҷаҳлиддин Шаҳобов, Бобоқул Ғайзуллоев ва Шоҳназар Соҳибов таъсис дода шуд, ки онҳо дар солҳои 50-60-уми асри ХХ мероси нодири классикии халқи тоҷик «Шашмақом»-ро дар ҳаҷми 5 ҷилд ба нота гирифтанд, ки имрӯз ҳам овозхонон ва навозандагони мумтоз онро истифода мебаранд.

Дар замони шӯравӣ дар баробари инкишофи санъати халқӣ, санъати касбии тоҷик ташаккул ёфт. Устодони санъат М. Қосимов, С. Тӯйбоева, Т. Ҷоилова, А. Ҷӯраев, А. Бобоқулов, Ҳ. Мавлонова, Л. Зоҳидова, Ғ. Валаматзода, Ғ. Ғуломалиев, А. Азимова, Ш. Қиёмов дар шоҳроҳи санъат сахми босазо гузоштанд.

Солҳои 50-60-ум дар қатори устодони номии санъатамон як зумра ҷавонони боистеъдод М. Воҳидов, М. Собирова, Ҳ. Гадовев ва бисёр дигарон ба майдон омаданд, ки онҳо бо репертуар ва асарҳои эҷодкардаашон дар байни мардум маҳбубият пайдо карданд.

Бехтар гардидани кори муассисаҳои маданӣ-маърифатӣ, театрҳои халқӣ, дастаҳои ҳаваскорони бадеӣ ва монанди онҳо ба тарбияи шахрвандонамон таъсири мусбӣ расонданд.

Санъаткорони тоҷик дар ин солҳо «Гунаҳгорони бегуноҳ»-и А. Островский, «Роҳ сӯи бахт»-и Ф. Ансорӣ, «Гвардияи чавон»-и А. Фадеевро дар сахнаҳои театрҳои А. Лохутӣ ва В. Маяковский намоиш медоданд. Театрҳои халқии ҷумҳурӣ садҳо намоишномаҳо тайёр карда, ба воситаи сафарҳои хунарии худ онҳоро намоиш медоданд. Озмунҳои гуногуни санъат гузаронида мешуданд. «Бӯстон»-ҳо, гуруглихониҳо анъана шуда буданд. Ин озмунҳо номҳои овозхонҳо Зафар Нозимов, Мукаддас Набиева, Ҷӯрабек Муродов ва даҳҳо дигаронро ба арсаи санъат ворид сохтанд.

Санъати сарояндагӣ, навозандагӣ, театрӣ ва кинои тоҷик ҳело инкишоф ёфт. Сарояндагони мумтоз Барно Исҳоқова, Тӯҳфа Ҷозилова, Раъно Ғолибова, Акашариф Ҷӯраев, Маъруфхӯча Баходуров, Шумқор Одинабеков, Одина Ҳошим, Барот Яхшиев, Ҳусейн Насриддинов, Лайло Шарифова, Боймуҳаммад Ниёзов, Абдулло Назриев, Иброҳим Кобулиев, Дӯстмурод Алиев ва садҳо дигарон ба дилу дидаи мардум роҳ ёфта буданд. Маҳз дар ҳамин солҳо шумораи театрҳои ҷумҳуриявӣ ва минтақавӣ зиёд гардиданд. Дастаи давлатии рақсии «Лола», «Рубобчидухтарон» машҳур шуданд. Ансамблҳои эстрадии «Гулшан», рақсии «Зебо» низ ҳамаро мафтун мекарданд. Фаъолияти театрҳои халқии ноҳиявӣ вусъат меёфт.

Ҷарчанд аз замонҳои қадим халқи тоҷик дорони хунари сиркӣ бошад ҳам, вале танҳо солҳои 60-уми асри XX сирки касбии миллий ташаккул ёфт. Соли 1968 бо Қарори Вазорати фарҳанги ҷумҳурӣ дар ш. Душанбе сирки тоҷик ташкил ёфта, 22 апрели соли 1970 бори аввал барномаи мукаммали худро намоиш дод. Хунармандони сирк инчунин дар кишварҳои хориҷӣ баромад намуда, санъати бои халқи тоҷикро ба мардуми ҷаҳон муаррифӣ мекарданд.

Кинои тоҷик бо филмҳои «Ман бо духтаре вохӯрдм», «Қисмати шоир», «Коваи оҳангар», «Рустам ва Сӯҳроб» машҳур гардид. Номии Б. Кимёгаров ҳамчун режиссёр дар ҷаҳон машҳур гардид. Филми «Қисмати шоир» дар кинофестивали Қоҳира (1960) ҷои аввалро гирифт ва соҳиби ҷоиҳои «Уқоби тиллоӣ»-и фестивал шуд. Филми мазҳақавӣ-мусиқии «Ман бо духтаре вохӯрдм» дар 60 мамлақати ҷаҳон намоиш дода шуда, соли 1958 дар кинофестивали мамлакатҳои Осиё ва Африқо ба ҷоиҳои

«Гулдони калон» сазовор гардид. Солҳои 50-ум филмҳои «Дохунда» ва «Одамони кишвари офтобӣ» ба навор гирифта шуданд.

Барномаҳои театрҳои Тоҷикистон ба намоишҳои нав бой гардиданд. Театри опера ва балети ба номи С. Айни, Театри академӣ-драматикӣ Тоҷикистон ба номи А. Лохути спектакли Ғ. Абдулло «Тӯфон», операи «Пӯлод ва Гулру»-и Ш. Сайфитдинов, «Шӯриши Восеъ»-и С. Баласанян, спектакли «Рудакӣ»-и С. Улуғзода, балети «Диловар»-и Ленский ва дахҳо асарҳои дигарро ба сахна гузоштанд, ки ролҳои асосиро М. Қосимов, С. Тӯйбоева, Х. Назарова ва Т. Фозилова бозиданд. Артистони Филармонияи давлатии Тоҷикистон, Театри опера ва балети ба номи С. Айни, М. Собирова, А. Носирова, Л. Зоҳидова, Ҳ. Мавлонова, Л. Кабирова, А.

*Ситораи балети тоҷик
Малика Собирова*

Бобокулов бо санъати волоии худ машҳур гардиданд.

Дар таърихи фарҳанги тоҷик даҳаи адабиёт ва санъати тоҷик дар Маскав (апрели соли 1957), фестивали умумиҷаҳонии ҷавонону донишҷӯён (с. 1957) дар Маскав, ҷашни 1100-солагии А. Рудакӣ (1958), 25-солагии ҶШС Тоҷикистон (1954) воқеаҳои бузург буданд.

Санъати солҳои 60-80-уми халқи тоҷик сифатан ва мазмунан ғани гардид. Як зумра ҷавонони боистеъдод дар соҳаи санъати овозхонӣ, рассомӣ асарҳои пурмазмун офариданд. Дар ҷумҳурии кушода шудани Театри ҷавонони ба номи М. Воҳидов (с. 1971) ва ташкил ёфтани дастаҳои бадеӣ дар назди филармонияи давлатӣ, радио ва телевизион низ воқеаи муҳими фарҳангӣ буд. Танҳо дар зарфи солҳои 1981-1989 дар сахнаи театрҳо 165 спектаклҳои нав намоиш дода шуданд, ки меҳнаткашонро дар руҳияи ватандӯстӣ ва дӯстии халқҳо тарбия карда, шаҳрвандонро даъват мекарданд, ки баҳри мустақам кардани сулҳ дар рӯи замин мубориза баранд.

Тоҷикистон равобити фарҳангиро сол аз сол бештар менамуд. Равобит дар шаклҳои гуногун: аз гузаронидани рӯзҳои Тоҷикистон, иштирок дар фестивалу конгрессҳо, мубодилаи хо-

димони илму адабиёт, санъат, додугирифти китобҳо, филмҳои хуччатӣ ва бадеӣ сурат мегирифтанд. Барои ҳунари волояш Ҷ. Муродов сазовори унвони Ҳунарманди халқии Иттиҳоди Шӯравӣ (1979) гардид. Ҳунарпешагон М. Воҳидов, Г. Завкибеков, А. Муҳаммадҷонов, М. Исоева тамошобинонро мафтун мегардонданд.

Бастакорони тоҷик З. Шаҳидӣ, Ф. Солиев, Ф. Шаҳобов, Ш. Сайфиддинов, Я. Сабзанов, А. Ҳамдамов, Ф. Одинаев, Д. Дӯстмуҳаммадов дар ҳамин солҳо ба камол расидаанд.

Санъати меъморӣ ва рассомӣ низ дар равнақи маданияти миллий саҳмгузор мебошад. Биноҳои пурҳашамати Сирк, меҳмонхонаҳои «Душанбе», «Тоҷикистон», қасри «Кохи Борбад», чойхонаҳои «Роҳат», «Исфара», «Зарафшон», «Ором», истироҳатхонаҳои «Ҳоча Обигарм» аз дастовардҳои санъати меъморону рассомон шаҳодат медиҳанд.

Суръати баланди пешрафти маданияти шаклан миллию мазмунан сотсиалистии тоҷик то як андоза хусусиятҳои миллии худро нигоҳ медошт.

Дар ҷумҳурӣ ба инкишофи муассисаҳои маданӣ-равшаннамоӣ диққат дода мешуд. Шумораи клубҳо, китобхонаҳо, қасрҳои маданият, осорхонаҳо сол аз сол меафзуд. Агар соли 1958 дар ҷумҳурӣ 5 осорхона, 1017 клуб, 18 боғи истироҳатӣ, 818 китобхонаи ҷамъиятӣ бошанд, пас солҳои 80-ум 1,6 ҳазор китобхонаи ҷамъиятӣ, 22 театру осорхонаҳо, 27 боғи истироҳат, 700 мағозаҳои китобфурӯшӣ, 1319 клубҳо, 1178 университетҳои халқӣ, зиёда аз 800 маҳфилҳои худфаъолиятӣ, 129 ҳазор нуктаи радио барои шаҳрвандони ҷумҳурӣ хизмат мекарданд.

Дар солҳои 50-80-ум матбуот низ саҳми худро дар ҳаёти сиёсии ҷамъият гузошт. Агар соли 1960 дар Тоҷикистон 7 рӯзномаҳои ҷумҳуриявӣ, 47 ноҳиявӣ, 16 маҷалла бо забони тоҷикӣ, русӣ, ўзбекӣ мебаромада бошад, пас охири солҳои 80-ум зиёда аз 100-рӯзномаю маҷаллаҳо нашр мешуданд, ки дар саҳифаҳои онҳо ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангии Тоҷикистон инъикос меёфт.

Бо мақсади минбаъд инкишоф ёфтани фарҳанги миллий Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон 22 июли соли 1989 Қонунро «Дар бораи ба забони тоҷикӣ додани мақоми давлатӣ» қабул намуд, ки вай дар баланд шудани сатҳи маданӣ ва сиёсии шаҳрвандонамон саҳм гузошта истодааст.

3. КОРИ ТАРБИЯВИИ БАЙНИ ШАХРВАНДОН

Мақоми ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ дар кори тарбиявӣ

Яке аз самтҳои муҳими ҳаёти ҷамъиятӣ ин тарбияи шаҳрвандон мебошад. Ҳар як сохтор, мамлакат дар давраҳои гуногун барномаи хоси идеологии худро тартиб дода, вазифаҳои мушаххаси идораҳои давлатӣ, созмонҳои ҷамъиятиро дар кори тарбиявии байни аҳолии муайян менамояд.

Солҳои 50-80-ум Тоҷикистон, ки як узви ҷудонашавандаи ИҶШС буд, дар партави нишондодҳои ташкилотҳои роҳбарикунандаи марказии мамлакат нақша тартиб дода, дар асоси он кори тарбиявиро анҷом медод. Маълум аст, ки Ҳокимияти Шӯравӣ ба идеологияи марксистӣ таъя намуда, дар асоси он барномаи кори тарбиявии байни шаҳрвандонро тартиб дода буд. Самтҳои асосӣ ва шакли усулҳои кори тарбиявӣ дар Барномаи сеюми Ҳизби коммунистӣ (с. 1961) равшан инъикос ёфта буданд. Дар он роҳҳои зерини тарбия асоснок шуданд: тарбияи шаҳрвандон дар руҳи идеалҳои марксистӣ, баланд бардоштани маданияти умумии шаҳрвандон, аз ҷумла, тайёр кардани мутахассисоне, ки корҳои давлатӣ ва ҷамъиятиро ӯҳдабароёна роҳбарӣ карда тавонанд; ташкили тарбияи ватандӯстӣ ва интернатсионалӣ; дар шаҳрвандон парваридани ахлоқи одоб, мубориза бурдан бар зидди зухуроти худпарастӣ, тангназарӣ ва психологияи молу мулкпарастӣ; пурзӯр намудани тарбияи меҳнатӣ, ҷисмонӣ ва ғайраҳо.

Иҷроиши нақшаҳои истехсолӣ ба кори тарбиявии шаҳрвандон алоқаи зич дошт. Бинобар ин, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва коллективҳои меҳнатӣ бо истифодаи воситаҳои ахбор ва идораҳои маданий-маърифатӣ кори пурсамари тарбиявӣ мебуданд.

Дар корхонаҳои саноатӣ, колхозу совхозҳо дараҷаи маълумот, синну сол, хусусиятҳои миллӣ ва касбиро ба назар гирифта, шаклҳои гуногуни омӯзиши сиёсиро ташкил медоданд.

Дар назди ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва шӯроҳои маҳаллӣ Шӯрои координатсионӣ оид ба кори идеологӣ амал карда, барои пешравии кори тарбиявии байни шаҳрвандон тадбирҳо меандешиданд. Оиди ташкили кори табиявӣ хусусиятҳои хоси ҷумҳурӣ ва гурӯҳҳои иҷтимоии аҳоли ба ҳисоб гирифта мешуданд. Масалан, дар вақти ташкили кори тарбиявӣ дар байни ҷавонон ба идораҳои давлатӣ, ба комитетҳои комсомолӣ таъя

мекарданд, дар байни хонумҳо Шӯроҳои занон ва духтарон, байни коргарон ва хизматчиён бошад Иттифоқҳои касаба, дар тарбияи зиёиён Иттифоқи нависандагон, Иттифоқи рассомон, Иттифоқи бастакорон ва ғайраҳо фаъолият нишон медоданд.

Дар кори тарбиявӣ Ҳизби коммунистӣ, Шӯроҳо, Иттифоқҳои касаба, комсомол, Шӯроҳои занону духтарон ва дигар созмонҳои ҷамъиятӣ, воситаҳои ахбор ва идораҳои маърифатӣ кӯмаки амалӣ мерасонданд.

Созмонҳои ҷамъиятӣ метавонистанд барои амалӣ гардидани барномаҳои тарбиявии худ аз воситаҳои ахбор аз ҷумла радио, телевизион низ истифода намоянд. Ташкилотҳои комсомолӣ, зери роҳбарии бевоситаи комитетҳои ҳизбӣ барои баланд бардоштани шуурнокии ҷавонон тамоми омилу воситаҳои идеологӣ: тарғибу ташвиқ, ахбори сиёсӣ, омӯзиши техникӣ ва маълумоти умумӣ, кори маданият сиёсӣ ва ғайраҳоро истифода мебарданд. Роҳи асосии кори тарбиявии байни ҷавонон мубориза барои таъсирбахшӣ ва аниқии тамоми шаклҳои тарбия мебошад, ки бо вазифаҳои сохтмони ҷомеа алоқаманд буданд.

Қайд кардан муҳим аст, ки комсомолӣ ҷумҳурии дар байни ду даҳсола муттасил нақшаи комплексии кори сиёсӣ тарбиявиро тартиб дода буд. Дар вақти тартиб додани нақша на танҳо тафовутҳои гурӯҳҳои иҷтимоии ҷавонон, синну сол, маълумот, ҷинс, балки баъзе хусусиятҳои хоси ҷумҳурии низ ба назар гирифта мешуданд. Ташкилоти комсомолӣ ба рафти иҷрои нақшаи комплексии кори сиёсӣ тарбиявӣ мунтазам назорат мекард. Натиҷаи кори тарбиявӣ дар бюро, пленумҳо ва анҷуманҳои Иттифоқи ҷавонон мунтазам муҳокима шуда, ҳулосаҳои дахлдор мебароварданд.

Дар ҷумҳурии зери сарвари ҳизб ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар корхонаҳои саноатӣ, колхозу совхозҳо дараҷаи маълумот, синну сол, хусусиятҳои миллӣ ва касбӣ, талаботу манфиатҳои гурӯҳҳои гуногуни шаҳрвандонро ба назар гирифта, шаклҳои омӯзиши сиёсиро муайян мекарданд.

Шаҳрвандон бо майли худ метавонистанд дар кори маҳфил ё семинарҳои назариявӣ иштирок намоянд. Бо мақсади баланд бардоштани сатҳи дониши муаллимони мактабҳои ҳамагонӣ соли хониши 1962-1963 375 семинари асосҳои тарбия амал мекарданд, ки дар онҳо 8150 нафар омӯзгорон таҳсил менамуданд. Агар дар аввали солҳои 60-ум дар шаклҳои гуногуни омӯзиш 170 ҳазор шаҳрвандони ҷумҳурии савияи сиёсии худро баланд бар-

дошта бошанд, пас соли 1981-1982 шумораи шунавандагон ба 800 ҳазор расид.

Дар аввали солҳои 80-ум дар қори тарбиявии аҳолии 11 ҳазор шореҳон, 40 ҳазор тарғибгарон, 2400 аъзои ҷамъияти «Дониш», 1500 рӯзноманигорон, кормандони идораҳои фарҳанг сахмгузор буданд.

Дар тарбияи шаҳрвандон мақоми ташкилотҳои ҷамъиятӣ-сиёсӣ беаӣлон меафзуд. Дар назди комитетҳои ноҳияӣ, шаҳрӣ ва ташкилотҳои ибтидоии ҳизб комиссияҳои идеологӣ бомуваффақият қор мекарданд. Ин комиссияҳо конференсияҳои назарияӣ, шабҳои саволу ҷавоб, мувоҳисаҳо, вохӯриҳо бо пешқадамони истеҳсолот ва ветеранҳои ҷангро мегузаронданд. Дар байни фаълони қори идеологӣ оид ба тарбияи шаҳрвандон мубодилаи таҷриба ташкил мекарданд. Ҷунонӣ, дар назди Комитети ҳизбии вилояти Ленинобод Шӯрои координатсионӣ оид ба қори идеологӣ бомуваффақият амал мекард. Вай 15 бахшро дар самтҳои гуногуни қори ғоявию сиёсӣ дар байни омма муттаҳид менамуд. Шӯбаи ҷавонон қори худро дар робитаи зич бо дигар шӯбаҳои Шӯрои координатсионӣ пеш мебард.

Ташкилотҳои комсомолии Тоҷикистон бо мадади комитетҳои ҳизбӣ мунтазам шаклу усулҳои самарабахши қори идеологии байни ҷавононро ҷустуҷӯ мекарданд. Масалан, маҷаллаи шифоҳии «Ҳама ҷизро доништан мехоҳам», ки дар шаҳрҳои Душанбе, Ленинобод, Қӯлоб, Қӯргонтеппа ва Қонибодом амал мекард, дар байни ҷавонон шӯҳрати қалон пайдо қарда буд. Дар қорхонаҳои саноатии ноҳияи Роҳи оҳани Душанбе маҷаллаи шифоҳии «Бо ҷашмони худ» бомуваффақият амал мекард. Дар назди Комитети комсомолии шаҳри Ёротеппа бошад, маҷаллаи «Мамлақати азизи паҳноварам» ташкил шуда буд. Тавассути ин журналҳо на танҳо маданияти сиёсии ҷавонон баланд мегардид, балки мунтазам онҳо дар бораи қомебиҳои илм ва техника дониш меандӯхтанд.

Дар қори тарбиявии шаҳрвандон ба ташвиқи айёни дикқати махсус дода мешуд. Дар бисёр заводу фабрикаҳо, қолхозу совхозҳои ҷумҳури намоишҳои мавзӯҳои шавқовар гузаронида, плакатҳои ранга, стендҳо, фотогазетаю диаграммаҳо дода шуда буданд, ки онҳо қорнамоии меҳнатиро васеъ тарғиб намуа, дар айни замон бевосита ба ҳар як қорқун муроҷиат мекарданд: «Ту қарои бомуваффақият иҷро қардани панҷсола қӣ қардӣ?», «Ту санаи барпошавии ҷумҳуриро қӣ тавр пешвоз меқирӣ?» ва ғайраҳо. Даъватҳо, плакатҳо, транспарантҳо, намоишҳо,

фотомонтажҳо, ғушаҳои гуногун, тахтаҳои мусобиқа ва амсоли инҳо воситаи муҳими ба кори тарбиявии коллективҳои меҳнатӣ таъсир расондан буда, барои бомуваффақият иҷро кардани нақшаҳои истеҳсоли равона карда шуда буданд.

Дар маҷмӯи воситаҳои идеологии тарбияи мардум дар рӯи анъанаҳои қаҳрамононаи халқи ҷумҳурӣ яке аз ҷойҳои муҳимтаринро ишғол мекард. Ҷунонӣ, ташкил ёфтани Шӯрои собиқадорони ҷанг ва меҳнат ба беҳтар шудани сифати тарбияи ҳарбию ватандӯстӣ таъсири мусбат расондааст. Дар ин қисмат таҷрибаи ғаний ба даст дароварда шудааст. Хусусан, бахшида ба 40-солагии ғалабаи халқи шӯравӣ дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ шаҳрвандони ҷумҳурӣ дар Сафари умумииттифоқӣ иштирок намуда, ба ҷойҳои шӯҳрати ҷангӣ рафта, оилаҳои ҷанговарони ҳалокшударо ба шефӣ гирифтанд. «Солномаи Ҷанги Бузурги ватанӣ»-ро тартиб доданд. Аз ҷониби онҳо 5027 сафару экскурсияҳо гузаронда, бештар аз 1000 хона, ғуша ва осорхонаҳои шӯҳрати ҷангӣ ташкил гардиданд, барои ёдбуди ҷанговарон, ҳимоятгари Ватан 600 ҳайкал ва нишонаҳои ёдгори сохта шудааст.

Ба амалияи кори ташкилотҳои ҷамъиятӣ эстафетаи корҳои ватандӯстона – «Хотира», «Ватани ман – СССР», ба шефӣ гирифтани маъҷубони ҷанг, оилаҳои ҷанговарони ҳалокшуда, гузаронидани бозиҳои ҳарбӣ, слётҳо, манифестатсияҳо ва амсоли онҳо дохил шуданд. Соли 1985 дар ҷумҳурӣ амалиёти умумииттифоқии «Рӯ ба байраки Ғалаба саф кашед» бомуваффақият гузашт.

Тарбияи башар- дӯстонаи насли наврас

Солҳои 50–80-ум дар тарбияи интернатсионалӣ таҷрибаи муфид ба даст омада буд. Бо ташаббуси созмонҳои ҷамъиятии «Мо ватандӯст – интернатсионалистем», «Дӯстиро ҷустуҷӯ дорем мо» конференсияву семинарҳои назариявӣ, дарсҳои сиёсӣ гузаронида мешуданд.

Воҳӯрӣ бо намояндагони ҷавонони ҷумҳуриҳои бародарӣ, эстафетаи сулҳ ва дӯстӣ, фестивали ҷавонони Осиёи Миёна ва Қазоқистон барин шаклҳои тарбияи башардӯстонаи ҷавонон дурустии ҳудро нишон доданд. Воҳӯриҳои ҷавонони вилояти Самарқанди ҶШС Ўзбекистон ва шаҳри Панҷакент, шаҳри Турсунзода ва вилояти Сурхандарё анъанавӣ гардиданд ва ҳар дафъа ба иди ҳақиқии дӯстии халқҳо табдил меёфтанд.

Дар корхонаҳои саноатӣ, колхозу совхозҳо, мактабҳо, клубҳои «Дӯстон аз рӯи мукотиба», «Клубҳои воҳӯриҳои

башардӯстона» ташкил карда шуда, шабҳои мусикӣ, ракс, адабиёти халқҳои бародарии ИҶШС ва мамлакатҳои хориҷӣ гузаронида мешуданд. Дар Нерӯгоҳи барқи обии Норак, заводи алюминии тоҷик барин сохтмонҳои калон ҳам «Ҳафтаи дӯстии халқҳои СССР», «Рӯзҳои ҷумҳуриҳои бародарӣ» муттасил гузаронида мешуданд.

Саҳми клубҳои башардӯстона дар мустаҳкам кардани дӯстии ҷавонони Тоҷикистон ва ҷавонписарону духтарони мамлакатҳои хориҷӣ баланд буд. Дар давраи «Ҳафтаи якдилӣ» зери шиори «Сулҳ ба ту, сайёраи Замин», «Ман ба суруд боварӣ дорам» озмунҳои суруд гузаронида мешуданд.

Бо ташкили Кумитаи кор бо ҷавонони Тоҷикистон (3-август с. 1970) тарбияи башардӯстонаи ҷавонписарону духтарон пурзӯр гардид. Комитет дар ташкили робита ба ҷавонони мамлакатҳои хориҷӣ кори зиёдеро иҷро кард. Ҷавонону духтарони ҷумҳурӣ бо ҷавонони мамлакатҳои сотсиалистӣ робитаи зич барпо намуданд. Ин робита танҳо бо як муқотиба маҳдуд намегардид. Ҷавонони Тоҷикистон ба корхонаҳои саноатии Полша, ҶДГ, кооперативҳои хоҷагии кишлоқи Булгария, сохтмонҳои Венгрия ташриф оварда, бо ҳаёти ҷавонписарону духтарони ин мамлакатҳо шинос гардиданд.

Бо ташаббуси Комитети ҷавонони Тоҷикистон аз Чехославакия, ҶДГ, Полша, Югославия, Фаронса, Мексика, Дания, Италия ва дигар мамлакатҳои ҳақон 2660 нафар ҷавонони хориҷӣ омаданд.

Солҳои 80-ум бо роҳхати Бюрои туризми байналхалқии ҷавонон «Спутник» бештар аз 5 ҳазор ҷавонписарону духтарони Тоҷикистон 30 мамлакати ҳақонро саёҳат карда омаданд.

Ташкилотҳои ҷамъиятию-сиёсии Тоҷикистон шаклу усулҳои самарабахши мубориза барои муҳофизати сулҳро дар тамоми ҳақон дарёфт карданд. Дар ҷумҳурӣ «Ҳафтаҳои сулҳ» барпо мегардиданд. Дар рафти онҳо на танҳо ҷорабиниҳои оммавӣ сиёсӣ, балки ба фонди сулҳ маблағҳои муайян низ гузаронида мешуданд.

Дар заводу фабрикаҳо, колхозу совхозҳои Тоҷикистон митингҳои зиддиҷангӣ, маҷлисҳо ва якмоҳагҳои сулҳ гузаронида шуданд, ки дар онҳо меҳнаткшон ба тарафдорони сулҳ баромад мекарданд.

**Тарбияи меҳнатии
шаҳрвандон**

Дар тарбияи меҳнатии аҳолии муассисаҳои маданият маърифатӣ-клубҳо, китобхонаҳо, қасрҳои маданият,

осорхонаҳо ва гайраҳо кори муайянеро ба ҷо оварданд. Чунончӣ, дар назди китобхонаҳои шаҳрӣ ва ҷумҳурии мунтазам конференсияю мубоҳисаҳои хонандагон, намоишҳои китоб гузаронида шуданд, ки насли наврасро ба меҳнат кардан даъват мекарданд.

Дар корхонаҳои саноатӣ ва сохтмонҳои Тоҷикистон чунин шаклҳои мусобиқа тавлид ёфтанд, ки на танҳо самараи иқтисодӣ оварданд, балки ба тарбияи кормандони истеҳсолот низ таъсири мусбӣ расонданд. Чунончӣ, аввалин бор дар сохтмони Неругоҳи барқи обии Норак шакли нави мусобиқаи мучовирон – «Эстафетай коргарӣ» пайдо шуд, ки дар тамоми мамлакат паҳн гардид.

Мусобиқаҳои анъанавии пахтакорони ҷумҳуриҳои Осиёи Миёна ва Озарбойҷон, барои шиносӣ ба кор ҳамдигарро даъват кардани коллективҳои корхонаҳои бофандагии шаҳрҳои Иваново ва Душанбе низ ба тарбияи коргарон таъсири мусбат мерасонданд.

Маҷлиси фаълони идеологии Тоҷикистон, ки 30 августи соли 1986 дар Душанбе барпо гардид, вазифаҳои ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсиро оиди беҳтар намудани сифати кори тарбиявии байни шаҳрвандон дида баромад. Маҷлис нақшаи мушаххасро қабул намуда, ба тарбияи меҳнатии шаҳрвандон диққати махсус дод.

Дар партави ин тавсияҳо дар коллективҳои меҳнатии ҷумҳурии шаклҳои нави мусобиқа: «Эстафетай коргарӣ», «Эстафетай деҳқонӣ», «Беҳтар кор кунем», «Самара ва сифатро баланд бардорем», «Бе қафомондагон кор кунем» ба амал омаданд.

Ҳаракати ватандӯстонаи «Дар ҳар ҷои корӣ – ҳосилнокии баланди меҳнат, интизом, муташаккилӣ ва эҷодкорӣ!» дар байни шаҳрвандони ҷумҳурии хеле вусъат ёфта буд.

Бо фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятии заводи «Тоҷик-текстилмаш» -и ба номи Ф.Э. Дзержинский, комбинати абрешими ордени Байраки Сурхи Меҳнатдори Ленинобод, иттиҳодияи «Тоҷикатлас»-и ба номи 60-солагии ИЧШС, иттиҳодияҳои таҷрибавии агросаноатии «Ховалинг» ва гайра, ки ба ташаббуси москвايҳо пайравӣ кардаанд, бисёр коллективҳои меҳнатӣ ба ҳаракати минбаъд ҳам мустаҳкам кардани интизоми меҳнатӣ ва истеҳсоли маҳсулоти босифат ҳамроҳ шуданд.

Дар ҳаракати «Шаъну шараф аз меҳнат аст» бештар аз 1500 коллектив, бригадаю звеноҳо, қариб 40 ҳазор кормандон иштирок карданд.

Ташкилотҳои ҷамъиятии деҳот дар қори тарбиявӣ расму оин, иду анъанаҳои ниёгонро истифода мебардагӣ шуданд. Иди Наврӯз, иди «Лола» ва ғайраҳо аз ҷумлаи онҳо буданд.

Солҳои 70-80-ум дар байни шахрвандони ҷумҳурӣ шабнишинҳои оилавӣ, ки бевосита дар қорхонаҳо, қолхозу совхозҳо мегузашт, аҳамияти қалони тарбиявӣ доштанд. Дар гузаронидани расму оинаҳои нав: тӯйҳои қомсомолӣ, «Рӯзи таваллуд», «Рӯзи қабул ба сафи студентон» ва амсоли онҳо аҳамияти тарбиявӣ доштанд. Ҳамаи ин тадбирҳо барои ба ҷавонон омӯхтани тарзи ҳаёти нав ёрӣ мерасонданд.

Қори тарбиявии байни занон

Ташкилотҳои ҳизбӣ, қомсомолӣ, шӯроҳои занон ба қори тарбияи занон, духтарон диққат дода, баҳри беҳбуди он тадбирҳо меандешиданд. Ҷунончи, гузаронидани ҷаласаҳои махсуси занон – пешқадамони истеҳсолот; ташкил намудани барномаҳои доимамалқунандаи бонувон ба воситаи радио ва телевизион; ба ҷумҳуриҳои бародарӣ фиришондани занон - қормандони саноат ва кишоварзӣ барои омӯхтани таҷрибаи пешқадам; мунтазам ба қорҳои роҳбариқунанда пешниҳод қардани ғайолзанон ва ғайраҳо ба баланд шудани маданияти умумӣ ва сиёсии занону духтарон мусоидат мекарданд. Вале дар қори тарбиявӣ қамбудиҳо вучуд доштанд. Дар ҷумҳурӣ аз мактабҳо қорич қардани духтарон ва дар баъзе ноҳияҳо ҳодисаҳои қирифтани қалин мушоҳида мешуданд, як қисми соҳибқоназанони ҷавон дар қорҳои ғоиданоқи ҷамъиятӣ иштирок намекарданд. Ҷунончи, агар соли 1980 умуман дар ИҶШС 51 ғоизи шумораи умумии қоргарону хизматчиёно занон ташкил дода бошанд, пас дар ҷумҳуриҳои Осиёи Миёна, аз ҷумла, дар Ёзбекистон – 43%, дар Қирғизистон – 48%, дар Турқманистон – 41% ва дар Тоҷикистон – 39%-ро ташкил мекарданд. Шумораи қоргарзанон аз ҳисоби тоҷикзанон, алалҳусус дар қорхонаҳои саноатӣ, қам буд.

Дар қори тарбиявӣ-маънавии духтарон шӯроҳои духтарон, ки дар назди ташкилотҳои ибтидоӣ, ноҳиявӣ ва шаҳрии қомсомол ташкил қарда шуда буданд, саҳми қалон гузоштанд.

Солҳои 50-80-ум дар Тоҷикистон ба тарбияи қисмонӣ ва спорт низ диққат дода мешуд. Дар ҷумҳурӣ 36 стадион, 648 зали спортӣ, 37 ҳавзи шиноварӣ, 483 майдони футболбозӣ, бештар аз 3270 майдони баскетбол ва теннис амал мекарданд.

Дар баробари муваффақиятҳо дар қори тарбиявии шахрвандон қамбудиҳо низ ҷой доштанд. Аз тарафи шахр-

вандони алохида вайрон карда шудани тартиботи ҷамъиятӣ, интизоми меҳнат мушоҳида карда шуда, муносибати худбинӣ, бештар гирифтани ва камтар ба ҷамъият додан, бепарвоя, авбошӣ ва бадмастӣ дида мешуданд. Дар баъзе ноҳияҳо рафтори зарарнок, ба шавҳар додани духтарони ноболиғ, аз хондан, ихтисос гирифтани маҳрум кардани онҳо ва ғайра мушоҳида мегардиданд.

Ҳамин тавр, дар солҳои 50-80-ум ба камбудии нигоҳ накарда, фарҳанги халқи тоҷик инкишоф меёфт ва дар пешрафти маданияти ҷаҳонӣ ҳамаи худро мегузошт. Маориф, илм, адабиёт, санъат ва идораҳои маданият-маърифатӣ вазифаи муқаддаси худро иҷро карда, сатҳи маънавияти халқи ҳешро баланд намуда, арзишҳои умумибашариро дастраси омма гардонданд.

Ба тӯфайли фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятию сиёсӣ қори тарбиявии байни аҳолии ҷоннок гардид, иштироки оммаи меҳнаткаш дар ҳаёти сиёсӣ иқтисодӣ ва фарҳангӣ иҷтимоӣ ҷумҳурӣ афзуд. Вале дар ҳаёти фарҳангӣ ва қори тарбиявии байни шаҳрвандон душворӣ ва камбудии ҷой доштанд. Хусусан, дар пешрафти фарҳанги миллий, мероси гузаштаи ниёгон самаранок истифода карда намешуд.

Дар қори тарбиявӣ ба расмӣнаҷия ҷой дода, бештар на ба сифати маърақаҳо балки ба миқдори онҳо аҳамият меоданд. Хусусан, авбошӣ дар байни ҷавонон зиёд шуда, қисми онҳо интизоми меҳнатро вайрон мекарданд, меҳнат қардан намехостанд.

САРЧАШМА ВА МАВОДИ ИЛОВА

ТОҶИКОН ДАР ОИНАИ ТАЪРИХ

... Инкилоби Октябр ба мардуми мо умеду умри дубора бахшид. Халқи тоҷик баъди ҳазор соли аз байни рафтани сулолаи Сомониён боз соҳибдавлат шуда, дар харитаи сиёсии ҷаҳон арзи вучуд қард.

Инкилоб Тоҷикистонро соҳиби худуд қард ва аз зери фишо-ри бадхоҳонаш озод намуд. Барои мардум танг ҳам бошад, маидони қор ва эҷоду фаъолият муҳайё сохт. Оҳиста-оҳиста дар водии нообод ва қӯхистонҳои дурдаст деҳаҳо ва шаҳру ноҳияҳои обод бунёд гаштанд. Мақтабу маориф ва илму фарҳанг босуръат инкишоф ёфт. Фарзандони халқи тоҷик бо мададу дастгирии бародаронаи олимони русу украин ва дигар

халқҳо дар кашфи нодиртарин соҳаҳои илм ангуштнамо шуданд. Вале ба назари мо, аз ҳама муҳимаш он буд, ки дар ин даврон забони тоҷикӣ аз нав чон гирифт ва тавассути софкориҳои адибону олимон, заҳмати пайвастан зиёиён хеле суфтаву ҷолиб гашт. Эҳсоси ифтихор ва худшиносии миллати тоҷик қувват гирифт.

Эмомалӣ Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. – Душанбе, 1996. – С.17.

ЗАРУРИЯТИ ОМУҲТАНИ ФАНИИ ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК

Дар тайёр намудани мутахассисони баландихтисоси фанни таърихи халқи тоҷик мақоми муайянеро мебозад. Аҳамияти маҳсуси таълимӣ ва маърифатӣ доштани фанни таърихи халқи тоҷикро ба назар гирифта Бюрои КМ Ҳизби коммунистии Тоҷикистон моҳи июни соли 1958 оид ба омӯхтани фанни мазкур дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва олий қарор қабул намуд. Бо фармони Вазорати маорифи ҷумҳурӣ аз соли хониши 1958-1959 сар карда таълими таърихи халқи тоҷик дар мактабҳои миёна ва олий ба роҳ монда шуд.

Р. Набиева. Машғулиятҳои амалӣ оид ба фанни таърихи халқи тоҷик. – Душанбе, 1990. – С.3.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ

Ходимони намоёни илму фарҳанги тоҷикро дар солҳои 50-80-ум номбар кунед?

Дар кинофестивали Қоҳира кадом филми Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷои аввалро гирифт ва соҳиби ҷоизаи «Уқоби тиллоӣ»-и гардид?

Кай Академияи илмҳои ҶШС Тоҷикистон таъсис ёфт?

Ба муносибати 40-солагии Ғалабаи халқи шӯравӣ дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ чигуна тадбирҳои мушаххас гузаронида шуд, ки онҳо хусусан барои ҷавонони ҷумҳурӣ аҳамияти тарбиявӣ доштанд?

Дар солҳои 60-80-ум Тоҷикистон бо кадом давлатҳои хориҷӣ робитаҳои фарҳангӣ дошт?

Камбудиҳои кори тарбиявии байни шаҳрвандонро номбар кунед.

*Асари Қаҳрамони Тоҷикистон Бобочон Ғафуров «Тоҷикон» бо-
ри аввал бо кадом забон нашр гардидааст?*

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

– Қонун оид ба забони Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аҳамияти он.

– Саҳми ҷавонони эҷодкори ҷумҳурӣ дар инкишофи санъат.

– Мақоми фарҳанг дар баланд гардидани сатҳи маданияти умумӣ ва сиёсии шахрвандон.

– Нақши зан дар пешрафти маорифи халқ.

БОБИ 5. ТОҶИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ ФАРОРАСИИ БҶҲРОН ВА ОҶОЗИ БОЗСОЗӢ ДАР ҶАМӢЯТИ ШҶРАВИ

1. БА АМАЛ ОМАДАНИ ВАЗӢИ БҶҲРОНИ ДАР МАМЛАКАТ

**Фарорасии қарахтӣ
ва пасти шудани
саҳи ҳудфаъолия-
тии ташилотҳои
ҷамъиятию сиёсӣ**

Ҳарчанд дар солҳои 70-ум ва нимаи аввали солҳои 80-ум дар мамлакат пешравиҳои назаррас ба амал омада бошанд ҳам, вале дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ камбудии ҷиддӣ дида мешуданд. Ин камбудии дар таърихи Давлати Шӯравӣ бо номи қарахтӣ ё айёми руқуд маълуманд. Равандҳои манфӣ дар соҳаи сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва ҳаёти маънавӣ вучуд доштанд.

Бештари зуҳуроти манфӣ на аз сохтори сиёсии мамлакат, балки аз тарзи идоракунии бармеомад. Мувофиқи Конститутсияи мамлакат, Ҳизби коммунистӣ ядрои сиёсӣ ва пешбарандаи ҷамъият ба ҳисоб мерафт, ки он ба бҶҲРОН қашида шуд. Сохтори идоракунии ҳизбро бюрократизм фаро гирифта, дар услуби идоракунии он камбудии ҷиддӣ ба амал омаданд. Масалан, аз идораҳои боло ба ташилотҳои ибтидоӣ фармон меомад, ки чанд нафар мард ва ё зан ба сафи ҳизби коммунист қабул карда шавад. Азбаски ба вазифаҳои калони ҳизбӣ, давлатӣ ва хоҷагӣ асосан аъзои ҳизб пешбарӣ мешуданд, шахсони белаёқати мансабпараст ҳам бо ҳар роҳ ба ҳизб дохил шуда, соҳиби мансаб мештаанд.

Дар роҳбарии ҳизб ба ташилотҳои ҷамъиятӣ низ камбудии дида мешуданд, яъне мустақилии онҳо ба назар гирифта намешуд. Чунончӣ, танҳо баъди дар КМ ҳизб маъқул донистани рӯзнома, пленуми КМ ЛКСМ Тоҷикистон баргузор мегардид. Ҳамин тавр, торафт мустақилии ва фаъолияти ташилотҳои ҷамъиятӣ пасти шуда, роҳбарии ҳизбӣ меафзуд.

Дар мамлакат қонуниятҳои сотсиалистӣ вайрон гардида, гунаҳкорон ба ҷазои ҳизбӣ маҳдуд карда мешуданд ё ба дигар қурси меништаанд.

Муаммоҳои миллий, аз ҷумла ба ҷои муқимиашон баргардонидани тоторони Қрим, туркҳои месхетӣ ва ғайра торафт тезу-тунд мегардид. Воқеаҳои охири солҳои 80-ум дар назди Балтика, Қафқоз, Молдавия, хусусан, Вилояти Мухтори Кӯҳистони

Қаробог, низ гувоҳӣ медоданд, ки дар муносибатҳои миллии чораҳои таъҷилии андешидан зарур буд. Дар Тоҷикистон низ соли 1989 дар сарҳади ноҳияи Исфара бо Боткенти Қирғизистон дар ҳалли масъалаи замин нохушиҳо рух доданд. Ин воқеаҳо ташкилотҳои давлатию ҳизбиро вазифадор менамуд, ки ба ҳалли масъалаҳои миллии диққати махсус диҳанд.

Ҳарчанд мувофиқи Конститутсияи ИҶШС ва Барномаи сеюми Ҳизби коммунистӣ (соли 1961) ҳукуқи ҷумҳуриҳои Иттифоқӣ васеъ ва ба онҳо дар ривоч ва ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ, фарҳангӣ мустақилият дода шуда бошад ҳам, дар амал баъзан манфиатҳо ва ташаббуси ҷумҳуриҳои бародарӣ дастгирӣ намеёфтанд.

Маълум аст, ки дар Тоҷикистон захираҳои об хело зиёданд, вале барои самаранок истифода намудани онҳо, аз ҷумла, ташаббуси ҷумҳурий оид ба истифодаи захираҳои обии дарёи Зарафшон дар обшор намудани заминҳои бекорхобидаи ноҳияҳои Истаравшан ва Ғончӣ аз тарафи Ҳукумати умумииттифоқӣ дастгирӣ худро наёфт.

Дар соҳаи фарҳанг низ зухуроти бюрократӣ, расмиятчиғӣ нисбат ба фаъолияти ҷумҳуриҳои Иттифоқӣ мушоҳида карда мешуд. Чунончӣ, бе иҷозати Москва ҳеҷ гоҳ дастаҳои хунарии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба кишварҳои хориҷии дуру наздик, ба монанди Афғонистон, Эрон, давлатҳои араб, сафар карда наметавонистанд. Баъзан гирифтани иҷозатнома барои сафари ансамблҳои раксу суруд, театрҳои драмавӣ на ин ки моҳҳо, балки солҳо тӯл мекашид.

Маълум аст, ки дар Тоҷикистон фоизи ҷавонон ва алаҳқусус занон зиёд буда, қисме аз проблемаҳои онҳо солҳои тӯлонӣ ҳал намегардиданд. Хусусан, ҷавонони беиҳтисос наметавонистанд ба кор таъмин гарданд ва шумораи бекорон сол то сол меафзуд. Қисми ҷавонзанони маҳаллӣ низ бо ҳамин сабабҳо маҷбуранд хонанишинӣ кунанд.

Вазъи бӯҳронӣ дар мамлакат Сарчашмаҳо шаҳодат медиҳанд, ки ҳатто суръати пешрафти иқтисодиёт ва хусусан ҳосилнокии меҳнат дар солҳои 70-ум нисбат ба соли 1965 паст рафт. Мутаассифона, нақшаҳои панҷсолаҳои 9-10-ум оид ба нишондодҳои асосӣ иҷро нашуда монданд. Ин камбудии ҷиддӣ бояд дар солҳои панҷсолаи ёздаҳум ислоҳ карда мешуданд, вале ин нақша низ ҷомаи амал напӯшид.

Ҳамин тавр, вазъи бӯҳронӣ дар самтҳои ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ ва маънавӣ ба амал омад.

Вазъи бӯхронии соҳаи иқтисодиёт дар он баён меёфт, ки аз як тараф, идоракунӣ ва назорат аз болои корхонаҳои истеҳсолкунанда сушт шуда, аз тарафи дигар, дар сари вақт қорӣ нагардидани техникаи нав ва технологияи пешқадам, паст шудани ҳосилнокии меҳнат, ҳавасмандии моддӣ, риоя накардан ба интизоми истеҳсолӣ ва ғайраҳо қой доштанд.

Дар Тоҷикистон сол аз сол барои сохтмон маблағи зиёд ҷудо мешуд, вале аз худ қарда намешуд. Баъзе объектҳои калони истеҳсолӣ аз қабилӣ тунели Анзоб, ки қануни ҷумҳуриро бо ноҳияҳои шимол пайваस्त мекард, аз нақша ба нақша гузаронда, баъд умуман аз рӯзнома бардошта шуданд. Муносибати хунукназарона нисбати моликияти ҷамъиятӣ-давлатӣ зиёд гардида, дуздӣ меафзуд.

Чунин вазъият ба сатҳи зиндагии шаҳрвандон таъсири манфӣ расонда, дар маҳалҳо норозигии гурӯҳҳои иҷтимоиро ба амал меовард.

Дар соҳаи иҷтимоӣ камбудии зерин: паст шудани сатҳи ҳушёрӣ ва ҷаҳонбинӣ шаҳрвандон, вайрон кардани адолати иҷтимоӣ, инкишофи тамоили қор накарда аз ҷамъият бештар гирифтани ва ғайраҳо мушоҳида мегардиданд.

Дар баҳши маънавиёт ва қорҳои тарбиявӣ ҳушворӣ ва камбудии ҷиддӣ вучуд доштанд. Аз ҷумла, дар ҷумҳури ҷинойтқорӣ, ришвахӯрӣ, қаллобӣ, маҳалгарӣ, ҷизпарастӣ, бадмастӣ, наҷамандӣ, ғошгагарӣ, дуздӣ, торочкунии молумулки давлату хоҷагии кооперативӣ-қолхозӣ инкишоф ёфтанд.

Дар соҳаи қори идеологӣ доғматизм (аҳқомпарастӣ) ва шаҳспарастӣ инкишоф ёфта, яғонагии суҳан ва амалия дида намешуд.

Сохтори якҷизбӣ ва якқандаеологӣ, синфӣ, партиявӣ имқонӣ намедод, ки ғуноғунандешӣ амал қунад. Дар соҳаи фарҳанг бештар ба маданияти аврупогӣ диққат дода, на ҳама вақт фарҳанги қадими ҳалқи тоҷик дар ташаққули маънавиёти шаҳрвандони ҷумҳури самаранок истиғода бурда мешуд.

Вазъи бӯхронӣ низ ҳаёти сиёсии мамлақатро фаро гирифт. Муҳимтарин масъалаҳои давлатӣ, ҳизбию ҷамъиятӣ, аз ҷумла ҳалли ихтилофҳо дар муносибатҳои миллӣ, қушиши бо роҳи ғайридемократӣ ҳал кардани онҳо, ҷуста мешуд.

Вучуд надоштани ошқорбаёнӣ дар қабул кардани қарорҳо, риоя накардан бо қонунӣ сотсиалистӣ ба сохтори сиёсӣ таъсири манфӣ мерасонд. Бар зидди Ҳизби коммунистӣ дар мамлақат қувваҳои оппозиционӣ торафт ғайриқонунӣ худро аф-

зун мегардониданд. Чунончӣ, дар Тоҷикистон ҳаракати «Растохез», маҳфили «Ру ба ру», созмону ҳизбҳои гуногуни нав ба амал омаданд, ки онҳо роҳҳои тағйир додани вазъи сиёсиро пешниҳод мекарданд.

Дар сиёсати хориҷӣ низ камбудии ҷиддӣ руҳ доданд, ки ба оброи Иттиҳоди Шӯравӣ таъсири манфӣ расонданд. Масалан, даҳолат ба қорҳои дохилии Афғонистон эътибори ИЧШС-ро дар арсаи байналхалқӣ паст намуд.

Омилҳои хориҷӣ таъсири худро инчунин ба вазъи дохилии мамлакат мерасонданд. Аз ҷумла, мусобиқаи иқтисодӣ, илмӣ-техникии ИЧШС бо Ғарб ба ноқомӣ оварда, торафт ҳаёти сиёсӣ-иҷтимоии мамлакатро муташанниҷ мегардонд.

2. ПЕШ ГИРИФТАНИ РОҲИ БОЗСОЗӢ

Бозсозӣ ва оқибатҳои он Давлати Шӯравӣ, ки дар миқёси байналхалқӣ оброи калон дошт ва аз ҷиҳати истеҳсоли маҳсулот, инкишофи илму техника ҷои намоёнро ишғол мекард, наметавонист ба гурӯҳи мамлакатҳои сулҳпарварона ғеида равад. ИЧШС, ки дорои кадрҳо, техника, базаи калони ашён хом ва умуман табиати гуногунранг буд, наметавонист дар асоси барномаи мушаххас камбудии айёми руққаро дар як муддати муайян барҳам диҳад. Бевоқифа ба ин масъала Ҳизби коммунистӣ аз нимаи дууми солҳои 80-ум машғул гардид. Дар мамлакат як нақшаи стратегӣ қор қарда баромада шуд, ки он бо номи бозсозӣ маълум аст.

Бозсозӣ дар ҷамъияти шӯравӣ аз моҳи апрели соли 1985 сар шуд. Пленуми апрели (соли 1985) Комитети Марказӣ таҳти сарвари котиби генералии ҲКИШ М.С. Горбачёв қарор қард, ки дар мамлакат азнавсозии ҷамъияти сотсиалистӣ гузаронида шавад. Барномаи муфассали амалӣ гардондани бозсозӣ дар маърузаи М.С. Горбачёв «Октябр ва бозсозӣ: инқилоб давом дорад», ки 2 ноябри соли 1987 дар маҷлиси ботантанаи яққояи КМ ҲКИШ, Шӯрои Олии ИЧШС ва РСФСР, ки ба 70-солагии инқилоби Октябр бахшида шуда буд, баён ёфтааст. Маърузачӣ давраҳои асосӣ, вазифа ва роҳҳои амалии бозсозиро муайян намуда, мардуми шӯравиро даъват қард, ки баҳри тантанавӣ бозсозӣ дар мамлакат сайёу қўшиш наояд.

Ҳамин тавр, мақсади бозсозӣ хотима додан ба вазъи бӯҳронӣ дар мамлакат, баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат дар

истеҳсолот ва қонеъ гардонидани талаботи рӯзафзуни мардуми шӯравӣ, барҳам додани боқимондаҳои сохтори роҳбарии фармонфармоии маъмурий ва минбаъд инкишоф додани раванди демократиконии ҳаёти ҷамъиятӣ буд. Бозсозӣ мебоист ҷамъияти сотсиалистиро такмил дода, камбудӣ ва мушкилиҳоеро, ки дар садди роҳи он меистоданд, барҳам диҳад.

Дар ҳуччатҳои ҳизбӣ ва давлатӣ зарурати объективии ба амал баровардани бозсозӣ исбот гардида, равандҳои асосии он муайян шудаанд. Ин ислоҳоти кулӣ мебоист соҳаи сохтори сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ, фарҳанг, тарбия ва муносибатҳои байналхалқиро дар бар гирад.

Масъалаи амалӣ гардонидани стратегияи бозсозӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон махсус дар анҷумани XX ҳизби коммунистии ҷумҳурӣ, ки моҳи январӣ соли 1986 барпо шуда буд, мавриди муҳокима гардид. Дар анҷуман оиди масъалаи мазкур котиби якуми ҳизби коммунистӣ Қ.М. Маҳкамов баромад, намуда вазифа ва роҳҳои татбиқи бозсозиро дар шароити Тоҷикистон пешниҳод кард. Аз ҷумла, анҷуман нақшаи панҷсолаи дувоздахум ва самтҳои асосии тараққиёти ҷумҳуриро то соли 2000-ум муайян кард ва барои баланд шудани самаранокии истеҳсолот қарорҳои дахлдорро қабул намуд.

Мувофиқи нақшаи панҷсолаи дувоздахум бояд ба инкишоф ва татбиқи барномаи Комплекси ҳудудию истеҳсолии Тоҷикистони Ҷанубӣ диққат дода шуда, бояд раванди сохтмони Неругоҳи барқии оби Рогун тезонда ва аз захираҳои оби ҷумҳурӣ самаранок истифода бурда, стансияҳои гуногунҳаҷми барқӣ сохта мешуданд.

Дар солҳои панҷсолаи дувоздахум (1986-1990) соҳаҳои зерини истеҳсолот: саноати мошинасозӣ, ранга ва кимиё, электроэнергетика, индустрияи сохтмон ва хусусан саноати сабук, дар асоси техникаи нав ва технологияи пешқадам бояд инкишоф мебардид. Ба соҳаи аграрӣ диққати махсус дода шуда, аз ҳисоби ба қор андохтани заминҳои бекорхобида ва дар асоси кашфиётҳои илмӣ хусусан пеш бурдани пахтакорӣ, боғу тоқпарварӣ, сабзавоткорӣ, чорводорӣ, парандапарварӣ дар назар дошта шуда буд.

Бояд қайд кард, ки ба масъалаи баланд бардоштани дараҷаи некуаҳволии шаҳрвандон низ диққати махсус дода шуда дар ҷумҳурӣ барномаҳои дарозмуддати «Бо озукавории баландсифат таъмин кардани аҳоли», «Истифодаи самараноки захираҳои меҳнатӣ», «Манзил-93» ва ғайраҳо қабул гардиданд.

Шахрвандони Тоҷикистон сиёсати бозсозиро дастгирӣ наму-да бо шиори «Ба панҷсолаи дувоздаҳум - меҳнати эҷодкорона!» меҳнат мекарданд. Мутаассифона, нақшаҳои азими тартиб до-дашуда аллакай дар солҳои аввали панҷсола иҷро нагардиданд. Дар соҳаи саноат ҳосилнокии меҳнат баланд нашуда, сифати маҳсулот низ беҳтар нагардид ва баръакс баъзе иншоотҳои азим, аз ҷумла, сохтмони Неругоҳи барқи обии Роғун қатъ гардид. Алаққай дар охири солҳои 80-ум алоқаҳои иқтисодӣ, ёрии техникӣ ва таъмин бо ашёи хом дар байни ҷумҳуриҳои иттифоқӣ канда шуданд.

Нақшаҳои соҳаи кишоварзӣ иҷро нашуда, барномаи озуқаворӣ, хусусан ба сари ҳар як нафар шаҳрванд истеҳсол кар-дан ва тақсим намудани маҳсулот ҷомаи амал напушид.

Яке аз равандҳои асосии бозсозӣ ин демократикунонии ҳаёти мамлакат мебошад. Бояд, аз як тараф, механизми бозғатимод ба барпо карда мешуд, ки мувофиқи он шаҳрвандон дар ҳалли масъалаҳои давлатӣ-ҷамъиятӣ ҷаъолона иштирок карда таво-нанд ва аз тарафи дигар, ҳуқуқи инсон поймол нагардида, барои онҳо фарҳанги сиёсии умумибашарӣ дастрас гардад.

Конференсияи XIX (июни соли 1989) ҳизб қарорхоро «Дар бораи демократикунонии ҷомеаи шӯравӣ ва ислоҳоти сохтори сиёсӣ», «Дар хусуси мубориза бо бюрократизм», «Дар бораи муносибатҳои байналмилалӣ», «Дар бораи ошкорбаёнӣ», «Дар хусуси ислоҳоти ҳуқуқӣ» қабул кард, ки онҳо стратегия ва так-тикаи демократикунонии ҷамъияти шӯравиро муайян мекард-данд.

Азбаски ИҶШС мамлакати сермиллату халқият буд, бино-бар ин конференсия оиди ин масъала қарорҳои муҳим қабул на-муд. Дар қарор, аз ҷумла, чунин омадааст «Эҳтиёт ва афзун гар-донидани он чизе, ки барои муттаҳидии ҷамъияти шӯравӣ чун асоси пешрафти озод ва гулгулшукуфии халқҳои ҷамоҳири шӯравӣ, мустаҳкамгардонии иқтидори ватани мо заруранд, қарзи ватандӯстӣ ва интернационалии ҳар як шаҳр-ванд...мебошад.»

Дар концепсияи демократикунонии ҷомеа ошкорбаёнӣ мавқеи муҳимро ишғол мекард. Ошкорбаёнӣ дар ҷорҷубаи қонун амал карда, воқеаҳои таърихӣ бояд ҳолисона баён меёф-танд. Ба туфайли ошкорбаёнӣ дар коллективҳои меҳнатӣ анде-шаронии ҷасуруна ба амал меомад. Дар натиҷаи ҷорӣ гардонидани плюрализми сотсиалистӣ оҳиста-оҳиста сохтори бисёрҳизбӣ ва тамоили худмуайянкунӣ ба миён меояд.

Дар мамлакат аз шеваҳои фармонфармоии маъмурӣ даст кашида, ба сохтори нави интихобот ва аз рӯи масъалаҳои ҳаётан муҳим райъпурсӣ (референдум) ҷорӣ гардид. Амалӣ гардидани ошкорбаёнӣ имконият дод, ки шаҳрвандон бо ҳуҷҷатҳои бойгонӣ, китобҳо ва филмҳои «махфӣ» шинос шуда, ҳақиқатро донанд. Номе неки шахсоне, ки солҳои шахспарастӣ ҷазои сиёсӣ дида буданд, барқарор гардид.

Бозсозӣ инчунин дар ҳалли масъалаҳои байналхалқӣ ба амал омад. Мувофиқи тафаккури нави сиёсӣ роҳҳои бо мамлакатҳои капиталистӣ ҳамкорӣ намудан ва мустаҳкам кардани сулҳ пайдо гардиданд.

Ҳамин тавр, бозсозӣ мебоист ҷамъияти сотсиалистиро такмил дода камбудӣ ва мушкилиҳоро, ки дар садди роҳи он меистоданд, барҳам меод. Вале нақшаҳои бозсозӣ иҷро нагардид, балки торафт характери он тағйир меёфт. Аз ҷумла, дар баъзе аз ҷумҳуриҳои собиқ ИҶШС суҳан дар бораи азнавсозии сохтори сотсиалистӣ нарафта, баръакс роҳи инкишофи гайрисотсиалистӣ пеш гирифта шуд.

САРЧАШМА ВА МАВОДИ ИЛОВА

ВАЗЪИ ҶАМЪИЯТИЮ СИЁСӢ

Роҳ ёфтани гуногунандешӣ дар ҷомеа, асосан ба туфайли сиёсати бозсозӣ дар нимаи дуввуми солҳои ҳаштодуми асри сипаригашта оғоз гардида буд. Дар Тоҷикистон низ мисли дигар ҷумҳуриҳо талошҳо аввал дар масъалаҳои фарҳангӣ, пеш аз ҳама масъалаи забони тоҷикӣ сурат гирифта, нерӯҳои сиёсӣ, ки ба зӯҳур мемонданд, аз мавқеи миллӣ ва гоҳе аз назари фарҳангӣ баромад мекарданд. Дар он замон монанди ҷумҳуриҳои назди Балтика ва Молдова дар Тоҷикистон ҳам майл ба ҷониби кишварҳои ҳамзабон ва ҳамчунин мубориза баҳри мақоми давлатӣ гирифтани забони тоҷикӣ ба вуқӯъ омад.

Моҳи феврالی соли 1989 мавҷи эътироз ва гирдиҳамонҳои зиёиён баланд шуд. Талаби асосии онҳо қабули Қонун дар бораи мақоми давлатӣ додан ба забони тоҷикӣ буд...

Бунёди давлатдориӣ навин. – Москва, 2002. – С.11.

БАЪЗЕ ТАВСИЯҲОИ МЕТОДӢ ОИД БА ОМУҲТАНИ МАВЗӢИ «ФАРОРАСИИ БӢХРОН ВА ОҒОЗИ БОЗСОЗӢ ДАР ҶАМӢИЯТИ ШӢРАВИ»

Хонанда пеш аз ҳама бояд сабабҳои ба амал омадани зуҳуроти қарахтӣро муайян намояд. Ҳини таҳлили сохтор-механизми қафомонӣ бештар ба масъалаҳои зерин диққат дода шавад: иҷро нагардидани ислохотҳои иқтисодӣ; сари вақт истифода нашудани прогресси илмию техникӣ ва таҷрибаи пешқадам; самаранок истифода нашудани ашъи хом; сушт шудани интизоми меҳнат, ғайриқаноатбахш будани ҳавасмандии моддӣ, маънавӣ ва ғайраҳо.

Чи тавре, ки маълум аст дар солҳои 70-ум ва нимаи авали 80-ум ҷамъияти шӯравӣ ба қарахтӣ гирифтӣ шуд, сифати маҳсулот бештар нагардид, ҳаҷми истеҳсолот зиёд нашуда, талаботи мардум баракс оиди маҳсулоти саноат ва хоҷагии кишоварзӣ рӯз то рӯз афзуд. Дар мамлакат ба сарфаю сариштакорӣ ва хусусан, ба муҳофизати молу мулки умумихалқӣ диққат дода нашуд...

Ф. Зикриёев. Таърихи сиёсии халқи тоҷик ва ҷаҳон. – Душанбе: Маориф, 1995. – С.37.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Зуҳуроти қарахтӣ дар чӣ ифода меёбад?

Бозсозӣ ба мамлакат чӣ дод?

Сабабҳои тезутундишавии муносибатҳои миллӣ дар ИҶШС аз чӣ иборат буданд?

Чаро нақшаи панҷсолаи дувоздаҳум иҷро нагардид?

Бо сарварию омӯзгори таърих конференсияи хонандагонро оид ба китоби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Тоҷикон дар оинаи таърих» гузаронед.

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

– Сабабҳои ба амал омадани бӯҳрон дар мамлакат ва пош хӯрдани ИҶШС.

– Бозсозӣ ва оқибатҳои он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

– Ҳаёти ҷамъиятӣ-сиёсии Тоҷикистон дар солҳои бозсозӣ.

– Фарҳанги халқи тоҷик дар солҳои 80-90-ум.

– Муносибатҳои миллӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

– Сабабҳои шикастхӯрии сотсиализм.

ФАСЛИ ДУЮМ ҶУМҲУРИИ СОҶИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

БОБИ 6. ТАШКИЛЁБИИ ҶУМҲУРИИ СОҶИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

1. ПОШ ХҲРДАНИ ИҶШС

Заминаҳо ва сабабҳои пош хӯрдани ИҶШС

Бозсозӣ, ки такмил ва инкишофи давлати сотсиалистиро дар назар дошт, чомаи амал напушид. Бо сабабҳои объективӣ ва субъективӣ ислоҳоти сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ вазъи рукуд (карахтӣ)-ро барҳам наодо, мамлакатро ба бӯҳрони умумӣ овард. Дар мамлакат заминаҳои барҳамхӯрии ИҶШС ба миён омаданд.

Сарчашмаҳои таърихӣ шаҳодат медиҳанд, ки пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ тасодуфӣ набуда, омилҳои объективӣ ва субъективӣ худро дошт. Ба омилҳои объективӣ пеш аз ҳама дохил мегардиданд: ҳал нагардидани масъалаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ; муташанниҷ гардидани фазои сиёсӣ тарбиявӣ; иҷро нагардидани ислоҳот дар соҳаи фарҳанги мамлакати сермиллат.

Ҳанӯз моҳи ноябри соли 1990 Президенти ИҶШС М.С. Горбачёв дар маҷлис ба роҳбарони ҷумҳурияҳои иттифоқӣ барномаи аз бӯҳрон баровардани мамлакатро, ки аз ҳашт қисм иборат буд, пешниҳод намуд. Вале ин барномаи таъҷили натавонист интизомро дар мамлакат мустаҳкам намуда фазои иқтисодиро муътадил гардонад.

Раиси Шӯрои Вазирони ИҶШС В.С. Павлов моҳи апрели соли 1991 дар назди вакилони халқ баромад намуда қайд кард, ки дар мамлакат вазъияти ҳалокатовари иқтисодӣ ба амал омад. Пеш аз ҳама вайрон шудани алоқаҳои иқтисодии байни ҷумҳурияҳои иттифоқӣ ба пош хӯрдани ИҶШС бевосита таъсир расонда истодааст. Аз ҷумла, бучет аз ҷумҳурияҳои иттифоқӣ 40 фоизи маблағҳоро нагирифта, сатҳи истеҳсоли мамлакат дар як сол 5 фоиз ва даромади милли то 10 фоиз кам шуданд.

Сабаби дигари пош хӯрдани ИҶШС ба ҳалли муаммоҳои муносибатҳои миллии солҳои 80-ум ва 90-ум алоқа дорад. Дар ин солҳо ИҶШС 15 ҷумҳурии иттифоқӣ, аз ҷумла, Тоҷикистонро

дар бар гирифта, дар якҷоягӣ 270 миллион аҳолиро ташкил меод ва дар миқёси байналхалқӣ яке аз давлатҳои сермиллат ба ҳисоб мерафт. Дар ИҶШС зиёда аз сад миллат ва халқиятҳо истиқомат мекарданд.

Дар ИҶШС масъалаи милли ҳалли дурусти худро ёфта бошад ҳам, вале иҷро нагардидани нақшаҳои ислоҳоти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, тадбирҳои экологӣ ва дар рафти ошкорбаёнӣ афзудани баъзе муаммоҳо, ба тезу тунд гардидани муносибатҳои милли оварда расониданд.

Дар миқёси ИҶШС тамоилҳои пайдарҳами ҳалли масъалаҳои ҳудудӣ ба амал омаданд. Вале Давлати Шӯравӣ аз ӯҳдаи ҳалли ин муаммоҳо баромада натавонист. Ба ин воқеаҳои нохуше, ки дар Вилояти мухтори Қаробоғи Кӯҳии Ҷумҳурии Озарбойҷон рух доданд, мисол шуда метавонад. Ҳанӯз моҳи октябри соли 1987 арманиҳои ин вилоят, ки қулли аҳолии минтақаро ташкил меоданд, талаб намуданд, ки Қаробоғи Кӯҳӣ ба Ҷумҳурии Арманистон ҳамроҳ карда шавад. Оиди ин масъала дар ҳудуди Арманистон ва Озарбойҷон митингҳои маҳалгарой ва дар Қаробоғи Кӯҳӣ задухӯрдҳои ҳарбӣ ба амал омаданд, ки чандин нафар шахсон ҳалок ва маҷруҳ гаштанд. Соли 1988 дар байни Арманистон ва Озарбойҷон ҳатто амалиёти ҳарбӣ рух дод.

Ҳамин тавр, дар охири асри XX дар Иттиҳоди Шӯравӣ проблемаи ҳудудӣ ва муайян намудани сарҳад дар байни ҷумҳуриҳои мамлакат ба миён омад. Ба ин ҳалли масъалаи ҳудудӣ дар байни ноҳияи Исфараи Тоҷикистон ва ноҳияи Боткенти Қирғизистон низ мисол шуда метавонад.

Бояд қайд кард, ки миллатчигӣ дар шаклҳои гуногун ба амал меомад. Масалан, соли 1986 дар ш.Алма-Ато намоиш ва митинги серодам зидди русиқунонии аппарати ҳизбӣ ва давлатии Қазоқистон рух дод. Ин воқеа пас аз ба мансаби котиби якуми ҳизби коммунистии Қазоқистон таъйин гардидани Колбин ба амал омад.

Дар Осиёи Миёна бошад туркҳои месхетӣ ва чеченҳое, ки солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ кӯчонида шуда буданд, ошкоро норозигӣ намуда, талаби ба Ватан баргаштанро карданд. Ҳатто оиди баъзе масъалаҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ дар Фарғона задухӯрди ҳарбӣ байни ўзбекҳо ва турк-месхетинҳо ба амал омад. Аз рӯи масъалаи муносибатҳои милли инчунин дар Узғени Қазоқистон задухӯрд ба амал омад.

Бӯхрони сиёсӣ

Дар мамлакат чандин тамоилҳои сиёсӣ барои аз ҳайати ИҶШС баромадан ба амал омаданд. Хусусан, аз охири солҳои 80-ум сар карда дар ҷумҳуриҳои назди Балтика ҳаракати аз ҳайати ИҶШС баромадан авҷ гирифт. Ба ин ҳаракат қувваҳои муҳолифин (оппозитсионӣ) роҳбарӣ карда, аввал масъалаи ба забони модарӣ додани мақоми давлатӣ, тадбирҳои таъҷилии кам кардани шумораи касоне, ки барои истиқомат аз дигар ҷумҳурияхо меоянд ва баръакс баланд бардоштани мақом ва мустақилии сохтори идоракунии маҳаллӣ нисбат ба ҳукумати умумииттифоқиро талаб мекарданд.

Маълум аст, ки тирамоҳи соли 1988 дар интиҳоботи шӯроҳои марказӣ ва маҳаллии ҷумҳуриҳои Латвия, Литва ва Эстония Фронти халқӣ галаба намуда, фавран нақшаи стратегии худро оиди пурра ба даст даровардани соҳибистиклолӣ ва барпо намудани давлатҳои мустақил пешниҳод намуданд.

Моҳи апрели соли 1989 якчанд рӯз дар Тбилиси намоишҳо барпо гардиданд ва иштирокчиёнашон гузаронидани ислохотҳои демократӣ ва соҳибистиклол эълон намудани Гурҷистонро талаб намуданд. Шахрвандони Ҷумҳурии мухтори Абхазистон пешниҳод карданд, ки онҳо аз ҳайати Ҷумҳурии Гурҷистон мебароянд.

Бояд қайд намуд, ки баъзе ҷумҳуриҳои иттифоқӣ барои омӯختани таҷрибаи муборизаи Фронти халқии ҷумҳуриҳои назди Балтика ва минтақаҳои Қафқоз намояндагони худро фириастода буданд.

Ҳамин тавр, моҳи ноябри соли 1988 аввалин шуда Шӯрои Олии ҶШС Эстония Декларатсияро оид ба соҳибистиклолии давлатии худ тасдиқ намуд. Чунин ҳуҷҷатҳо инчунин дар Литва, Латвия, Озарбойҷон (соли 1989), Молдавия (соли 1990) қабул гардиданд. 19 январи соли 1990 Ҷумҳурии мухтори Нахичеван соҳибистиклолии худро эълон кард.

Анҷумани якуми вакилони халқии РСФСР соли 1990 қарорро дар бораи соҳибистиклолии Русия қабул намуд. Аввалин президенти он Б.Н. Елцин ва ноиби он А.В. Рутской интиҳоб шуданд.

Сарчашмаҳои таърихӣ нишон медиҳанд, ки сарвари ин ҷунбишҳо дар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ қувваҳои муттаҳидаи муҳолифин буда, ҳизб ва созмонҳои нави сиёсӣ: дар Украина «Рух», дар Литва «Саюдис», дар Тоҷикистон ҳизби демократӣ, наҳзати ислом, созмонҳои «Растохез» ва «Лаъли Ба-

дахшон» фаъолият мекарданд. Дар Тоҷикистон ин ташкилотҳо муттаҳид шуда, Ситоди «Начоти Ватан»-ро ташкил намуданд.

Соҳибистиклолӣ дар Тоҷикистон дорони хусусиятҳои хос буда, аз руи нақша ва барномаи мушаххас ба амал наомадааст. Баръакс, қадамҳои аввалин дар роҳи соҳибистиклолии ҷумҳурӣ бо хунрезӣ оғоз ёфтанд. 12-14 феввали соли 1990 дар ш. Душанбе бесарумомониҳо рух дод, ки дар рафти он шаҳрвандони бегуноҳ ҳалок гардиданд. Он вақт як гурӯҳи экстремистон овоза пахн намуданд, ки барои мардуми тоҷик хонаю ҷой намерасад, аммо роҳбарияти ҷумҳурӣ гуё ба гурезаҳои армание, ки аз Боку омадаанд, хонаҳои навбунёди ш. Душанbero тақсим карда меода бошад. Сарварони ошӯбгар намоиши бисёрҳазораро (зиёда аз 30 ҳазор) ташкил дода, аз 17 нафар иборат «Комитети халқӣ»-ро таъсис намуда талаб карданд, ки роҳбарони ҷумҳурӣ Қаҳҳор Маҳкамов, Ғоибназар Паллаев ва Иззатулло Ҳаёев ба истеъфо раванд. Дар рафти ин ошӯбҳо дуздӣ, ғоратгарӣ, оташ задани иморатҳо, гаравгонгирӣ, лату қуби шаҳрвандон низ авҷ гирифтанд. Душманон хостанд ваъияти ҷумҳуриро муташаниҷ созанд. Дар чунин шароити таърихӣ Тоҷикистон соҳибистиклол гардид.

24 августи соли 1990 Иҷлосияи дуҷоми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи соҳибистиклолии ҷумҳурӣ Ёълomia қабул намуд. Дар моддаи аввали Ёълomia омадааст, ки «Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати мустақили демократии ҳуқуқбунёд мебошад».

Ҳамин тавр, дар Давлати Шӯравӣ як чунбише ба амал омад, ки вай бо қатъият гузаронидани тағйиротҳои ҷиддии сиёсиро дар ИҶШС талаб мекард. Бо ин мақсад моҳи декабри соли 1990 дар ш. Маскав Анҷумани IV вакилони халқии ИҶШС даъват карда шуд. Анҷуман, тағйиротҳои куллии дар ҷамъият бавучудода ва роҳи соҳибистиклолиро пеш гирифтани ҷумҳуриҳои Иттифокиро ба назар гирифта, қарори махсус «Оид ба консепсияи умумии аҳдномаи иттифоқӣ» ва тарзи қабули онро тасдиқ намуд. Дар ҳуҷҷат ба тариқи мушаххас роҳҳои азнавсозии Иттифок муайян гардида буданд.

Мувофиқи қарори Анҷумани IV дар мамлакат 17 марти соли 1991 райъпурсии умуминиттифоқӣ оид ба нигоҳ доштани Иттиҳоди Шӯравӣ гузаронида шуд. Бояд қайд кард, ки аз миқдори умумии иштирокчиёни райъпурсӣ 71,3 ғисади онҳо барои нигоҳ доштани ИҶШС овоз доданд.

Бо мақсади ҳалли бӯҳрони сиёсӣ ва қатъиян муайян намудани ояндаи ИҶШС моҳи апрел – майи соли 1991 дар Ново-Огарево гуфтушуниди М.С. Горбачев бо роҳбарони нӯҳ ҷумҳурии иттифоқӣ оид ба аҳдномаи нави давлатдорӣ барпо гардид. Ҳамаи иштирокчиёни гуфтушунид шакли давлатдории такмилёфтаи Иттифоқро дастгирӣ намуда, лоиҳаи Иттифоқи Давлатҳои Мустақилро (ИДМ) дастгирӣ намуданд. Иштирокчиёни гуфтушунид пешниҳод карданд, ки бояд Конститутсияи нав қабул шавад ва дар асоси он давлатдории навинро ташкил намуда, ба сохтори интиҳобот тағйирот дохил карда шавад.

20 августи соли 1991 бояд аҳдномаи нав имзо гардида, дар матбуот ҷоп карда мешуд. Нашр ва муҳокимаи лоиҳаи аҳдномаи иттифоқӣ дар ҷомеа бӯҳрони сиёсиро пурқувват намуда, вазъиятро боз ҳам муташаниҷ намуд. Аз ин сабаб роҳбарони ҳаракати «Русияи демократӣ» таклиф намуданд, ки ҳоло аҳдномаи муваққатӣ танҳо ба муддати як сол имзо карда шавад. Чунин масъалагузорӣ норозигиро дар ҷомеа боз ҳам зиёдтар намуд ва якчанд рӯз то имзои аҳдномаи иттифоқӣ муҳолифин кӯшид, ки сиёсати ислохотчигӣ бекор карда шуда, Давлати Шӯравиро аз барҳамхӯрӣ наҷот диҳанд.

19 августи соли 1991 Президенти ИҶШС М.С. Горбачев гӯё бо сабаби бад шудани саломатиаш аз вазифааш озод карда шуд. Гуруҳи ходимони давлатӣ изҳор намуданд, ки дар мамлакат ба муддати 6 моҳ вазъияти ғавқулודда ҷорӣ карда шуда, намоиш ва корпартоиҳо маън карда шаванд.

Ҳамин тавр, ба воситаи матбуоти даврӣ ва радиою телевизион эълон карда шуд, ки дар мамлакат Комитети Ғавқулуддаи Давлатӣ (ГКҶП) ташкил ёфтааст, ки вай муваққатан идоракунии давлатиро ба зиммаи худ мегирад. Ба ҳайати Комитети ғавқулуддаи давлатии ИҶШС шахсони зерин: ноиб-президент Г.И. Янаев, сарвазир В.С. Павлов, раиси КБД (КГБ) В.А. Крючков, вазири мудофия Д.Т. Язов ва дигар ходимони сохтори давлатӣ дохил шуданд.

Дар изҳороти Комитети Ғавқулуддаи Давлатӣ (КФД) қайд карда шуд, ки вазифаи аввалиндараҷа барҳам додани бӯҳрони сиёсӣ, иқтисодӣ, мӯътадил гардондани муносибатҳои миллӣ, хотима додани конфронтиатсияи байни шаҳрвандон ва умуман бесарусомонӣ дар мамлакат мебошад. Бояд қайд кард, ки КФД вазифаи асосии худро дар барқарор намудани тартиботи то соли 1985 ИҶШС мегард. Вале Комитети Ғавқулуддаи Давлатӣ дер давом накард ва 22 августи соли 1991 ҳайати он ҳабс карда шуд.

Воқеаҳои 19-22 август чараёни барҳамхӯриро тезонд ва заминаҳои амалии аз байн рафтани Иттиҳоди Шӯравиро ба миён оварданд.

Бояд қайд кард, ки рӯзҳои ташкилӣ ба барҳамхӯрии Комитети Фавқуллодаи Давлатӣ дар ҷумҳуриҳои Иттифокӣ воқеаҳои сиёсӣ рух доданд. Чунинчи, 20 август Эстония, 24 август Украина, 25 август Белорус ва то охири ҳамин моҳ Озарбойҷон, Ўзбекистон, Молдова, Қирғизистон соҳибистиклолии худро эълон намуданд. Ин чунин маъно дошт, ки амалан ИЧШС аз байн рафт ва онро аз ҷиҳати ҳуқуқӣ қонунӣ гардонидан лозим буд.

Воқеаҳои моҳи августи соли 1991 дар мамлакат бесарусомонихоро пурқувват намуда, раванди барҳамхӯрии ИЧШС-ро тезониданд.

8 декабри соли 1991 дар Беловежск (наздикии Брест) сарварони Русия – Б.Н. Елтсин, Белорус – С.С. Шушкевич ва Украина – Л.М. Кравчук чамъ омада, дар бораи таъсиси Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил созишнома имзо карданд. Дар Созишнома омадааст, ки ИЧШС ҳамчун субъекти байналмилалӣ барҳам хӯрд.

18 декабри соли 1991 намоёндагони Ҷумҳурияҳо дар Шӯрои Олии ИЧШС изҳорот қабул намуданд, ки созишномаи Русия, Белоруссия ва Украина дар хусуси ташкил намудани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) ба инобат гирифта шавад. 21 декабри соли 1991 дар ш. Алма-Ато сарони ёздаҳ ҷумҳурӣ чамъ омада, Созишномаи Беловежскро дастгирӣ намуда, қарор карданд, ки бо ташкил ёфтани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ИЧШС фаъолияти худро қатъ мегардонад.

25 декабр Президенти ИЧШС М.С. Горбачёв ба воситаи телевизиони марказӣ баромад карда, изҳор намуд, ки бо ташкил ёфтани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ӯ аз вазифаи Президенти ИЧШС даст мекашад.

Ҳамин тавр, ба ивази ИЧШС Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) ташкил гардид, ки ба ҳайати он Русия, Белорус, Украина, Арманистон, Гурҷистон, Молдова, Озарбойҷон, Туркманистон, Ўзбекистон, Тоҷикистон, Қазоқистон, Қирғизистон дохил шуданд. ИДМ дар инкишофи муносибатҳои иқтисодӣ ва сиёсӣ фарҳангии ҷумҳуриҳои соҳибистиклол саҳми худро бояд гузорад.

Он «бозсозие», ки аз ҷониби роҳбарони ҳизбию давлатии ИЧШС бо умеди ба амал баровардани дигаргуниҳои демократӣ

дар чамъият бояд гузаронида мешуд, ба итмом расид. Натиҷаи он пошхӯрии давлати сермиллати бузург ва аз байн рафтани Давлати Шуравӣ гардид.

2. ШАРОИТИ ТАЪРИХИИ ТАШКИЛЁБИИ ЧУМХУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

Қасри миллат дар ш. Душанбе

Иттиҳоди Шуравӣ барҳам хӯрд ва ҷумҳуриҳои он истиқлолиятро ба даст гирифтанд. Тоҷикистон то ташкил ёбии ҷумҳурии соҳибистиқлол дорои заминаи мустақами иқтисодӣ, илмӣ ва фарҳангӣ буд. Вазъи моддӣ ва маънавии шахрвандон низ хеле хуб буд. Аҳолии ҷумҳурӣ босавод ва дар ҳамаи соҳаҳои

илму фарҳанг олимони забардаст, духтурону муҳандисони соҳибтаҷриба дошт. Захираҳои фаровони табиӣ, тараққиёти соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ, аз ҷумла, пахтакорӣ, соҳаҳои гуногуни саноат, барои боз ҳам беҳтар намудани неқӯаҳволии халқ заминаи хуб ба шумор мерафтанд. Вале бо пош хӯрдани ИҶШС робитаҳои иқтисодӣ, фарҳангии байни ҷумҳуриҳо, аз он ҷумла Тоҷикистон бо маркази кандаи шуда, вазъи иқтисодии мардуми яқбора ба пастӣ рафт. Хусусан, дар ҷумҳурӣ маводи мавриди ниёзи мардум рӯз то рӯз кам шуда, бо сабаби аз қор мондани корхонаҳои хурду калони саноатӣ сафи бекорон афзуд ва торафт маҳсулоти хӯроқа ва молҳои саноатӣ қиммат мебардад. Дар мамлакат раванди ғайридавлатӣ гардондани боигарии халқ ба тариқи стихиявӣ ба амал омада, дорои камбудҳои ҷиддӣ буд. Роҳбарияти ҷумҳурӣ низ нисбати сарвати халқ безътиноӣ зоҳир намуда, хусусан молу мулкҳои объектҳои калони саноатиро ҳифз накард, дар натиҷа онҳоро дуздиданд, ғуруҳҳои сиёҳкорон дастгоҳҳо, мошинаҳоро мешикастанд ва оташ мезаданд.

Сониян, ҳаёти сиёсӣ ва маънавии ҷумҳурӣ низ хеле муташанниҷ гардид. Пеш аз ҳама мубориза барои ҳокимият, мансаб, ки дар байни ҳизбу созмонҳо ва шахсиятҳои алоҳида ҳанӯз аз замони бозсозӣ оғоз ёфта, баъд аз воқеаҳои нохуши моҳи феввали соли 1990 хеле тезу тунд гардид. Аз як тараф, байни собиқ ҳизби ҳукмронии коммунистӣ ва аз тарафи дигар,

кувваҳои муттаҳидаи майдони рост: Ҳизби демократии Тоҷикистон, ҳаракати халқии «Растохез», Ҳизби наҳзати ислом, созмони «Лаъли Бадахшон» ва Қозии чумхури то рафт мубориза авч гирифта, раванди бо роҳи осоишта демократикунонии мамлакат аз байн мерафт.

Ташкил ёфтани гурӯҳҳо ва маҳфилҳои сиёсии сершумор дар пойтахт ва ноҳияҳо вазъияти ҷамъиятию сиёсии чумхуриро боз ҳам мураккаб мегардонид. Дар ибтидо, хусусан, клуби сиёсии «Ру ба ру», маҳфилҳо ва созмонҳои «Растохез», «Дирафши Ковиён», «Ошкоро», «Эҳёи Хучанд», «Бохтар», «Сугдиён», «Пайванд», «Куруши Кабир», «Зарафшон», «Ҳисори Шодмон», «Меҳри Хатлон» ва ғайраҳо хело ғаёл буданд. Мутаассифона, созмону маҳфилҳо таҷрибаи кофии бурдани муборизаи сиёсиро надоштанд. Сатҳи маданияти сиёсии шаҳрвандон, ки дар шароити сохтори якҷиби ташаккул ёфта буд, паст буд. Бинобар ин дар аввал, хусусан насли наврас, роҳҳои муборизаи сиёсиро дурӯст нафаҳмида, ба қорҳои ношоям даст заданд.

Бӯҳрони сиёсӣ, хусусан, бо ташкил ёфтани ду майдон «Шаҳидон» ва «Озодӣ», дар пойтахти чумхури шаҳри Душанбе, тезу тунд гардид. Ба воситаи баландгӯякҳо то рафт шиорҳои зидди коммунистӣ баланд садо медоданд, талаби ба истеъфо рафтани аввалин Президенти Чумхури Қаҳҳор Маҳкамов ҷиддӣ гузошта мешуд.

Қаҳҳор Маҳкамов 16 апрели соли 1932 дар ш. Хучанд дар

*Ҳодими давлатию
ҷамъиятӣ
Қаҳҳор Маҳкамов*

оилаи қоргар таваллуд шудааст. Маълумоти техникӣ дошта, Омӯзишгоҳи индустриалии Душанбе (соли 1950) ва Донишқадаи кӯҳии ш. Ленинград (соли 1953) хатм намуда, устои смена ва муҳандиси шахтаи Шӯроб шуда қор қардааст. Аз соли 1963 то соли 1982 аввал вазифаи Раиси Госплан ва сипас ҷонишини Раиси Шӯрои Олии Вазирони ҶШС Тоҷикистонро ба ўҳда дошт.

Қаҳҳор Маҳкамов қотиби якуми КМ Ҳизби коммунистии Тоҷикистон буд. Ва дар маҷлиси Шӯрои Олӣ 29 ноябри соли 1990 аввалин Президенти Чумхурии Тоҷикистон интиҳоб гардид. Қувваҳои сиёсии муҳолифин ба мақоми

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб шудани Қаҳҳор Маҳкамовро напасируфта, хусусан ноустувории авзои ИҶШС-ро истифода бурда, барои нотинҷ кардани ҷомеа ва ба даст даровардани ҳокимият шадидан мубориза бурданд.

Бо мақсади руҳ надодани хунрезӣ Қ. Маҳкамов ба истеъфода рафта, Қадриддин Аслонов вазифаи иҷрокунандаи президентро ба ўҳда гирифт ва фармонро оид ба манъ намудани фаъолияти Ҳизби коммунистӣ интишор намуд. Дар ҳамин вақт Раиси Комитчояи ш. Душанбе М. Икромов, зери фишори қувваҳои рост, фармонро дар хусуси қандани пайкараи В.И. Ленин – асосгузори Давлати Шӯравӣ ва Ҳизби коммунистӣ – дар митинги серодам хонда дод. Чунин муносибат ва кирдор вазъиятро дар пойтахт ва ҷумҳурӣ боз ҳам мураккаб гардонид.

Бояд қайд кард, ки дар муташанниҷ гардидани вазъияти сиёсии ҷумҳурӣ хориҷиён низ саҳм гузоштанд. Масалан, бе тақлифи расмӣ мери шаҳри Санкт-Петербург Анатолий Собчак ва академики соҳаи физикаи ядрои Евгений Велихов 6 – 9 октябри соли 1991 ба Душанбе омада, ба ҷои ором кардани вазъият, баръакс, гирифта партофтани пайкараи Лениро дастгирӣ намуданд. Дахлати маънавӣ ва моддӣ ба Тоҷикистон низ аз ҳудуди Афғонистон ва Эрон мерасид.

Хушбахтона, қулли мардуми тоҷик шароити таърихӣ фароҳам омадаро дастгирӣ карда яқдилона пешниҳод намуданд, ки Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон барпо карда шавад. Ҳақиқат галаба намуд, роҳ баҳри эҳё кушода шуд, орзуи бисёрасраи халқ тоҷик тантана намуд.

Иҷлосияи ғайринавбатии Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати дувоздаҳум) «Дар бораи эълон шудани истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» қарор қабул намуда, рӯзи 9-уми сентябрро чун санаи Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ кард ва онро рӯзи истироҳат эълон намуд.

Дар Изҳороти Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст, «...бо назардошти ҳуқуқи халқҳо ба худмуайянкунӣ ва бо дарки масъулияти сарнавишти халқҳои сокини Тоҷикистон, пайравии ҳудро ба Эъломияи ҳуқуқи башар, дигар меъёрҳои эътирофшудаи ҳуқуқи байналхалқӣ ва Эъломияи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон, ки аз тарафи Анҷумани ғайринавбатии депутатҳои халқии Иттиҳоди Ҷамоҳири Шӯравии Сотсиалистӣ қабул гардидааст, тасдиқ намуда, баҳри таъсиси давлати демократии ҳуқуқбунёд, ки сатҳи сазовори зиндагиро таъмин намуда, ҳимояи шараф ва эътибори

хар як шахрвандро таъмин мекунад, кӯшиш намуда, мувофиқи Эъломияи Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки 24 августи соли 1990 қабул шуда буд, Шӯрои Олӣ истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро эълон мекунад.»

Ҳамин тавр, дар як шароити вазнини таърихӣ, новобаста аз мушкилиҳои ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, алалхусс рақобати мансабӣ ва ташкил ёфтани ҷамъияту созмонҳои мухталиф, ҳалқи тоҷик соҳиби ҷумҳурии соҳибистиклоли худ гардид. Ин воқеа дорои аҳамияти оламшумули таърихӣ мебошад. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон қайд мекунад, ки «Орзуи ба даст овардани мустақилияти милли амалӣ гашт. Ва дар асл чунин осон ба даст омадани озодӣ ва истиқлолро касе ҳам тасаввур надошт. Ин истиқлолият ҳадяи бебаҳои таърих буда, устувору пойдор нигоҳ дошта тавонистани он масъулияти таърихӣ наслҳои имрӯза мебошад».

3. ИҶЛОСИЯИ ТАЪРИХИИ ТАҚДИРСОЗ

Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон дар шароити ниҳоят мураккаби таърихӣ, ташкил ёфта, ҳаёти навини худро оғоз намуд. Вале дар чунин давраи ҳассос қувваҳои гуногуни сиёсӣ роҳҳои ғайриконститутсиониро пеш гирифта, гирдиҳамоии шадидро давом дода, соҳибистиклолии ҷумҳуриро зерӣ хавф ва ҳаётан гузоштан.

Ҳарчанд ба вазифаи Раиси Шӯрои Олӣ Раҳмон Набиев интихоб шуда², баҳри аз байн нарафтани Ҷумҳурии соҳибистиклол роҳи мусолиҳаро пеш гирифта бошад ҳам, аммо гирдиҳамоиҳои ғайриқонунӣ авзои мамлакатро то рафт ноором мегардонданд. Вазъият чунон мураккаб гардид, ки Р. Набиев мачбур шуд дар арафаи интиҳоботи президентӣ ваколатҳои Раиси Шӯрои Олиро боз дорад. Ва ниҳоят 24 ноябри соли 1991 ба таври раӣпурсии

² Набиев Раҳмон 5 октябри соли 1930 дар деҳаи Шайхбурхони ноҳияи Хучанд дар оилаи деҳқон таваллуд шудааст. Соли 1949 Омӯзишгоҳи хоҷагии кишлоқӣ ш. Хучанд ва соли 1954 Донишқадаи ирригация ва механизатсияи кишоварзии ш. Тошкандро хатм намудааст. Фаъолияти меҳнатнаш аз ҳисобчии колхоз оғоз ёфта, сипас дар вазифаҳои гуногуни хизбӣ ва шӯравӣ кор кардааст. Солҳои 1973-82 Раҳмон Набиев Раиси Шӯрои Вазирони ҶШС Тоҷикистон ва аз соли 1982 то соли 1990 дар вазифаи котиби якуми КМ ПК Тоҷикистон кор карда, дар ободу зебо гардидани ҷумҳуриамон саҳм гузоштааст. Пас аз пош ҳурдани ИҶШС ва соҳибистиклол шудани Тоҷикистон Р. Набиев ба вазифаи Раиси Шӯрои Олӣ ва 24 ноябри соли 1991 бо роҳи раӣпурсии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб шуда буд.

умумихалқӣ Р. Набиев президенти мамлакат интиҳоб шуд. Аммо дар ҷумҳурӣ, хусусан дар сохтори болои, дар Парлумон ва Ҳукумат се ғуруҳи гуногун ташкил ёфта буданд. Ғуруҳи аввал – онҳое, ки адои вазифа доштанд, ғуруҳи дуюм – таъя ба умеду дастгирии қувваҳои беруна ва самаранок истифода бурдани тарзи зӯрварӣ фаъолият мекарданд; ғуруҳи сеюм – онҳое, ки мавқеи бетарафиро пеш гирифта, интизори ғолиб гаштани қувваҳои муборизабаранда буданд ва меҳостанд бо ин роҳ соҳиби мансаб гарданд.

*Ходими давлатию
ҷамъиятӣ
Раҳмон Набиев*

Ғуруҳҳои ғайриконститутсионии ба ҷумҳурии соҳибистиклол хатарнок истеъфои шахсони олимақоми кишварро тақозо мекарданд. Дар як давраи кӯтоҳ дар Тоҷикистон раисони Шӯрои Олӣ, аз ҷумла Қ. Аслонов, С. Кенчаев, А. Искандаров аз вазифаашон сабукдӯш карда шуданд. Ва оқибат нерӯҳои оппозитсионӣ барои пеш бурдани фаъолияти Президенти Ҷумҳурӣ Р. Набиев ҳалал расонданд. Ҳатто баъзе ташкилотҳои кудратӣ низ мақоми бетарафиро ишғол намуда, дар охир ўро аз вазифааш сабукдӯш карданд.

Ҳамин тавр, бо роҳи ғайриконститутсионӣ моҳи майи соли 1992 зери фишори саҳти муҳолифин Ҳукумати муросони миллӣ ташкил ёфт. Мутаассифона, ин ҳукумат аз ўҳдаи вазифааш набаромад ва дар мамлакат ҷанги шаҳрвандӣ сар шуд.

Мардуми бегуноҳи ҷумҳурӣ бо қатъият талаб мекарданд, ки ин вазъияти тоқатнофарсо зудтар барҳам дода шавад. Дар ҷунин шароити мураккаб, ки сухан дар бораи будан ва ё аз байн рафтани Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон мерафт, даъват намудани Иҷлосияи XVI Шӯрои Олӣ (даъвати дувоздахум) ва аз вартаи бӯҳрони сиёсӣ баровардани мамлакат вазифаи аввалиндараҷа гардид.

Дар ҷунин вазъияти ҳассос кори Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати дувоздахум) аз 16 ноябр то 2 декабри соли 1992 дар қасри фарҳанги Арбоби хоҷагии ба номи Саидхӯча Урунхӯчаеви Хучанди бостонӣ гузаронида шуд. Аз 230 нафар вакилони халқ 193 нафар дар кори иҷлосия иштирок намуданд.

Рӯзномаи Иҷлосия 23 масъаларо дар бар гирифта буд. Аз ҷумла: Мурочиати Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба кишварҳои узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил; Дар бораи тартиби ба ҷои истиқомати муқимнашон баргаштани гурезаҳо; Дар бораи Нишон ва Парчами давлатии Тоҷикистон; Дар бораи интихоби Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон; Дар бораи авфи умумӣ; Дар бораи аз муҳосираи иқтисодӣ раҳо додани минтақаҳои ҷудогонаи ҷумҳурӣ; Дар бораи ба эътидол овардани вазъияти ҷамъиятию сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғайраҳо буда, аз рӯи онҳо қарорҳои дахлдор қабул гардидаанд.

19 ноябри соли 1992 Иҷлосия Акбаршо Искандаровро аз вазифаи Раиси Шӯрои Олӣ озод карда, Эмомалӣ Раҳмонро бо овоздихии пинҳонӣ ба ин вазифаи басо дар он вазъият мураккаб интихоб намуд. Иҷлосия инчунин Ҳукумати нави Тоҷикистонро ташкил дод.

Эмомалӣ Раҳмон дар давраи басо мушкил, ки дар ҷумҳурӣ ҷанги бародаркушӣ ба амал омада буд, тавонист тамоми қувваҳои пешқадами сулҳпарварро дар гирду атрофи худ муттаҳид намояд. Ў бо суҳанони барномавии худ дар назди депутатҳо баромад намуда, қасам ёд кард, ки тамоми қувваи ҳудро ва агар лозим шавад ҷони ҳудро фидо менамояд, то ки дар Тоҷикистон сулҳ ва оромӣ пурра пойдор гардад. Зодаи Хатлонзамини бостонӣ, деҳқони асил ва марди бузург дар чунин вазъияти мураккаб ба сари қудрат омад ва ба ваъдааш вафо кард.

Дар Хучанди бостонӣ вакилони мардумӣ дар Иҷлосияи XVI-ум барои тақдири минбаъдаи Тоҷикистон, ба охир расидани ҷанги бародаркуш, ба даст даровардани сулҳ ва ҳамдигарфаҳмӣ, барпо намудани ҳукумати конститусионӣ кӯшишҳои зиёд намуданд.

25 ноябри соли 1992 роҳбари фронти халқӣ С. Сафаров ва намояндаи муҳолифин Ҷ. Буйдоқов дар Иҷлосия баромад карданд. Эмомалӣ Раҳмон роҳбарони гурӯҳҳои яроқдорро даъват намуд, ки ҷанги бародаркушро бас кунанд ва ватанро аз вартаи ҳалокат нигоҳ доранд.

Пас аз ба охир расидани Иҷлосия ҳукумати нави Тоҷикистон кори ҳудро дар Душанбе сар кард. 12 декабри соли 1992 Ҳукумати Тоҷикистон ба шахрвандон мурочиат намуда, нақшаи асосии сохтмони ҷомеаи демократиро муайян кард.

Иҷлосия XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дорони аҳамияти таърихӣ мебошад. Вай барои таҳкими ҳокимияти давлатӣ, ташаккули истиқлолияти мамлакат, ваҳдати миллии замина

гузошта, дар кишвар ба раванди бунёдкорӣ оғоз бахшид ва симои сиёсии Тоҷикистонро дар арсаи байналмиллалӣ муаррифӣ намуд. Орзуи халқи тоҷик оиди барпо намудани Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон чомаи амал пушид ва аз соли 1992 Тоҷикистон ба узвияти Созмони Миллали Муттаҳид қабул гардида, 190 мамлакати ҷаҳон истиклолияти онро эътироф карданд.

САРЧАШМА ВА МАВОДИ ИЛОВА

РАМЗҲОИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

*Парчами Давлатии
Тоҷикистон*

Парчами давлатии Тоҷикистон рамзи истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иттиҳоди вайроннашавандаи коргару деҳкон ва зиёён, дӯстиву бародарии ҳамаи миллатҳои сокини ҷумҳурӣ мебошад.

Парчами давлатии Тоҷикистон матои росткунчааст, ки аз се рахи рангаи уфуқӣ иборат аст: рахи боло ранги сурх дошта, паҳнои он бо рахи поёни сабз баробар мебошад, рахи сафеди мобайнӣ якуним баробари паҳнои ҳар яке аз рахҳои ранга аст. Рӯи рахи сафед, дар мобайни парчам бо зарҳал рамзи тоҷи тансиқшуда ва болои он ҳафт ситора дар шакли нимдоира кашида шудааст. Мутобиқати бари дарозии умумии парчам 1:2 аст.

Тоҷ ва ситораҳои парчам дар шакли росткунча ҷой дода шудаанд, ки паҳлӯи амудиааш 0,8 ва паҳлӯи уфуқиааш 1,0-и паҳнои рахи сафед аст. Ситораҳои панҷгӯша ба доираҳои кутрашон 0,15 ва ба қавси радиусааш 0,5-и паҳнои рахи сафед кашида мешаванд.

Тоҷ, ки баландиаш баробари 0,55 паҳнои рахи сафед аст, дар пояаш ба қавси радиусааш 1,2 бари рахи сафед қатъ мешавад. Ҷор унсури камоншакл, ки тоҷро зеб медиҳанд, дар мобайн бо як қисми доира оро меёбанд, ки қутри он баробари 0,2 бари рахи сафед мебошад.

Дар Тоҷикистон санаи 24 ноябр минбаъд чун Рӯзи Парчами давлатӣ қайд карда мешавад.

Дар табрикоти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати бори аввал ҷашн гирифтани Рӯзи Парчамӣ давлатӣ (соли 2009) омадааст: «Парчами имрӯзаи давлатӣ яке

аз рамзҳои муҳими истиқлолияти миллӣ ва давлатдории муосири мо, таҷассумгари асосҳои таърихӣ ва рамзҳои давлатдории гузаштаи тоҷикон, инчунин ифодакунандаи мақсаду маром ва орзуву ормонҳои тамоми мардуми Тоҷикистон мебошад».

НИШОНИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

*Нишони давлатии
Тоҷикистон*

Нишони давлатии Тоҷикистон рамзи истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, иттиҳоди вайроннашавандаи коргару деҳқон ва зиёӣён, дӯстию бародарии тамоми халқҳои сокини ҷумҳурӣ мебошад.

Нишони давлатии Тоҷикистон аз тасвири тоҷ ва ҳафт ситораи дар шакли нимдоира ҷойгиршуда, дар партави нурҳои офтобии аз паси кӯҳҳо бароянда иборат буда, атрофашро аз тарафи рост хӯшаҳои гандум ва аз тарафи чап шохаҳои пахтаи шукуфон ихота кардааст. Болои ҷамбара бо тасмаи сараҳа печонда, хошиябандӣ шуда, дар қисми поён рӯи курсӣ китоби боз ҷойгир шудааст.

Нишони давлатии Тоҷикистон ранга буда, тоҷ, Офтоб, кӯҳҳо, хӯшаҳои гандум, китоб ва курсӣ ба ранги зарҳалӣ тасвир шуда, появу баргҳои ниҳолҳои пахта-сабз, тасма аз рангҳои сурх, сафед ва сабз иборат буда, муқоваи китоб сурх мебошад.

Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Санкт-Петербург, 1998. – С.51, 53

СУРУДИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

*Шеъри Гулназар Келдӣ
Оҳанги Сулаймон Юдаков*

Нигаред ба форзатси китоб.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Сабабҳои номихӯрии ИҶШС дар ҷуст?

Заминаҳои асосии ташкилӣ Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон кадомҳоянд?

Президентҳои аввалини Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон кӣҳо буданд?

Чаро Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ш. Хучанд гузаронида шуд?

Аҳамияти таърихии Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз чӣ иборат аст?

Бӯҳрони ҳокимияти Тоҷикистонро дар солҳои 1990-1992 таҳлил намуда, роҳҳои ҳалли онро нишон диҳед.

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

–Сабабҳои пошхурии ИҶШС ва оқибатҳои он.

–Ташкилҳои Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон ва аҳамияти таърихии он.

–Ташкилҳои Давлатҳои Мустақил ва ба он дохил шудани Ҷумҳурии Тоҷикистон.

–Иҷлосияи таърихии тақдирсоз.

–Симои сиёсии президентҳои аввалини Ҷумҳурии Тоҷикистон: Қ. Маҳкамов, Р. Набиев ва Э. Раҳмон.

БОБИ 7. ЧАНГИ ШАҲРВАНДӢ. СУЛҲ ВА ВАҲДАТ ДАР САРЗАМИНИ ТОЧИКОН

1. САБАБҲОИ САРШАВӢ ВА РАФТИ ЧАНГИ ШАҲРВАНДӢ

Заминаҳои чанги шаҳрвандӣ

Воқеаҳои ғочиявии аввали солҳои 90-уми ҷумҳури ҳамчун саҳифаи сиёҳ ба таърихи халқи тоҷик дохил гардиданд. Ин воқеаҳо дар матбуоти даврӣ, китобу мақолаҳо бо ҷунин номҳо «чанги бародаркуш», «чанги шаҳрвандӣ», «чанги минтақавӣ», «чанги худкушӣ» ва ғайраҳо баён ёфтаанд.

Чанги бавуқӯмада сабабҳои объективӣ ва субъективии худро дошт. Аввалан, дар рафти бозсозӣ ҷӣ дар миқёси Иттифок ва ҷӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон мушкилиҳои иқтисодӣ ба амал омаданд. Аз қор мондани баъзе қорхонаҳо, ба қуруш нарахтани маҳсулот, сари вақт нағирифтани маош, зиёд шудани миқдори бекорон то рафт норозигиро дар минтақа бештар мекарданд. Сониян, дар ибтидои солҳои 90-ум норозигии иҷтимоӣ шиддат гирифта, мардуми баъзе ноҳияҳо ба ҳӯрок, либос, пойафзол мӯхтаҷӣ мекашиданд. Тоҷикистон аз ҷиҳати афзоиши аҳоли дар ҷои аввал меистод, вале ба таъминот ва хизматрасонии маишӣ, тиббӣ, алалхусус нисбати кӯдакон дар деҳот, наҷандон диққат дода мешуд. Сол то сол ғавти кӯдакон меафзуд.

Ноҳамвориҳои тараққиёт, сӯйистеъмоли вазиға ва вайрон қардани қонуният дар маҳалҳо, инқишофи ришвахӯрӣ, дуздӣ низ норозигии халқро бештар мекарданд. Ҳамин тавр, заминаҳои воқеаҳои ғочиявӣ пухта расида, ба сар задани он як шӯъла лозим буд.

Бодиққат омӯхтани сарҷашмаҳои таърихӣ ба ҳулоса оварданд, ки омилҳои асосии рух додани чанги шаҳрвандӣ инҳоянд:

Яқум, таъсири бӯҳрони сиёсие, ки дар мамлакат ба амал омада буд. Хусусан, пас аз пароканда шудани сохтори ҷаҳонии сотсиалистӣ таҳдиди барҳам ҳӯрдани давлати яғонаи ИҶШС рӯз то рӯз зиёд гардид, дар маҳалҳо тамоили соҳибистиклолии ҷумҳуриҳои Иттифокӣ шиддат ёфт.

Ба сар задани чанги шаҳрвандӣ инҷунин омилҳои зерин муқоидат намуданд: бӯҳрон дар Ҳизби коммунистӣ ва аз сари қудрат рафтани он; ба амал омадани сохтори бисёрҳизбӣ дар ҷумҳури, риоя накардан ба тартиботи ҷамъиятӣ ва поймол қар-

дани қонунҳо; пош хӯрдани ИҶШС ва фалаҷ гардидани корҳои идеологии Ҳизби коммунистӣ, паст рафтани сатҳи маданияти сиёсии шаҳрвандон.

Дуюм, сохтори тоталитарии бюрократии коммунистӣ, ки дар рафти бозсозии мамлакат пурра ташаккул ёфта буд, ба тараққиёти баробарии минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ мусоидат накард. Хусусан минтақаҳои кӯхистон нисбати водӣ аз ҷиҳати тараққиёти иқтисодӣ хеле қафо монданд. Ҳукумати умумииттифоқӣ дар навбати худ дар соҳаҳои иқтисодиёту иҷтимоӣ, фарҳангу маданият ба ҷумҳурияҳои иттифоқӣ нобаробар кӯмак мерасонд. Дар натиҷа нақшаҳои панҷсолаҳои охиринаи Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро нагардида, сохтмони объектҳои калон аз қабилӣ Неругоҳи барқи обии Роғун ва ғайраҳо нотамои монда, дар рафти ҷанги шаҳрвандӣ талаву тороч гардиданд.

Дар Тоҷикистон 70 ҷисади аҳолиро ҷавонон ташкил медоданд. Аксарияти мардум дар деҳот истиқомат мекарданд ва мутаассифона, бо касбу ҳунари ва ҷои кор таъмин набуданд. Чунин вазъият то рафт норозигии шаҳрвандонро зиёд намуд, ҳизбу созмонҳои оппозиционӣ барои татбиқи намурадани мақсади ҳеш кӯшиш мекарданд, ки ин ҳолатро истифода баранд.

Сеюм, дар баробари омилҳои объективӣ мавқеъ ва мақоми омилҳои субъективӣ дар руҳ додани ҷанги шаҳрвандӣ ҷои муайяно ишғол мекарданд. Дар идоракунии давлатӣ низ камбудии ҷиддӣ мушоҳида карда шуда, дар сохтори номенклатураи ҳизбӣ ҳаҳоҳои ҷиддӣ, аз ҷумла, нодурустии ҷобачогузории кадрҳои роҳбарикунанда дида мешуд ва ба вазифаҳои муҳими давлатӣ таъйин шудани шахсони камлаёқат ва хусусан, ҳешу таборҷигӣ, маҳалгарой ҷой дошт.

Бояд қайд кард, ки дар ҷумҳурӣ сол аз сол бо ном «модарони миллат», «падарони миллат» роҳи иртиҷоиро пеш гирифта, зери шиори барои «фарҳанги аҷдоӣ!» тамоили эронпарастиву миллатгароиро авҷ гирифта, пояҳои сохтори сиёсии ҷумҳуриро то рафт суст мегардонданд.

Дар раванди демократикунони ҷамъият, ошкорбаёнӣ аҳзоби нави сиёсӣ, аз ҷумла, демократҳо ва исломӣ ба майдон омаданд, ки аз норозигии бавуқӯъамада истифода бурда, меҳостанд барномаҳои ҳудро татбиқи намоёнд. Пӯшида нест, ки ба ин кор як гурӯҳ қувваҳои ҳориҷӣ ҳам даст зада, дар ба амал омадан ва авҷи ҷанги шаҳрвандӣ ҳиссаи ҳудро гузоштанд.

Баъд аз воқеаҳои моҳи феввали соли 1990 Ҳизби наҳзати ислом аз пинҳонкорӣ баромада, мунтазам дар якҷоягӣ бо дигар аҳзоби демократӣ байни шаҳрвандон кори сиёсиро пеш гирифт. Он аз 26 март то 17 майи соли 1992 митинги ғавқулоддаро дар майдони Шаҳидон ташкил намуд, ки вай дар зери шиорҳои сиёсии зидди ҳукумат ва дастгирии ислом мегузашт. Муборизон бо митинг маҳдуд нашуда, аъзоёни Ҳукумат ва Парлумонро гаравгон гирифтанд. Дар ҷавоб моҳи майи соли 1992 дар майдони Озодӣ митинг барпо гардид, ки вай мавқеи ҳокимияти конституциониро дастгирӣ намуда, раиси ҷумҳурро ғимоя мекард. Дар натиҷа дар рафти он муқовимат аввалин кушторҳо ба амал омаданд.

Бозсозӣ барои ба амал омадани сохтори бисёрҳизбӣ шароити хуб муҳайё намуд. Дар як муддати кӯтоҳ дар шаҳру ноҳияҳои Тоҷикистон созмонҳо, клубҳо ва ҳаракатҳои гуногун: «Ваҳдат» дар Конибодом, Истаравшан (Уротеппа), «Ошкоро» дар Кӯлоб, «Маърифат» дар Душанбе, ҳаракати «Растохез», клуби «Рӯ ба рӯ» ва ғайраҳо ташкил ёфтанд.

12 декабри соли 1990 аз тарафи Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон «Дар бораи Иттиҳодияҳои ҷамъиятии ҶШС Тоҷикистон» қарор қабул гардид, ки вай бо роҳи ошкоро амал намудани ҳизбу созмонҳо замина муҳайё кард. Дар натиҷа даҳҳо ҳизбу созмонҳо ошкоро ғайриқонуният намуданд. Ҳизбу созмонҳои нав дар вазъияте ташкил ёфтанд, ки дар ҷомеа тезутундшавии ҳаёти иқтисодиву иҷтимоӣ ва сиёсӣ ба амал омада буд, ки бештари онҳо натавонистанд сиёсати дурусти созандагиро пеш гиранд. Ҳарчанд Барнома ва Оинномаи ҳизбу ҳаракатҳо ҳадафҳои нек доштанд, вале дар ташаккули ҷомеаи демократӣ мутаассифона, саҳми худро гузошта натавонистанд. Баръакс, як қисми онҳо роҳи ғайри конституциониро пеша гирифта, бо роҳи зӯрӣ ҳокимиятро ба даст гирифта, меҳостанд давлати исломиро барпо намоянд.

Бо мақсади ҷорӣ намудани ин ҳадаф коалитсияи якҷояи Ҳизби демократии Тоҷикистон, Ҳизби наҳзати ислом, созмони «Лаъли Бадахшон» ва Қозии ҷумҳурӣ «Ситоди наҷоти Ватан»-ро бо сарвари Шодмон Юсуфов ташкил дода, вазъиятро дар пойтахт муташанниҷ гардонда, заминаҳои ҷанги шаҳрвандиро ба амал оварданд.

Бар хилофи амалиёти табaddулотчиён дар ш. Душанбе, вилоятҳои Кӯлобу Қўргонтеппа, водии Ҳисор ва вилояти Ленинобод баҳри мудоғибаи сохти конституционӣ ҳаракати мардумӣ

таъсис доданд. Дар сарғахи ин ҳаракат Сангак Сафаров¹, Сафаралӣ Кенчаев, Рустам Абдурахимов, Файзулло Абдуллоев, Лангарӣ Лангариев, Файзалӣ Саидов ва дигар кумондонҳо меистоданд. Ҷабҳа намоёндагии миллатҳои гуногунӣ ҷумҳурӣ: тоҷикон, узбекон, русҳо ва ғайраро дар бар мегирифт.

Хусусан, вақте, ки 25 мартӣ соли 1992 дар ҷаласаи Раёсати Шӯрои Олии ҷумҳурӣ фаъолияти вазири умури дохила М. Навҷувонов муҳокима гардида ва пешниҳод шуд, ки ӯ аз кор сабукдӯш гардад, қувваҳои муҳолифин ба ин қарор эътироз карданд. Онҳо 26 мартӣ соли 1992 дар майдони Шаҳидон гирдиҳамоӣ ташкил намуданд, ки вай қариб 50 рӯз давом кард. Дар рафти гирдиҳамоӣ силоҳдорони муҳолифин аввал депутатҳои Шӯрои Олӣ, аъзои ҳукуматро гаравгон гирифта, сипас студияи телевизион, вокзали роҳи оҳан, майдони ҳавой ва дигар идораҳои давлатиро зерӣ тасарруфи худ гирифтанд.

Кумондони гвардияи Президенти ҷумҳурӣ, генерал Б. Раҳмонов низ бо лавозимоти калони оташфишонӣ ба тарафи муҳолифин гузашт. Ҳарчанд Вазорати умури дохила бетарафӣ худро эълон карда бошад ҳам, вале амалан оппозитсиро дастгирӣ мекард. Бо таҳдиди қувваҳои муҳолифин раиси парлумон Сафаралӣ Кенчаев аз вазифааш сабукдӯш карда шуда, ба ҷояш Акбаршо Искандаров интиҳоб гардид.

Қайд кардан ҷоиш аст, ки дар ҳайати ҳукумати наваъсисёфтаи «Мусолиҳаи миллӣ» ҷойҳои асосиро қувваҳои оппозитсионӣ ташкил меоданд. Моҳи майи соли 1992 оппозитсия амалан табаддулоти давлатӣ карда, дар пойтахти ҷумҳурӣ идораҳои калонро ба зерӣ тасарруфи худ гирифт. Раиси қонунии ҷумҳур Раҳмон Набиев аз тарафи муҳолифин гаравгон гирифта шуда, амалан вазифаи худро иҷро карда наметавонист.

Рафти амалиётҳои ҷангӣ

Дар Тоҷикистони соҳибистиклол аз моҳи майи соли 1992-юм сар карда задухӯрди байни ду қувваи бо ҳам зид оғоз ёфт ва аз рӯзҳои аввали ҷанг ҳазорҳо хонаҳои истиқоматӣ, корхонаҳо сӯхта, валангор гаштанд, гаравгонгирӣ ва қатли

¹ Сангак Сафаров – зодан Шугновӣ ноҳияи Ховалинг буда, соли 1928 таваллуд ёфтааст. Падараш Пирназаров Сафар ханӯз дар солҳои 30-ум ҷун муҳандис дар қони тиллои Шугнов кор кардааст. Пас аз вафоти падар ва модар ӯ хонданро тарк карда, баҳри рӯзгзаронӣ қорҳои гуногунро иҷро намудааст. ӯ табиатан ҳақиқатпараст буд ва барои амалиётҳои ғайриматлубаш ҳаёс ҳам шуда буд. Ҷун сарвари Ҷабҳаи Халқии Тоҷикистон дар байни мардум обрӯи калон пайдо намуд. Мутаассифона, 30 мартӣ соли 1993 аз тарафи шахсони номаълум қушта шуд.

шаҳрвандон торафт авҷ гирифт. Ин амалан оғоз ёфтани ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон буд. Амалиёти ҳарбӣ натанҳо дар пойтахти ҷумҳурӣ, балки инчунин дар вилояти Қўргонтеппа (июни с. 1992) ва водии Ҳисор ба задухӯрди ду қувваи бо ҳам муқобил рӯз то рӯз авҷ мегирифт.

Ҳамин тавр, муқобилистии думоҳаи майдонҳои Шаҳидон ва Озодӣ ба ҷанги ошкорои бародаркушӣ табдил ёфт. Мутаассифона, роҳи осоиштаи ҳалли муаммоҳо қатъ гардид ва бо сабабҳои объективӣ ва субъективӣ ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷанги шаҳрвандӣ қашида шуд. Игвоҳои сиёсӣ ба он оварда расонданд, ки дар байни шаҳрвандон задухӯрд ба амал омада, одамони бегуноҳ кушта шуданд. Ҳазорон шаҳрвандони ҷумҳурӣ ҷои истиқомати худро тарк намуда, ба давлатҳои Афғонистон, Ўзбекистон, Туркменистон, Русия ва дигар кишварҳои хориҷӣ фирор карданд. Кас бовар намекунад, ки халқи тоҷики дорои фарҳанги бойи қадимадошта ба худкушӣ роҳ дода бошад. Ҷанг ба ҷомеа аз ҷиҳати маънавӣ ва моддӣ зарари калон расонда, талафоти хеле калони инсониро ба вуҷуд овард.

Фронти халқии Тоҷикистон дар яқҷоягӣ бо сарбозони Вазорати умури дохилӣ ва Комитети амният 10 декабри соли 1992 пойтахти ҷумҳурӣ-шаҳри Душанберо зери назорат гирифтанд. Хусусан, баъд аз иҷлосияи XVI-уми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар шаҳри Хучанд шуда гузашт, ҷумҳурӣ роҳи ҳаёти осоиштаро пеш гирифт.

Ҷумҳурии азизи мо, Тоҷикистон, бо гуноҳи хизбо ва гурӯҳҳои ҷамъиятию сиёсӣ ба вартаи ҷанг гирифтгардид. Шахсоне, ки ҳокимиятро бо роҳи ғайридемократӣ, зӯрӣ соҳиб шудан меҳостанд, дар натиҷаи амалиёти нопоки худ сабабгори кушокушиҳои бераҳмонаи намоёндагони халқи хеш, падарону модарон, бародарону хоҳарон, тифлон гардиданд. Акнун сарвари сиёсии қордон ва қорозмудае лозим буд, ки барои барқарор кардани сохти конституционӣ роҳбарии ин муборизаро ба ўҳда гирад. Чунин сарвар, ки вазъи сиёсӣ ва низомиро бояд идора карда, масъулияти таърихро ба ўҳда мегирифт, Эмомалӣ Раҳмон буд, ки ба таври демократӣ ва қонунӣ дар Иҷлосияи XVI-уми Шӯрои Олӣ дар шаҳри Хучанд интиҳоб гардид ва барои аз бӯҳрони амиқ сиёсӣ низоми баровардани Тоҷикистон ва рафъи хатари аз байн рафтани давлати миллии тоҷикон нақши бузурги таърихӣ бозид.

2. БА ИТМОМ РАСИДАНИ ЧАНГ

Охирҳои мохи октябри соли 1992 Ҷабҳаи халқӣ дар мухорибаҳо голиб омада, тавонист ташаббуси стратегии ҳарбиرو ба даст гирад. 4 ноябри соли 1992 роҳи оҳан, ки ба воқеаи он Душанбе ва умуман Тоҷикистони марказӣ-ҷанубӣ аз дигар ҷумҳуриҳо ва ноҳияҳои шимолии мамлакат маводи ҳурукаро мегирифт, тарконда шуд. Ба ҷумҳурӣ, хусусан ба пойтахти он, торафт бесарусомониҳои иқтисодӣ ва гуруснагӣ таҳдид мекарданд. Дар чунин вазъият ҳукумати оппозитсионӣ таҳти сарвари А.Искандаров ба ҷустуҷӯи роҳҳои гуфтушунӣ, барои хотима додани ҷанг шурӯъ кард. Бояд гуфт, ки мамлакатҳои ҷаҳон, хусусан ҷумҳуриҳои ҳамсояи собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ, аз вазъи ноороми Тоҷикистон хеле дар хавф монда, саҳми худро дар хотима додани ҷанг гузоштанд.

Маълум аст, ки дар Тоҷикистон намоёндагони бисёр миллату халқиятҳо, хусусан ўзбекҳо, русҳо, қирғизҳо, туркманҳо, қазоқҳо хеле зиёд истиқомат мекарданд. Аз ин ҷиҳат ҷумҳуриҳои бо мо ҳамсояи Осиёи Марказӣ низ манфиатдор буданд, ки ҳарчи зудтар дар Тоҷикистон сулҳ пойдор гардад.

Мохи сентябри соли 1992 роҳбарони ҷумҳуриҳои Қазокистон – Н. Назарбоев, Ўзбекистон – И. Каримов, Русия – Б. Елтсин ва Қирғизистон – А. Акаев дар изҳороти якҷояи худ қайд намуданд, ки барои соҳибистиклолӣ ва мўътадил гардидани вазъ дар Тоҷикистон қўмаки амалӣ хоҳанд расонд. Барномаи мушаххас оиди хотима ёфтани ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон 4 ноябри соли 1992 дар ҷаласаи роҳбарони ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ бо иштироки вазири корҳои хориҷии Русия А. Козырев, ки дар ш. Алма-Ато барпо гардида буд, тасдиқ карда шуд. Аз он ҷумла, пешниҳод карда шуд, ки ҳарчи зудтар дар шаҳри бостонии Хучанд, ки нисбатан вазъи мўътадил вучуд дошт, маҷлиси навбатии депутатҳои халқии Тоҷикистон даъват шуда, масъалаи сулҳ дида шавад.

Рӯзи 16-уми ноябри соли 1992 дар ш. Хучанд Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати дувоздаҳум) баргузор гардид, ки вай қарорҳои мушаххасро оид ба хотима додани ҷанг қабул карда, роҳҳои созандагиро пешниҳод намуд. Дар ҳамин Иҷлосия сарвари нави ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон интиҳоб гардид ва дар савганди ёд кардааш чунин омадааст «Ман огози кори худро аз сулҳ сар хоҳам кард... Ман тарафдори давлати

демократии ҳуқуқбунёд мебошам. Мо бояд ҳама ёру бародар бошем, то ки вазъро ором намоем».

Баҳри пойдории сулҳ ва татбиқи қарорҳои таърихӣ Иҷлосияи XVI-ум ҳукумати навинтиҳобшудаи Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон тадбирҳои зеринро андешид: аз ҷумҳуриҳои ИДМ хоҳиш намуд, ки ба минтақаҳои ҷангӣ қувваҳои таъмини амниятро ворид намоянд; барпо намудани артиши миллӣ; барҳам додани дастаҳои мусаллаҳи ғайриқонунӣ; аз ҳукумати Русия хоҳиш карда шуд, ки баҳри мудофияи якпорчагии Тоҷикистон сарбозони дивизияи 201-ум ва қисмҳои сарҳадбон муваққатан дар ҷумҳурии мононда шаванд.

Дар ибтидои моҳи декабри соли 1992 бо дастгирии аҳоли қисмҳои мусаллаҳи ҳукумати қонунӣ аз минтақаи ғарб ва ҷануб ба муқобилияти калон ба Душанбе ворид шуданд. Дастаҳои мусаллаҳи муттаҳидан оппозитсия қарор карданд, ки бе задухӯрди ҳарбӣ ба тарафи сарҳади Афғонистон ва аз шарқ ба мавзеҳои Қаротегину Бадахшон оқибнишинӣ намоянд. Ҳамин вақт гурӯҳи калони гурезаҳо, яъне онҳое, ки аслашон зодаи Қаротегину Помир буданд, бо оилаҳояшон аз водии Вахш Ҳисор ва Душанбе ба минтақаҳои кӯхистон рафтанд. Танҳо ба ҳоки Афғонистон зиёда 60 ҳазор шаҳрвандонамон кӯч бастанд. Инчунин 195 ҳазор шаҳрвандони ҷумҳурий дар солҳои ҷанги бародаркушӣ маҷбур шуданд, ки ба Русия, Ўзбекистон, Туркманистон, Қирғизистон, Қазоқистон, Украина ва дигар кишварҳои дунё муҳоҷир шаванд.

Ба Ҷумҳурии Тоҷикистон аз як тараф, бӯҳрони иҷтимоӣ-иқтисодӣ таҳдид мекард, бо сабаби аз қор мондани корхонаҳо сатҳи зиндагии мардум торафт паст шуда, рӯз аз рӯз сафи беқорон меафзуд, аз тарафи дигар қатли шаҳрвандони алоҳида зуд-зуд рух медоданд.

Мутаассифона, солҳои ҷанги шаҳрвандӣ дар баъзе минтақаҳои ҷумҳурий идораҳои маъмурӣ аз ӯҳдаи таъмини оромию бехатарии мардум баромада натавонистанд. Ҳатто дар баъзе ноҳияҳои кӯхистони Қаротегин ва Бадахшон дастаҳои мусаллаҳи оппозитсия фармонфармой мекарданд. Масалан, 6 ноябри соли 1993 дар Фарм, баъд дар Ҳоит, Чиргатоли Тавилдара ҳокимияти оппозитсия барпо гардид. Дар ин минтақаҳо байни қувваҳои ҳукуматӣ ва дастаҳои муттаҳидан оппозитсия борҳо задухӯрд ба амал омада аз ду тараф сарбозон қурбон мегардиданд. Танҳо дар минтақаи Шӯробод 13 июли 1993 оппозитсия зиёда аз 70 сарбозро талаф дод. Дар засташаи «Ванҷ» - 100, дар

минтақаи Калот (Рӯшон) зиёда аз 30 нафар, дар Барчид (Шуғнон) 20 нафар чанговарон ҳалок гардиданд. Чунин воқеаҳои фоҷиавӣ дар мавзеҳои Чиргатол, Тавилдара, Даштиҷум, Язгулом ва Ҳоит рӯй дода, аз ҳарду тараф шумораи ҳалокшудагон торафт меафзуд.

Ҳаёти сиёсии мамлакатро тайи солҳои 1996-1998 инчунин амалиёти ошӯбгаронаи кумондони ҳарбии Вазорати мудофияи Ҷумҳурии Тоҷикистон М. Худойбердиев, ки борҳо ба идораҳои маъмури ҳучум карда, ҳокимиятро гирифтани буд, низ мураккаб мегардонид. Хусусан, ҳамла ба ноҳияҳои вилояти Сугд аз ҷиҳати маънавӣ ва моддӣ хело зараровар буд.

Ҷанги шаҳрвандӣ ҳамчун саҳифаи сиёх ба таърихи халқамон дохил шуда, дар рафти он натанҳо сарбозон, балки ҳазорон шахсони оддии бегуноҳ қурбон гардиданд. Шумораи ғавтидагон ба ҳазорҳо нафар расид, ки чунин талафотро халқи тоҷик дар таърихи қарнҳои охири худ наметодад. Ҷанги бемаънии бародаркушӣ ба хоҷагии халқ низ зарари калон расонид. Зарари моддии ҷанг бештар аз 10 миллиард доллари амрикоиро ташкил дод.

Оғози гуфтушуниди байни тоҷикон. Комиссияи оштии миллӣ.

Дар харитаи сиёсии ҷаҳон ҳамчун давлати соҳибхитӣ мондани Тоҷикистон бо тантанаи сулҳ ва таъмини ваҳдат дар байни шаҳрвандони ҷумҳури алоқаи бевосита дошт. Кулли мардуми тоҷику тоҷикистониҳо манфиатдор буданд, ки дар ин сарзамин ҳарчи зудтар сулҳ тантана ёбад. Хушбахтона, роҳбарони Давлати соҳибистиклоли навбунёди Тоҷикистон низ ин тамоилро ҳарчониба дастгирӣ намуда, роҳҳои сулҳ ва оштии милиро дарёфт намуданд. Ҳамин тавр, танҳо бо туфайли ваҳдати миллӣ ва ягонагӣ бехатарии Тоҷикистонро таъмин кардан мумкин буд.

Хушбахтона, роҳи сулҳ дар Тоҷикистон аз тарафи ҳамаи ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ, Русия ва мамлакатҳои ҷаҳон дастгирӣ ёфт.

Ташкилотҳои байналхалқии ҷаҳон, пеш аз ҳама Созмони Милали Муттаҳид, саҳми худро дар мӯътадил гардонии вазъ дар Тоҷикистон гузоштанд. Ин кор дар ду ҷабҳа ба амал меомад. Аз як тараф, дар ташкили кӯмаки башардӯстона ба аҳолии ҷумҳури ва фирориёни хориҷии он, ва аз тарафи дигар, дар созмони на-мояндагии мулкӣ ва низомӣ оид ба барқарори сулҳ.

Дар кори баркарори сулҳ дар Тоҷикистон инчунин Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Европа (САХЕ), Созмони Конфронси Исломӣ, Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) саҳми худро гузоштанд.

Бо мақсади таъмини сулҳ ва оштии миллӣ дар Тоҷикистон моҳи апрели соли 1994 гуфтушуниди байни тоҷикон оғоз ёфт. Гуфтушунидҳо дар байни ҳайати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Иттиҳоди муҳолифини тоҷик бориҳо дар Русия, Эрон, Туркменистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Покистон, Афғонистон дар шаҳрҳои Техрон, Машҳад, Исломобод, Алма-Ато, Ашқобод, Бишкек, Маскав барпо гардиданд. Дар гузаронидани гуфтушунидҳо ва ба даст овардани сулҳ саҳми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон хеле калон аст.

Дар роҳи таъмини сулҳи пойдор дар Тоҷикистон зарурияти ташкил намудани музокироти байни тоҷикон ба миён омад, ки вай аз 5-19 апрели соли 1994 сар шуда, дар 8 давра гузаронида шудааст. Дар амалӣ гардидани ин икдоми нек сарварони кишварони бо мо ҳамсоя, аз ҷумла давлати Афғонистон – Бурхониддини Рабонӣ, низ саҳми арзандаи худро гузошта буд.

17 сентябри соли 1994 дар Техрон Созишнома дар бораи оташбаси муваққатӣ ва қатъи дигар амалиёти душманона дар сарҳади Тоҷикистону Афғонистон, ва дохили кишвар дар давраи гуфтушунид ба имзо расид. Кулли шаҳрвандони Ҷумҳурӣ қабули чунин ҳуҷҷатро дастгирӣ намуда, умеди боварӣ ҳосил карданд, ки роҳи сулҳ ба тариқи ҷиддӣ пеш гирифта шудааст.

23 декабри соли 1996 дар ш. Маскав Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо роҳбари Иттиҳоди муҳолифини тоҷик С.А. Нурӣ¹ вохӯрда, бо ширкати намоёндагии махсуси муншии умумии Созмони Милали Муттаҳид созишномае имзо карданд, ки тибқи он Комиссияи оштии миллӣ таъсис дода шуд.

Ҳайати Комиссияи оштии миллӣ аз 26 нафар иборат буда, яъне аз ҳар ду тараф 13 нафари муайян гардида, онро раиси Иттиҳоди муҳолифини тоҷик С.А. Нурӣ роҳбарӣ мекард.

¹ Саид Абдулло Нурӣ 15 марти соли 1947 дар Сангвори (ҳоло ноҳияи Тавилдара) Ҷумҳурии Тоҷикистон дар оилаи рӯхонӣ таваллуд шуда, аз соли 1953 дар водии Вахш зиндагӣ кардааст. Маълумоти диниро ӯ аз падар ва муллои донишманд гирифтааст. Гайр аз фаъолияти муллоӣ ӯ аз соли 1974 ба ташкилоти гайрилегалии «Наҳзати ислом» роҳбарӣ кардааст. Барои паҳн намудани ақидаҳои динӣ ҳабс шуда, пас аз соли 1988 барои қор қардан ба қозибӣ ҷумҳурӣ даъват мешавад. С.А. Нурӣ солҳои ҷанги шаҳрвандӣ пешвои намоёни муҳолифини тоҷик буда, ба Комиссияи оштии миллӣ роҳбарӣ намуда, дар баста шудани сулҳи тоҷикон саҳми арзанда гузоштааст. Аз 18 сентябри соли 1999 ӯ Раиси Ҳизби наҳзати исломии Тоҷикистон буд. Соли 2006 бар асари беморӣ вафот кард.

Музокироти байни тоҷикон 40 моҳ тӯл кашиданд, вале, му-таассифона, дар ин давра ҷанги мусаллаҳона хомӯш нашуда буд. Яке аз муваффақиятҳои кори комиссия аз он иборат буд, ки вай бо иштироки бевоситаи Созмони Милали Муттаҳид (СММ), Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Европа (САХЕ), Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ), Кумитаи байналмилалии Салиби Сурх (КБСС), Созмони Конфронси Исломи (СКИ) ва дигар ташкилотҳои байналхалқӣ, мамлакатҳои ба мо дӯст, чун Русия, Афғонистон, Покистон, Эрон, Қазоқистон, Ёзбекистон ва Қир-ғизистон гузаштааст. Дар ин кори хусусан муҳим Созмони Ми-лали Муттаҳид хизмати босазо кардааст. Зери сарвариин СММ ҳанӯз моҳи сентябри соли 1992 «Миссияи Соммерейнис» фаъо-лиятро оғоз намуд. 21 январи соли 1993 миссияи нозирони СММ, 26 апрели ҳамон сол Сафир Исмаи Киттанӣ Намояндаи вижаи Дабири кулли СММ дар Тоҷикистон оиди барқарории сулҳ дар сарзамини тоҷикон фаъолият сар карданд.

Дар натиҷаи ҷидду ҷаҳди қувваҳои пешқадам дар дохили ҷумҳурӣ ва берун аз он 27 июни соли 1997 дар ш. Маскав «Со-зишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон» қабул гардид, ки зери он Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, роҳбари иттиҳодияи нерӯҳои му-ҳолифини тоҷик С.А. Нурӣ ва Намояндаи махсуси Дабири кулли СММ Г.Д. Меррем имзо гузоштанд.

Ҷанги шаҳрвандиро, ки дар Тоҷикистон ба амал омада буд, ба се давра ҷудо кардан мумкин аст. Давраи якум, ин пухта ра-сидани заминаҳои ҷанги шаҳрвандӣ. Ин давра аз воқеаҳои фоҷиавии моҳи феввали соли 1990 сар шуда, то 25 марти соли 1992, замоне, ки ҷавонони зиёд дар майдони Шаҳидон ҷамъ омада, талаб карданд, ки Раиси Шӯрои Олии ҷумҳурии Тоҷикистон С. Кенчаев ба истеъфо равад, давом дошт. Давраи дуюм, бевосита оғози ҷанг буд, ки аз воқеаҳои моҳи майи соли 1992 сар шуда, то декабри ҳамин сол давом кардааст. Ин давраи вазнинтарини ҷанг ба ҳисоб рафта, аз ҳарду тараф хунрезӣ шуда, шумораи зиёди одамон ҳалок гардидаанд. Давраи сеюм, аз январ-и соли 1993 то 27 июни соли 1997 давом кардааст. Дар ин давра ақиб нишастани қувваҳои ҳарбии муҳолифин ба тарафи ноҳияҳои Фарму Тавилдара ва Помир ба итмом расида, «Созиш-номаи умумии истиқрори сулҳ ва ризояти миллӣ дар Тоҷикистон» имзо шуд.

Сарфи назар аз муаммоҳо ва мураккабии шароити таърихӣ солҳои 90-ум, дар Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон сулҳ

галаба кард. Дар Симпозиуми байналмилалии «Тачрибаи таърихӣ сулҳи Тоҷикистон», ки 26-27 апрели соли 2001 дар Душанбе барпо гардида буд, қайд шуд, ки сулҳи Тоҷикистон барои мардуми ҷаҳон ибрат ва сабақи таърихӣ мебошад.

3. МУСТАҲКАМ НАМУДАНИ ЯГОНАӢ ВА ВАҲДАТ ДАР ҶУМҲУРӢ

Имзо гардидани «Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллии дар Тоҷикистон» дорои аҳамияти байналхалқӣ буда, пеш аз ҳама барои таъмини соҳибистиклолии ҷумҳуриамон, ваҳдати миллии ва ба минтақаи сулҳ табдил ёфтани Осиёи Марказӣ таъсири мусбӣ расонд. Акнун дар рӯзнома амалан ҳал намудани масъалаҳои ҳаётан муҳими иқтисодӣ-иҷтимоӣ, сиёсии ҷумҳури меистод ва барои ҳарчи зудтар бартараф кардани сохтори фалаҷгаштаи идораҳои давлатӣ, пеш аз ҳама ҳарбӣ, кӯшиш карда мешуд.

Яке аз омилҳое, ки пояи сулҳро мустаҳкам мегардонад, ин ба ватан баргардонидани гурезаҳо ва муҳоҷирони иҷборӣ буд. Соли 1993 теъдоди онҳо ба 800 ҳазор нафар расид.

Бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон як силсила тадбирҳо андешида шуданд, ки онҳо барои таъмини сулҳ ва бозгаштани ҳамватанон мусоидат намуданд. Дар ин бобат қабули қонунҳои авф ва илоҳоҳо ба қонунҳои «Матбуот ва дигар воситаҳои ахбори омма», «Дар бораи озодии виҷдон» ва ғайраҳо шаходат медиҳанд. Воҳӯриҳои намоёндогони мақомҳои низомӣ ва гурӯҳҳои мусаллаҳи минтақаи Қаротегин низ ба барқарор шудани сулҳ мусоидат намуданд. Хусусан, таъсири гуфтори «Ҳоки Ватан»-и радиои тоҷик ба бозгашти фирориёни хизмати босазо кард.

Баъди имзо шудани Созишномаи умумӣ 27 июни соли 1997 дар шаҳри Маскав заминаи сулҳ ва ваҳдат дар Тоҷикистон амалӣ гардид. Пас аз ин воқеаи таърихӣ дар мамлакат тадбирҳои ба сохтори ҳукумати шомил кардани намоёндогони муҳолифин, ба ҷумҳури баргардонидани қувваҳои мусаллаҳи онҳо, таъмини фаъолияти озоди ҳамаи аҳзоб ва ҷараёнҳои сиёсӣ, ки фаъолиятшон ба қонунҳои ҷумҳури муҳолифат намекунанд, андешида шуданд. Ин тадбирҳо роҳи сулҳро пойдор намуда, ваҳдати миллиро мустаҳкам карда истодаанд.

Бояд гуфт, ки ҷанги шаҳравандӣ ба мамлакат зарари харчониба овард. Дар ин хусус Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон чунин навиштааст: «Дар натиҷа садҳо биноҳои маъмурию иқоматӣ, дабистону кӯдакистонҳо ва деҳаҳои бутун валангор шуданд. Ғоратгарӣ ва талаву тороч авҷ гирифт. Маҳсули меҳнати солҳо ҷамъовардаи мардум ба яғмо рафт. Зарари моддии ба ҷумҳурӣ расондаи ҷанг бештар аз 10 миллиард доллари амрикоиро ташкил дод...»

Яке аз ҷиҳатҳои мудҳиши ҷанг дар он ифода меёфт, ки талафоти калони инсонӣ ба амал омад. Аз тарафи қувваҳои сиёҳ ашхоси бегуноҳ, аз ҷумла ходимони намоёни миллату давлат, илму фарҳанги ҷумҳурӣ қатл карда шуданд. Дар байни онҳо М.С. Осимӣ, М.Н. Назаршоев, М. Назриев, М. Шералиев, М. Ғуломов, Ю. Исҳоқӣ, О. Латифӣ ва бисёр дигарон буданд.

Аҳдномаи ризоияти ҷомеа дар Тоҷикистон

Бо мақсади амалӣ гардидани
сулҳи тоҷикон, ба мардуми ҷум-
ҳурӣ фаҳмонда додани зарари

ҷанг ва зарурияти харчи зудтар тантана ёфтани аҳду паймон дар байни шаҳравандон бояд як ҳуҷҷате қабул мегардид, ки вай ризоияти ҷомеаро дар Тоҷикистон ба амал меовард.

Қариб 30 ташкилоти ҷамъиятию сиёсии ҷумҳурӣ 9 марти соли 1996 Аҳдномаи ризоияти ҷомеаи Тоҷикистонро имзо намуноданд. Моҳияти ин ҳуҷҷат дар нутқи барномавии Президент Эмомалӣ Раҳмон ба тариқи зайл муайян гаштааст:

«Таъмини сулҳу субот дар мамлакат.

Ба даст овардани созгории миллӣ ва иттиҳоди ҳамаи ҳизбҳои сиёсӣ барои ҳалли проблемаҳои муҳимтарин дар ҷаҳорҷӯбаи Аҳднома.

Таҳкими истиклолияти давлатии ҷумҳурӣ.

Таҳкими сохторҳои демократии давлат ва ҷомеа бо мақсади эҳтироми ҳуқуқи инсон дар ҷумҳурӣ.

Маъвои умумии худ эътироф кардани Тоҷикистон, муборизаи муштарак ба муқобили қашшоқии молию маънавӣ, барои ваҳдат ва субот.

Фароҳам сохтани шароит барои инкишофи ҳамаҷониба ва озодонаи шахсият новобаста ба фарқияти наҷодию миллӣ, динӣ, забонӣ ва мавқеъҳои сиёсӣ.

Дар ҷаҳорҷӯбаи Аҳдномаи ризоияти ҷомеа давлат ва Ҳукумат ўҳдадор мешаванд, қонунҳои таҳия ва қабул кунанд, ки

ба демократикунонии ҳаёти ҷомеа ва ҳифзи ҳукуки башар ва озодии вай мусоидат намояд...

Дар навбати худ хизбҳои сиёсӣ ва дигар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ўҳдадор мешаванд, ки дар ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ҳукуматро дастгирӣ карда, ба устувор шудани соҳибхӯшиҳои давлатӣ, ризоияти миллий мусоидат менамоянд, аз ҳама шаклҳои мочароҷуӣ ва фишори зӯрварона даст мекашанд».

Натанҳо шаҳрвандони ҷумҳурӣ, балки давлатҳои гуногуни дунё Аҳдномаи ризоияти ҷомеаи Тоҷикистонро дуруст ҳисобида ба ҳулоса омаданд, ки татбиқи он оромиро дар кишвар таъмин хоҳад кард. Хушбахтона, дар мамлакатамон аз моҳи апрели соли 1996 Шӯрои Ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон амал мекунад, ки вай барои татбиқи Аҳднома низ саҳми худро гузошта истодааст. Ин Шӯро мунтазам чаласаҳои худро гузаронида, роҳҳои нав ба нави корро дарёфт намуда, баҳри сулҳу оромӣ дар ҷумҳурӣ корҳои босубот мебарад.

Дар ин кори муқаддас собиқ нерӯҳои муҳолифони тоҷик низ саҳми муносиб гузоштаанд. Масалан, 3 августи соли 1999 роҳбари Иттиҳоди нерӯҳои муҳолифони тоҷик С.А. Нурӣ расман парокандашавии дастаҳои низомии худро эълон намуд.

Сулҳ барои Тоҷикистони соҳибистиклол хеле гарон ва бо роҳи мушкилу тӯлонӣ ба даст омад. «Ваҳдати миллий – қайд менамояд Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон - бояд аз ҳамагуна ихтилофи назар, гуногунандешии сиёсӣ, манфиатҳои хизбӣ, гурӯҳӣ ва ғайра болотар ва дахлнопазир бошад, аҳли ҷомеаро муттаҳид, якдил, эҳтиром ва якпорча созад».

Дар чунин шароити тақдирсоз баҳри ҳарчи зудтар аз нав барқарор намудани ҳаёти иқтисодию-иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, нигоҳ доштани соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳбарони хизбу созмонҳои ҷамъиятӣ, ходимони намоёни давлатӣ, илму маданият ва собиқадорони ҷангу меҳнат бо ташаббуси наҷиб оид ба ташкили «Ҳаракати ваҳдати миллий ва эҳёи Тоҷикистон» баромад намуданд. Ин ташаббус аз тарафи сардори давлатамон ҳаматарафа дастгирӣ ёфт.

Рӯзи 18 июли соли 1997 қариб 600 вакилон аз тамоми ҷумҳурӣ дар Театри опера ва балети ба номи С. Айни ҷамъ омада «Ҳаракати ваҳдати миллий ва эҳёи Тоҷикистон»-ро таъсис доданд. Вакилон якдилона Президент Эмомалӣ Раҳмонро Раиси «Ҳаракати ваҳдати миллий ва эҳёи Тоҷикистон» интихоб карданд. Дар Оинномаи ин Ҳаракат чунин қайд шудааст: «Ҳадафи

асосии Ҳаракат муттаҳид сохтани саъю кӯшишҳои табақаҳои мухталифи иҷтимоӣ ва нерӯҳои Тоҷикистон дар мавриди барқарор намудани сулҳу суботи доимӣ, боварии тарафайну ризоияти шахрвандӣ, аз бӯҳрон раҳо додани ҷомеа, таҳкими яқинорчиҳои давлат ва интегратсия ба Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, устуворӣ ва вусъат бахшидани демократия, қомеъ шудан ба ғарби ҳуқуқи инсон ва шахрванд мебошад».

Бояд гуфт, ки «Ҳаракати ваҳдати миллий ва эҳёи Тоҷикистон» оиди инкишофи ҷумҳурий, хусусан, дар баланд шудани сатҳи маданияти умумӣ ва сиёсии шахрвандонамон саҳми босазо гузошта истодааст.

Дар ҷумҳурий созишҳои гуногун амал мекунанд, ки онҳо бо ҳамкориҳои «Ҳаракати ваҳдати миллий ва эҳёи Тоҷикистон» фаъолияти самаранокӣ қори тарбиявӣ мебаранд. Яке аз ин созишҳо Фонди Миллии «Шоҳроҳи Абрешим – Шоҳроҳи Ваҳдат» мебошад. Хусусан, маъракаи якуми «Қорвони сулҳу ваҳдат дар шоҳроҳи ваҳдат» (5 – 15 июли соли 1999), ки аз ағбаи Қулма тавассути шоҳроҳи нави бузурги Абрешим Қорвони Сулҳу Ваҳдат гузашт ва дар он намоёндоғони қариб ҳамаи шахру навоҳии ҷумҳурий ширкат намуданд, ҳеле самаранок буд.

Маъракаи «Қорвони II Сулҳу Ваҳдат дар Шоҳроҳи Ваҳдат» аз 23 то 27 июни соли 2000 давом қардааст. Ин сафари Қорвон дар ду самт: якум аз Қулма ва Исфара оғоз ёфта, ба воситаи Хучанд–Ўротеппа–Айнӣ–Варзоб ва дуюм, аз Мурғоб–Хоруғ–Қалъаихумб–Қӯлоб–Қофарниҳон (Ваҳдат) гузашта, ба Душанбе расидааст.

Давраҳо ва сабақҳои таърихии сулҳи тоҷикон

Ба фаъолияти Қорвони Сулҳу Ваҳдат Президенти Ҷумҳури Эмомалӣ Раҳмон баҳои мусбӣ дода, чунин қайд қардааст: «Хушбахтона, мо дар кишвари худ барои сулҳи пайдор ва ҳаёти ошоиштаи ҷомеа заминаи бозғамод гузошта тавонистем, вале агар мо хоҳем, ки мамлақати мо ҳамвора таракқӣ қарда, ба сафи давлатҳои пешқадами дунё ворид қардад, наслҳои ояндамон зиндагии сазовор дошта бошанд ва аз падару модарони худ ба неқӣ ёд кунанд, бояд қарғиз ба ҳалалдор шудани сулҳу субот роҳ надиҳем ва бақову пайдории давлати миллиро пайваста таъмин намоем. Ин, пеш аз ҳама, аз дилу нияти неқ, азму талоши қарм ва меҳнати фидокоронаи тамоми шахрвандони Тоҷикистони азизамон вобаста аст.»

Сулхе, ки дар Тоҷикистон барпо гардид, бо тадбир буда, аз ду давра иборат мебошад. Давраи якум, аз 4-19 апрели соли 1994 оғоз ёфта, то 19-23 декабри соли 1996 давом кардааст. Бо ташаббуси Ҳукумат зери сарвари Эмомалӣ Раҳмон ва аз тарафи як гурӯҳ ватандӯстони муҳолифини тоҷик С.А. Нурӣ, О. Латифӣ, А. Сатторзода ва дигарон гуфтушунид ба амал омад. Дар ин давра панҷ вохӯрӣ барпо гардида, гуфтушунид дар шаҳрҳои Маскав, Техрон, Исломобод, Кобул, Алма-Ато, Ашқобод, Хосдеҳ гузашта бо ташкилёбии «Комиссияи оштии миллӣ» ба итмом расид.

Давраи дуюм, аз 5-19 январи соли 1997 аз гуфтушунид дар Техрон оғоз ёфта то 26-27 июни соли 1997 бо қабули «Созишномаи умумии истикрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон» дар Маскав ба итмом расид. Дар ин давра чор вохӯрӣ дар шаҳрҳои Техрон, Машҳад, Бишкек ва Маскав бо муваффақият гузаронида шуданд.

Сулҳи тоҷикон дорои хусусиятҳои хос мебошад. Вай дар шароите имзо гардид, ки дар ҷумҳурӣ мазмуни демократия такмил ёфта, сохтори бисёрхизбӣ ва плюрализми идеологӣ дар партави Конститутсия (Сарқонун)-и нав инкишоф ёфт. Ба туфайли ҳамкориҳо, хусусан, бо Русия, Эрон инчунин бо дигар мамлакатҳо ва созмонҳои байналхалқӣ қазияи тоҷикон дар роҳи барқароршавии сулҳ ба муваффақиятҳои беназир ноил гардиданд.

Сабакҳои асосии сулҳи тоҷикон чунинанд:

ба туфайли сулҳ хатари барҳам хӯрдани Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон аз байн рафт;

оштии миллӣ нишон дод, ки халқи тоҷик тамаддуни бой ва фарҳанги қадима дошта, мардуми сулҳдӯст буд ва мемонад.

сулҳ ягонагии тоҷикону тоҷикистонихоро таъмин карда, сарзамини ҳешро ҳамчун муқаддасот нигоҳ дошта тавонист;

ҳаёт исбот намуд, ки хизбу созмонҳо ва дигар ҷабҳаҳои сиёсӣ, сарфи назар аз ақида ва роҳҳои гуногуни созандагӣ ашон метавонанд аҳл шуда, барои миллат, Ватани худ хизмати босазо намоянд;

барои хотимаи ҷанг ва тантанай сулҳ қувваҳои муқобилистодаи мамлакат бо роҳи осоишта гуфтугӯ намуда, ба созмонҳои байналмиллалӣ низ така карда, метавонанд муаммо ро бо роҳи одилона ҳал намоянд;

бояд ғавран пеши роҳи муаммоҳои ҷиддие, ки мамлакатро ба ҷанг тела медиханд, гирифта шавад. Форигболӣ, беъятиной, қасдгирӣ ва бо роҳи зӯрӣ ҳал кардани проблемаҳо, хусусан

проблемаҳои сиёсӣ дар асри XXI–асри прогресси техникӣ хавф ва хатари калон дорад;

сулҳи тоҷикон бори дигар нишон дод, ки ҷавононро аз истеъмор ва тичорати маводи муқаддир нигоҳ доштан зарур аст. Истифодаи нашъа ва паҳн кардани он натавона ба саломати шаҳрвандон зарар мерасонад, балки инчунин авзои ҷомеаро нотинҷ гардонда, ҷангу ҷидолро ба амал меорад;

дар рафти ҷанги шаҳрвандӣ шакли усулҳои қорие (мулоқотҳои сардори давлат бо роҳбари муҳолифин, «Комиссияи оштии миллӣ») созиш дода шуданд ва ҳуҷҷатҳои қабул гардиданд, ки рафти хотимаи ҷангро тезониданд;

таҳлили таърихи ҷанг ва сабаки сулҳи тоҷикон бори дигар нишон дод, ки хусусан ба масъалаи тарбияи насли наврас аҳамияти аввалиндараҷа додан зарур аст ва пеш аз ҳама ҷавонон бояд дар рӯҳияи ваҳдат, дӯстии халқҳо ва ватандӯстӣ тарбия карда шаванд.

САРЧАШМА ВА МАВОДИ ИЛОВА

СУХАНРОНИИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ДАР ҶАЛАСАИ ЯКУМИ ШҶРОИ ҶАМӢЯТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН, 9 АПРЕЛИ СОЛӢ 1996

Имрӯз аз он рӯзе, ки мову шумо «Аҳдномаи ризоияти ҷомеаи Тоҷикистон»-ро имзо намудем, расо як моҳ гузашт. Ин ҳуҷҷати дорои аҳамияти бағоят бузурги таърихӣ, ки дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсии кишварамон нақши муҳимро дорои мебошад, дар байни мардуми ҷумҳурӣ ва дар арсаи байналхалқӣ ҳам баҳои хеле баландеро соҳиб гашт. Роҳбарону сиёсатмадорони давлатҳои гуногуни ҷаҳон ба «Аҳдномаи ризоияти ҷомеаи Тоҷикистон» баҳои баланд дода, онро ҳамчун як иқдоми ҷиддитарин дар роҳи ба даст овардани сулҳу оромии на танҳо Тоҷикистон, балки умуман минтақаи мо номбар мекунанд ...

Ризоияти ҷомеа мароми мост. – С.10.

СОЗИШНОМАИ УМУМИИ ИСТИҚРОРИ СУЛҲ ВА РИЗОИАТИ МИЛЛӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

Бо мақсади дарёфти сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон ва барҳам додани оқибати ҷанги шаҳрвандӣ аз 5 апрели соли 1994 сар карда, то ҳамин рӯз зери сарпарастии СММ Музокирот ба ҷаҳони тоҷикон оид ба оштии миллӣ давом кард. Ҳангоми ҳашт даври ин музокирот ба ҷаҳони ҳайатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҶТ) ва Иттиҳоди нерӯҳои оппозитсионӣ тоҷик (ИНОТ), ки минбаъд «Тарафайн» номида мешаванд, шаш мулоқоти Президенти ҶТ ва Роҳбари ИНОТ, ҳамчунин се машварати Тарафайн, ки дар Алма-Ато, Ашқобод, Бишкек, Исломобод, Кобул, Машҳад баргузор шуданд, протокол ва дигар санадҳои, ки дар маҷмӯъ Созишномаи умумӣ истифодаи сулҳ, ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон (Созишномаи умумӣ)-ро ба миён меоранд, мувофиқа ва имзо шуданд ...

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Чаро дар Тоҷикистони соҳибистикдор ҷанги шаҳрвандӣ рух дод?

Кай «Комиссияи оштии миллӣ» таъсис ёфт, вазифа ва вазирати он аз чӣ иборат буд?

Санади ҳамдигарбаширо кӣ имзо гузоштанд?

Дар ҷумҳурии мо кадом рӯзро рӯзи Ваҳдат эълон кардаанд?

Давраҳои ҷанги шаҳрвандиро муайян кунед?

Рафти мустақам гардидани сулҳ ва ваҳдатро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз вазирҳои ахбори умумӣ самаранок истифода намоед.

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

–Сабабҳои ба амал омадани ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистони соҳибистикдор.

–Зарари ҷанги шаҳрвандӣ ба ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва маънавияи халқи тоҷик.

–Мақоми Корвони сулҳ ва ваҳдат дар тарбияи шаҳрвандонамон.

–Аҳдномаи ризоияти ҷомеаи Тоҷикистон (9-уми март соли 1996) ва аҳамияти он.

–Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (апрели соли 1996) ва фаъолияти он.

–Таҷрибаи таърихӣ сулҳи Тоҷикистон.

–Сабабҳои таърихӣ сулҳи тоҷикон.

БОБИ 8. ИСЛОҲОТИ СИЁСӢ, ИҚТИСОДӢ ВА ИҚТИМОӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

1. ИСЛОҲОТИ СИЁСӢ ВА РОҲҲОӢ ТАТБИҚӢ ОН

Зарурати гузаронидани ислоҳоти сиёсӣ

Ба даст омадани соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон талаб мекард, ки дар мамлакат пеш аз ҳама ислоҳоти сиёсӣ гузаронида шуда, ҷиҳати ҳукукии он таъмин карда шаванд. Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки бе ислоҳоти сиёсӣ давлати соҳибистиклол пойдор шуда наметавонад ва чунин ҷумҳуриро ҷомеаи ҷаҳонӣ эътироф намекунад.

Бояд гуфт, ки аз рӯзҳои аввали дар ҳаритаи ҷаҳон пайдо шудани Ҷумҳурии соҳибистиклолии Тоҷикистон ислоҳоти сиёсӣ оғоз ёфт. Вале, мутаассифона, ҷанги шаҳрвандӣ то як андоза ба раванди ислоҳоти сиёсӣ ҳалалдор ва баъзан монеа шуд.

Ба кишвари сулҳ табдил ёфтани Тоҷикистон заминаҳои хуби гузаронидани ислоҳот, аз ҷумла, ислоҳоти сиёсиро фароҳам овард. Пеш аз ҳама он тағйиротҳои кулии сиёсиро, ки ханӯз дар рафти бозсозӣ ва дар раванди демократикунории ҷомеаи соҳибистиклолии Тоҷикистон ба амал омада буданд, қонунӣ гардонидан лозим буд. Аз тарафи дигар, таҷрибаи муфиди давлатҳои ҷаҳонро ба ҳисоб гирифта, ислоҳоти сиёсиро ба хусусиятҳои хоси тоҷикистониаш бояд ба амал мебаровардем.

Баъд аз соҳибистиклол гаштани Тоҷикистон дар ҷумҳурӣ тадбирҳои мушаххас оид ба расмӣ даровардани қонуни қоидаҳои ҷадид андешида шуданд. Пас аз эълони истиқлолияти давлатӣ феврал қонунҳои зерин: «Дар бораи тағйир додани номи Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон» (31 августи соли 1991), «Дар бораи интихоботи раиси Ҷумҳурияти Тоҷикистон» (10 сентябри соли 1991) ва ғайраҳо қабул гардид.

Дар мамлакат зарурати қабули Конститусияи нав ба миён омад. Ин зарурат аз он бармеояд, ки шароити таърихӣ тағйир ёфта, ҷумҳурии соҳибистиклол ташкил ёфта буд. Дар мазмун ва равандҳои ҳаёти иқтисодӣ, иқтимоӣ ва фарҳангии ҷомеа дигаргунӣҳои қуллӣ ба амал омаданд. Сохтори сиёсӣ низ тақозо мекард, ки дар асоси қоидаҳои нав коргузори ба роҳ монда шавад.

Яке аз тадбирҳои ҷиддӣ дар барпо кардани ҷомеаи нав тайёр ва ба муҳокимаи умумихалқӣ пешниҳод кардани Конститутсияи Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон буд. Бо ин мақсад ва дар асоси қарори Иҷлосияи XVII Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон зери сарвари Ҷомалӣ Раҳмон ҳайати нави Комиссияи конститусионӣ таъсис дода шуд. 10 феввали соли 1992 гурӯҳи қорӣ бо сарвари Н. Ҳувайдуллоев барои тартиб додани лоиҳаи Конститутсия таъсис дода шуд. Моҳи апрели соли 1992 лоиҳаи Сарқонун барои муҳокима дар матбуоти даврӣ ҷоп гардид. Мутаассифона, ҷанги шаҳрвандӣ барои қабули ин Сарқонун имқон надод. Баъди барқарорсозии Ҳуқумати конститусионӣ соли 1994 гурӯҳи қорӣ дигар Лоиҳаи нави Сарқонунро барои муҳокимаи умумихалқӣ омода сохт. Конститутсия аз ҷониби шаҳрвандон пазируфта шуда, рӯзи 6 ноябри соли 1994 дар раъйпурсии умумихалқӣ 87% иштироккунандагон ин ҳуҷҷати таърихро дастгирӣ намуданд.

Дар муқаддимаи Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд шудааст, ки «Мо халқи Тоҷикистон, қисми ҷудонашавандаи ҷомеаи ҷаҳон буда, худро дар назди наслҳои гузашта, ҳозира ва оянда масъул ва вазифадор дониста, таъмини соҳибхитиёрии давлати худ ва рушду қамоли онро дарқ намуда, озодӣ ва ҳуқуқи шахсро муқаддас шумурда, баробарҳуқуқӣ ва дӯстии тамоми миллату халқиятҳоро эътироф қарда, бунёди ҷомеаи адолатпарварро вазифаи худ қарор дода ҳамин конститутиро қабул ва эълон менамоем.»

Ҳар сол 6 ноябр ҳамқун Рӯзи Конститутсия дар Ҷумҳури қашн гирифта мешавад. Халқи Тоҷикистон дар асоси ин ҳуҷҷати муқаддас зиндагӣ ва меҳнат қарда, Ҷумҳурии соҳибистиклолро пуққувват меқардонад.

Дар моддаи якуми Конститутсия омадааст, ки «Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати соҳибхитиёр, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва яғона мебошад». Мувофиқи Конститутсия ҳоқимият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба халқ тааллуқ дорад. Тибқи моддаи 9 Конститутсия ва моддаи 3 Ёъломиаи Истиклолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳоқимияти давлатӣ дар мамлақат тавассути мақомоти қонунгузор, иҷроия ва судӣ амалӣ меқардад. Аз номи халқ Маҷлиси Олӣ ва Президент суҳан гуфта метавонанд. Сохти давлатии Ҷумҳури унитарӣ мебошад. Тоҷикистон аз воҳидҳои маъмурии зерин: Вилояти Мухтори Қӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳрҳо, ноҳияҳо, шаҳракҳо ва деҳаҳо иборат аст.

Мувофиқи Конститутсияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мӯҳлати 7 сол интиҳоб шуда, дар айни ҳол сарвари давлат ва ҳокимияти иҷроия (Ҳукумат) мебошад. Аз ҷумла, Президент ҳуқуқ дорад фармонҳои ҳудро ба Маҷлиси Олӣ (органи олии қонунбарор) барои тасдиқ қардан пешниҳод намуда, сарвазир ва дигар аъзоҳои ҳукуматро таъйин намояд. То ҳол дар Тоҷикистон се нафар: Қаҳор Маҳкамов (дар Шӯрои Олӣ), Раҳмон Набиев ва Эмомалӣ Раҳмон бо тариқи раёӣпурсии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб шудаанд.

Мақоми олии намояндагӣ, қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҷлиси Олӣ буда, ба муддати 5 сол интиҳоб ме-гардад. Соли 1995 ба парламенти нав – Маҷлиси Олӣ 181 ваки-лон интиҳоб гардиданд. Маҷлиси Олӣ қонун қабул мекунад, бучаи давлатиро мебинад, сиёсати дохилӣ, берунӣ ва мӯҳлати раёӣпурсиро муайян мекунад. Ҳоло Маҷлиси олӣ аз ду палата: Маҷлиси миллий ва Маҷлиси намояндагон иборат аст.

Тибқи моддаи 56 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон салоҳияти Маҷлиси миллий иборат аз:

- таъсис ва барҳам додани воҳидҳои марзиви маъмурӣ ва тағйири онҳо;

- интиҳоб ва бозхонди раис, муовинон ва судяҳои Суди конститутсионӣ, Суди Олӣ ва Суди Олии иқтисодӣ бо пешниҳоди Президент;

- ҳалли масъалаи бекор қардани дахлнопазирии раис, муовинон ва судяҳои Суди конститутсионӣ, Суди Олӣ ва Суди Олии иқтисодӣ;

- ризоият барои таъин ва озод намудани Прокурори генералӣ ва муовинони ӯ;

- амалӣ намудани ваколатҳои дигаре, ки Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунҳо муайян қарда-анд.

Аз рӯзиҳои аввали таъсисёбии Маҷлиси миллии Маҷлиси Олӣ он ба яке аз рукҳои бозътимоди мақоми қонунгузори мамла-катамон табдил ёфт. Танҳо дар байни солҳои 2000 – 2005-ум чандин қонунҳои муҳимро қабул намудааст. Аз ҷумла: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тибби халқӣ», «Дар бораи истифодаи энергияи атомӣ», «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи вазъи ҳуқуқи узви Маҷлиси миллий ва вакили Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии

Тоҷикистон», «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси хочагии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва ғайраҳо.

*Раиси Маҷлиси миллии
Маҷлиси Олии Ҷумҳурии
Тоҷикистон Маҳмадсаид
Убайдуллоев*

Ҳоло Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 34 нафар аъзо дорад.

Вазифаи Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистонро Маҳмадсаид Убайдуллоев ба ўҳда дорад¹

Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон даъвати чорум аз 63 вакил иборат буда, доимоа-малкунанда ва касбӣ мебошад.

Мувофиқи моддаи 57 Конститутсия салоҳияти Маҷлиси намоёндагон иборат аз:

– таъсиси Комиссияи Марказии интихобот ва раёйпурсии Ҷумҳурии Тоҷикистон, интихоб ва бозхонди раис, муовин ва аъзои он бо пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;

– ба муҳокимаи халқ пешниҳод намудани лоиҳаи қонунҳо, дигар масъалаҳои муҳими давлатию ҷамъиятӣ;

– тасдиқи барномаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ;

– ризоят ба додугирифтӣ қарзи давлатӣ;

– тасдиқ ва бекор кардани шартномаҳои байналмилалӣ;

– таъини раёйпурсӣ;

– таъсиси судҳо;

– тасдиқи рамзҳои давлатӣ;

– тасдиқи муқофотҳои давлатӣ;

¹ Убайдуллоев Маҳмадсаид дар деҳаи ба номи Кирови ноҳияи Фархор 1 феввали соли 1952 таваллуд шудааст. Соҳиби маълумоти олии техникӣ ва ҳизбӣ буда, соли 1974 До-нишқадаи политехникии ш. Харьков ва соли 1985 Мактаби олии ҳизбии ш. Тошкентро хатм кардааст. Ў дар вазифаҳои масъули ҳоҷагӣ, ҳизбӣ, шўравӣ ва дар даврони соҳибистиклолии ҷумҳурӣ муовини Раиси Шўрои Вазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1992-1994), муовини аввали Сарвазирони Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1994-1996), Раиси шаҳри Душанбе (аз соли 1996 то ҳол) шуда, қор мекунад.

Дар иҷлосияи якуми даъвати дуюм (17 апрели соли 2000) ва дар иҷлосияи якуми даъвати сеюми (15 апрели соли 2005) Маҷлиси Олии ҷумҳурӣ Маҳмадсаид Убайдуллоевро Раиси Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб карданд ва ў ин вазифаро ўҳдабароёна иҷро карда истодааст.

–тасдики фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи таъин ва озод намудани раиси Бонки милли ва муовинони ӯ;

–муқаррар намудани рутбаҳои ҳарбӣ, дипломатӣ, рутбаҳо ва унвонҳои махсус;

–муайян намудани маоши Президент;

–амалӣ намудани ваколатҳои дигаре, ки Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санаду қонунҳо муайян кардаанд, иборат мебошад.

Маҷлиси намоёндагон аз 9 Кумита: оид ба иқтисод, буча, молия ва андоз; оид ба қонуниятҳои конститутсионӣ, қонунгузорӣ ва ҳуқуқи инсон; оид ба сохтори давлатӣ ва шугли аҳоли; оид ба қорҳои байналмилалӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва иттилоот; оид ба илм, маориф, фарҳанг ва сиёсати байни ҷавонон; оид ба масъалаҳои иҷтимоӣ, оила, ҳифзи сиҳатӣ ва экология; оид ба тартиботи ҳуқуқӣ, мудоғиба ва амният; оид ба энергетика, саноат, сохтмон ва коммуникатсия, инчунин аз 2 Комиссия: оид ба назорати Дастур ва ташкили қор, оид ба одоби вакилон иборат мебошад.

*Раиси Маҷлиси намоён-
дагони Маҷлиси Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон
Шуқурҷон Зӯҳуров*

Маҷлиси намоёндагон аз рӯи масъалаҳои дар салоҳияташ буда қарор қабул мекунад. Қарори Маҷлиси намоёндагон бо тарафдорӣ аксарияти шумораи умумии вакилон қабул мегардад, агар тартиби дигари қабули қарорро Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян накарда бошад.

Аз 27 марти соли 2000-ум то моҳи марти соли 2010-ум вазифаи Раиси Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистонро Сайдулло Ҳайруллоев ба ӯҳда дошт. Рӯзи 16 марти соли 2010-ум Шуқурҷон Зӯҳуров ба вазифаи Раиси Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон даъвати қорум интиҳоб гардид.¹

¹ Зӯҳуров Шуқурҷон 16 апрели соли 1954 дар ноҳияи Панҷ таваллуд шуда, маълумоти олиро дар Донишгоҳи муҳандисӣ-заминсозии шаҳри Маскав гирифта ва соли 1992 Академияи идоракунии Федератсияи Русияро хатм намудааст. Солҳои тӯлонӣ дар вазифаҳои гуногуни шӯравӣ, комсомоӣ, ҳочагӣ ва ба ҳайси Раиси Кумитаи давлатии меҳнат ва тайёр кардани кадрҳои қорғарӣ, Вазирӣ меҳнат ва шугли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ифои вазифа кардааст. ӯ дар гуфтушуниҳои сулҳи байни тоҷикон фаъолона иштирок

Тоҷикистон тибқи моддаи сеюми Конституция (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон рамзҳои зерин: Нишон, Парчам ва Суруди Миллиро қабул намуд, ки хусусиятҳои хоси ҷумҳурии соҳибхитёрро баён мекунад. Муаллифи шеърӣ Суруди миллии шоир Гулназар Келдӣ мебошад.

Мувофиқи Конституция (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонуну санадҳои қабул гардида, дар мамлакат кӯшиши гузаронидани ислоҳоти сиёсӣ идома ёфт ва сохтори пештара барҳам хӯрда, сохтори нави сиёсии ҷамъият ба амал омад. Аз ҷумла, сохтори ҳокимияти иҷроия тағйир ёфта, тарзи идоракунии президентӣ қорӣ гардида, ислоҳоти ҳокимияти қонунбарор ва судӣ гузаронида шуд.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз Сарвазир, муовини яқум ва муовинони ӯ, вазирон, раисони Кумитаҳои давлатӣ иборат аст. Дар айни замон Раиси Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва Сарвазирӣ ҷумҳурий Оқил Оқилов мебошанд.

Дар давраи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон Раисони Шӯрои Олӣ инҳо буданд: Қадриддин Аслонов (солҳои 1990-1991), Раҳмон Набиев (сентябри соли 1991- декабри соли 1991), Сафаралӣ Кенчаев (солҳои 1991-1992), Акбаршо Искандаров (август 1992 – ноябри соли 1992), Эмомалӣ Раҳмон (ноябри соли 1992 – апрели соли 1995), Сафаралӣ Рачабов (апрели соли 1995 – март 2000).

Ҳамин тавр, ислоҳоти сиёсӣ дар Ҷумҳурии соҳибистиклолии Тоҷикистон дар асоси Конституция, қонунҳои парламент ва фармонҳои сардори давлат сурат гирифта истодааст.

Тағйиротҳое, ки дар ҷомеа рух медиҳанд, сари вақт ба ҳисоб гирифта шуда, ба Сарқонун иловаҳо ва таҳрири нав дохил карда мешаванд. Дар ин бора натиҷаи раъйпурсиҳои умумихалқие, ки 26 сентябри соли 1999 ва 22 июни соли 2003 гузаронида шуда буданд, шаҳодат медиҳанд.

Дар айни замон мо иштирокчиҳои раванди татбиқи ислоҳоти сиёсӣ дар кишвар мебошем, ки мунтазам сохтори ҷомеаи шаҳрвандӣ тақмил ёфта, торафт низомии миллии давлатдорӣ поягузор мешавад.

Дар Тоҷикистон имрӯз адлу адолат, озодию истиқлол, баробарҳуқуқии тамоми афроди башар риоя гардида, шаҳрвандон,

карда низ вазифаи раиси Маркази ҳамоҳангсозии лоиҳаҳои барқарорсозии баъди ҷангро иҷро намулдаст. Бори аввал 27 феввали соли 2005 аз хавзаи интихоботии Қубодиён №31 вакили Маҷлиси намоёндагон Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб шуда буд.

сарфи назар аз маҳаллу миллаташон ба сохтори сиёсии давлатдорӣ шомил мебошанд ва ин тамоил пояҳои ваҳдати ягонагиро дар ҷумҳурӣ мустаҳкам хоҳад кард.

Сохтори бисёрҳизбӣ дар ҷумҳурӣ

Яке аз самтҳои тадбиқи ислоҳоти сиёсӣ ин ба амал омадани сохтори бисёрҳизбӣ дар ҷумҳурӣ мебошад. Дар моддаи дуҷуми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳизбҳои сиёсӣ» (аз 13 ноябри соли 1998) қайд шудааст, ки «Зери мафҳуми ҳизби сиёсӣ чунин иттиҳодияи ҷамъияти фаҳмида мешавад, ки вазифаи асосияш иштирок дар ҳаёти сиёсии ҷомеа ба воситаи ташаккул додани иродаи сиёсии шаҳрвандон ва инчунин ба амал баровардани ҳокимият ба воситаи намоёндагони худ мебошад.

Мақсад ва вазифаҳои ҳизби сиёсӣ дар Оиннома ва Барномаи он, ки барои маълумоти умум интишор мешаванд, инъикос меёбанд»

Аз тарафи Анҷумани III вакилони халқии ИҶШС (март соли 1990) бекор карда шудани моддаи 6 Конституцияи ИҶШС дар Тоҷикистон заминаи воқеии сохтори бисёрҳизбиро ба вуҷуд овард. Амалан ин сохтор дар тӯли солҳои 90-ум ташаккул ёфт. Шаҳрвандони Тоҷикистон дар асоси моддаи 28 Конституцияи ҳукуки ба иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ муттаҳид шуданро пайдо карданд.

Баъди он ки Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз таърихи 12 декабри соли 1990 Қонунро «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар ҶШС Тоҷикистон» тасдиқ кард, амалан бақайдгирии ҳаракатҳо, ҳизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ оғоз ёфт.

Дар як муддати кӯтоҳ ба Вазорати адлия 208 ариза омад, ки баъди тафтишоти Вазорати адлия ба 143 ҳизбу созмонҳо иҷозати фаъолият кардан дода шуд. Акнун дар қатори Ҳизби коммунистӣ, Ҳизби наҳзати исломи Тоҷикистон (26 октябри соли 1991), Ҳизби демократии Тоҷикистон (10 августи соли 1990), Ҳизби халқии Тоҷикистон (10 декабри соли 1994), Ҳизби сотсиалистии Тоҷикистон (15 июни соли 1996) ва ғайраҳо ташкил ёфта, амал мекарданд. Ҳизби халқии Тоҷикистон соли 1998 ба Ҳизби халқӣ – демократии Тоҷикистон табдил ёфта, дар анҷумани ҳизб (10 март соли 1998) Эмомалӣ Раҳмон раис интихоб шуд. Дар Ҷумҳурӣ сол то сол миқдори ҳизбу созмонҳо ва дигар ташкилотҳои ҷамъиятӣ зиёд шуда истодаанд. Аљён дар мамла-

кат 8 ҳизби сиёсӣ ва зиёда аз се ҳазор ҳизбу созмонҳои гуногуни ҷамъиятӣ амал мекунанд.

Ба ғайр аз ҳизбҳои ҳаракати мардумии «Растохез», ҷамъияти «Лаъли Бадахшон» низ ба расмӣ даромад. Мутобиқи қарори Иҷлосияи Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22 октябри соли 1991 «Дар бораи бекор кардани баъзе санадҳои Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаи ҳизбҳои дорои ҳаракати динӣ» дар таърихи 26 октябри соли 1991 Анҷумани муассисони Ҳизби наҳзати исломи Тоҷикистон баргузор гардид.

Таҷрибаи таърихӣ нишон медиҳад, ки агар ҳизбу созмонҳои оппозиционӣ дар ҷорҷӯбаи Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон бо нияти неқ амал кунанд, метавонанд ба пешравии ҷумҳурӣ ёрӣ расонанд. Ҳар як ҳизб, созмон ба барнома ва оинномаи худ тақия карда, меҳодад ба ҳалқи худ хизмат намояд. Қадом ҳизб, созмон баҳри ваҳдат ва инкишофи Ҷумҳурӣ бештар хизмат мекунад, инро таърих исбот хоҳад кард.

Ҳушбахтона, баъди ба итмом расидани ҷанги шаҳрвандӣ ва пойдор гардидани сулҳ дар Тоҷикистон фаъолияти созандагии ҳизбу созмонҳо хеле афзуд. Хусусан, баъди аз тарафи 30 ҳизбу, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ «Аҳдномаи ризоияти ҷомеаи Тоҷикистон» (9 март соли 1996) имзо шудан, дар ҷумҳурӣ заминаи хуби роҳи бунёди ҷомеаи озоду демократӣ ба амал омад.

Ташиклёбии Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар мустаҳкам намудани ҳамоҳангсозии фаъолияти ҳизбу созмонҳо нақши муҳӣ мебозад.

Ҳизбу ҳаракатҳои сиёсӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ хусусан дар гузаронидани маърақаҳои сиёсӣ фаъолона иштирок менамоянд. Масалан, онҳо дар муҳокимаи тағйиру иловаҳо ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон иштирок намуда, тақлифҳои муфид пешниҳод кардаанд. Инчунин дар вақти интиҳоби президенти ҷумҳур ва вакилон ба парлумони мамлакат хизмати арзанда намудаанд.

Дар таърихи давлатдорӣ тоҷикон бо иштироки ҳамаи ҳизбу созмонҳо бори аввал интиҳоботи парламенти касбӣ гузаронида шуд ва натиҷаи он хурсандовар аст. Ҳангоми интиҳоботи вакилони Маҷлиси намояндагон Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати дуюм) дар ҳавзаи ягонаи умумиҷумҳуриявӣ 15 аъзои Ҳизби ҳалқии демократӣ, 5 аъзои Ҳизби коммунистӣ ва 2 аъзои Ҳизби наҳзати исломӣ соҳиби мандати вакилӣ гаштанд. Падидаи нав дар ҳаёти сиёсӣ ҷамъиятии

ҷумҳурӣ ин дар парлумони мамлакат ташкил ёфтани фраксияҳои ҳизбӣ мебошад.

Мувофиқи Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар натиҷаи интиҳоботи вакилон ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олӣ намояндагони ҳизбҳои зерин: Ҳизби халқӣ демократии Тоҷикистон (раиси фраксия Хидирова Махфират Умаровна), Ҳизби коммунистии Тоҷикистон (раиси фраксия Шабдолов Шодӣ Давлатович) ва Ҳизби наҳзати исломии Тоҷикистон (муовини раиси ҳизб Ҳимматзода Муҳаммадшариф) дохил шуда буданд.

28 феввали соли 2010-ум дар мамлакат интиҳобот ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати чорум) барпо гардид, ки дар натиҷа аз 8 ҳизби сиёсӣ 5 ҳизб соҳиби мандати вакилро ба даст даровард: Ҳизби халқӣ-демократии Тоҷикистон, Ҳизби коммунистии Тоҷикистон, Ҳизби наҳзати исломи Тоҷикистон, Ҳизби ислоҳоти иқтисодии Тоҷикистон, Ҳизби аграрии Тоҷикистон.

Ҳамин тавр, мавҷудияти сохтори бисёрҳизбӣ нишонаи муҳими ҷомеаи демократӣ буда, амалан хатари тоталитаризмро барҳам медиҳад.

2. ИСЛОҲОТИ ИҚТИСОДӢ ВА ХУСУСИЯТҲОИ ОН

Заминаҳо ва моҳияти ислоҳоти иқтисодӣ

Татбиқи амалии ислоҳоти сиёсӣ аз бисёр бобат ба ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ алоқа дорад. Ҷомеаи соҳибистиклол ҳамон вақт пойдор мегардад, ки агар масъалаҳои асосии ҳаёти иқтисодӣ ҳал шаванд. Таҷрибаи таърихӣ нишон медиҳад, ки дигаргуниҳои кулӣ бе иқтисодиёти калон ба амал намеоянд.

Тоҷикистони соҳибистиклол вазифадор аст, ки ба қувваи дохилии худ таъям намуда, шаҳрвандонро бо сару либос, хӯрокворӣ таъмин намуда, умуман ба болоравии ҳаёти иқтисодӣ мусоидат кунад.

Пас аз ба даст даровардани истиклолияти Тоҷикистон феврал ба гузаронидани ислоҳоти иқтисодӣ шурӯъ намуд. Аммо ислоҳоти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар як шароити мураккаби таърихӣ ба амал омад ва он дорои хусусиятҳои хос мебошад.

Дар роҳи татбики ислоҳоти иқтисодӣ Ҷумҳурии соҳиб-истиклоли Тоҷикистон душвориву муаммоҳои зерин вучуд дош-танд:

–аввалан, бо пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ алоқаҳои иқтисодӣ – иҷтимоӣ ва техникӣ канда шуда, ба иҷроиши нақшаҳои хоҷагии халқ таъсири манфӣ расонида шуд;

–дар рафти ҷанги шаҳрвандӣ ҳаёти иқтисодии ҷумҳурӣ хароб гардида, хусусан корхонаҳои саноатӣ, сохтмон аз қор монданд ва муассисаю хоҷагиҳои калонтарини ҷумҳурӣ вайрон карда шуданд. Бар асари ҷанги шаҳрвандӣ, хусусан, Комплекси истеҳсолии Тоҷикистони ҷанубӣ зарари калони моддӣ дид. Як қисми корхонаҳои шаҳрҳои Душанбе, Қўрғонтепларо сўзонда, дастгоҳхоро шикаста, боигариашонро дуздиданд;

–кўч бастанӣ муҳандисон, техникҳо, механизаторони таҷ-рибаноки ҷумҳурӣ ба дигар кишварҳои дуру наздик, ва бо саба-би паст гардидани маош дар соҳаи иқтисодиёт солҳои 1991 – 2000-ум ба 2,6 маротиба кам шудани қувваи асосии қорӣ оварда расонд;

–дар ибтидои солҳои 90-ум бӯҳрони иқтисодӣ авҷ гирифтанд, нақшаҳои воридот ва содироти мол вайрон гардиданд, дар Тоҷикистон хавфу хатари нарасидани, пеш аз ҳама, маводи ниё-зи мардум хис карда мешуд.

Ҳамин тавр, вазъияти иқтисодӣ объективона тақозо мекард, ки дар Тоҷикистон ислоҳоти иқтисодӣ гузаронида шавад. Хусу-сан, имзо шудани Созишномаи умумӣ оид ба сулҳ ва оштии миллӣ имконият дод, ки Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон бевосита ба азнавбарқароркунии ҳаёти хоҷагӣ ва гузарондани ислоҳоти иқтисодӣ шурӯъ намояд.

Барои тартиб додан ва амалӣ гардонидани Барномаи ислоҳоти иқтисодӣ дар ҷумҳурӣ заминаҳои хуби моддӣ ва маънавӣ вучуд доштанд. Тоҷикистон дорони қанданиҳои бойи зеризаминӣ ва захираҳои зиёди обӣ мебошад. Аксарияти аҳолии ҷумҳуриро ҷавонон ва занон ташкил дода, бештари онҳо дар деҳот зиндагӣ мекунанд. Захираҳои зиёди меҳнатие, ки дар Тоҷикистон вучуд доранд, метавонанд иқтисодиёти онро баланд бардоранд.

Вале дар ҷумҳурӣ дар роҳи инкишофи ҳаёти иқтисодии на-вин қамбӯдӣ ва душвориҳо вучуд доранд. Аз ҷумла, танҳо 7 фи-сади масоҳати Тоҷикистонро замин ташкил дода, роҳҳои баро-мад ба хориҷ қанӯз маҳдуд мебошанд. Ҷанги бародарқуш низ ба гузаронидани ислоҳоти иқтисодӣ ҳалали қалон расонд.

Дар рафти тартиб додани барномаи ислоҳоти иқтисодӣ хусусиятҳои хоси ҷумҳурӣ ба назар гирифта шуданд. Ин хусусиятҳо аз омилҳои зерин иборат мебошанд: дар Тоҷикистон нисбат ба дигар ҷумҳуриҳои Шӯравӣ дида даромади миллии бо суръати баланди афзоиши аҳолии ҷавобгӯ набуд; дар ҷумҳурии кӯҳсори мо роҳҳои оҳан маҳдуд ва нақлиёти автомобилгард низ талаботро қонеъ гардонидани наметавонист; набудани роҳҳои дурусти нақлиёт, кӯҳҳои баланд ба Тоҷикистон имконияти намедоданд, ки бо давлатҳои хориҷӣ савдои мӯътадил барад; боигарии зерзаминии ҷумҳурӣ, аз ҷумла нафт, газ, ангиштсанг, руда дар ҷуқуриҳои дастнорас ҷойгир шуда, барои истифодаи он техникаи махсус лозим буд ва ғайраҳо.

Сарфи назар аз мушкилиҳо, дар роҳи пешрафти ҳаёти иқтисодии ҷумҳурӣ имконияти ва афзалиятҳо вучуд доранд. Масалан, дар Тоҷикистон захираи хеле зиёди истеҳсоли барқ вучуд дошта, барои обшор намудани заминҳои бекорхобидаю лалмӣ низ имкониятҳо ҳастанд. Истифодаи оқилонаи захираҳои обӣ ва рӯзҳои офтобӣ низ метавонад ба пешравии иқтисодиёти мамлакат таъсири мусбӣ расонад. Ҳамин тавр, захираҳои калони табиӣ имконияти медиҳанд, ки дар Тоҷикистон саноати сабуку вазнин тараққӣ карда, кишоварзӣ на танҳо талаботи аҳолиро бо хӯрока таъмин намояд, балки маҳсулотро ба кишварҳои хориҷӣ барорад.

Дар ибтидои солҳои 90-ум барномаи тараққиёти иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиб дода шуда, бо фаро расидани давраи озоиштагӣ ӯ тақмил ёфта дар асоси инкишофи муносибатҳои бозоргонии танзимшаванда амал мекунад. Ҳангоми тартиб додани барнома таҷрибаи байналхалқӣ истифода гардида, хусусиятҳои хоси инкишофи иқтисодиёти ҷумҳурӣ ба назар гирифта шудаанд.

Натиҷаи таҷрибаи барнома, рафти ислоҳоти иқтисодӣ мунтазам дар ҷаласаҳои ҳукумат, дар Паёмҳои Президенти мамлакат ба Маҷлисиҳои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил гардида, барои беҳбудии он тағйиротҳо дохил карда мешаванд.

Иқтисодиёти бозоргонии Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои хусусиятҳои хос буда, ба меҳнати озод, эҳтироми моликият, кафолати ҳуқуқи иҷтимоӣ, тамоюл ба манфиати ҷамъият, соҳибкории озоду рақобати одилона асос ёфтааст.

Ҳоло дар ҷумҳурӣ шаклҳои гуногуни моликият: шахсӣ, коллективӣ ва давлатӣ вучуд доранд. Ҷумҳурӣ тавонист пули миллии худро ҷорӣ намуда, хусусигардонии амвол ва бозори пу-

лиро ташкил диҳад. Дар Тоҷикистон аз соли 1991 то 2005 8,5 ҳазор амволи давлатӣ шахсӣ қунонида шуданд. Қоидаҳои нави гумрукӣ ва ҳавасмандии моддии шахрвандон оид ба истеҳсоли маҳсулот амалӣ мегарданд. Як гурӯҳ сармоягузарони хориҷӣ сармояи худро ба инкишофи саноати ҷумҳурӣ гузошта, дар истеҳсоли тиллоӣ Панҷакент, маҳсулоти абрешимии Хучанд ва ғайраҳо ширкат меварзанд.

Ҳамин тавр, самтҳои асосии стратегияи иқтисодии Ҷумҳурии соҳибистиклолии Тоҷикистон барои ибтидои асри XXI муайян гардидаанд. Бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон сохтмони нерӯгоҳҳои барқӣ обии Сангтӯда, Рогун, Помир 2, роҳи оҳани Қӯрғонтеппа-Қӯлоб, роҳи мошингарди Қӯлоб-Кулма-Қароқурум пешбини шудаанд ва пурра ба кор даромадани онҳо ҷумҳурии истиклоламонро дар катори давлатҳои мутараққӣ хоҳад гузошт.

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 20 апрели соли 2011 ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳадафҳои стратегияи мамлакат мушаххас баён гардиданд: а) бо тӯфайли сохтмони нерӯгоҳҳои калон ва бунёди силсилаи нерӯгоҳҳои хурди барқӣ ба даст даровардани амнияти энергетикӣ; б) баҳри аз бунбасти коммуникатсионӣ баровардани ҷумҳурӣ амалан тадбиқ кардани нақшаҳои сохтмони нақбу пулҳо, роҳҳои мошингарду оҳанӣ ҳозиразамон, инчунин инфраструктураи нақлиёти ҳавоӣ ва алоқа; в) таъмини амнияти озуқавории ҷумҳурӣ.

Бояд қайд кард, ки дар солҳои охир бо ташаббус ва дастгирии молиявии Ҳукумати Тоҷикистон зиёда аз 150 лоиҳаи сармоягузорӣ ба маблағи 12 миллиард сомонӣ ва 200 лоиҳа бо ҷалби сармояи мустақим амалӣ гардида аст. Дар маҷмӯъ барои рушди шаҳроноҳияҳои мамлакат дар ин давра аз ҳисоби буҷети давлатӣ ва дигар сарчашмаҳо ба маблағи беш аз 30 миллиард сомонӣ корҳои созандагиву ободонӣ ба иҷро расонида шуданд.

Дар асоси Барномаи ислохот дар соҳаи кишоварзӣ ва хусусан, барқ Тоҷикистон бояд истиклолияти комил ба даст дарорад.

Баҳри амалӣ гардидани ислохоти иқтисодӣ, мақоми бонкҳо низ афзуда, сохтори онҳо такмил меёбанд. Ҳоло дар баробари Бонки миллии Тоҷикистон, «Амонатбонк» чандин бонкҳои сахҳомӣ ташкил гардида, барои пешрафти ҳаёти иқтисодӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоии ҷумҳурӣ кӯмаки амалии худро мерасонанд. Бонкҳои сахҳомии «Агроинвестбонк», «Ориёнбонк», «Тоҷикпромбонк» ва «Тоҷиксодиротбонк» хусусан ба хоҷагиҳои

сохибкорию хурд ва калон кӯмаки пулии худро саривақт расонда, барои истехсоли маҳсулоти саноатӣ, кишоварзӣ ва ба савдо баровардани онҳо хизмат мекунад.

Баъди хотима ёфтани ҷанги шаҳрвандӣ ва барқарор гардидани сулҳу ваҳдат дар ҷумҳурии бонкҳои хориҷӣ низ кӯмаки худро дар татбики ислоҳоти иқтисодӣ – иҷтимоӣ мерасонанд. Масалан, соли 2005 танҳо Бонки рушд ба Тоҷикистон барои тараққиёти иқтисодиёт 20 миллион доллар ҷудо намуд.

Дар роҳи татбики барномаи иқтисодӣ гузаронидани ислоҳоти пулӣ, хусусан ҷорӣ намудани пули миллий (соли 1995), асъори миллий – сомонӣ (соли 2000) таъсири мусбӣ расонд.

Яке аз роҳҳои татбики ислоҳоти иқтисодӣ ва пешрафти хоҷагии халқи Ҷумҳурии Тоҷикистон ин инкишофи сохибкорию хурд ва миёна мебошад. Хусусан, Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 8 апрели соли 1996 ва 20 феввали 1998 «Дар бораи аз тарафи давлат дастгирӣ ёфтани сохибкорию хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои инкишоф ва татбики барномаи иқтисодиёти мамлакат то соли 2015 таъсири мусбӣ хоҳад расонд.

15 январи соли 2010-ум мулоқоти Президенти Ҷумҳурии Эмомалӣ Раҳмон бо сохибкорон ва тоҷирон барпо гардид. Мулоқот роҳҳои баланд бардоштани мақоми сохибкоронро дар татбики ислоҳоти иқтисодӣ ва ба давлати пешқадами дунё таъдил додани Тоҷикистонро муайян намуд. Ҳоло шумораи субъектҳои сохибкорию хурду миёна қариб 130 ҳазорро ташкил медиҳанд.

Сиёсати иқтисодӣ-хориҷии ҷумҳурий

Ҷанги шаҳрвандӣ ба иқтисодиёти Ҷумҳурии сохибистиклоли Тоҷикистон зарбаи калон расонд, бинобар он бе сармоягузорию хориҷӣ наметавонем хоҷагиро барқарор ва аз ҷиҳати тараққиёт ба мамлакатҳои пешқадами ҷаҳон расида гирием. Хусусан, барои истехсол ва харида гирифтани техникаи хоҷиразамон, технологияи пешқадам маблағи калон лозим буд. Хушбахтона, дар ҳалли амалии ин масъала зери сарварию Президенти Ҷумҳур Эмомалӣ Раҳмон дар тӯли зиёда аз 10 сол дар кишвар бо ёрии созмонҳои байналхалқӣ корҳои муфид ба сомон расонда шуда истодаанд.

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии

Тоҷикистон аз 20-уми апрели соли 2011 омадааст, ки муносибатҳои мо ба созмонҳои байналмилалӣ молиявӣ муваффақона сурат мегиранд.

Дар қисмати сиёсати бозоргонии хориҷӣ ва ҳалли амалии он аллакай таҷрибаи муфид ба даст омадааст. Ҳоло зарур аст, ки барои азнавсозии иқтисодиёти миллий ба ҳаллу фасли масъалаҳои зерин диққат диҳем: а) барои вориди арзи хориҷӣ аз нигоҳи маданияти баланди хоҷагидорӣ ташкил намудани содироти ашёи хом; б) дар якҷоягӣ бо инвестерҳои хориҷӣ оқилона истифода кардани бойиғариҳои табиӣи ҷумҳурӣ; в) аз нигоҳи илмӣ пеш бурдани сиёсати савдои хориҷӣ ва барои фурӯштани маҳсулоти ҷумҳурӣ пайдо намудани бозори қулай дар он кишварҳо; г) мунтазам беҳтар намудани сифати маҳсулоти истеҳсол мешуда, то ки дар бозори дохилӣ ва хориҷӣ ба фурӯш рафта арзи калон барои пешрафти иқтисодиёти ҷумҳурӣ орад.

Барои амалӣ гаштани стратегияи сиёсати бозоргонии хориҷӣ чандин қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ғаёлияти иқтисоди хориҷӣ», «Дар бораи сармоягузориҳои хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», ҳамчунин як қатор қарорҳои Ҳукумат ва фармонҳои Президенти Ҷумҳур бароварда шудаанд, ки онҳо барои рушди иқтисодиёти мамлакат мусоидат менамоянд.

Дар табрикномаи Президенти Ҷумҳур Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати соли нави 2003 қайд шудааст, ки барои пешрафти мамлакат сиёсати дарҳои қушод пеш гирифта мешавад. Тибқи чунин сиёсат оид ба амалӣ гардидани барномаи стратегияи иқтисодиёти бозоргонии хориҷӣ аллакай қорҳои судманд гузаронида шуда, натиҷаи дилхоҳ медиҳанд. Бо Тоҷикистони соҳибистиклол зиёда аз 100 мамлакатҳои ҷаҳон робитаи тичоратӣ – иқтисодӣ доранд.

Соли 2003 муомилоти савдои хориҷии Тоҷикистон ба назардошти нерӯи барқ ва газӣ табиӣ 1 млрд. 679 млн. доллари амрикоиро ташкил дод, ки нисбат ба соли 2002-ум 15% зиёд аст.

Ҳоло содироти асосии захираҳои табиӣи Ҷумҳурии Тоҷикистонро алюминий, пахта ва маҳсулоти қорқарди он, тамоқу, пиллаи хом ташкил медиҳанд. Солҳои минбаъда номгӯи маҳсулоти содироти Тоҷикистон сол аз сол зиёд хоҳад гашт.

Агар мамлакатҳои хориҷии дур – дар соҳаи содироти мол афзалият дошта бошанд, давлатҳои ИДМ дар соҳаи воридоти мол бартарӣ доранд. Ба ҳар ҳол мамлакатҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил барои Ҷумҳурии Тоҷикистон як ҳавзаи

муҳими иктисодӣ, аз ҷумла дар пешбурди соҳаи савдои хориҷӣ, ба ҳисоб мераванд.

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки моҳи апрели соли 2011 баргузор гардид, вазифаҳои стратегии ислоҳоти иктисодии мамлакат барои солҳои ба тариқи мушаххас баён ёфтаанд. Татбиқи ин вазифаҳо иқтисодии иктисодӣ, ҳаёти фарҳангии кишварамонро пурқувват намуда, сатҳи камбизоатиро паст хоҳад кард.

3. САНОАТ ВА КИШОВАРЗӢ

Вазъи саноати ҷумҳурӣ

Ҷанг инчунин ба соҳаи саноати ҷумҳурӣ зарари калон расонд. Он муваффақиятҳои, ки Тоҷикистон солҳои 60-80-ум дар соҳаи саноат ба даст дароварда буд, кошта шуданд. Бинобар ин ба Ҷумҳурии соҳибистиклол лозим омад, ки дар соҳаи саноат пеш аз ҳама корҳои зеринро ба сомон расонад: аз нав барқарор намудани заводу фабрикаҳои азқорбаромада; ба қор андохтани қорхонаҳои, ки бо сабаби набудани ашёи хом ва фирор қардани мутахассисон ба дигар шаҳру кишварҳо, истехсоли маҳсулотро қатъ гардонида буданд.

Дар мағозаю бозорҳои ҷумҳурӣ дар ибтидои солҳои 90-ум хусусан, ҳуруқворӣ, маҳсулоти саноати сабук, сӯзишворӣ, масолеҳи бинокорӣ ва ғайраҳо намерасиданд. Бинобар ин, ба Тоҷикистон лозим омад, ки ин маводро аз кишварҳои хориҷии дуру наздик пайдо намояд.

Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки ҳамон вақт соҳибистиклолии давлат таъмин мегардад, агар дар дохили кишвар истехсолоти молҳои саноатӣ ба роҳ монда шавад. Ҷумҳурии Тоҷикистон боигарӣ ва захираҳои табиӣ зиёд дорад, бинобар ин метавонад саноати сабук ва вазнинро тараққӣ диҳад. Аз ин лиҳоз, дар Барномаи тараққиёти иқтисодии ҷумҳурӣ то соли 2015 ба инкишофи саноат диққати махсус дода шудааст.

Бо фарорасии ҳаёти ороишта дар Тоҷикистон саноат дар ду бахш - давлатӣ ва ғайридавлатӣ инкишоф меёбад. Ҳоло дар ҷумҳурӣ 18680 қорхонаҳои хусусиву муштарак амал мекунанд. Аз он ҷумла, дар сектори давлатӣ – 289, ҷамъияти саҳомӣ – 83, қорхонаҳои хусусӣ – 23. Танҳо дар сектори ғайридавлатӣ 759 қорхонаҳои хурду калон фаъолият мекунанд.

Бояд қайд кард, ки сол аз сол истехсоли маҳсулоти саноатӣ дар сектори ғайридавлатӣ зиёд шуда истодааст. Агар соли 1999 саноати сектори ғайридавлатӣ 22,8 фисадро ташкил диҳад, пас соли 2004 вай ба 41,8 фисад расид.

Ҳамин тавр, суръати истехсоли маҳсулот дар сектори ғайридавлатӣ баландтар буда, ҳиссаи сектори ҷамъиятӣ сол аз сол паст мегардад.

Дар Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон соҳаҳои зерини саноат: электротехника, сӯзишворӣ, металлургияи ранга, саноати сабук, ҳӯрокворӣ, масолеҳи бинокорӣ, кимиёи нафт, мошинсозӣ ва коркарди филизот, саноати ҷангал, коркарди ҷӯбу тахта ва селлюлозаю қоғаз, шиша, фарфор ва зарфҳо, орду ярма, ҳӯроки омехтаи чорво ва дигар соҳаҳои инкишоф ёфта истодаанд.

Дар тӯли 20-соли истиқлолият саноат эҳё ва инкишоф ёфта, бештари корхонаҳои дар шаҳрҳои Душанбе, Хучанд, Турсунзода, Қўргонтеппа, Истаравшан, Кўлоб, Конибодом, Ёвон, Исфара, Панҷакент, Норақ, Ҳисор, Мастҷоҳ ва ғайраҳо амал мекунанд.

Ҳамкорӣ бо кишварҳои хориҷӣ

Бо кўмак ва дастгирии давлатҳои тараққиқарда: Русия, Англия, Чопон, Куриё ҷанубӣ, хусусан, ҷумҳуриҳои Иттиҳодияи Давлатҳои Мустақил (ИДМ) Тоҷикистон дар ду самт саноати худро инкишоф медиҳад. Аз як тараф, заводу фабрикаҳои амалкунанда бо техникаи нав, технологияи пешқадам таъмин гардида, аз тарафи дигар корхонаҳои нав, неругоҳҳои барқии бузург бино мешаванд. Масалан, бо кўмаку дастгирии Куриёи ҷанубӣ комбинати шохибобии ш. Хучанд бо дастгоҳҳои нав таҷҳизонида шуда, маҳсулоти абрешимии баландсифатро истехсол мекунад. Ба тӯлаи фаъолияти корхонаҳои муштараки Тоҷикистону Британия Кабир оиди истехсоли тиллои Зарафшону Дарвоз, Тоҷикистону Амрико «Оби-Зулал», Тоҷикистону Кипр «Тоҷиказот» ва ғайраҳо сол то сол даромаднокии ҷумҳурий меафзояд.

Барои инкишофи саноати калон Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сармоягузориҳои инвестицияҳои хориҷӣ мўҳтоҷ аст. Танҳо солҳои 2007-2009 ба иқтисодиёти Тоҷикистон тариқи 79 лоиҳаи инвестиционӣ 1 миллиарду 749,7 миллион доллари амрикоӣ ҷалб гардид. Дар натиҷаи пеш гирифтани сиёсати дурусти хориҷӣ Тоҷикистон имконият пайдо мекунад, ки саноат, алаҳуссус корҳои сохтмониро ривож диҳад. Дар айнаи ҳол Русия барои корхонаҳои калон, аз ҷумла сохтмони Неругоҳҳои барқии обии

Рогун, Сангтӯда, заводи алюминӣ дар водии Вахш ва дигар объектҳои саноатӣ: кимё, металлургия, мошинсозии Тоҷикистон маблағҳои калон ҷудо кард.

Воҳӯрии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо Президенти Федератсияи Русия Дмитрий Медведев

Дар навбати худ Тоҷикистон барои пешрафти саноати металлҳои ранга, кимё (алюминий, сурб, рӯҳ, симоб) ва бофандагии Русия кӯмаки амалӣ мерасонад. Аз Русия бошад, Тоҷикистон барои комплекси агросаноатии худ мошинаҳо, транс-форматорҳои пуриктидор, таҷҳизоти технологӣ мегирад.

Дар Паёми худ Эмомалӣ Раҳмон 24 апрели соли 2010 ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин қайд намуд: «Мо талош варзидем, ки аз тариқи эҳёи равобити суннатӣ ва қадимнамон бо кишварҳои мусулмонӣ, мамӯлики араб ва манотиқи дигари дунё муносибатҳои хуб дошта бошем. Дар байни онҳо метавон Ҷумҳурии Ислонии Эрон, Ҷумҳурии Афғонистон. Ҳиндустон, Туркия, Покистон ва Ҷопонро ном гирифт».

Ҷумҳурии Ислонии Эрон (ҶИЭ) низ саҳми амалии ҳудро дар ба охир расонидани туннели Анзоб гузошта, тасмим гирифтааст, ки дар дигар объектҳои саноатии Тоҷикистон кӯмаки иктисодӣ – техникаи ҳудро мерасонад.

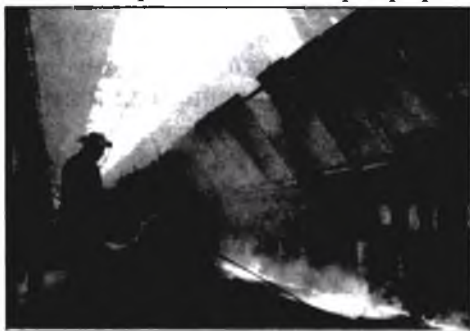
Ёрии амалии давлати Хитой дар барпо кардани корхонаҳои саноатӣ, стансияҳои барқӣ, хусусан, барои сохтмони шоҳроҳҳои мошингарди Тоҷикистон сол аз сол афзоиш меёбад.

Дар эҳё ва инкишофи саноат, сохтмонҳои Тоҷикистони соҳибистиклол, инчунин, Ҳазинаҳои гуногуни хориҷӣ саҳм доранд. Чунончӣ, Ҳазинаи Фонди Карим-ал-Ҳусайн Оғохонии IV дар сохтани корхонаҳои хурд ва роҳҳои мошингард, хусусан дар шароити ноҳияҳои кӯҳистон ёрии амалӣ расонида, аллакай дар Помир пуле ба қор даромад, ки муносибатҳои тиҷоратӣ ва фарҳангии Тоҷикистонро бо Афғонистон беҳтар мекунад.

Истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ

Ба тӯфайли ба қор даромадани корхонаҳои кӯҳна ва нави саноатӣ сол аз сол таъмини шаҳрвандон бо маводи саноатӣ беҳтар шуда, сатҳи зиндагии онҳо баланд мегардад. Ҳоло корхонаҳои саноатӣ маҳсулоти зеринро истеҳсол мекунанд: мас-

нуоти насочӣ, пойафзол, пластмасса ва маснуоти он, маснуот аз санг, гулгач, маҳсулоти растанӣ, молҳои гуногуни озукаворӣ, саноати сабук ва ғайраҳо. Сол то сол миқдор ва сифати истеҳсоли маҳсулоти ватанӣ беҳтар ва бештар мегардад. Истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар давоми солҳои 1997-2010 ҳар сол ба ҳисоби миёна ба андозаи 9% арзиш ёфта, ҳамзамон бо ин дар давоми 10 соли охир дар соҳаи саноат беш аз 90 ҳазор ҷойҳои корӣ таъсис ва барқарор карда шудаанд.

*Заводи алюминии шаҳри Турсунзода.
Сехи электролизӣ*

Дар Тоҷикистон саноати металлудозӣ инкишоф ёфта, заводи алюминии шаҳри Турсунзода дар байни корхонаҳои кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ҷои дуумро ишғол менамояд.

Ба кор даромадани кони гази Хоча Сартез ва истифодаи гази табиӣ Бештен-так то як андоза талаботи мардуми минтақаи Кӯлобро

бо сӯзишвори беҳтар намуд. Истифодаи кони газу нафти Хочабоқиргон низ сатҳи зиндагии шаҳрвандони вилояти Суғдро баланд хоҳад кард. Дар ҷумҳурии корҳои мушаххас оид ба истиклолияти энергетикӣ шуда истодааст. Хусусан, баъд аз соли 1997 даҳҳо нерӯгоҳҳои хурди барқӣ ва хатти нерӯи барқии Боткенти Қирғизистон ва Конибодом ба кор даромаданд.

Ба кор даромадани чандин корхонаҳои муштаракӣ саноатӣ, аз ҷумла, «Абрешим» бо Италия, «Кабоол-Тоҷиктекстайл» бо Куриё, «ВТ-Силк» бо Вьетнам ва ғайраҳо, ки маҳсулоти ба талаботи меъёри бозорӣ ҷавобгӯ истеҳсол меkunанд, ба сатҳи зиндагии шаҳрвандонамон таъсири мусбӣ расонд.

Дар ҷумҳурии бо суръати баланд роҳҳои оҳан ва автомобилгарди нав ба кор даромада, ба тараққиёти хоҷагии халқ мусоидат мекунад. Суръати истеҳсоли маҳсулот дар сектори ғайридавлатӣ низ сол то сол зиёд шуда истодааст. Хусусан, татбиқи Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 8 апрели соли 1996 «Дар бораи аз тарафи давлат дастгирӣ намудани фаъолияти соҳибкории хурд» ва аз 20 феввали соли 1998 «Дар бораи дидани ҷорабинӣҳо аз тарафи давлат оид ба тақвият додани соҳибкории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», истеҳсоли маҳсулотро зиёд ва рақобатро дар бо-

зори матлубот пурзӯр карда, шаклҳои хизматрасониро беҳтар гардонид, ҷойҳои нави кориро муҳайё намуд. Масалан, соли 2000-ум дар Тоҷикистон 14,8 ҳазор нафар шахрвандонамон дар 1342 корхонаи хурд фаъолият мекарданд. Як қисми онҳо, яъне 38,5 ҷисади ин корхонаҳо, дар соҳаи савдо ва таъминот фаъолият мекарданд.

Ба тӯфайли соҳибистиклол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон торафт саноати маҳаллӣ, хусусан ҳунарҳои халқӣ инкишоф меёбанд. Дар намоишгоҳҳои ҷумҳурӣ ва байналхалқӣ шахрвандонамон маҳсулоти истеҳсол кардаашон: сӯзанӣ, бозичаҳои аз гил сохташуда, кулоҳҳои тоҷикӣ, чуробҳои пашмин, матоҳҳои атлас, кандакорӣ ва ғайраҳоро пешниҳод намуда, бо ҷоизаҳо мушарраф мегарданд.

Мутаассифона, дар соҳаи истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ душворӣ ва камбудӣҳо вучуд доранд. Ҳанӯз сифати маҳсулот ҷӣ дар сектори давлатӣ ва ҷӣ ғайридавлатӣ беҳбудиро меҳаҳад. Тамоюли паст рафтани соҳаи мошинсозӣ, истеҳсоли маҳсулоти ҷангал, ҷӯббарорӣ, кимё ва сохтмонӣ ташвишовар мебошад.

Дар Тоҷикистони соҳибистиклол бештар соҳаи электроэнергетика инкишоф ёфта, шабакаи ягонаи энергетикӣ кишвар ба амал омад.

Хушбахтона, солҳои охир корҳои сохтмон дар иншооти муҳими гидроэнергетикӣ ва хатҳои интиқоли барқ вусъат ёфта истодаанд. Соли 2008 се агрегати Нерӯгоҳи барқи оби «Сангтӯда-1» ба кор андохта шуда, сохтмони Нерӯгоҳи «Сангтӯда-2» ба охир расида ва сохтмони Нерӯгоҳи Роғун инкишоф ёфта истодааст.

Мувофиқи «Барномаи дарозмуддати бунёди силсилаи нерӯгоҳҳои хурди барқӣ дар давраи солҳои 2009-2020» ва алақай дар қаламрави мамлакат сохтмони 260 нерӯгоҳи хурду миёнаи барқӣ оби ба вучуд оварда шудааст.

Азбаски ҳанӯз саноати ҷумҳурӣ талаботи аҳолиро бо маҳсулоти гуногуни баландсифат таъмин карда наметавонад, бинобар он воридоти молҳои саноати сабук ва ҳӯрокворӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёд гардидааст. Агар ҳаҷми умумии воридот дар соли 1991 – 63,2 миллион долларо ташкил диҳад, пас соли 2004 вай ба 1 миллиарду 191,3 миллион доллар расид.

Тоҷикистони соҳибистиклол нақшаи содироти молро иҷро намуда, соли 1991 ба миқдори 67,9 миллион доллар ва соли 2004-ум бошад, онро ба 914,9 миллион доллар расонд. Хусусан гурӯҳҳои зерини молҳо: маҳсулоти растанӣ, маъданӣ, нассочӣ ва

маснуоти нассоҷӣ, филизоти арзонбаҳо бештар бароварда шуданд.

Сохтмони Нерӯгоҳи барқии Рогун

Маълум аст, ки бе ҳалли масъалаи кадрҳои балан-дихтисос саноат ҳамата-рафа инкишоф ёфта намета-вонад, бинобар ин, бо вучу-ди мушкилиҳо дар солҳои соҳибистиқлолӣ тайёр на-мудани муҳандисон, техни-кҳо ва коргарон қатъ нагар-дидааст. Агар соли 1991 дар саноат 215,4 ҳазор корман-

дон кор кунанд, пас соли 2004 онҳо 87,2 ҳазорро

ташkil меоданд. Сабабҳои кам шудани кормандон тасодуфӣ набуда, омилҳои объективӣ ва субъективӣ худро дорад. Аввал-ан, дар натиҷаи ҷанги шаҳрвандӣ як қисми кормандон ба кишварҳои хориҷӣ кӯч баста, бо сабаби вайрон ва аз кор монда-ни заводу фабрикаҳо ихтисоси худро тағйир доданд. Қисми ди-гари кормандони ҷавон барои кор ба Федератсияи Русия ва ди-гар ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустакил хичрат наму-данд.

Хушбахтона, рӯз то рӯз бо оғози корҳои сохтмонӣ ва ба кор даромадану васеъ шудани истехсолоти корхонаҳои саноатӣ дар ҷумҳури ҷойҳои кор пайдо мешаванд. Бо боварии комил гуфтан мумкин аст, ки тоҷикписарони дар муҳоҷират буда метавонанд ба Ватан баргашта, саҳми худро баҳри тараққиёти минбаъдаи Ҷумҳурии Тоҷикистони азиз гузоранд.

Яке аз омилҳои пешрафти саноат ва умуман ҳаёти иқтисодӣ ин мубодилаи таҷрибаи пешқадам мебошад. Бо ин мақсад дар ҷумҳури торафт ҳаргуна маҳфилҳои омӯхтани таҷрибаи пешқадам, даъват намудани мутахассисони пуртаҷрибаи киш-варҳои хориҷӣ ва ғайраҳо гузаронида мешаванд. Ҳоло дар шаҳрҳои Душанбе ва Хучанд мактабҳои таҷрибаи пешқадам ба-роӣ соҳибкорон амал мекунанд, ки вай натиҷаи дилхоҳ медиҳанд.

Солҳои охир ташкил намудани намоишгоҳҳои байналхалқии маҳсулоти саноатӣ ва сохтмон дар пойтахти ҷумҳури ш. Душан-бе низ аз аҳамият ҳолӣ нест.

Ба тугайли гамхории Ҳукумати ҷумҳурӣ ва корнамоии меҳнатии шаҳрвандонамон дар соҳаи саноат низ муваффақиятҳои назаррас ба даст оварда шудаанд. Дар Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати 14-умин солгарди рӯзи истиклолияти ҷумҳурӣ қайд гардидааст: «Дар натиҷаи амалӣ намудани тадбирҳои судманд аз соли 1997 на танҳо таназзули иқтисодӣ боздошта шуд, балки барои рушди муназзам ва устувори он заминаи бозғамӣ фароҳам омада, афзоиши тадриҷии нишондиҳандаҳои иқтисодӣ таъмин гардид».

Мутаассифона, дар соҳаи саноат ҳанӯз камбудии ҷиддӣ вучуд доранд. Масалан, дар соли 2008 беш аз 230 корхонаи саноатӣ ҳаҷми истеҳсоли маҳсулотро кам карда, 97 корхона умуман фаъолият накардаанд.

Кишоварзӣ дар ҷумҳурии соҳибистиклол

Дар ҳалли масъалаҳои аграрӣ Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон сол аз сол тадбирҳои судманд меандешад. Аз ҷумла, Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар бораи ҷудо кардани 50 ва 25 ҳазор гектар замин барои хоҷагиҳои ғирирасони шаҳрвандон, ба афзун гардидани маҳсулот дар хоҷагиҳои деҳқонон кӯмак расонд. Чунин тадбир натиҷаҳои дилхоҳ дод, ҷумҳурӣ ҳоло аз кишварҳои хориҷ қариб галла намехарид ва бозори дохилии мамлакатро бо сабзавоту меваи худӣ таъмин менамояд.

Ба истеҳсолоти соҳаи кишоварзӣ ва инкишофи он қабули қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ)», «Дар бораи истеҳсоли замин», «Дар бораи пул супоридан барои замин», «Дар бораи шахсиқунонии молиқияти давлатӣ ва аз нав ташкил кардани хоҷагиҳо» таъсири мусбӣ расонданд. Хусусан, баъд аз соли 1995, вақте ки масъалаҳои шахсиқунонӣ ва аз нав ташкил намудани хоҷагиҳо дар асоси қонунҳои ҷумҳурӣ ба амал омад, сифат ва миқдори маҳсулоти кишоварзӣ зиёд гардид. Имрӯз дар деҳот ба ғайр аз колхозу совхозҳо ассотсиатсияи иҷорагирон, ҷамъиятҳои аксионерӣ, хоҷагиҳои иҷоравӣ, хоҷагиҳои деҳқонӣ, корхонаҳои коллективӣ қоркарди маҳсулот ва дигар намудҳои хоҷагидорӣ сол то сол зиёд шуда, ҳавасмандии деҳқонро таъмин менамоянд.

Дар ҷумҳурӣ сохтори муайяни истеҳсоли маҳсулотҳои кишоварзӣ ташаккул ёфтааст. Соли 2005 ин сохтор 23,5 ҳазор хоҷагиҳои гуногун, аз ҷумла, 80 колхоз, 120 совхоз, 175

ассотсиатсияҳои хоҷаги-ҳои деҳқонӣ (фермерӣ), 3188 хоҷагиҳои коллективии деҳқонӣ, 140 кооперативҳои истеҳсолии кишоварзӣ, 44 ҷамъиятҳои саҳҳомӣ, 19416 хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ), 122 хоҷагиҳои ёрирасони корхонаю ташкилотҳои кишоварзӣ, 8 агрофирма, 13 корхонаи иҷоравӣ ва 6 муассисаи байнихоҷагиро дарбар гирифт.

Тойҳои пахта дар вилояти Хатлон

Ба туфайли ғаёлияти чунин сохтор дар мамлакат аллакай соли 1996 ба қафомонии истеҳсолоти маҳсулоти кишоварзӣ хотима дода шуд ва хусусан аз ибтидои асри XXI ҳарсола ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот меафзояд. Агар соли 2000 афзоиши маҳсулот нисбати соли 1999-3,8 фисадро ташкил дода бо-

шад, пас соли 2001-11, 2002-15, 2004 ба 11,3 фисад расид. Чунин афзоиши маҳсулот бозорҳои ҷумҳуриро бо маҳсулоти кишоварзӣ ганӣ гардонда, сатҳи зиндагии шаҳрвандонамонро сол то сол беҳтар мекунад.

Табиати Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои хусусиятҳои хос ва ба рои инкишофи кишоварзӣ хуб мебошад. Дар ҷумҳурӣ гурӯҳҳои истифодабарандагони замин гуногун буда, намудҳои зерини замин: мазраъ, ҷарогоҳҳо, дарахтони бисёрсола, боир, алафдаравҳо вуҷуд доранд. Соли 2004 дар Тоҷикистон фонди умумии замин 14254,4 ҳазор гектарро ташкил дод, вале ҳанӯз ҳам истифодаи он нокифоя мебошад.

Бо мақсади таъмини рушди кишоварзӣ ва амнияти озуқаворӣ дар бучети соли 2011 ба ин соҳа 1,3 миллиард сомонӣ пешбинӣ гардидааст.

Мувофиқи Барномаи тараққиёти иқтисодии ҷумҳурӣ то соли 2015 ба инкишофи соҳаҳои зерини кишоварзӣ: пахтакорӣ, чорводорӣ, паррандапарварӣ, боғдорию сабзавоткорӣ, растанипарварӣ ва асалпарварӣ бештар диққат дода мешавад.

Яке аз соҳаҳои муҳими хоҷагии кишоварзии ҷумҳурӣ пахтакорӣ мебошад. Ҳоло Тоҷикистон ба бозорҳои ҷаҳонӣ ашёи хоми пахтаро ба фуруш бароварда, аз ҳисоби он бучаи мамлакатро ганӣ мегардонад. Соли 2004 дар ҳамаи сохторҳои

хочагидорӣ 557,0 ҳазор тонна пахта ҷамъоварӣ карда шуд. Ҷумҳурӣ тасмим гирифтааст, ки сол аз сол истеҳсоли пахтаро бештар намояд.

Баҳри татбиқи нақшаҳои кишоварзӣ Ҳукумати Тоҷикистон ҷорабиниҳои мушаххас мебинад. Аз он ҷумла, хочагиҳо соҳиби техника ва технологияи пешқадами зироаткорӣ гардида, талаботи онҳо рӯз аз рӯз бо нуриҳои минералӣ, дорувориҳо ва кадрҳои баландихтисос таъмин мешавад. Солҳои охир баҳри баланд бардоштани ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ дар ҷумҳурӣ ба ҳавасмандии моддӣ ва маънавӣ диққати махсус дода мешавад.

Табиати ҷумҳурӣ барои инкишоф додани ҷорводорӣ хеле мувофиқ мебошад. Вобаста ба шароити қўҳистон навъҳои хоси ҷорво таракқӣ дода мешавад. Масалан, барои Бадахшони Қўҳӣ, аз ҷумла дар ноҳияи Мурғоб, қутоспарварӣ хело ғоидаовар аст.

Ғалии қутосҳо дар ҷарогоҳи Мурғоб

Ҳушбахтона, ҳоло дар ҷумҳурӣ гусфанди ҳисорӣ ва дигар навъҳои ҷорвои пурсамари гўшту пашмдиханда эҳё ва инкишоф меёбанд.

Маълум аст, ки фисади бештари аҳолии ҷумҳурӣ, аз ҷумла насли наврас, дар деҳот зиндагӣ мекунанд ва аз тарбияи меҳнатии онҳо иҷроиши барномаи стратегӣ соҳаи кишоварзӣ вобаста мебошад.

Барои пешрафти кишоварзӣ дар ҷумҳурӣ рӯз то рӯз тадбирҳои судманд андешида мешаванд.

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24 апрели соли 2010-ум қайд карда шуд, ки «Дар давоми соли сипаригардида Тоҷикистон яке аз мушкilotи глобалӣ – бўҳрони молиявӣ иқтисодиро аз сар гузаронид. Дар ин муддат зарари он танҳо ба бучет ба зиёда аз як миллиард сомонӣ баробар гардида ва таъсири он ҳоло ҳам идома дорад»

Ба туфайли пеш гирифтани сиёсати хирадмандона Ҳукумати Тоҷикистон тавонист инвеститсияҳои мамлакатҳои хориҷии дурро наздикро ба эҳё ва инкишофи кишоварзӣ ҷалб намояд. Дар ин бора инкишофи фаъолияти хочагиҳои деҳқонии (фермерии)

ноҳияҳои кӯхистони ҷумҳуриҳои мо шаҳодат медиҳад. Масалан, Агроаксияи Олмон кишоварзии водии Зарафшонро ба шефӣ гирифта, дар ноҳияи Кӯхистони Мастҷох истеҳсоли картошка, галлаи серхосилро қорӣ намудааст. Агроаксия мунтазам ба деҳқонон олоти истеҳсоли ва тухмии растаниҳои сифаташон баландро бе пул тақсим карда медиҳад. Ин тадбирҳо дар ҷумҳурӣ ба баланд гардидани сатҳи зиндагии шаҳрвандон мусоидат меkunанд.

4. МАСЪАЛАҲОИ ИҶТИМОӢ ВА ТАНДУРУСТӢ ДАР ҶУМӢУРӢ

Вазъи иҷтимоӣ дар мамлакат

Бояд қайд кард, ки бар асари бӯҳрони иқтисодӣ ва оқибатҳои ҷанги шаҳрвандӣ сатҳи иҷтимоии шаҳрвандони Ҷумҳурии

Тоҷикистон дар дараҷаи пастрин меистод.

Бо мақсади ҳаллу фасли муаммоҳои бахши иҷтимоӣ дар ҷумҳурӣ сиёсати илмӣ баланд бардоштани сатҳи зиндагии шаҳрвандон амал мекунад. Баҳри татбиқи сиёсати иҷтимоӣ ҳоло ба ҳаллу фасли проблемаҳои зерин диққат дода мешавад: а) пайдарҳам баланд бардоштани сатҳи зиндагии эҳтиёҷмандон: нафақахӯрон, оилаҳои нопурра, серфарзанд, камбизоат, бехтар намудани вазъи моддии иштирокчиёни Ҷанги Бузурги Ватанӣ; б) бо ҷойҳои қор таъмин намудани шаҳрвандон, хусусан ҷавонон ва занон; в) мунтазам баланд бардоштани музди меҳнат.

Барои ҳалли ин масоил аллақай ҷандин қорҳо ба сомон расонда шуда истодаанд. Солҳои 2001-2004 аз панҷ як ҳиссаи аҳолии кишварамон, яъне 1,2 миллион нафар, аз доираи камбизоатӣ бароварда шуданд. Оид ба бахши ҳимояи иҷтимоӣ дар ҷумҳурӣ кӯмакхарҷӣ, яъне таъини ҷубронпулӣ ба камбағалон, мунтазам баланд бардоштани ҳаҷми нафақаи пулӣ ва ба маъҷубон, ветеранҳои ҷангу меҳнат расонидани ёрии доимии моддӣ амал мекунад. Хусусан аз тарафи давлат ва сарпарастон ба шефӣ гирифта шудани хонаҳои кӯдакони бепарастор, мӯйсафедони бекас ва сари вақт расонидани ёрии моддӣ ва маънавӣ аз ҳар ҷиҳат натиҷаи дилхоҳ дода истодааст.

Дар баланд бардоштани сатҳи зиндагӣ ва таълиму тарбияи насли наврас сиёсати демографии ҷумҳурӣ мусоидат намуда истодааст. Хусусан, ба низоми даровардани таваллуди кӯдакон дар шаҳру деҳот натавон ба саломатии модарон, балки инчунин ба

беҳтар гардидани сифати таълиму тарбияи кӯдакон мадад хоҳад расонд.

Маълум аст, ки оиди шугли аҳоли дар Тоҷикистон ҳанӯз муаммоҳо вучуд доранд. Дар рафти аз иқтисодиёти барномавӣ ба иқтисодиёти бозоргонӣ гузаштан ва дар давраи гузариш аз кор мондани заводу фабрикаҳо ва хоҷагиҳои давлатии кишоварзӣ шумораи хеле зиёди аҳоли бекор монда, ба Русия ва дигар ҷумҳуриҳои ИДМ рафтанд. Аз рӯи маълумотҳои нашр гардида то 1 миллион шаҳрвандони ҷумҳури дар он кишварҳо кор карда, ба оилаҳои худ кӯмакӣ моддӣ расонда, устувории вазъият ва оромиро дар Тоҷикистон таъмин мекунанд.

Солҳои охир дар ҷумҳури оиди ҳаллу фасли ин муаммо тадбирҳои судманд андешида шуда, аз инвеститсияҳои хориҷӣ низ самаранок истифода бурда, ҷойҳои нави корӣ ташкил намуда, сатҳи камбизоатӣ паст мегардад.

Татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ барои сол то сол баланд гардидани музди меҳнат, яъне маоши шаҳрвандонамон, мусоидат мекунад. Оиди ин масъала инчунин шаҳодат медиҳад Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 6 сентябри соли 2010 «Дар бораи тадбирҳои тақвият додани сатҳи ҳифзи иҷтимоии аҳоли ва зиёд намудани маоши амалкунандаи вазифавии хизматчиёни давлатӣ, кормандони муассисаю ташкилотҳои бучетӣ, андозаи нафақаҳо ва стипендия».

Ҳоло қариб 50 фоиз ё худ 4,1 миллиард сомонӣ дар Бучети давлатӣ барои соли 2011 пешбинишуда ба маблағгузори соҳаҳои иҷтимоӣ гузошта шудааст, ки ин нисбат ба соли 2010 857,6 миллион сомонӣ зиёд мебошад.

Ҳамин тавр, дар натиҷаи самаранок истифода бурдани бучаи давлатӣ ва инвеститсияҳои хориҷӣ истеҳсолот дар мамлакат ривоч ёфта, ба туфайли ёрии башардӯстонаи ташкилотҳои байналхалқӣ сатҳи зиндагии мардуми Тоҷикистони соҳибистиклол зина ба зина беҳтар мегардад.

Дар роҳи инкишофи тандурустӣ

Маълум аст, ки тандурустӣ ба яке аз шаклҳои хизматрасонии иҷтимоӣ мансуб буда, дар даврони Шӯравӣ ба дараҷаи баланди худ расида буд. Вале ҷанги шаҳрвандӣ ва тағйир ёфтани сохтори нави давлатӣ ба ислоҳоти соҳаи тандурустӣ низ таъсири худро расонд. Дар давраи гузариш, сарфи назар аз душвориҳои иқтисодӣ, техникаӣ, кӯч бастанӣ мутахассисони пуртаҷриба,

камбудихои соҳаи тандурустӣ торафт паси сар шуда, хифзи сихатии шаҳрвандонамон рӯ ба бехбудӣ мениҳад.

Истироҳатгоҳи Хоҷа-Оби гарм

Дар моддаи 38 Конститутсия (Сарконун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин омадааст: «Ҳар як шахс ҳуқуқи хифзи саломатӣ дорад. Шахс дар доираи муқаррарнамудаи қонун аз ёрии тиббии ройгон дар муассисаҳои нигоҳдории тандурустии давлатӣ истифода менамояд. Давлат барои солимгардонии муҳити зист, инкишофи ом-

мавии варзиш, тарбияи ҷисмонӣ ва туризм тадбирҳо меандешад.

Шаклҳои дигари ёрии тиббиро қонун муайян мекунад.»

Ҳоло дар ҷумҳурӣ оид ба тандурустии шаҳрвандон дар самтҳои зерин тадбирҳо андешида мешаванд: аз нав барқарор намудани табобатхонаҳои дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ харобшуда; бо техникаи навтарин ҷиҳозонидани табобатхонаҳо; аз кишварҳои хориҷ ворид кардани бехтарин дорувориҳо ва дар дохили мамлакат ба роҳ мондани истеҳсоли онҳо; тайёр кардани мутахассисони баландихтисос ва ташкили тақмили савияи дониши онҳо дар ҷумҳурӣ ва берун аз он; эҷде, инкишоф ва самаранок истифода бурдани тибби халқӣ; аз ҷиҳати моддӣ ва маънавӣ ҳавасманд кардани кормандони соҳаи тиб.

Нақшаи стратегияи таҷдиди муассисаҳои тиббии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2011-2020 тасдиқ карда шуда, дар соҳаи тандурустии кишвар зиёда аз 31 лоиҳаи инвестиционӣ ба маблағи 1 миллиарду 200 миллион сомонӣ амалӣ мегардад.

Дар Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон ба тақмили сохтори тандурустӣ ва самаранокӣ фаъолияти он барои бехтар намудани саломатии шаҳрвандон диққати махсус дода мешавад. Ба туфайли кӯмаки амалии созмонҳои байналхалқӣ ва давлатҳои тараккикардаи ҷаҳон базаи моддӣ-техникии табобатхонаҳо хубтар гардида, торафт хизматрасонии тиббӣ ба аҳоли бехтар мегардад. Солҳои охир хидмати тибби оилавӣ ташкил ёфт. Ҳоло дар ҷумҳурӣ бештар аз 400 нафар духтурони ин соҳа ба ҳайси табиби оилавӣ кор мекунанд. Самараи кори духтурони оилавӣ мусбӣ буда, бо дастгирии идораҳои тиббии ҷумҳурӣ ва кӯмаки

модии созмонҳои байналхалқӣ ин шакли хизмати тиббӣ торафт инкишоф меёбад.

Имрӯз дар ҷумҳурӣ дар қатори табибони таҷрибанок як зумра олимон, духтурони соҳаи саломатии мардум ба камол расидаанд, ки номи онҳо дар арсаи байналмилалӣ маълум ва машҳур аст. Дар ин соҳа саҳми Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино ва Донишкадаи тақмили ихтисоси баъдидипломии кормандони тибби Тоҷикистон калон аст. Дар Донишгоҳ устодон, докторони илми тиб, профессорон: Н.У. Усмонов, У. Ю. Сирочиддинова, Ш.Ф. Раҷабалиев, Ф.А. Абдурахмонов, Н.Х. Ҳомидов, К.М. Курбонов, М.Қ. Рафиев, Ҷ.Р. Сангинов, С.М. Аҳмадов ва дигарон ба донишҷӯён дарс гуфта, ҳамзамон дар табобатхонаҳо ба беморон шифо мебахшанд.

Бо боварӣ гуфтан мумкин аст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар як муддати кӯтоҳ ба камбудии соҳаи тандурустӣ хотима дода мешавад ва табибон низ баҳри рушду пешравии ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ фарҳангии мамлакат, беҳтар гардидани саломатии шаҳрвандон саъю кӯшиш хоҳанд кард.

САРЧАШМА ВА МАВОДИ ИЛОВА

КОНСТИТУТСИЯИ (САРҚОНУН)-И ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Боби якум. Асосҳои сохтори конститусионӣ

Моддаи 1. Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошад.

Тоҷикистон давлати иҷтимоӣ буда, барои ҳар як инсон шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодонаро фароҳам меорад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Тоҷикистон ҳаммаъноянд ...

Конститутсияи (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон. – С.8.

ҚОНУНИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

«Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ», 23 майи соли 1998

Боби 1. Қоидаҳои умумӣ

Моддаи 1. Ҳадафи ин Қонун

Ин Қонун муносибатҳои ҷамъиятӣ ва муносибатҳои ба онҳо вобастаро, ки аз амалигардонии ҳуқуқи конститутсионии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муттаҳидшавӣ, инчунин аз таъсис, фаъолият, азнавташқилкунӣ ва барҳамдиҳии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба миён меоянд, танзим менамоянд...

Ниг.: Зикриёев. Ф.Б. Таърихи ҳизбҳои сиёсӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2010 – С. 82.

ҚОНУНИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР БОРАИ ҲИЗБҲОИ СИЁСӢ (13 ноябри соли 1998)

БОБИ 1. ҚОИДАҲОИ УМУМӢ

Моддаи 1. Ҳуқуқи шаҳрвандон барои муттаҳид шудан ба ҳизбҳои сиёсӣ.

Ҳуқуқи шаҳрвандон барои муттаҳид шудан ба ҳизбҳои сиёсӣ ба тариқи зайл ба амал бароварда мешавад:

таъсис кардани ҳизбҳои сиёсӣ мувофиқи эътиқоди худ;

ихтиёран дохил шудан ба ҳизбҳои сиёсӣ бо шартӣ эътироф намудани оинномаҳои онҳо аз ҷониби дохилшавандагон;

иштирок кардан ба фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ мувофиқи мақсадҳои муайянкардаи барномаҳои онҳо ва тибқи шаклҳои муқарраркардаи оинномаҳои онҳо;

озодона баромадан аз ҳизбҳои сиёсӣ.

Ҳизбҳои сиёсии Тоҷикистон. Маълумотнома. – С. 3.

ФАРМОНИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

«Дар бораи тадбирҳои тақвият додани сатҳи ҳифзи иҷтимоии аҳоли ва зиёд намудани маоши амалкунандаи вазифавии хизматчиёни давлатӣ, кормандони муассисаю ташкилотҳои бучетӣ, андозаи нафақаҳо ва стипендия»,

6 сентябри соли 2010

Аз 1 октябри соли 2010 нафақаҳои меҳнатии нафақаҳӯрон ба андозаи 15 фоизи нафақаи ҳадди ақали муқарраргардида зиёд карда шаванд...

–андозаи амалкунандаи стипендияҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои хонандагони мактабҳои таҳсилоти умумӣ, муассисаҳои таҳсилоти ибтидоии касбӣ ба маблағи 150 сомонӣ, барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ ба маблағи 200 сомонӣ, барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ба маблағи 250 сомонӣ ва аспирантҳо ба маблағи 300 сомонӣ дар як моҳ муқаррар карда шавад...

Ҷумҳурият. – 2010. – 7 сентябр.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Чаро Конститутсияи нави Тоҷикистон қабул гардид?

Сохтори бисёрҳизбӣ кай дар Тоҷикистон ба амал омад?

Кадам шаклҳои моликият дар Тоҷикистони соҳибистиклол вуҷуд доранд?

Мақоми кадом давлатҳо ва ташкилотҳои байналхалқӣ дар татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ ва иҷтимоии Тоҷикистон бештар мебошад?

Рамзҳои давлатии Тоҷикистони соҳибистиклолро номбар кунед.

Сабабҳои ба бӯҳрони сиёсӣ дучор шудани Ҳизби коммунистиро баён намоед.

Мавзӯҳои барои навиштани реферат:

–Зарурият ва моҳияти ислоҳоти сиёсӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

–Маҷлиси Олӣ – парламенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

–Аз таърихи ташаккули сохтори бисёрҳизбӣ дар Тоҷикистон.

–Сиёсати дарҳои кушод.

–Иттифоқи ҷавонони Тоҷикистон.

–Муносибатҳои миллӣ дар Тоҷикистони соҳибистиклол.

–Хусусиятҳои хоси ислоҳоти иқтисодӣ дар Тоҷикистон.

БОБИ 9. ФАРҲАНГ ВА САТҲИ МАДАНИЯТИ УМУМӢ, СИЁСИИ ШАҲРВАНДОН

1. ФАРҲАНГ ВА МАҚОМИ ОН ДАР ҶУМҲУРӢ

Фарҳанг ҳастии миллат

Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки бе инкишофи фарҳанг давлат иқтисодиёти калон ба даст дароварда, сатҳи зиндагии мардумро низ баланд карда наметавонад.

Бо ташкилҳои Тоҷикистони соҳибистиклол, сарфи назар аз мушкилиҳои давраи гузариш, дар ҷумҳурӣ консепсияи давлатдорӣ оид ба рушди фарҳанг таҳия шудааст. Хусусан, дар суҳанрониҳои ҳарсолаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар назди зиёиёни мамлакат назария ва амалияи фарҳанг ба тариқи мушаххас муайян мегарданд.

Бинои амфитеатр дар Душанбе

«Дар шароити нави таърихӣ – қайд намуд Эмомалӣ Раҳмон, - муваффақият ба онҳое бештар муяссар мегардад, ки така ба илму фарҳанг карда, арзишҳои маънавии ҳудогоҳиву ватанпарвариро таъвият медиҳанд, дар замири ҳар узви ҷомеа дарки зарурияти пой-

дории амнияти миллӣ ва давлатиро ба вучуд меоранд.»

Ҳамин тариқ, моҳияти консепсияи фарҳанг иборат аз баланд бардоштани сатҳи ҳуввияти миллӣ ва ифтихори давлатдорӣ сокинони ҷумҳурӣ, пос доштани муқаддасоти миллии халқи тоҷик мебошад.

Вазифаҳои глобалии муассисаҳои фарҳангӣ иттилоотии кишвар дар ибтидои қарни XXI иборат аз ба шаҳрвандонамон фаҳмонда додани роҳи стратегияи фарҳанг, аз ҷумла, таблиғи тарғиб ва дар ҳаёт татбиқ намудани супоришу фармонҳои Президенти мамлакат, ҳуҷҷатҳои Маҷлиси Олӣ, Ҳукумат оид ба пешрафти ҳаёти иқтисодӣ дар асоси прогресси илмӣ-техникӣ ва

мунтазам баланд бардоштани сатҳи маънавиёти шаҳрвандон мебошанд.

Бо ин мақсад, сарфи назар аз мушкилиҳои иқтисодӣ-техникӣ, дар солҳои истиқлолият мунтазам ташкил намудани ҷашнҳои муҳташам, тадвину баргузориҳои симпозиуми семинарҳо, фестивалҳои озмунҳо, мулоқот бо аҳли зиё, нашри китобҳои таърихӣ, намунаҳои беҳтарини назму насри ҳодимони адабиёт, ташкили намоиши асарҳои рассомони ҷумҳур дар кишварҳои хориҷ ба ҳукми анъана даромадаанд.

Ҷанги бародаркуш ва зиддияти ду қувва дар дохили мамлакат асосҳои ахлоқи шаҳрвандон, хусусан, насли наврасро сушт карда, авбошӣ, гораггарӣ, дуздӣ, нашъамандӣ, ғошгагарӣ, беқоргардиро афзун гардонид. Барқарор кардан ва инкишоф додани маориф, адабиёт, марказҳои фароғат, воситаҳои ахбор, санъат ва ғайра чун самтҳои асосии фарҳанг зарурияти ҷамъият гардиданд.

Дар фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бахшида ба 1100-солагии Давлати Сомониён, 100-солагии зодрузи Қаҳрамони Тоҷикистон, академик Б.Ғ. Ғафуров, «Дар бораи соли тамаддуни ориёӣ» зарурат ва роҳҳои баланд бардоштани маънави фарҳанг ва савияи маданияи шаҳрвандон баён ёфтаанд. Дар ин бора афзудани маблағгузорӣ ва азнавсозии қори идораҳои фарҳангӣ низ шаҳодат медиҳанд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» (1997) вазифаҳои стратегӣ ва тактикий фарҳангро дар шароити соҳибистиқлолӣ равшан муайян кардааст. Дар моддаи якуми қонун омадааст: мақсади асосии қонуни мазкур иборат аст аз таъмин ва ҳимояи ҳуқуқи конститутсионии шаҳрвандони ҷумҳурӣ дар фаъолияти фарҳангӣ, додани кафолати ҳуқуқӣ ба фаъолияти озодаи фарҳангии иттиҳодияҳои шаҳрвандон, ҳалқиятҳо ва дигар ҷамъиятҳои этникии Ҷумҳурии Тоҷикистон, муайян кардани принципҳо, меъёрҳои ҳуқуқии муносибати субъектҳои фарҳангӣ ва сиёсати фарҳангии давлат мебошад.

Ислоҳоти маориф

Дар суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯрӣ бо намоёндагони ҷавонони мамлакат (21 майи соли 2005) махсус қайд карда шудааст, ки «Ҳукумат ба таҳкими низомии таҳсил дар кишвар ҳамаҷониба мусоидат менамояд. Зеро маориф омили муҳимтарини наҷоти миллат ва таҳкими давлат аст. Аз ин рӯ, инкишофи соҳаи маориф ҳадафи стратегии сиёсати

давлати Тоҷикистон мебошад. Самти асоситарини рушди маориф аз нигоҳ доштани фазои ягонаи таълим, таъмини ҳатмӣ ҳуқуқҳои конститусионӣ шаҳрвандон ба таҳсил ва ба ҳамаи гурӯҳҳои аҳоли дастрас гардонидани таҳсилот иборат аст».

Ҳоло дар ҷумҳурӣ 3810 мактаб буда, соли 2015-ум шумораи хонандагон ба 2 миллиону 350 ҳазор нафар мерасад. Дар донишқадаҳои олии бошад, 160 ҳазор донишҷӯён ба омӯхтани ихтисос машғул мебошанд. Маҷлиси Олии 27 декабри соли 1993 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» ва соли 2003 Қонунро «Дар бораи маълумоти олии касбӣ ва таҳсилоти касбии баъд аз муассисаи олии таълимӣ»-ро қабул намуд, ки дар онҳо роҳҳои гузаронидани ислоҳоти мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва олии нишон дода шудаанд.

Роҳҳои тадбиқи амалии ислоҳоти маориф, хусусан, дар «Консепсияи миллии маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон» (3 майи соли 2002) ба тариқи мушаххас баён ёфтаанд. Аз ҷумла, дар ҳуҷҷат омадааст, ки «Консепсияи миллии маълумот ҳуҷҷати муҳими давлатӣ буда, дурнамои сиёсати давлатро дар соҳаи маълумот муайян мекунад ва тамоюлоти инкишофи ин системаи аҳамияти стратегӣ доштара дар шароити муносибатҳои нави ҷамъиятӣ ба танзим мебарорад. Ҷузъҳои таркибии мазмуну мундариҷаи ин ҳуҷҷат мақом, мақсад ва вазифаҳои маълумотро дар марҳалаи нави таърихӣ муқаррар менамоянд.»

Дар «Консепсияи гузариш ба низоми нави таҳсилоти миёнаи умумӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки 3 майи соли 2010 бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шудааст масъалаҳои дарки худшиносии таърихӣ, аз худ намудани муқаррароти суннатию башарӣ ва дар ҳамин замина ҳосил намудани фаросати олии ворисият ба ҳуввият ва анъанаҳои миллий, арзишҳои ахлоқию фарҳангӣ, идоракунии демократӣ, ҷаҳолу пажӯҳанда будан барои ба даст овардани комёбиҳои илм, техника, фарҳанг ва ғайраҳо тарҳрезӣ гардидаанд.

Имрӯз дар ҷумҳурӣ сохтори нави мактабу донишқадаҳо ба амал омадаанд. Сол то сол шумораи мактабҳои типӣ нави - литсейҳо, коллеҷҳо зиёд гардида, дар донишқадаҳои олии омӯзиши бисёрзинагӣ ба амал омад. Ба хатмкунандагон инчунин унвони бакалавр ва магистр дода мешавад.

Бо тӯфайли истиқлолият дар Тоҷикистон мактабҳои таҳсилоти умумӣ беҳтар мешаванд. Ҳукумат сол то сол буҷети давлатиро ба соҳаи маориф зиёд карда, базаи моддӣ-техникӣ, аз ҷумла, барномаи бо компютерҳо таъмин намуданро пеш гирифт-

тааст. Мактабҳо бо китобҳои нави дарсӣ ва дигар васоити таълимӣ таъмин мешаванд. Дар мамлакат беш аз 1200 бинои мактаби ҳозиразамон барои зиёда аз 310 ҳазор ҷои нишаст сохта, мавриди истифода қарор дода шуд.

Бояд қайд кард, ки бо омӯзгорони маълумоти олии таъмин кардани мактабҳои шахр ва ноҳия низ зери назари Ҳукумат ҚТ мебошад. Масалан, ҳар сол бо квотаи Президентӣ садҳо духтарони ноҳияҳои дурдасти ҷумҳурӣ ба мактабҳои олии дохил шуда, баъди хатми таҳсил бо роҳхат ба зодгоҳи худ фиристода мешаванд.

Вале дар роҳи ислоҳоти маориф камбудии ҷиддӣ вучуд доранд. Хусусан, ҳодисаҳои аз мактаб берун мондани бачагон, суст шудани базаи моддӣ-техникии маориф ва бо сабаби кам будани маош аз кор рафтани беҳтарин омӯзгорон, ташвишвар мебошанд.

Мутаассифона, дар айни замон дониши мактаббачагон хеле суст мебошад. Чунин вазъият низ ба мактабҳои олии низ таъсир расонда, мутахассисони тайёршуда на ҳама вақт бо техникаи нав ва технологияи пешқадами қарни XXI кор карда метавонанд. Дар мактабҳои миёна инчунин омӯзгорони баландихтисос намерасанд ва фисади муаллимони камтаҷриба хело зиёданд. Бинобар ин, ба сохтор ва фаъолияти Донишкадаи ҷумҳуриявии тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф тағйирот дохил намуда, амалан сатҳи дониш ва маҳорати омӯзгорони ҷавонро баланд бардоштан зарур аст.

Маълум аст, ки теъдоди муайяни хонандагон ба мактаб наraftа, вақти худро дар бозору, мағозаҳо ва ҳатто дар шустушӯи мошину қорҳои ғайришоиста мегузаронанд. Бо боварии комил гуфтан мумкин аст, ки агар нақшаи ислоҳоти соҳаи маориф ҷомаи амал пӯшад, Тоҷикистон низ дар арсаи байналхалқӣ ба ҷумҳурии тараққикарда табдил ёфта метавонад.

Қарни XXI дар миқёси ҷаҳон асри прогресси техники ва технологияи пешқадам буда, ҳалли амалии он пеш аз ҳама ба тайёр намудани мутахассисони баландихтисос алоқа дорад. Хусусан, ҷумҳурии мо, ки соҳиби истиқлолият гардидааст, ҳоло рӯ ба тараққиёт ниҳода, ба мутахассисони дорои маълумоти олии эҳтиёҷ дорад. Ҳушбахтона, чунин мутахассисон ҳоло дар дохили ҷумҳурӣ тайёр карда мешаванд. Тавассути татбиқи ислоҳоти соҳаи маориф дар тӯли 20 соли истиқлолият дар ҷумҳурӣ мактабҳои олии зиёд ташкил шуда, ҳар сол ҳазорҳо ҷавонони лаёқатманд соҳиби касбҳои гуногун: омӯзгор, духтур, агроном,

муҳандис ва ғайраҳо мешаванд. Муносибатҳои бозорӣ талаб ме-
кунанд, ки мо на танҳо ба миқдор, балки бояд ба сифати мута-
хассисони ҷавон диққат дода, мунтазам савияи ихтисоси онҳоро
баланд бардорем.

Сол то сол буҷаи давлатии соҳаи маориф зиёд шуда, соли
2011 якуним миллиард сомони ро ташкил дод. Таъминот бо
китобҳои дарсӣ асбобҳои аёнии таълимӣ низ ба тадриҷ ҳалли
худро меёбанд. Маълум аст, ки соли 2010 – «Соли маориф ва
фарҳанги техника» эълон шудааст ва ин иқдом барои ташаккули
тафаккури техникавӣ технология заминаи хуб мегузорад. Имрӯз
дар мактабҳои таҳсилоти умумии кишвар теъдоди техникаи
компютерӣ қариб ба 32029 ҳазор расидааст, ки ин рақам 80 фои-
зи нишондоди Барномаи компютеркунониро ташкил медиҳад.

Вазорати маориф «Барномаи ислоҳот ва рушди муассисаҳои
таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбиро барои солҳои 2012-2020»
таҳия карда ба Ҳукумат пешниҳод намуд.

Дар мактабҳои олии низ роҳҳои ба хондан ҳавасманд намуда-
ни ҷавонон инкишоф ёфта истодаанд. Тибқи фармони Прези-
денти Ҷумҳурӣ аз 26-уми феввали соли 1998 стипендияи
президентӣ таъсис ёфта, ҳар сол садҳо донишҷӯён ба он ва дигар
стипендияҳо ноил мегарданд. Хусусан, ба туфайли таъсиси кво-
таи президентӣ аз ноҳияҳои дурдасти ҷумҳуриамон шумораи
духтарони донишҷӯ сол то сол зиёд мегардад. Вале ҷӣ дар
мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва ҷӣ олии камбудии ҷиддӣ ҳанӯз
дида мешаванд. Масалан, дар фаъолияти мактабҳои олии
миқдори такроран дар курс мондани донишҷӯён барҳам
нахӯрда, фоизи баҳоҳои ғайриқаноатбахш кам нашудааст, қисме
аз хатмкунандагон ба ҷойҳои таъиншуда ба кор намеравад.

Барномаи рушди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон
медиҳад, ки мо имрӯз хусусан, ба тайёр намудани мутахассисони
варзидаи соҳаҳои гидроэнергетика, саноат, сохтмон, нақлиёт,
авиатсия ва алоқа эҳтиёҷи зиёд дорем. Аз ин лиҳоз таълими
фанҳои дақиқро дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва олии беҳтар
ба роҳ мондан лозим аст.

Оиди камбудии дар соҳаи тайёр намудани мутахассисон
Президенти Ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон чунин қайд кардааст:
«Вале ҳанӯз усули тарбия ва омадасозии мутахассисон, махсусан
зиёиёни техникаӣ ҷавобгӯи эҳтиёҷоти иқтисоди миллӣ намебо-
шад. Дар шароити имрӯза ҷумҳурии соҳибистиклоли мо қабл аз
ҳама ба табақаи зиёиёни пешрафтаи техникаӣ ниёз дорад».

20 апрели соли 2011 дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон инчунин масъалаи инкишофи минбаъдаи соҳаи маориф ба тариқи мушаххас таҳлил ва баррасӣ гардид.

Ҳамин тавр, Соли маориф ва фарҳанги техникӣ як иқдоми нек буда бо як сол ба итмом нарасида он давом хоҳад кард, ва ҳадафи он пеш аз ҳама дар ҷавонон ба даст даровардани тафаккури техникиву технологӣ ва ба мамлакати пешқадами дунё табдил додани Тоҷикистон мебошад.

Баҳри амали гардидани «Нақшаи тадбирҳои таҷлили Соли маориф ва фарҳанги техникӣ» аллакай дар ҷумҳурӣ ҳуҷҷатҳои хеле мушаххас «Барномаи рушди илмҳои табиатшиносӣ, риёзӣю техникӣ барои солҳои 2010-2020», «Барномаи давлатии таъмини муассисаҳои таълимию илмӣ ҷумҳурӣ бо кабинетҳои фанӣ, озмоишгоҳҳои мучаҳҳази таълимӣ ва илмию тадқиқотӣ» тадбирҳои мушаххас андешида шуда истодаанд..

Илм, адабиёт ва санъат

Дар асри навин бе пешрафти илм дар ҳаёти иқтисодию, фарҳангӣ ва иҷтимоии шахрвандонамон муваффақият ба даст даровардан ғайриимкон мебошад.

Вазифаҳои глобалии илми ҷумҳурӣ дар баромадҳои ҳарсолаи Президенти Ҷумҳурӣ Эмомалӣ Раҳмон дар назди зиёни мамлакат ва Паёмҳо ба Маҷлиси Оли равшан баён ёфтаанд. «Дар давраи истиқлолият, – қайд кардааст Эмомалӣ Раҳмон – проблемаҳои нав ба вучуд омадаанд, ки таҳқиқи қонунмандии онҳо аз ҳар ҷиҳат зарур аст. Проблемаҳои экологӣ, ирригатсия, заминшиносӣ, тарзу усулҳои нави таҳқиқоти илмӣ аз маркази диққат набояд берун монанд. Кишвари мо кишвари дорои захираҳои бойи гидроэнергетикӣ мебошад. Ин соҳа низ диққати ҷиддӣ меҷӯяд.

Илми соҳаи кишоварзӣ барои тараққиёти пахтакорӣ, чорводорӣ, растанипарварӣ, боғдорӣ тадқиқоти худро бояд вусъат диҳад. Дар ин кор бояд Академияи илмҳои кишоварзӣ саҳми бештар гирад...»

Ҳарчанд дар пажӯҳишгоҳҳои Академияи илмҳо ва донишқадаҳои олии ҷумҳурӣ зиёда аз 7 ҳазор кормандони илмӣ кор мекунанд, бо сабаби камии маош як қисми олимони аз кор рафтаанд, баъзе мавзӯҳо тадқиқ нашуда монданд. Сарфи назар аз мушкилиҳо, олимони Пажӯҳишгоҳи зилзиласанҷии Академияи илмҳои ҷумҳурӣ ва олимони Қазоқистон чанд тадқиқотро оид ба пешгӯии заминҷунбӣ бомуваффақият идома медиҳанд.

Дар даҳсолаҳои охир, хусусан, олимони донишгадаҳо оиди тадқиқоти илмӣи ҷанҳои ҷомеашиносӣ ва гуманитарӣ қомеъҳои ба даст дароварданд. Аз ҷумла, нашриётҳои гуногуни ҷумҳурии оид ба таърих, адабиёт ва фалсафаи халқи тоҷик, таърихи ноҳияҳо, фаъолияти ҳизбу созмонҳои китобҳои гуногунҳаҷм ҷоп карданд.

Ҳоло баҳри инкишофи илм дар пажӯҳишгоҳҳои Академия ва мактабҳои олии ҷумҳурии маблағҳои калон мегузоранд, ки барои таҷҳизонидани лабораторияҳо, ташкили экспедитсияҳо, тайёр ва нашри асарҳои илмӣ мусоидат мекунанд.

Хусусан, докторони илм, профессорон М.И. Илолов, А.А. Раҳмонов, Т.Н. Назаров, С.А. Одинаев, М. Диноршоев, Р. Масов, М. Маҳмудов, М. Шакурӣ, М. Мамадназарбеков, А. Махмадов, О. Аминҷонов, К. Олимов, М.Б. Каримов ва дигарон саҳми арзандаи ҳудро дар пешрафти илм, тайёр намудани олимони ҷавон бомуваффақият гузошта истодаанд. Хушбахтона, солҳои охир як гурӯҳ олимони ҷавон узви вобастаи Академияҳои илмҳои ҷумҳурии интиҳоб шуда, барои беҳтарин тадқиқот ба мукофоти ба номи Исмоили Сомонӣ ва дигар ҷоиҳои ноил гардидаанд. Ҷунин иқдомҳои неқ аллақай натиҷаҳои дилхоҳ дода истодаанд. Олимони ҷумҳурии бо натиҷаи тадқиқотҳои худ дар конференсияю, симпозиумҳои байналхалқӣ баромад намуда, соҳиби мукофот ва дигар тӯҳфаҳои арзанда мегарданд.

Дар баланд бардоштани маданияти шаҳрвандон адабиёт мавқеи муҳимро ишғол мекунад. Сарфи назар аз даргириҳои ҷумҳурии солҳои 90-ум, шоирон ва нависандагон як силсила асарҳои офарида, саҳми ҳудро дар ташаккули маънавиёти шаҳрвандон мегузоранд. Дар қатори шоир ва нависандагони ботачриба Муъмин Қаноат, Лоик Шералӣ, Ёрун Қӯҳзод, Аскар Ҳаким, Меҳмон Бахтӣ, Гулназар Келдӣ, Бозор Собир, Гулрухсор, Ҳақназар Ғоиб, Абдулҳамид Самадов, Сорбон, Раҳмат Назрӣ, Зулфия Атоӣ, Салимшо Ҳалимшо, Камол Насрулло, Наимҷон Назирӣ, Усмон Назирӣ, Ҳадиса Курбонова осори ҷавонони боистеъдод Фарзона, Олимхон Исмаиӣ, Ато Мирхоча, Латофат Кенчаева, Сафармуҳаммад Аюбӣ ва дигарон асарҳои эҷодкардаашонро дар ҷумҳурии ва берун аз он бо забонҳои гуногун нашр кардаанд.

Сарфи назар аз душвориҳои сухани бадеӣ саҳми ҳудро дар ҳотима додани ҷанги шаҳрвандӣ гузошта, ҳоло баҳри ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон ҷидду ҷаҳд карда истодаанд.

махсуси ҷумхури оиди ин масъала ба миён омадааст. Дар моддаи 8 Конститутсияи Тоҷикистон гуфта мешавад, ки «Дар Тоҷикистон ҳаёти ҷамъиятӣ дар асоси равияҳои гуногуни сиёсӣ ва мафкуравӣ инкишоф меёбад.

Мафкураи ҳеҷ як ҳизб, иттиҳодияи ҷамъиятӣ, динӣ, ҳаракат ва гурӯҳе наметавонад ба ҳайси мафкураи давлатӣ эътироф шавад ... »

Таъсис ва фаъолияти иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва ҳизбҳои сиёсӣ, ки наҷодпарастӣ, миллатгарой, хусумат, бадбинии иҷтимоӣ ва мазҳабиро тарғиб мекунанд ва ё барои бо зӯрӣ сарнагун кардани сохтори конститутсионӣ ва ташкили гурӯҳҳои мусаллаҳ даъват менамоянд, манъ аст.»

Баҳри татбиқи ин нуктаҳои барномавии Конститутсия идораҳои давлатӣ, ҳизбу созмонҳо, ҷамъиятҳо ва ҳаракатҳои сершумор амал мекунанд, ки барои баланд бардоштани сатҳи маданияти умумӣ ва сиёсии шаҳрвандон саҳми босазо мегузоранд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳоло кори тарбиявӣ асосан аз равандҳои тарбияи шаҳрвандон дар рӯҳи ватандӯстӣ, ахлоқӣ, башардӯстона, меҳнатӣ ва тарбияи ҷисмонӣ иборат мебошад.

Қайд кардан зарур аст, ки бо ташаббуси Президенти Ҷумҳури Эмомалӣ Раҳмон солҳои охир як қатор тадбирҳои мушаххас оиди ба танзим даровардани расму ойинҳои миллий ва анъанаву маросимҳо андешида мешаванд. Чунончи, 8-уми июни соли 2007 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардид, ки татбиқи он сатҳи маданияти умумӣ ва некуахлоқии шаҳрвандонамонро беҳтар хоҳад кард.

Саҳми идораҳои фарҳангӣ дар кори тарбиявӣ

Дар Тоҷикистон мақоми идораҳои фарҳангӣ дар кори тарбиявӣ афзуда истодааст. Идораҳои маданияту-маърифатӣ: китобхонаҳо, клубҳо, қасрҳои маданият, осорхонаҳо, боғҳои маданият ва ғайраҳо дар байни шаҳрвандонамон кори пурмазмуни тарбиявӣ мебаранд. Сарфи назар аз мушкилиҳои иқтисодӣ, дар ҷумҳури 2593 муассисаи фарҳангӣ, аз ҷумла 1395 китобхонаи оммавӣ, 1058 муассисаи клубӣ, 22 осорхона, 40 боғи фарҳангиву фароғатӣ, 21 театри халқӣ, 57 ансамблҳои тарона ва рақс дар сатҳҳои гуногун амал мекунанд.

*Муқасссамаи Абуалӣ ибни
Сино дар ш. Душанбе*

Идораҳои фарҳангиву муассисаҳои театрию консерти озмунҳои умумичумхуриявии мутрибони эстради, шашмақомхонон, фалаксароёнро гузаронида, дар тарбияи эстетикӣ шаҳрвандонамон саҳми босазо мегузоранд. Ҷашнгирии маъракаи солинавӣ, Наврӯз, Иди занон, Артиши миллӣ, рӯзи Ваҳдати миллӣ, ҷашни Ғалаба, иди Истиқлолият ва ғайра пурмазмун ва дар дараҷаи баланди бадеӣ гузаронида мешаванд. Хусусан, дар сатҳи баланд гузаронидани Фестивал – озмуни театрҳои касбӣ ва студияҳои драмавӣ «Парасту» дар тарбияи шаҳрвандонамон саҳми назаррас мегузоранд.

Дар ҳаёти маданияи ҷумхурии мунтазам гузаронидани фестивал – озмуни ҷумхуриявии телевизионии эҷодиёти халқ «Андалеб» баҳшида ба ҷашни истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон низ аз аҳамият ҳолӣ нест. Дар рафти ин фестивал – озмун ҳунароҳои мардумӣ намоиш дода шуда, дар он намунаҳои беҳтарини ҳунароҳои халқӣ, аз қабилӣ заргарӣ, оҳангарӣ дуредгарӣ, қулолию чармгарӣ, дузандагӣ, чаканадӯзӣ, қандакорӣ пешниҳод карда мешаванд. Танҳо дар фестивал-озмуни «Андалеб», баҳшида ба Ҷашни 10-солагии истиқлолияти Тоҷикистон 1200 нафар санъаткорони халқӣ, 2110 нафар ҳунармандон аз ҳамаи ноҳия ва шаҳрҳои ҷумхурии иштирок доштанд.

Дар рафти чунин фестивал-озмунҳо суннатҳои мардумӣ эҳё ва сайқал ёфта, як зумра ҷавонони эҷодкор ба майдон меоянд.

Хусусан, гузаронидани Ҳафтаи фарҳангии вилоятҳо дар байни ҳамдигар (Суғд, Хатлон, Бадахшон), «Рӯзҳои фарҳанг» баҳшида ба 20- солагии истиқлолияти Тоҷикистон мустақам гардидани дӯстии байни водию ноҳияҳо мусоидат мекунанд. Таҷрибаи ташкил ва фаъолияти бригадаҳои тарғиботӣ аз ҳисоби шоиру нависандагон ва санъаткорони шинохта низ аз аҳамият ҳолӣ нест.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил ва гузаронидани фестивалҳои байналмилалӣ фарҳангӣ низ ба наздикшавӣ ва

мустаҳкам гардидани дӯстии байни шаҳрвандони ҷумҳурӣ бо халқҳои ҷаҳон самаран хуб медиҳанд.

Ҳунарнамоии дастаҳои ҳунарии дар байни кормандони муассисаҳои истеҳсоли, хоҷагиҳои деҳқонӣ, хонаҳои ятимону маъҷубон, мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва қисмҳои артиши миллӣ шаҳрвандонро дар рӯҳияи ватандӯстӣ тарбия менамоянд.

Ҳарчанд дар ҷумҳурӣ нисбати фарҳанг тадбирҳои судманд андешида шаванд, ҳам, вале ҳанӯз дар ин соҳа камбудӣҳо назаррас мебошанд. Оид ба ин масъала дар Маҷлиси Ҳукумати Тоҷикистон, ки 15-16 январи соли 2009 барпо гардида буд, чунин қайд шудааст: «Дар соли 2008 барои рушди соҳаи фарҳанг ва татбиқи барномаҳои, ки ба ислоҳоти соҳа равона карда шудаанд, 150 миллион сомонӣ ҷудо шуда буд. Вале, бо вучуди баъзе пешравӣҳо, вазъи муассисаҳои фарҳангӣ ва фаъолияти ҳадафманди онҳо барои баланд бардоштани сатҳи маърифатнокӣ ва ташаккули эҳсоси худшиносӣ ватанпарастии мардум то ҳанӯз кофӣ нест».

Дар Тоҷикистон беш аз 2 ҳазор ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ ба қайд гирифта шудаанд. Барои ҳифзу таъмири онҳо ҳукумат ҳамасола маблағҳои зиёд ҷудо мекунад. Танҳо дар соли 2010 нисбат ба соли 2009-ум 60 фоиз хароҷоти соҳаи фарҳанг зиёд гардида, 214 миллион сомони ро ташкил дод.

Афзудани кори тарбиявӣ дар байни ҷавонон

Маълум аст, ки ҳоло ҷавонон дар Тоҷикистон аксарияти кулли аҳолиро ташкил медиҳанд. Муваффақияти Тоҷикистон дар соҳаи сиёсати дохилӣ ва байналхалқӣ дар асри XXI аз бисёр бобат бо ҳаллу фасли проблемаи насли наврас вобаста мебошад.

Масъалаи ҷавонон имрӯз зери назорати махсуси давлати соҳибистиклол мебошад. Ба ин масъала Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон диққати доимӣ дода, дар суҳанронӣҳо нақши созандагии ҷавононро борҳо қайд намудааст. Аз ҷумла, дар вохӯрӣ бо ҷавонони лаёқатманд сарвари давлат гуфта буд: «Имрӯз, ки раванди бебозгашти сулҳу созиш ва ваҳдати миллиро пеш гирифтаем ва зери парчами Ватан ва давлати соҳибистиклол гирд меоем, бояд пеш аз ҳама ҷавонони мо мазмуну моҳияти истиклолият, худшиносӣ, ифтихори миллӣ ваҳдату ягонагии миллатро дарк намоянд. Зеро инҳо мафҳумҳои мебошанд, ки ҳар як ҷавон дер ё зуд барои фаҳмидани мазмунӣ онҳо мекушад».

Асарҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Бунёдкорони ояндаи Тоҷикистони соҳибистиклол» (Душанбе, 1997), «Ҷавонон–ояндаи миллат» (Душанбе, 1998), «Ҷавонон – созандагони фардои ҷомеа» (Душанбе, 2009), барномаи стратегии сиёсати давлатии насли наврас мебошанд. Хусусан, воҳурии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо ҷавонон 21 майи соли 2005 дар роҳи амалан ба пояи стратегии давлатӣ ва амнияти миллии кишвар гузошта шудани масъалаи ҷавонон гардид. Вазъи имрӯза ва хусусиятҳои хоси роҳи инкишофи Тоҷикистони соҳибистиклолро дар ибтидои асри XXI ба назар гирифта, масъалаҳои зеринро ҳал кардан лозим аст: аз нигоҳи нав тартиб додани барномаи тарбияи насли наврас; роҳҳо ва усулҳои таълиму тарбия ва тайёр намудани мутахассисони лаёқатманд; бо ҷои қор таъмин намудани ҷавонон ва ғайраҳо. Хусусан, доир ба самаранок ва моҳирона истифода бурдани таҷрибаи қор бо ҷавонон дар замони шӯравӣ, таълим ва тарбияи наврасон, истифодаи осори фарҳангӣ дар баланд бардоштани сатҳи маданияти умумӣ ва сиёсии ҷавонон аз аҳамият ҳолӣ нестанд.

Дар асоси Қонун «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» торафт робитаи оила бо мактаб беҳтар шуда, дар сифати таълиму тарбия пешравиҳо дида мешавад. Бояд қайд кард, ки сарфи назар аз мушкилиҳо, мақоми ҷавонон дар арсаи байналхалқӣ афзуда истодааст, вале қори тарбия, касбомӯзони онҳо на дар ҳама ҷо хуб аст. Аз ин лиҳоз, дар шароите, ки аз як тараф прогресси илму техника дар истеҳсолот қорӣ шуда истодааст, ҷавонон қор қарда наметавонанд ва маҷбуранд бекориро аз сар гузаронанд. Бояд қайд кард, ки агар дар мамлакатҳои мутараққии дунё нисбати касбомӯзӣ ва бо ҷои қор таъмин қардани ҷавонон тадбирҳои мушаххас андешида шаванд, дар мамлакатҳои суи тараққиқарда ин масъала ҳалли ҳудро наёфтааст. Бинобар ин, дар нооромии ҷамъият ва даргириҳои маҳаллӣ ҷавонон ғайлона иштирок мекунанд.

Ҳамин тавр, проблемаи ҷавонон характери байналхалқӣ дошта, ҳалли мусбии он аз бисёр ҷиҳат бо сарварӣ ва қӯшиши Созмони Милали Муттаҳид алоқа дорад.

Тоҷикистонро мамлақати ҷавонон меноманд, чунки дар он аксарияти аҳолиро ҷавонон ташкил медиҳад. Бинобар ин, аз тарбия, касбомӯзӣ, бо қор таъмин қардани ҷавонон ва дуруст ҷо ба ҷо намудани қарҳои лаёқатнок ояндаи ҷумҳурии соҳибистиклол муайян мешавад.

Баҳри ҷомаи амал пӯшидани масоили ҷавонон дар ҷумҳурӣ Барномаи миллии «Ҷавонони Тоҷикистон» (5 октябри соли 1998), «Консепсияи миллии тарбия» (3-юми марти соли 2006) қабул шудааст, ки дар он самтҳои асосии кор бо насли наврас муайян гардидаанд. Дар татбиқи ин барнома Комитети кор бо ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Хукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шӯъбаи оид ба сиёсати ҷавонони назди Дастгоҳи иҷроияи Президенти Тоҷикистон бевосита машғуланд.

Дар амалӣ гардондани барномаи ҷавонон иттиҳодияҳои

Ҷашнгирии Рӯзи ҷавонони Тоҷикистон

ҷамъиятӣ ва созмонҳои сершумори насли наврас кӯшиш менамоянд. Баъд аз қабул гардидани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» (23-юми майи соли 1998) шумораи созмонҳои ғайридавлатии ҷавонон хеле афзуданд. Холо дар ҷумҳурӣ иттиҳодияҳои зерин: Иттифоқи Ҷавонони Тоҷикистон, Фонди тарбияи эстетикӣ ва маънавии наврасон ва ҷавонони Ҷумҳурии Тоҷикистон «Ҷавонӣ», Шӯрои ҷумҳуриявии олимон ва мутахассисони ҷавон, Ассоциатсияи ҳуқуқдонҳои ҷавони Тоҷикистон, Ассоциатсияи донишҷӯёни тибби Тоҷикистон, ташкилотҳои ғайриҳукумати «Нидои дӯстон», «Фидокор», «Парастор», Маркази экологии ҷавонон, Хазинаи

хайрияти «Сарпараст», Иттиҳодияи «Чомеа ва ҳуқуқи кӯдакон» ва ғайраҳо баҳри татбиқи Созишномаи сулҳ, ризояти миллӣ инчунин ҳаёти ҷамъиятию – сиёсии мамлакат фаъолият карда, сахми худро дар барқарор кардани оқибатҳои ҷанги шаҳрвандӣ ва гузаронидани ислохотҳои иқтисодӣ – иҷтимоӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ мегуздоранд.

Дар ҷумҳурии барои баланд бардоштани савияи маданӣ – техникийи ҷавонон тадбирҳои мушаххас андешида мешаванд. Дар ин бора таъсиси стипендияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои хонандагони мактабҳои таҳсилоти умумӣ, литсейҳо, гимназияҳо, омӯзишгоҳҳои касбӣ-техникӣ, техникумҳо ва коллеҷҳо шаҳодат медиҳад.

Яке аз самтҳои татбиқи «Барномаи миллии «Ҷавонони Тоҷикистон» самаранок истифода бурдани таҷрибаи муфиди кори тарбиявии насли наврас мебошад. Бо ин мақсад Шӯрои кӯхансолони Ҷамъияти мутабоқати «Пайрав» дар назди Иттифоқи ҷавонони Ҷумҳурии Тоҷикистон созмон дода шуда, ба он номзади илми педагогӣ С.А. Бобочонова роҳбарӣ карда, мунтазам масъалаҳои назариявӣ ва амалии ватандӯстии насли наврасро муҳокима мекунад, тавсияҳои муфид пешниҳод карда, дар татбиқи онҳо кӯмак мерасонад.

Азбаски асри ХХI асри прогресси техника ва технологияи пешқадам мебошад, бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 20-уми март соли 1998 ҷоизаи ба номи Исмоили Сомонӣ барои олимони ҷавоне, ки дар соҳаи илм ва техника қорҳои намоёнро анҷом медиҳанд, таъсис ёфт.

Аммо кори тарбиявии байни ҷавонон нишон медиҳад, ки ҳанӯз ғоизи авбошӣ, дуздӣ ва нашъамандии насли наврас кам нашудааст. Хусусан, бекорӣ ва сатҳи пасти маданияти сиёсии ҷавонон, ки қисман дар маҳалгарой баён меёбад, ташвишвар мебошад.

Барномаи ҷумҳурии оиди кори байни ҷавонон ҳамон вақт ҷомаи амал мепӯшад, ки агар ҳамаи шаҳрвандон, ҳизбу созмонҳо, насли наврасро дар рӯҳияи ифтихори миллӣ тарбия намоянд.

Мақсми зан дар ҷомеаи соҳибистиқлол

Пош хӯрдани ИҶШС ва ташкилҳои Тоҷикистони соҳибистиқлол объективона талаб мекард, ки дар шароити нави таърихӣ концепсияи назариявӣ ва барномаи комплекси ҳалли амалии проблемаи занон қор карда баромада шавад.

Сарфи назар аз мушкилиҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсии ибтидоӣ солҳои 90-ум, дар ҷумҳурӣ ба масъалаи занон диққати махсус дода мешуд.

Шахрвандони кишвар дар баробари интихоби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Конститутсияи мамлакатро қабул намуноданд, ки дар моддаи 17-уми он омадааст: «Занон бо мардон баробар ҳуқуқанд». Аз ин ҳуқуқ занон истифода бурда, дар давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон дар соҳаҳои гуногуни иқтисодиёт, сиёсат, иҷтимоӣ, фарҳанг ва маориф фаъолона ширкат меварзанд. Соли 2006 занон дар соҳаҳои маориф 47, тандурустӣ, варзиш ва ҳифзи иҷтимоӣ 58, фарҳанг 54, мақоми судӣ 36, соҳибкорӣ 39, алоқа 36, нақлиёт ва сохтмон 13 фоизро ташкил медоданд.

Имрӯз аз 99354 омӯзгорони ҷумҳурӣ 52985 нафарашон занон ташкил медиҳанд.

Ҳоло дар ҷумҳурӣ зиёда аз 60 созмонҳои ғайридавлатии занон чун «Занони маълумоти олидор», «Олимаҳои Тоҷикистон», «Модар», «Мадад», «Симо» ва ғайраҳо амал мекунанд, ки ҳамаи онҳо як марому мақсад доранд: занонро ба ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва ҷамъиятӣ ҷалб намудан. Инчунин онҳо кӯшиш мекунанд, ки ҳуқуқи занону духтаронро ҳимоя намоянд. Ин созмонҳо конференсияҳо ва симпозиумҳои байналхалқӣ гузаронида, хориҷӣро бо фаъолияти занони Тоҷикистон шинос мегардонанд. Роҳбарони созмонҳо ва иттиҳодияҳои занони Тоҷикистон ба монанди Б. Додхудоева, Л. Насриддинова, С. Раҷабова, М. Бобобекова ва дигарон дар ҷамъомадҳои бонуфузи байналмилалӣ дар давлатҳои хориҷӣ суҳанронӣ намуда, ҷаҳонӣро бо дастовардҳои зани тоҷик шинос мегардонанд, барои яқпорчагӣ, мустаҳкам намудани сулҳу ваҳдат саҳм мегузоранд.

Занони Тоҷикистони соҳибистиклол барои инкишофи илму маърифат имрӯз низ саҳми хосаи худро мегузоранд. Дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва олии ҷумҳурӣ садҳо занони пургайрат баробари мардон меҳнат мекунанд. Ба шароити душвори иқтисодӣ нигоҳ накарда, имрӯз низ чун солҳои пешин аксарияти муаллимони мактабҳои таҳсилоти умумиро занон ташкил медиҳанд.

Бо тугайли Фармони Президенти кишвар «Дар бораи тадбирҳои баланд бардоштани мақоми зан дар ҷомеа», ҳамчунин Қарори Ҳукумат аз соли 2010 «Стратегияи миллии фаъолгардонии нақши занон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои

солҳои 2011-2020» барои баланд бардоштани мақому манзалати зан дар бунёди ҷомеаи демократӣ нақши муҳим мебозанд. Дар ҳақиқат имрӯз ҳазорҳо занон дар тамоми соҳаҳои хоҷагии халқ, саноату хоҷагии кишоварзӣ, маорифу фарҳанг, тибу илм ва соҳибкорӣ сарбаландона меҳнат мекунанд. Дар байни онҳо олимаҳои Тоҷикистон, профессорон М.М. Ёқубова, М. Т. Ҷабборовна, К.И. Неъматҷонова, М. Зикриёева, Д. Қодирова, М. Ҳ. Курбонова, Т. Низомова ва даҳҳо дигарон дар инкишофи соҳаҳои гуногуни илми ҷумҳурӣ саҳм мегузоранд.

Шоираҳо Фарзона, Меҳринисо, Ҳадиса, Шаҳрия, Зулфия Атоӣ ва бисёри дигаронро кӣ намешиносад?

Давлат ва ҳукумати Тоҷикистон нисбати занон ҳамеша ғамхорӣ менамоянд. Вале вазъи душвори иқтисодӣ қисми занон ва духтаронро ба нашъамандӣ, нашъафурӯшӣ, фоҳишагӣ тела медиҳад. Бинобар ин, имрӯз ташкилотҳои занон бояд дар як марказ муттаҳид гардида, хонумҳоро аз ин роҳи бад баргардонид, онҳоро ба ҳаёти иқтисодии мамлакат ҳаматарафа ҷалб намоянд.

Бисёрзанӣ низ обрӯю эътибори занони тоҷикро паст карда, ҳукуки онҳоро поймол менамояд. Дар моддаи 33-юми Конститутсияи Тоҷикистон махсус қайд карда шудааст, ки «Бисёрзанӣ манъ аст», вале ин талабот аз тарафи баъзе шахрвандон вайрон карда мешавад. Ҳол он ки қонуни давлат ва махсусан Конститутсияи Тоҷикистон бояд аз тарафи ҳар як шахрванд риоя карда шавад.

Бартараф намудани боқимондаҳои нобаробарии занон дар зиндагӣ барои бештар инкишоф ёфтани онҳо, ба ҳаёти ҷамъиятию – сиёсӣ ҷалб кардани занон ва қувват додани саҳми онҳо дар тарбияи кӯдак шароити зарурӣ фароҳам меоварад.

Қобили қайд аст, ки мақоми занон низ дар ҳаёти сиёсии ҷумҳурӣ афзуда истодааст. Дар интиҳоботи парлумонии 2010 занони кордон ва соҳибмаърифат пирӯз гардида, вакили Маҷлиси намоёндагони Маҷлиси Олӣ интиҳоб шуданд.

Занони Тоҷикистон низ кӯшиш менамоянд, ки софдилона меҳнат кунанд ва дар бунёди ҷомеаи демократӣ, хушбахтии инсоният, ваҳдат ва сулҳи пойдор саҳми худро мегузоранд.

Имрӯз занон дар сафи пеши мубориза барои сулҳ, барои хушбахтии инсоният қарор доранд. Бе зан на ҷумҳурӣ обод мегардад ва на оила.

Ҳамин тавр, кори тарбиявии байни занон ва духтарон аз тарафи шӯроҳои занон ва ассотсиатсияҳои гуногуну сершумор

бурда мешавад. Вале бо сабаби вучуд надоштани ҳамоҳангӣ ин масъалаи муҳим ҳанӯз ҳалли пурраи худро наёфтааст.

3. ҚАДРШИНОСӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Сарфи назар аз душвориҳои давраи гузариш, дар Тоҷикистони соҳибистиклол шаклу усулҳои муфиди баланд бардоштани мақоми шахс ва ҳавасмандии он пайдо гардидаанд.

Дар ҷумҳурӣ шаклҳои муфиди қадршиносии шахрвандон вучуд доранд. Аз ҷумла, кормандони соҳаи илму фарҳанг, пешқадамони соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ мунтазам бо унвонҳои фахрӣ, ордену медалҳо ноил мегарданд. Ба туфайли муайян шудани ҷоизаҳои ба номи устод Рӯдакӣ, Абӯали ибни Сино, Исмоили Сомонӣ сафи эҷодкорон, хусусан аз ҳисоби ҷавонон, сол то сол афзуда истодааст.

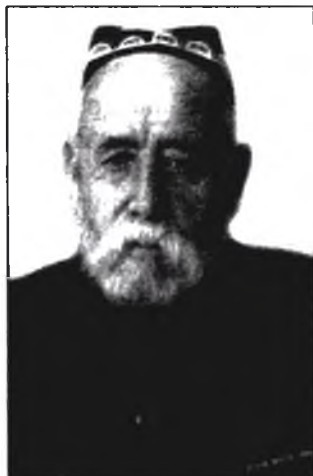
Муҳимии қор аз он иборат аст, ки чунин ҳавасмандӣ ба синну сол вобаста набуда, пеш аз ҳама ба натиҷаи қори пурсамари илмӣ-эҷодӣ ва меҳнати пурсамари шахс вобаста аст. Хушбахтона ҳар сол дар арафаи Ҷашни истиклолият бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон даҳҳо намояндагони соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ, баҳусус илму фарҳанг ба қори меҳнати ҳалол ва қорҳои илмию эҷодиашон соҳиби унвонҳои «Арбоби илм ва техникаи Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Корманди шоистаи Тоҷикистон» ва ғайраҳо мегарданд.

Таъсис дода шудани унвони баланди “Қаҳрамони Тоҷикистон” шаҳодати тантанавӣ соҳибистиклолии ҷумҳурӣ буда, қори аҳамияти таърихӣ аст. Аз ҷиҳати маънавӣ ҳавасманд намудани шахрвандон яке аз омилҳои муҳими пешравии ҷомеа ва дар қуши ватандӯстӣ тарбия ёфтани онҳо мебошад. Ин унвон то ҳол ба нафароне дода шудааст, ки хизмати онҳо дар назди халқи тоҷик, таъсис ва пешрафти Ҷумҳурии Тоҷикистон хеле бузург аст. Аввалин шуда ба ин унвони баланд устодон Садриддин Айнӣ, Бобочон Ғафуров, Эмомалӣ Раҳмон, Мирзо Турсунзода, Нусратулло Махсум ва Шириншоҳ Шохтемур мушарраф гардидаанд.

Қаҳрамонони Тоҷикистон

*Барои хизматҳои бузург ва фидокориҳо
дар ҷағузории истиқлолияти Тоҷикистон,*

*инкишофи тамаддун ва ҳаётиҳои
миллӣ бо Фармони Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 8-уми
сентябри соли 1997 ба фарзанди боша-
рафи халқи тоҷик Садриддин Айнӣ унво-
ни олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода
шуд.*

САДРИДДИН АЙНӢ

Садриддин Саидмуродзода Айнӣ 15 апрели соли 1878 дар деҳаи Соктараи тумани Ғичдувони аморати Бухоро дар оилаи деҳкон таваллуд ёфта, 15 июли соли 1954 дар шаҳри Душанбе вафот кардааст. Ӯ асосгузори адабиёти давраи нави тоҷик, аввалин Президенти Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон буд. Барои эҷодиёти илмиаш Садриддин Айнӣ соҳиби унвони доктори илми филология, академик ва Ходими хизматнишондодаи илми Ҷумҳурии Тоҷикистон гардидааст.

*Қаҳрамони
Тоҷикистон, аввалин
Президенти Академияи
илмҳои Тоҷикистон
Садриддин Айнӣ*

С. Айнӣ чӣ дар назм ва ҳусусан дар наср қувваозмоӣ карда, асарҳои пурмазмунро офарид, ки дар шакли “Қуллиёт” ва мунтахаботи шашҷилда ба забонҳои тоҷикӣ, ўзбекӣ ва русӣ чоп шудаанд. Ӯ як силсила асарҳои таърихӣ навиштааст, аз ҷумла, “Таърихи амирони мангитияи Бухоро”, “Қаҳрамони халқи тоҷик Темурмалик”, “Исёни Муқаннаъ”, ки дар онҳо таърихи халқамон ҳолисона баён ёфтааст. Инчунин ба туфайли нашри очерку рисолаҳояш бахшида ба Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Абӯали Ибни Сино, Восифӣ, Саъдӣ, Бедил, ҳусусан ба ҷопи “Намунаи адабиёти тоҷик” дар назди ҷаҳониён исбот кард, ки халқи тоҷик аз замонҳои қадим арзи вуҷуд дошта, дорои анъанаю фарҳанги бой мебошад ва дар тамаддуни ҷаҳонӣ мақоми ҳосае дорад.

Ҳамин тавр, дар шароити мураккаби солҳои 20-30-уми қарни XX С. Айнӣ саҳми арзандаи ҳудро дар пайдориву инкишофи забони тоҷикӣ, фарҳанги миллии гузошта, дар ташкилҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳиссагузор мебошад.

Бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон 8-уми сентябри соли 1997 барои хизматҳои бузург ва фидокориҳои дар поягузориҳои истиқлолияти Тоҷикистон, инкишофи тамаддун ва ҳудудиносии миллии ба фарзанди бошарафи халқи тоҷик Бобоҷон Ғафуров унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода шуд.

БОБОҶОН ҒАФУРОВ

Академик Бобоҷон Ғафуров 31-уми декабри соли 1908 дар деҳаи Исфисори ноҳияи Хучанд дар оилаи богбон, хунараманди карбосбоф, коргари роҳи оҳан таваллуд ёфта, 12 июли соли 1977 аз олам ҷашм пӯшидааст. Дар ташаккули Бобоҷон Ғафуров чун инсонӣ комили хоксор, ватандӯст, интернатсионалист, олими нуктасанҷ оилаи меҳнатдӯст ва хусусан модари маърифатпарвари ӯ шоира Розия Озод таъсири мусбӣ расондаанд.

Давраи ҷавонии ӯ дар вазъияте меғузашт, ки ҷараёни сиёсӣ-иртиҷоии туркпарастон (пантуркистҳо) вучуд доштани халқи тоҷикро инкор карда, Осиёи Миёнаро ба империяи “Туркияи бузург” пайваस्त кардани буданд.

Фаъолияти илмӣ-эҷодии Б. Ғафуров дар шароите оғоз гардид, ки дар афкори ҷамъиятӣ бояд исбот карда мешуд, ки халқи тоҷик бо меҳнати шоёнаш дар тамаддун аз давраҳои қадим маълум ва машҳур аст. Бинобар он академик Б. Ғафуров чун фарзанди фарзонаи миллат, дар назди худ вазифа гузошт, ки дар асоси сарчашмаҳои инкорнашаванда мавқеи халқи хешро дар тамаддуни ҷаҳонӣ аз ҷиҳати илмӣ асоснок намояд. Ҳанӯз дар солҳои 30-юм Б. Ғафуров ба омӯхтани таърихи халқи тоҷик шурӯъ намуда, соли 1941 дар мавзӯи “Таърихи тариқати исмоилия аз ибтидои асри XIX то ҷанги якуми ҷаҳон” рисолаи номзадӣ ва 25-уми феввали соли 1952 рисолаи докториро дар мавзӯи “Таърихи халқи тоҷик” бомуваффақият ҳимоя кардааст.

Яке аз хизматҳои бузурги аллома Б. Ғ. Ғафуров дар соҳаи илм аз он иборат аст, ки вай концепсияи методологӣ ва назария-

*Қаҳрамони Тоҷикистон,
академик
Бобоҷон Ғафуров*

вии таърихро, дар мисоли таърихи халки тоҷик, кор карда баромад.

Академик Б.Ғафуров соҳиби қариб 400 асару мақолаҳо оид ба таърихи халки тоҷик ва таърихи умумичаҳонӣ мебошад, ки дар нашрияҳои гуногуни дунё ҷоп шудаанд. Танҳо ба навиштани “Тоҷикон” зиёда аз 30-соли умрашро бахшида ва асаре офарид, ки он аз тарафи тоҷику тоҷикистонӣҳо барҳақ яке аз китобҳои беҳтарини аср шинохта шудааст. Асарҳои ӯ бо забонҳои гуногун дар Дехлӣ, Берлин, Рим, Техрон, Пекин, Афина, Кобул, Париж, Қароҷӣ, Варшава ва ғайраҳо бо теъдоди зиёд ба таъб расидаанд.

Барои фаъолияти баланди илмӣ чандин донишгоҳҳо ва академияҳои хориҷӣ ба ӯ унвони фахрии докторӣ дода, аъзои академия интиҳоб кардаанд. Аз ҷумла, ӯ доктори фахрии Донишгоҳи Техрон (1973), Донишгоҳи Олигархи Ҳиндустон (1970) ва аъзои хориҷии Академияи илм ва санъати Босния ва Герсоговина (с. 1973) интиҳоб гардидааст.

Фаъолияти илмӣ Б. Ғафуров гуногунҷабҳа буда, ӯ дар солҳои 60–70-ум доир ба таърихи қадим, таърихи асримиёнагии Шарқ, масъалаҳои ҳаракатҳои миллӣ–озодихоҳии халқҳо ва сиёсати байналхалқии ИҶШС як силсила асарҳо таълиф намудааст.

Академик Б. Ғафуров дар вазифаи директори Институти шарқшиносии Академияи илмҳои ИҶШС (1956–1977) кор карда, ба омӯхтан ва интиҳори таърихи мамлакатҳои Шарқ диққати махсус додааст. Бо ташаббус ва зерӣ таҳрири ӯ танҳо бо забонҳои англисӣ қариб 30 асар дар мавзӯҳои муҳими таърихи мамлакатҳои шарқ нашр гардидаанд.

Профессор Б.Ғ. Ғафуров мактаби калон ва эътирофшудаи шарқшиносонро асос гузошт. Ба туфайли фаъолияти илмӣ–ҷамъиятии ӯ дар байни Ҷумҳурии Иттиҳоди Шӯравӣ ва хусусан мамлакатҳои Шарқ, муносибати мӯътадили тичоратӣ–фарҳангӣ ба амал омаданд.

Академик Бобочон Ғафуров ягона олими тоҷиконе буд, ки ӯро дар микёси ҷаҳон, хусусан дар Шарқ, хуб мешинохтанд ва ҳурмат мекарданд. Шоири машҳури Покистон Файз Аҳмад Файз соли 1978 қабри Б. Ғафуровро зиёрат карда чунин гуфта буд: «Ин фарзанди бузурги тоҷик дар асл фарзанди бузургтарини Машриқ мебошад.»

ҚАРОРИ

МАҶЛИСИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ОИДИ САРФАРОЗ ГАРДОНИДАНИ ЭМОМАЛӢ РАҲМОН – ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БО УНВОНИ ОЛИИ «ҚАҲРАМОНИ ТОҶИКИСТОН»

*Қаҳрамони
Тоҷикистон,
Президенти Ҷумҳурӣ
Эмомалӣ Раҳмон*

Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор мекунад: Эмомалӣ Раҳмон – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои қорнамоиҳои беназир дар роҳи истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ, демократикунонии ҷомеа, таъмини тамомияти арзӣ, пойдории давлат ва хизмати содиқона ба халқ, бо унвони олии “Қаҳрамони Тоҷикистон” сарфароз гардонида шавад.

Раиси Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон С. Раҷабов. ш. Душанбе, 11 декабри соли 1999 №923

ЭМОМАЛӢ РАҲМОН

Эмомалӣ Раҳмон 5 октябри соли 1952 дар ноҳияи Данғара дар оилаи деҳқон таваллуд шудааст. Падар ва модар фарзандони худро, аз ҷумла Эмомалиро, дар рӯҳияи меҳнатдӯстӣ, садоқат ба Ватан, инсондӯстӣ ва хоксорӣ тарбия кардаанд.

Фаъолияти меҳнатиро Эмомалӣ Раҳмон соли 1971 ҳамчун устои барқи заводи равғанкашии ш. Қӯргонтеппа сар карда, сипас ба сафи қувваҳои баҳрӣ даъват шуда, хизматро дар Шарқи Дур ба итмом расонидааст. Баъди бозгашт дар совхозии ба номи Ленин ба кор даромада, соли 1982 шӯъбаи ғоибонаи факултаи иқтисодии Донишгоҳи миллии Тоҷикистонро бомуваффақият хатм намуд.

Ҳамин тавр, фаъолияти меҳнатиро Эмомалӣ Раҳмон аз вазифаи коргар оғоз карда, раиси иттифоқи касабии совхозии ба номи Ленин ва сипас директори он шуда кор кард. Фаъолияти

чамбиятӣ—сиёсии Эмомалӣ Раҳмон хусусан аз вақти дар интиҳобот галаба намуда, депутати Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон интиҳоб шуданаш оғоз гардид.

Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Тоҷикистон (даъвати дувоздаҳум) ба вазифаи сардори давлат Эмомалӣ Раҳмонро интиҳоб намуд ва ҳаёт исбот кард, ки чунин қарор дуруст будааст. Аз минбари ҳамон Иҷлосияи таърихӣ ӯ савганд ёд карда буд, ки тамоми қувваи худро бахри хотима додани ҷанги шаҳрвандӣ, таъмини сулҳ, ваҳдат ва ба Ватан баргардонидани тамоми гурезаҳо дарег намедорад. Президент Эмомалӣ Раҳмон ба ваъдаи додаи худ вафо кард.

Зери сарвари ӯ дар ҷумҳуриамон ислоҳоти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ, фарҳангӣ ва маънавӣ татбиқ гардида, торафт обрӯ ва нуфузи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар миқёси байналхалқӣ баланд шуда истодааст.

Бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон як силсила тадбирҳо андешида шуданд, ки онҳо барои таъмини сулҳ ва ваҳдат мусоидат мекунанд. Барномаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва умуман тафаккури нав оид ба сиёсати байналхалқӣ, дар нутқҳои Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон аз минбари баланди Созмони Милали Муттаҳид ва дигар форумҳои байналхалқӣ баён ёфтаанд.

Мо бо қамоли мамнуният қайд карда метавонем, ки Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун сардори давлат ва сиёсатмадори варзида тавонист Тоҷикистони азизро дар миқёси байналхалқӣ муаррифӣ намуда, обрӯи онро боз ҳам баланд бардорад. Тоҷикистон чун ҷузъи ҷудопозири ҷомеаи ҷаҳонӣ эътироф гардид.

Қайд кардан ҷои астам, ки проблемаҳои асосии қарни XXI-уми Тоҷикистон ва роҳҳои ҳалли онҳо ба тариқи мушаххас дар китоби бисёрҷилдаи ӯ «Тоҷикистон: даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ» ва асари илмӣ он «Тоҷикон дар оинаи таърих» равшан баён ёфтаанд. Хусусан, дар китоби «Тоҷикон дар оинаи таърих», «Нигоҳе ба таърих ва тамаддуни ориёӣ» масъалаҳои методологӣ, назариявии таърихи халқи тоҷик таҳлил гардидаанд, ки дар худшиносии халқи хеш кӯмаки амалӣ хоҳанд расонд.

Хизматҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар миқёси байналхалқӣ низ қадршиносӣ ёфтаанд. Дар ин бора узви фахрӣ ва профессори ифтихории фалсафаи Академияи умулҷаҳонии тиб интиҳоб шудани ӯ шаҳодат медиҳад.

Эмомалӣ Раҳмон барои хизматҳои шоён дар роҳи таҳкими сулҳ ва саҳми арзанда дар пешрафти илм бо ситораи тиллоии Альберт Швейсер ва ғайраҳо мукофотонида шудааст.

Корпуси Байналхалқии сулҳ соли 2000-ум саҳми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро дар таъмини сулҳ ба назар гирифта, ӯро бо Ҷоизаи байналхалқии сулҳ мушарраф гардонд.

*Қаҳрамони Тоҷикистон,
академик, Шоири халқии
Тоҷикистон
Мирзо Турсунзода*

Дар фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 7 майи соли 2001 омадааст: «Барои хизматҳои бузург ва матонат дар бунёди пояҳои истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, инкишофи адабиёт, фарҳанг ва тарғиби ғояҳои сулҳ, дӯстии халқҳо ва густариши нуфузи байналхалқии Тоҷикистон, ба фарзанди шарафманди халқи тоҷик Мирзо Турсунзода унвони «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода шавад».

МИРЗО ТУРСУНЗОДА

Мирзо Турсунзода 2-юми майи соли 1911 дар деҳаи Қаратоғ таваллуд ёфта, 24 сентябри соли 1977 вафот кардааст. Ӯ пас аз хатми дорулмуаллиминии Тошкент (с. 1930) дар вазифаҳои гуногун: рӯзноманигор, мутасаддӣ соҳаи адабиёту санъати ҷумҳурӣ ва солҳои тӯлонӣ раиси Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон буд.

Фаъолияти эҷодӣ, илмӣ ва ҷамъиятии ӯ борҳо кадр шудааст. Соли 1961 Мирзо Турсунзода «Шоири халқии Тоҷикистон» ва соли 1967 ба унвони «Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ» мушарраф гардид. Аз рӯзҳои аввали ташкилёбии Академияи илмҳои Тоҷикистон (с. 1951) ӯ аъзои ҳақиқии он буд.

Мирзо Турсунзода барои эҷодиёти пурмахсули худ бо ҷоизаҳои гуногун: Лауреати мукофотҳои давлатии ИҶШС (с. 1948), Ленинӣ (с. 1960), Лауреати мукофоти давлатии ҶШС Тоҷикистон ба номи Рудақӣ (с. 1963), Лауреати мукофоти байналхалқии Ҷавохирлол Неҳру (с. 1968) ва ғайраҳо ноил гардидааст.

Академик Мирзо Турсунзода чун ходими ҷамъиятӣ натавонад дар ҷумҳурӣ ва собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ, балки инчунин дар миқёси байналхалқӣ машҳур гардида, муборизи ҳақиқии тантанаи сулҳ, ҳаёти ошоишта ва дӯстии байни халқҳои ҷаҳон буд.

Мирзо Турсунзода мисли устодон С. Айнӣ ва Б. Ғафуров исбот намуд, ки тоҷикон қадимтарин халқи сарзамини Осиёи Миёна буда, дар тамаддуни ҷаҳонӣ саҳми арзанда доранд. Ӯ дар вақти сафарҳои сершумори худ ҳамчун раиси Комитети Шӯравии яқдили мамлакатҳои Осиё ва Африқо бо ифтихор ҳудро ҳамчун намоёнди миллати тоҷик муаррифӣ менамуд. Ба тӯфайли фаъолияти бевоситаи устодон Мирзо Турсунзода, Б. Ғафуров Тоҷикистонро, хусусан дар Осиёи Африқо хеле хуб шинохтагӣ шуданд.

Эҷодиёти Мирзо Турсунзода гуногунранг, пурмазмун буда, шеърҳо, драмҳо ва мақолаҳои публицистӣ илмиаш мардумро дар рӯҳияи меҳнатдӯстӣ, ватандӯстӣ, маданияти баланди умумӣ ва сиёсӣ тарбия мекунад. Аз рӯи асарҳои ӯ филмҳои бадеӣ: “Ҳасани аробакш”, “Бо амри дил”, “Субҳи Ганг” ба навор гирифта шудаанд.

Осори Мирзо Турсунзода дар «Кулӣ»-и чорчилдаш (солҳои 1971–1985) гирд оварда шуда, мавзӯҳои гуногунро дар бар мегирад. Масалан, дар васфи занону духтарони тоҷик шеърҳои: “Бӯи гул ояд аз ӯ”, “Зан посбони оташ аст”, “Дарди ман боло гирифт” ва ғайраҳо навишта, симои зани озоди тоҷикро тараннум кардааст.

Роҳи пурбаракати тайкардаи Ҷаҳрамони Тоҷикистон Мирзо Турсунзода барои ҳар як шаҳрванди ҷумҳурӣ, хусусан насли наврас, ибратбахш мебошад. Онҳо имрӯз метавонанд мисли устод саҳми арзандаи ҳудро дар пешрафти Ҷумҳурии соҳибистиклоли азии худ гузоранд.

Соли 2011 шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон 100-солагии зодрӯзи Мирзо Турсунзодаро бо шахмати калон ҷашн гирифтанд.

НУСРАТУЛЛО МАХСУМ (Лутфуллоев Нусратулло)

Дар Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 27-уми июни соли 2006 қайд шудааст: «Барои фаъолияти бунёдкоронаи давлатдорӣ ва хизматҳои бузург дар поягузориҳои истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фарзанди барӯманди халқи тоҷик Нусратулло Махсум (Лутфуллоев Нусратулло) унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода шавад».

Каҳрамони Тоҷикистон Нусратулло Махсум

Нусратулло Махсум 1 июли соли 1881 дар деҳаи Чашмаи Қизилбеки ноҳияи Рашти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар оилаи деҳқон таваллуд ёфтааст. Барои бехтар намудани ҳаёти иқтисодии оилашон ва шинос шудан бо вазъияти иҷтимоию сиёсии дигар мавзеҳои Осиёи Марказӣ чун коргар дар яке аз корхонаҳои Қуканд аз соли 1895 то 1906 кор мекунад. Барои дар ҳаракати коргарӣ иштирок кардани аз кор ронда мешавад. Ӯ ба зодгоҳаш баргашта, то сарнагун шудани аморати Бухоро (с.1920) дар заминҳои боён ба деҳқонӣ машғул мешавад.

Нусратулло Махсум хангоми мардикориаш бо шахсиятҳои пешқадам ва инқилобӣ шинос шуда, савияи умумӣ-сиёсии худро баланд намуда, баҳри дигаргун гардидани ҳаёти ҷамъиятӣ ва барпо кардани давлатдорӣ халқи тоҷик тамоми ҳастии худро бахшид. Ӯ дар барпо ва мустаҳкам намудани Ҳокимияти Шӯравӣ дар Тоҷикистон саҳми арзанда гузоштааст.

Солҳои 20-30-юм Нусратулло Махсум дар вазифаҳои муҳими давлатӣ: намояндаи КИМ-и Ҷумҳурии Халқии Шӯравии Бухоро оид ба корҳои Бухорои Шарқӣ, аъзои Комиссия Ҷаҳуллодаи диктатории КИМ-и ҚХШБ оид ба корҳои Бухори Шарқӣ, Раиси Комишнроияи вилояти Фарм кор кард. Ӯ аввалин Раиси Ҳукумати Ҷумҳурии Мухтори Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон буда, солҳои 1929-1933 сарвари КИМ-и ҚШС Тоҷикистонро ба ўҳда дошт.

Нусратулло Махсум дар солҳои барои халқи тоҷик хеле мураккаб дар вазифаҳои муҳими давлатӣ фаъолият карда, барои

ташкилѐбии Ҷумҳурии Мухтор ва баъдан Иттифоқи Тоҷикистон саҳми калон гузошт.

Ӯ чун фидоии миллат дар давлатдории тоҷикон, тантанаи ваҳдати миллӣ, ба Ватан баргардонидани фирориѐни тоҷик аз Афғонистон, ташкили муҳоҷирати деҳқонони кӯхистон барои аз худ кардани заминҳои бекорхобидаи водиҳо, амалан озод намудани зани тоҷик ва ғайра саҳми арзанда гузоштааст.

Мутаассифона, душманон муваффақиятҳои халқи тоҷикро дар роҳи эҳё ва ташкил додани Ҷумҳурии иттифокӣ, сохтмони ҷомеаи нав дида натавониста, сарварони давлат, аз он ҷумла Нусратулло Махсумро ба ҷазои сиёсӣ гирифтор карданд. Хушбахтона, ҳақиқат галаба кард ва номи неки бегуноҳ ҷазодидигон барқарор гардид. Ба туфайли соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон Нусратулло Махсум низ ба унвони баланди мамлакат – «Қаҳрамони Тоҷикистон» мушарраф гардид.

ШИРИНШОҲ ШОҲТЕМУР

Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 27-уми июни соли 2006 Шириншоҳ Шоҳтемур фарзанди барӯманди халқи тоҷик барои фаъолияти бунёдкоронаи давлатдорӣ ва хизматҳои бузургаш дар поягузории истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо унвони оли «Қаҳрамони Тоҷикистон» сарфароз гардид.

*Қаҳрамони Тоҷикистон
Шириншоҳ Шоҳтемур*

Шириншоҳ Шоҳтемур соли 1899 дар деҳаи Поршневи Вилояти Мухтори Бадахшони Кӯҳӣ дар оилаи деҳқони камбағал таваллуд ёфтааст. Ӯ чун қорғар солҳои 1914-1919 дар қорхонаҳои Тошкент меҳнат карда, бо шахсони пешқадами фарҳангӣ ва ҷамъиятӣ шинос шуда, савияи умумӣ ва сиёсии худро баланд бардошт. Фаъолияти давлатии ӯ соли 1920 дар ш. Хучанд ҳамчун қорманди идораи тақсими озуқа оғоз ёфта, баъди як сол дар ҳайати Комиссияи ҳарбии сиёсӣ ба Бадахшон фиристода мешавад.

Солҳои 1921-1923 Шириншоҳ Шоҳтемур дар вазифаи Раиси Комитети инқилобӣ ва Раиси Комиссияи ҳарбии сиёсӣ қор кард.

Солҳои 1923-1924 ӯ дар идораҳои баландмақоми Ҳизби коммунистии Туркистон кор карда, аз соли 1929 то соли 1932 вазифаи котиби дуҷуми КМ Ҳизби коммунистии Тоҷикистонро иҷро намуд.

Шириншоҳ Шохтемур баъди хатми Университети коммунистии меҳнаткашони Шарқ солҳои 1933-1937 вазифаи Раиси КИМ-и ЧШС Тоҷикистонро иҷро мекунад.

Омӯхтани сарчашмаҳо шаҳодат медиҳанд, ки Шириншоҳ Шохтемур шахси принципнок, ростқавл, меҳнатдӯст, ватандӯст буда, баҳри ободии Тоҷикистони азиз хизмати босазо намуда, дар инкишофи ҳаёти хоҷагӣ, фарҳангӣ ва тарбиявии ҷумҳурӣ ҳиссагузор мебошад. Ӯ дар пурқувват намудани ташкилотҳои сиёсӣ ҷамъиятӣ, тайёр кардани кадрҳои болаёқати миллий саҳми калон гузоштааст.

Танҳо дар даврони истиқлолияти Тоҷикистон хизматҳои Шириншоҳ Шохтемурро қадрдонӣ намуда, ӯ бо унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» муносиб донистанд.

САРЧАШМА ВА МАВОДИ ИЛОВА

ПАЁМИ ЭМОМАЛӢ РАҲМОН, ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН, БА МАҶЛИСИ ОЛӢ ДАР БОРАӢ САМТҲОӢ АСОСИӢ СИЁСАТИ ДОХИЛӢ ВА ХОРИҶИӢ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН, 20 АПРЕЛИ СОЛИ 2011

...Рушди соҳаи маориф яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати иҷтимоии давлати мо эълон шудааст.

Тақозои замон ин аст, ки сифати таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ бояд пайваста боло равад, ба талаботи таҳсилот дар кишварҳои пешрафта ва бозори меҳнати ватаниву ҷаҳонӣ ҷавобгӯ бошад.

Ин вазифа низ аз ҷумлаи ҳадафҳои стратегии давлати мо дар соҳаи маориф буда, барои муваффақ шудан ба он бояд дастаҷамъона талош варзем...

Ҷумҳурият. – 2011. – 21 апрел.

ҚОНУНИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

«Дар бораи сиёсати давлатии ҷавонон» (13 март соли 1992)

Қонун тартиби ба амал баровардани сиёсати давлатии ҷавононро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намуда, муносибатҳои давлат, ташкилотҳои ҷавонон ва шахрвандони ҷавонро танзим мекунад, барои инкишофи қонунҳо ва амалиёти Маҷлисиҳои маҳаллии вакилони халқ, ки бояд механизми татбиқи сиёсати давлатии ҷавононро таъмин намояд, асоси ҳуқуқӣ мебошад ...

ТАБРИКОТИ **Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон** **ба ифтихори Рӯзи ҷавонони Тоҷикистон**

Ҷавонони гиромӣ!

Шумо – насли ояндасозу бунёдкорро ба муносибати Рӯзи ҷашнатон, ки дар ҷомеаи Тоҷикистон ҳамчун рамзи ягонагии муттаҳидӣ, меҳру муҳаббат ва садоқату дӯстӣ эътибор пайдо намудааст, табрик мегӯям ...

Сиёсати давлатии ҷавонон яке аз рукнҳои аввалиндараҷаи сиёсати Ҳукумат ва Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад ва масъулият барои тақдири ояндаи миллат, амнияти оромии давлат, эҳёи дурахшонтарин арзишҳои тамаддун ва фарҳанги бузурги ниёғони мо, бунёди давлати мутаракқӣ, ҳуқуқбунёд ва демократӣ ба дӯши ҷавонон вогузор аст ...

Эмомалӣ Раҳмон, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.//
Ҷавонони Тоҷикистон. – 2005. – 20 май.

ФАРМОНИ **ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН** **«Дар бораи тadbирҳои баланд бардоштани мақоми зан дар** **ҷомеа», 3 декабри соли 1999**

Бо мақсади таъмини иштироки ғайилонаи занон дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва идораи давлат, баланд бардоштани мақоми иҷтимоии зан ва солим гардонидани генофонди миллий, болоравии нақши зан дар таҳкими пояҳои ахлоқию маънавӣ ва сулҳу ваҳдат, мутобиқи моддаҳои 64, 69 ва 70 Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон фармон медиҳам:

1. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои баланд бардоштани мақоми зан, татбиқи воқеии ҳуқуқи озодии конститутсионии онҳо, таъмини масъулияти воқеии волидайн дар тарбияи кӯдакон, бартарафсозии ҳуруфот ва урфу одатҳои иртиҷой, ташаккули оилаи солим тadbирҳои амалӣ андешида, то 1 майи соли 2000-ум барномаи давлатии «Мақоми зан дар ҷомеа»-ро таҳия намояд...

Ниг.: Зикриёев. Ф.Б. Таърихи ҳизбҳои сиёсӣ ва таъшилотҳои ҷамъиятӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2010. – С. 88.

**СУХАНРОНИИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН ЭМОМАЛИ РАҲМОН ДАР ВОХӯРИ БО
ОЛИМОН-ОМУЗГОРОН ВА ДОНИШЧУЁНИ
МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ ОЛИИ КАСБӢ ДАР
ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН,
1 СЕНТЯБРИ СОЛИ 2010**

Соли маориф ва фарҳанги техникӣ эълон шудани соли 2010 ҳаргиз ба он маъно нест, ки мо дар муддати як сол ба тамоми ҳадафҳоямон мерасида бошем. Муҳим он аст, ки аз ин роҳ метавонем заминаи мусоидеро барои рушди донишҳои техникӣ дар давраҳои баъдӣ муҳайё сохт. Ин иқдом як такони ҷиддӣ дар роҳи расидан ба ҳадафҳои стратегии кишвар мебошад...

Ҳадафу мароми Ҳукумат иборат аз он аст, ки илму дониш дар кишвари мо ба арзишҳои воло табдил ёфта, аз ҷониби олимон, баҳусус олимони ҷавон кашфиёту ихтирооти нав ба вучуд оянд. Барои илмҳои бунёдӣ пояҳои мустаҳкам гузоштан зарур аст, то ки дастовардҳои илми ватанӣ на танҳо дар хизмати мардуми тоҷик, балки башарият қарор гиранд.

Ҷумҳурият. – 2010. – 2 сентябр.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Чаро мақоми фарҳанг дар Тоҷикистони соҳибистиклол меафзояд?

Мақсади ислоҳоти соҳаи маориф аз ҷӣ иборат аст?

Камбудииҳои кори тарбиявии насли наврас аз ҷӣ иборатанд?

Ходимони намоёни адабиёти давраи соҳибистиклолии Тоҷикистонро номбар кунед.

Муваффақиятҳо, душвориҳои соҳаи санъати касбӣ ва худфаъолиятро баён намоед.

Сабабҳои афзун гардидани мақоми зан дар Ҷумҳурии Тоҷикистонро номбар кунед.

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

–Мақоми фарҳанг дар мустаҳкам шудани истиклолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

–Ислоҳот дар соҳаи мактаби таҳсилоти умумӣ.

–Илм дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

–Мақоми адабиёт дар тарбияи шахрвандон.

–Баланд бардоштани мақоми зан дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

–Моҳияти Қонун дар бораи забони тоҷикӣ ва рафти иҷроиши он.

–Концепсияи нав оид ба масъалаи ҷавонон дар замони ҳозира.

БОБИ 10. САҲМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ИНКИШОФИ ҶАҲОНИ ИМРӯЗА

1. АФЗУДАНИ МАҚОМ ВА САҲМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ҶАҲОНИ ИМРӯЗА

Баъд аз соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон дар сиёсати байналхалқии ӯ давраи нав сар шуд. Ҷумҳурии Тоҷикистонро бисёр давлатҳои ҷаҳон шинохтанд ва бо ӯ муносибатҳои дипломатию худро барқарор карданд.

Дар асри XXI торафт мақоми тафаккури нави сиёсӣ афзуда, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар татбиқи он фаъолона иштирок менамояд.

Маълум аст, ки танҳо дар асри XX инсоният ду ҷанги ҷаҳонӣ ва якҷанд ҷангҳои маҳаллиро (локалиро) аз сар гузаронидааст. Ин ҷангҳо ба инсоният зарари калони моддӣ ва маънавӣ расондаанд. Танҳо дар рафти ҷанги дуҷоми ҷаҳон 60 миллион шаҳрвандон талаф ёфтанд. Аз Ҷумҳурии Тоҷикистон ба фронтҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ 280 ҳазор сарбозон рафта, қариб 100 ҳазор фарзандони ҷумҳурӣ ҳалок гардидаанд. Ҷангҳо ба тамаддуни ҷаҳонӣ зарари калон расонда, хусусан ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии мардумро ба муддати чандин солҳо ба ақиб партофтаанд. Аз ин лиҳоз мардуми пешқадами дунё кӯшиш мекунад, ки инсоният дар асри XXI ба ҷангҳои ҷаҳонӣ дучор нагардад.

Ҳамин тавр, дар асри навин мақоми тафаккури нави сиёсӣ боло гирифта, проблемаҳои зерин: манъи истехсол ва истифодаи силоҳи ҳаставӣ; ҳалли масъалаҳои экологӣ; таъмини бехатарӣ, ҳифзи саломати инсоният дар рӯи замин; мубориза бар зидди терроризм, экстремизм ва нашъамандӣ; начоти инсоният аз нарасидани маводи гизой, хусусан ба нон ва оби тоза; барҳам додани маҳви бесаводӣ ҳаллу фасли худро ёфта истодаанд.

Тоҷикистони соҳибистиклол тасмим гирифтааст, ки дар қарни XXI дар татбиқи концепсияи тафаккури нави сиёсӣ мунтазам мубориза барад.

**Саҳми Тоҷикистон дар
таъмини сулҳ дар ҷаҳон**

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо бисёр давлатҳои ҷаҳон муносибати сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангиро мустақкам карда истодааст. Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20

апрели 2011 чунин омадааст: «Тоҷикистон чун ҳамеша тарафдори ҳамкориҳои созанда бо ҳар як ҷониби хайрхоҳ буда, сиёсати мутавозину мусолимадомез ва санчидаву фарогиреро пеш гирифтааст, ки ҳадафи он ҳарчи зиёдтар намудани сафи дӯстони Тоҷикистон аст.

Мағзу мӯхтавои сиёсате, ки мо тадбиқ менамоем ва онро бо номи «Дарҳои кушод» ба ҷаҳониён муаррифӣ кардаем, маҳз аз он иборат аст, ки мо бо ҳамаи созмонҳои байналмилалӣ ва таъмоми кишварҳо ҳамкориҳои фаъол ва созанда хоҳем дошт.»

Воҳӯрии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо Котиби генералии Созмони Милали Муттаҳид Пан Ги Мун

Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали соҳибистиклол гаштанаш мунтазам барои нигоҳ доштани сулҳ дар рӯи замин фаъолона мубориза мебарад. Кишвари соҳибистиклоли мо ҳуҷҷатҳои аз тарафи созмонҳои байналхалқӣ ва давлатҳои ҷаҳон оид ба таъмини сулҳу бехатарии мамлакатҳо қабулшударо эътироф ва дастгирӣ мекунад. Чунончӣ, Ҷумҳурии Тоҷи-

кистон ба раванди Хелсинки ҳамроҳ шуда, акти хотимавии Ҷаласаи амният ва ҳамкориро имзо намудааст. Ҳамин тавр, Тоҷикистон имрӯз имконияти ҳамкориҳои фаъолона ва баробарҳуқуқи байналмилалӣ дорад.

Соли 1992 Ҷумҳурии Тоҷикистон аъзои Созмони Милали Муттаҳид (СММ) ва дигар созмонҳои байналхалқӣ гардида, дар роҳи ҳалли дурусти проблемаҳои актуалии ҷаҳон саҳм гузошта истодааст. Дар ин хусус ташаббусҳои наҷиби ҷумҳуриамон шаҳодат медиҳанд, ки аз тарафи созмонҳои байналхалқӣ дастгирӣ гардидаанд. Масалан, Созмони Милали Муттаҳид ташаббуси Тоҷикистонро оиди эълон намудани «Соли – оби тоза» ва Даҳсолаи байналалқии амалиёти «Об барои ҳаёт» (солҳои 2005-2015) маъқул донист.

Президенти Ҷумҳур Эмомалӣ Раҳмон аз минбари баланди ҷаласаи СММ борҳо баромад карда, тақлифҳои муфидро оиди ҳалли проблемаҳои глобалӣ пешниҳод намуд. 14 сентябри соли 2005 дар саммити СММ, ки дар ш. Нью-Йорк барпо гардид, Эмомалӣ Раҳмон баромад карда, тақлифи муфидро оиди дар со-

ли 2010 дар ш. Душанбе гузаронидани Форуми байналхалқӣ ба-рои ҳалли масъалаи оби тоза пешниҳод намуд ва дар хусуси му-бориба бар зидди терроризм, экстремизм, нашъафурӯшӣ, одам-фурӯшӣ ва гуломдории муосир суҳаронӣ кард.

Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон аз ҷониби Ҷумҳу-рии Тоҷикистон дар катори 63 давлати ҷаҳон яке аз авва-линҳо шуда ба Конвенси-яи ба-йналхалқии мубориба бар зидди терроризм имзо гу-зошт.

Ҷумҳурии Тоҷикистон имрӯз аъзои бештар аз 20 ташкилоти байналхалқӣ мебошад. Аз *Суҳарони Президентии Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз минбари Созмони Милали Муттаҳид* чумла, Тоҷикистон бо Созмо-ни амният ва ҳамкорӣ дар Ев-ропа (САҲЕ), Ташкилоти Конфронси Исломи (ТКИ), Фонди байналмилалӣ асър (ФБА) ва дигар ташкилотҳо алоқаи зич дорад. Бештар аз 50 ташкилоти байналмилалӣ бо Тоҷикистон робита барқарор кар-даанд. Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчун субъекти байналхалқӣ, сиёсати сулҳпарваронаро дастгирӣ намуда, бар зидди озмоиши яроқи ҳаставӣ баромад мекунад. Дар миқёси байналхалқӣ Тоҷикистон саҳми худро дар тоза нигоҳ доштани табиат гузош-та, паҳн гардидани маводҳои нашъамандиро маҳкум мекунад. Барномаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва умуман тафаккури нав оид ба сиёсати байналхалқӣ, махсусан дар нутқҳои Президенти мам-лакат Эмомалӣ Раҳмон аз минбари баланди Созмони Милали Муттаҳид ифода ёфтаанд.

Тоҷикистони соҳибистиклол чун аъзои комилҳуқуқи Созмо-ни Милали Муттаҳид ҷангҳои маҳаллиро маҳкум карда, баҳри пойдорӣ сулҳ дар тамоми ҷаҳон баромад мекунад. Бо қарори ЮНЕСКО сентябри соли 2004 ҷоизаи «Шаҳри сулҳ» ба пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон ш. Душанбе супорида шуд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳалли масъалаҳои глобалӣ: истехсол накардани яроқи ядрӣ; ҳомӯш кардани оташи ҷангҳои маҳаллӣ, минтақавӣ ва ғайра саҳм гузошта истодааст. Ҳангоми сафари расмӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳ-мон ба Ҷумҳурии Исломи Афғонистон 27-28 апрели соли 2005 дар мулоқот бо устодону донишҷӯёни Донишгоҳи Кобул ва

олимону намояндагони фарҳанг оид ба ҷаҳонишавӣ чунин қайд кардааст: «Ҷаҳонишавӣ аз як тараф омили густариши равобити васеи халқҳо ва кишварҳо аз тариқи шабакаи фарогир ва амалан глобалии василаҳои иқтисодӣ, техникӣ, технологӣ, иттилоотӣ, дастбӣ ба пешрафти навини башарӣ, сарфачуии захираҳои ҳаётӣ, танзими бехатарӣ, ғайрияти сатҳи минтақавӣ ва ҷаҳонӣ ва падидаҳои дигари мусбат мегардад. Ҳамзамон бо ҷаҳонишавӣ раванди худшиносии пайгирии миллату халқҳо, фарҳангҳо, тамаддунҳо ва минтақаҳои бузурги таърихӣ ҷаҳон ҷараён дорад, ки дар оянда мӯчиби таҳаввулоти амиқ хоҳад гардид.»

Ҷумҳурии мо чун аъзои Созмони ҳамкории Шанхай баҳри таъмини сулҳ дар Осиё низ саҳми босазо мегузорад.

Имрӯз мо ба қамоли мамнуният қайд карда метавонем, ки Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун сиёсатмадори варзида тавонист Тоҷикистони азизро дар миқёси байналхалқӣ муаррифӣ намуда, обрӯи онро боз ҳам баланд бардорад. Хушбахтона, ҳоло роҳи таҷрибаи таърихӣ сулҳи тоҷикон дар миқёси байналхалқӣ эътироф шудааст.

2. РОБИТАҲОИ ИҚТИСОДӢ, ИҶТИМОӢ ВА ФАРҲАНГИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БО ДАВЛАТҲОИ ХОРИҶӢ

Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали ташкилбаши дар асоси принципҳои баробарҳуқуқӣ, бо назардошти манфиатҳои миллӣ баҳри рушди ҳаёти иқтисодӣ, фарҳангӣ бо кишварҳои хориҷи дуру наздик ҳамкорӣ менамояд. Ин робитаҳо оиди масъалаҳои ёрии гуманитарӣ, тиббӣ, барқарор ва ба қор даровардани объектҳои ҳаётан муҳим, яъне қорхонаҳое, ки маводи ниёзи мардумро истеҳсол мекунанд; хонаҳои истиқоматӣ, хатҳои оби ошомиданӣ; таъмини ҳуқуқ ва озодиҳои инсон мутобиқи принципҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ва ғайра сурат гирифтаанд. Аз моҳи январӣ соли 2003 сар карда Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати дарҳои кушодро пеш гирифт ва дар натиҷа кишварҳои хориҷ дилпуроно инвестицияҳои худро дар сохтмонҳои қалони саноатӣ, нерӯгоҳҳои обии барқӣ, роҳҳо, кӯпрӯкҳо ва ғайраҳо мегузоранд.

Сиёсати дарҳои кушод ба Тоҷикистон имконият медиҳад, ки давлатҳои хориҷӣ аз як тараф бо мо ҳамкории муфиди иқтисодӣ

баранд ва дар айни ҳол, мо ба Созмони умумиҷаҳонии савдо дохил шуда, ба раванди интегратсионии ҷаҳонӣ пайваست гардем.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҳанӯз 16 марти соли 2003 дар ш. Киото пешниҳод карда буд, ки «...дуруст мебуд, агар аз соли 2005 сар карда, Даҳсолаи байналмиллалӣ амалиёти «Об – барои ҳаёт» (солҳои 2005 – 2015) эълон карда шавад». Ва хушбахтона, ин ташаббус аз ҷониби Созмони Милали Муттаҳид маҳкул дониста шуд. Бо мақсади татбиқи ин иқдоми нек 30-31 майи соли 2005 дар толори «Кохи Ваҳдат» -и ш. Душанбе конференсияи байналмилалӣ оид ба ҳамкории минтақавӣ дар ҳавзаҳои дарёҳои сарҳадгузар баргузор гардид. Конференсия барнома – тавсияҳои мушаххас оиди татбиқи Даҳсолаи байналмиллалӣ амалиёти «Об – барои ҳаёт»-ро қабул намуд.

Ҳоло зиёда аз 100 мамлакати хориҷӣ, аз ҷумла Русия, Эрон, Хитой, Куриё, Қазоқистон, Ўзбекистон, Нидерландия, Шветсария, Туркия, Австрия, Литва, Британияи Кабир, ИМА, Олмон, Нигерия, Ҷопон ва дигар давлатҳо бо Тоҷикистон ҳамкорӣ доранд. Масалан, мутабиқи шартномаи байни Русия ва Тоҷикистон аз 16 октябри соли 2004 Федератсияи Русия инвестицияҳои калон барои сохтмони Нерӯгоҳи барқӣ обии Сангтӯда, заводи алюминӣ ва ғайра ҷудо намуд, ки қисми онҳо ба кор даромаданд. Русия дар тӯли панҷ соли наздик барои пешрафти иқтисодӣ Тоҷикистон 2 миллиард доллари амрикоӣ маблағ ҷудо кардааст.

Соли 2009 дар ҷумҳурӣ 51 лоиҳаи инвестиционӣ тадбиқ шуд, ки маблағи умумии онҳо 5 миллиарду 200 миллион сомони ро ташкил дод.

Солҳои охир робита ва ҳамкорӣ дар байни ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ беҳтар гардида дар пешрафти ҳаёти иқтисодӣ тағйиротҳои мусбӣ дида мешавад. Барои ташкил намудани ғазои ягонаи иқтисодии минтақа Созмони ҳамкории Осиёи Марказӣ, ки ба он ҷумҳуриҳои Қазоқистон, Ўзбекистон, Қирғизистон, Тоҷикистон ва Русия дохил шудаанд, ғаъолияти хуб нишон дода истодааст. 18 октябри соли 2004 дар ш. Душанбе мулоқоти сарони давлатҳои Созмон барпо гардид, ки дар он масъалаҳои зерин муҳокима шуданд: мустаҳкам намудани робитаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ фарҳангӣ, башардӯстона, мубориза бар зидди терроризм, экстремизм ва гардиши ғайриқонунӣ маводи мухаддир. Аз рӯи масъалаҳои муҳокимашуда қарорҳои мушаххас қабул шуда, Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон Раиси Шӯрои сарони мамолики узви Созмони ҳамкориҳои Осиёи Марказӣ интихоб гардид.

Бо тугайли пеш гирифта шудани сиёсати дурусти хориҷӣ Тоҷикистон имконият пайдо кард, ки бо мамлакатҳои мусулмонӣ муносибати хуб намуда, инвеститсияҳои онҳоро дар пешравии иқтисодиёти худ гузорад. Ба ин мисол шуда метавонад муносибати хуби иқтисодии байни Тоҷикистону Эрон. Ҷумҳурии Ислонии Эрон аллакай барои сохтмони туннели «Уштур» ва Нерӯгоҳи барқи обии Сангтӯда-2 250 миллион доллари ИМА ҷудо кардааст.

Мувофиқи барномаи сиёсати хориҷии Тоҷикистон робита ва ҳамкорӣ бо мамлакатҳои тараққикардаи ҷаҳон низ дар назар дошта шудааст. Вале, мутаассифона, дар айни ҳол бештари

*Рӯзи Тоҷикистон дар ЮНЕСКО,
Париж, октябри соли 2005 Ан-самбли «Зебо»*

давлатҳои Европай Ғарбӣ мехоҳанд ба Тоҷикистон моли тайёро оварда, аз ҷумҳурии ашӣ хомро баранд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути кушода шудани нақлиёти трансконтиненталӣ, хусусан истифодаи шоҳроҳи Абрешим аз як тараф ба давлатҳои Осиёи ҷанубӣ ва аз тарафи дигар ба кишварҳои Европай Ғарбӣ пайваست шуда, савдо ва ҳаёти иқтисодиро беҳтар хоҳад кард.

Тоҷикистони соҳибистиклол дар арсаи байналҳалқӣ низ мустақилона робитаҳои фарҳангӣ мебарад. Маълум аст, ки робитаҳои фарҳангӣ яке аз шаклҳои муфиди ба ҳам наздикшавии байни миллатҳо, халқҳои ҷаҳон мебошанд.

Дар ибтидои асри XXI ин робитаҳо бо мамлакатҳои дуру наздики ҷаҳон дар самтҳои зерин: тайёр кардани мутахассисони баландихтисос аз байни ҷавонон; гузаронидани рӯз ва ҳафтаҳои фарҳангу санъат; иштирок дар спартакиаҳо, олимпиада ва ҳар гуна мусобиқаҳои варзишӣ байни давлатҳо; ширкат дар конференсияҳо, симпозиумҳои байналҳалқӣ ва ғайра гузаронида шуданд. Масалан, ба варзишгарони Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо дар давраи соҳибистиклолӣ муяссар шуд, ки мустақилона дар ҳаракати варзишӣ, олимпиадаи давлатҳои мусулмон ишти-

рок намоянд. Моҳи апрели соли 2005 дастаҳои варзишии Тоҷикистон дар олимпиадаи мамлакатҳои мусулмоне, ки дар Арабистони Саудӣ барпо гардида буд, иштирок намуда ба унвон ва ғуфтаҳои ноил гардиданд.

Яке аз падидаҳои мусбии даврони соҳибистиклолият он аст, ки аз мамлакатҳои дуру наздик ба Ҷумҳурии Тоҷикистон зуд-зуд дастаҳои хунарӣ ташриф оварда, таъби шаҳрвандонамонро шод мегардонанд. Танҳо солҳои 2004-2005 дар Тоҷикистон баромади дастаи хунарии Юлдуз Усмонова (Ўзбекистон), гурӯҳи Жасмин, Е. Петросян (Русия), артистони Ҷумҳурии Қирғизистон ва ғайра бомуваффақият гузаронида шуд.

Солҳои соҳибистиклолӣ хунарпешагони касбӣ ва фолклорию этнографии Тоҷикистон низ санъати волои худро дар кишварҳои ҷаҳон намоиш додаанд. Ансамбли «Лола» хунари хешро дар сатҳи баланд ба тамошобинони ш.Истамбули Ҷумҳурии Туркия намоиш дода, бо дастовардҳои назаррас ба Ватан баргашт.

Дар фестивали 19-уми байналмилалии «Баҳори апрел» (с.2002), ки дар ш. Пхеняни Ҷумҳурии Халқии Куриё баргузор гардида буд, санъаткорони тоҷик иштирок намуда, дар байни хунарпешагони 46 давлати ҷаҳон ҷойҳои намоёнро ишғол карда, соҳиби ҷоми тиллоӣ ва нукрагин гаштанд. Театри русии ба номи В. Маяковский дар фестивали театрҳои драматикӣ русии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ва соҳили баҳри Балтика иштирок намуда, бомуваффақият баромад кард.

Дабири Кулли ЮНЕСКО Коичиро Матсуура ба Президент Эмомалӣ Раҳмон медали тиллоӣ супурда истодааст. Париж, октябри соли 2005

Соли 2005-ум санъаткорони ҷумҳурӣ дар Русия, Ҷопон ва хусусан дар Париж ба муносибати Рӯзи Тоҷикистон дар ЮНЕСКО хунарнамоӣ карда, ҳамаро мафтун гардониданд. Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон тасмим гирифтааст мунтазам дар ҷорабиниҳои фарҳангии байналхалқӣ иштирок намуда, саҳми арзандаи худро дар минбаъд мустаҳкам шудани дӯстии байни халқҳо ва пойдории сулҳ дар рӯи замин гузорад.

Моҳи октябри соли 2005 Дабири Кулли ЮНЕСКО Коичиро Матсуура барои саҳми босазо гузоштан дар инкишофи муносибати фарҳангӣ, ҳифзу гиромидошти ёдгориҳои таърихӣ ва мавқеи дурбинонаи фарҳангпарварӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро бо медали тиллоӣ сарфароз гардонид.

Тоҷикистони соҳибистиклол кӯшиш карда истодааст, ки саҳми арзандаи худро инчунин дар пешрафти фарҳанги байналхалқӣ гузорад. 23 феввали соли 2010 Ассамблеяи генералии Созмони Милали Муттаҳид ташаббуси наҷиби ҳукуматҳои Тоҷикистон, Озурбойҷон, Туркменистон, Қирғизистонро дастгирӣ намуда 21 март – Рӯзи Ҷашни байналмилалии Наврӯз эълон карда шуд.

Дар пешрафти фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон кишварҳои хориҷӣ низ саҳм гузошта истодаанд. Чунончӣ, Ҷумҳурии исломии Эрон барои мактабҳои ҷумҳурии китобҳои дарсӣ ва эҷодиёти чандин шоир ва нависандагонро ҷоп кардааст. Асарҳои зиёди адибону олимони тоҷик бо хати ниёгон – форси тоҷикӣ дар ин кишвари дӯст ҷоп шуданд. Ҳатто ИМА китобҳои илмии олимони тоҷикро нашр намуда, дар назди музеи Метрополи Нью-Йорк намоиши «Тоҷикистони қадима»-ро ташкил додааст. Китоби олимони тоҷик Ю. Нуралиев ва С. Нодирӣ «Табобат бо усули Ибни Сино» ду маротиба дар Булғористон ҷоп шуд.

Дар даврони Иттиҳоди Шӯравӣ ҷумҳурияҳои РСФСР, Украина, Беларус, Қазоқистон, Ёзбекистон барои Тоҷикистон шароит муҳайё намуданд, то ки шаҳрвандони он: М. Ашрафӣ, Т.Р. Қаримов, Ҳ. Холҷӯраев, Д. Уроқов, Ф. Зикриёев, М. Ҳасанова (ш. Маскав), Т.Н. Назаров (ш. Ленинград), Ф. Мирзоаҳмадов (ш. Киев), К. Абдулов (ш. Тошкент) ва бисёр дигарон рисолаҳои доктории худро тайёр карда, бомуваффақият ҳимоя намоянд. Дар асри ХХІ бошад, даҳҳо докторон, профессорони Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон сарбаландона саҳми арзандаи худро дар пешрафти илм ва тайёр намудани мутахассисони баландихтисос барои давлатҳои ҷаҳон гузошта истодаанд. Ҳоло як зумра докторони илм, профессорони Тоҷикистон: Т. Қурбонов дар донишгоҳи Маскав, Б. Сафаралиев дар ш. Челябинск, М.Н. Болтаев дар ш. Бухоро, ва ғайраҳо фаъолияти илмӣ ва педагогӣ мекунанд.

3. ЭҶЁ ВА ИНКИШОФИ РОБИТАҲОИ ТОҶИКИСТОН БО ТОҶИКОНИ БЕРУНМАРӢ

Бо туфайли ташкилѐбии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон барои барқарор ва инкишоф додани равобит бо тоҷиконе, ки берун аз марзи ҷумҳурӣ зиндагӣ мекунанд, шароити хуб муҳайё гардид. Бо туфайли равобити байни ҳаммиллату ҳамзабонон дӯстӣ боз ҳам мустаҳкам гардида, ҳаёти фарҳангӣ ва иқтисодӣ густариш хоҳад ёфт.

Маълум аст, ки тоҷикон натанҳо дар сарзамини имрӯзаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, балки инчунин аз замонҳои қадим дар Афғонистон, Эрон, Покистон, Хитой, дар собиқ ҷумҳурияхои Иттиҳоди Шӯравӣ, хусусан дар Ёзбекистон, Қирғизистон, Туркманистон ва ғайра истиқомат мекунанд.

Дар қарни ХХ низ аз ҳудуди Тоҷикистон ба кишварҳои хориҷии дур ва наздик як қисми тоҷикон кӯч бастаанд. Бори аввал баъди инқилоби Октябр ва барпо гардидани Ҳокимияти Шӯравӣ дар сарзамини Осиёи Марказӣ баъзе сармоядорон, ҳодимони динӣ, онҳое, ки дар оппозитсия меистоданд ва аз сохтори нав норозӣ буданд, ба ҳудуди Афғонистон, Эрон, Хитой, Покистон, Ҳиндустон, Туркия, ҳатто ба Арабистони Саудӣ буданд.

Мутаассифона, дар натиҷаи тақсимои милли-худудии Осиёи Миёна баъзе ноҳия ва деҳотҳои тоҷикнишин дар ҳудуди дигар ҷумҳурияхои Иттифокӣ, ки ҳоло соҳибистиклол гардидаанд, монданд.

Муҳочирати хеле қалони аҳолии Тоҷикистон дар арафа ва рафти ҷанги шаҳрвандии солҳои 90-ум сурат гирифт. Шаҳрвандони ҷумҳурӣ ба ҷумҳурияхои Ёзбекистон, Туркманистон, Қирғизистон, Қазоқистон, Русия ва ҳатто бо ҷунин мамлакатҳои дур ИМА, Исроил ва ғайра кӯч бастанд.

Албатта, дар роҳи баргاردонидани шаҳрвандонамон ба Ватан зери сарвари Президенти Ҷумҳур Эмомалӣ Раҳмон қорҳои наҷиб қарда шуд ва қулли мардуми гуреза, инчунин як қисми муҳочирон ба Тоҷикистон баргаштанд. Вале сарчашмаҳои таърихӣ шаҳодат медиҳанд, ки тоҷикон, тоҷикзабонон ва собиқ шаҳрвандони ҷумҳуриамон бисёр меҳоханд бо Тоҷикистон робитаи доимӣ дошта бошанд. Хусусан, баъд аз он, ки дар Тоҷикистон сулҳи бебозгашт, ваҳдат ва ягонагӣ ба амал омад, барои эҳе ва ривочи робитаҳои судманд бо тоҷикистониён шароитҳои хуб фароҳам омаданд.

Ҳамин тавр, агар то имзо гардидани Созишномаи сулҳи байни тоҷикон (27 июни соли 1997) робитаҳо танҳо дар сатҳи гузаронидани чорабиниҳои фарҳангӣ сурат гирифта бошанд, пас баъди имзои ҳуҷҷат оид ба сулҳ аҳдномаҳои дутарафа дар байни

давлатҳо аз рӯи масъалаҳои иқтисодӣ, техникӣ илмию фарҳангӣ ва ёрии гуманитариро тиббӣ сурат мегиранд.

Ҳоло дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкилотҳои сершумори ҷамъиятӣ амал намуда, робитаҳои доимӣ бо тоҷикистониҳои берунмарзӣ доранд. Дар ин бора, фаъолияти созмонҳои зерин: «Ҷунбиши миллии Тоҷикистон» (9 ноябри соли 1996), «Ҷамъияти русҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (1 октябри соли 1991), «Ҷамъияти ўзбекҳои Тоҷикистон» (30 марти соли 1991), «Маркази ҷамъиятӣ – фарҳангии тотору бошқирдҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дўстлик» (16 майи соли 1992),», «Ҷамъияти маданӣ – маърифатии гурҷҳо «Сатвистимо Иберия» (26 майи соли 1997), «Ассотсиатсияи кореягӣҳои шўравии Тоҷикистон» (20 январӣ соли 1990), «Ҷамъияти туркманҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (24 майи соли 1994), «Ҷамъияти арманҳои Тоҷикистон бо номи «Месроп Маштотс» (9 декабри соли 1989), «Ассотсиатсияи уйғурҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (16 майи соли 1992), «Ҷамъияти қирғизҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» (26 июни соли 1997) ва ғайраҳо шаҳодат медиҳанд. Ин созмонҳо натавонанд дар дохили ҷумҳурӣ, балки инчунин бо собиқ шаҳрвандонамон, ки ҳоло дар кишварҳои хориҷӣ иқомат мекунанд, мукотиба доранд ва ҷорабиниҳои фарҳангӣ мегузаронанд.

Яке аз созмонҳои, ки бо тоҷикони берунмарзӣ қариб доимии пурсамар мебарад, ин Ҷамъияти дўстӣ ва алоқаҳои маданияти Тоҷикистон бо мамлакатҳои хориҷӣ мебошад. Ҷамъият дар Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон 11 ноябри соли 1991 сабти ном гардида аст. Дар ҷумҳуриамон инчунин Ҷамъиятҳои дўстии Тоҷикистон бо Олмон, Покистон, Ҳиндустон, Эрон, Афғонистон ва ғайра амал мекунанд ва мунтазам конференсияҳои илмӣ, шабнишинӣ, намоишҳои асарҳои рассомон, вохӯрӣ ва баромади дастаҳои ҳунарии кишварҳои хориҷиро ташкил менамоянд. Инчунин фаъолони ин ҷамъиятҳо дар ҷорабиниҳои фарҳангии мамлакатҳои хориҷӣ иштирок мекунанд.

Бо мақсади барқарор намудани алоқаи доимӣ ва самаранок бурдани робитаҳои ғуногун, бо тоҷикони берунмарзӣ Анҷумани тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон «Пайванд» чун ташкилоти ғайридавлатии байналмилалӣ фаъолият мекунад, ки сарварии онро Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба ӯҳда дорад.

Дар Оинномаи «Пайванд» қайд шудааст, ки «...дар бунёди арзишҳо ва суннатҳои муштаракӣ таърихӣ ва фарҳангии то-

чикон ва форсизабонон ба манзури густариш ва таҳкими муносибатҳои дӯстона таъсис ёфтааст.

Анҷумани «Пайванд» бо мақсади фароҳам овардани фазои мусоид ва шароити муносиби ҳамкорӣ дар роҳи тавсия ва рушди муносибати фарҳангӣ, илмӣ, иқтисодӣ ва тичоратӣ робитаҳои ҳамачониба бо ҳамватанон ва ҳамзабонони берунмарзиро таъмин ва таҳким мебахшад.»

Бо кӯмаку дастгирии ҳамватанон ва тоҷикону ҳамзабонони берунмарзӣ Анҷумани «Пайванд» чорабиниҳои зиёди фарҳангӣ мегузаронад. Аз ҷумла, бо забони тоҷикӣ-форсӣ китобҳои илмӣ-оммавӣ, бадеӣ, рӯзнама ва маҷалла чоп намуда, дар байни шаҳрвандони ҷумҳурӣ ва кишварҳои хориҷӣ риштаи дӯстиро боз ҳам мустаҳкам менамояд.

Фаъолияти самароноки «Пайванд» боз дар он ифода меёбад, ки тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон мунтазам дар Ҷашни Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон иштирок менамоянд.

Бояд қайд кард, ки дар кишварҳои хориҷӣ низ ҷамъиятҳои тоҷикони берунмарзӣ амал мекунанд ва дар омӯхтан ва тарғиби фарҳанги қадима ва муосири тоҷикону форсизабонон хизмати босазо менамоянд. Ҷунонҷӣ, дар ш. Париж Анҷумани байналмилалӣ Рӯдакӣ таъсис дода шудааст, ки вай дар интишори фарҳанг, масъалаҳои муҳими таърих, назарияи тамаддуни мардуми форсизабон ва умуман дӯстии мардуми ориёӣ саҳми муносиб мегузорад.

САРЧАШМА ВА МАВОДИ ИЛОВА

СУХАНРОНИИ

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқоти сарони давлатҳои Осиё ва Африко ба ифтихори 50-умин солгарди конференсияи Бандунг

... Мо ҳама гуна зухуроти терроризмро сарфи назар аз ҳадафҳои танзимдиҳандагони он қотелеона маҳкум менамоем ва бо он мубориза мебарем. Дар ин мубориза, ки пирузӣ дар он танҳо бо кӯшишҳои муштарақ ба даст хоҳад омад, муносибати интиҳобӣ ва стандартҳои дугона набояд ҷой дошта бошад. Вале бояд ҳамеша дар мадди назар дошт, ки танҳо бо роҳи истифода аз қувва наметавон терроризмро аз байн бурд. Зиёда аз ин набояд решаи онро дар ин ё он мазҳаб ё фарҳанг ҷуст. Кӯшиши баъзе

доираҳои дар бобати бо дини мубини ислом пайванд додани терроризм ва ифротгарой боиси таассуф аст.

Чунин тафсир моҳияти ҳақиқии исломро таҳриф намуда, дар назари оламиён онро чун сарчашмаи шарр ва зӯроварӣ вонамуд менамояд, ки ин худ барои бархестани эҳсоси бадбинӣ нисбати олами ислом ва хоҳу ноҳоҳ барои ҷоннок шудани нерӯҳои неофашистӣ ва шовинистӣ мусоидат менамояд...

Садои мардум. – 2005. – 27 апрел.

СУХАНРОНИИ

**Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар
Маҷлиси умумии сатҳи олии Маҷмаи умумии СММ бахшида ба
масъалаҳои Ҳадафҳои Рушди Ҳазорсола, Нью-Йорк,
20 октябри соли 2010**

...Тоҷикистон дар бобати ба даст овардани Ҳадафҳои Рушди Ҳазорсола аз ҷумлаи ҳашт мамлакати озмоишӣ (пилотӣ) ба шумора меравад.

Вобаста ба ин, дар мамлакати мо Стратегияи миллии рушд барои давраи то соли 2015 қабул карда шудааст. Барномаи мазкур ҳуҷҷати асосии стратегӣ буда, афзалиятҳо ва самтҳои умумии сиёсати давлатро муайян менамояд, ки ба рушди устувори иқтисодӣ, осонгардонии дастрасии аҳоли ба хизматрасониҳои асосии иҷтимоӣ ва паст кардани сатҳи камбизоатӣ равона шудааст.

...Айни ҳол тақрибан нисфи Бучети давлатии мамлакат ба соҳаҳои иҷтимоӣ, асосан ба соҳаҳои маориф ва тандурустӣ сарф карда мешавад.

Ҷумҳурият. – 2010. – 25 сентябр.

САВОЛҲО ВА СУПОРИШ:

Дар кадом кишварҳои хориҷ тоҷикон аз давраҳои қадим истиқомат доранд?

Дар натиҷаи ҷанги шаҳрвандии солҳои 90-ум шаҳрвандони Тоҷикистон ба кадом мамлакатҳои хориҷӣ кӯч бастанд?

Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон барои барқарор намудани алоқа бо тоҷикону тоҷикистониёни фироркарда аз кадом шаклу усулҳои робита бештар истифода мебаранд?

Дар кадом давлатҳои хориҷӣ созмон, ҷамъиятҳои тоҷикону ғорсизабонон амал мекунанд?

Мавзӯҳо барои навиштани реферат:

–Тафаккури нави сиёсӣ ва саҳми Тоҷикистон дар ҳалли масъалаҳои байналхалқӣ.

–Саҳми Тоҷикистони соҳибистиклол дар барқарор намудани робитаҳо бо тоҷикони берунмарзӣ ва форсизабонон.

–Мақоми Ҷамъиятҳои дӯстии Тоҷикистон дар инкишофи робитаҳои фарҳангӣ бо мамлакатҳои хориҷӣ.

–Фаъолияти ҷамъияти фарҳангии тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон.

–Саҳми Тоҷикистон дар таъмини сулҳ дар ҷаҳон.

ХУЛОСА

Асри XX, сарфи назар аз душворӣ, қачравӣ ва камбудии ба-рои халқи тоҷик асри бурдборӣ буд. Маводи дар китоб овар-дашуда ба хонанда имконияти меҳнат, ки роҳи тайкардаи халқи ҳешро дар тӯли солҳои 40-уми асри XX ва ибтидои асри XXI хо-лисона таҳлил ва ҷамъбасти намояд. Аз солҳои 90-ум сар карда, Тоҷикистон роҳи ҳосаеро пеш гирифтааст, ки мувофиқи Консти-тутсия дар мамлакат бояд давлати соҳибхӯшӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона барои ва мустақам гардад.

Ба вучуд омадани давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон дар ҳаёти сиёсӣ воқеаи таърихӣ мебошад. Вале истиклолият дар ша-роите ба амал омад, ки ҷанги бародаркуш ҷумхуриро хароб кар-да, бӯҳрони сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоиро амик гардонд ва маъна-виётро коста кард.

Бо мустақам гардидани сулҳ ва ваҳдати миллӣ, Тоҷи-кистони соҳибистиклол ба таҷрибаи таърихӣ ҳеш така намуда, дар қарни XXI пешрафтҳои бузург ба даст меорад. Қомеъҳои Ҷумхурии соҳибистиклоли Тоҷикистон бештар ба кӯшишу иро-даи ҷавонони мамлакат, ки ақсарияти аҳолиро ташкил меҳанд, вобаста аст.

Ҳоло барои омӯхтани қасбу ҳунар, ва ҳатто барои дар мактабҳои бонуфузи дунё таҳсил намудани ҷавонон, шароит муҳайё гардидааст. Бо боварии қомил гуфтан мумкин аст, ки на-сли наврас бо донишу маҳорати бузург ва меҳнатдӯстиаш дар асри XXI шӯҳрати Ҷумхурии Тоҷикистонро дар арсаи ҷаҳонӣ баланд хоҳад бардошт.

Ҳамин тавр, сарфи назар аз мушкилиҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ зери сарвари Президент Эмомалӣ Раҳмон қорҳои бузург оғоз ва ба аҷом расонида шуда истодаанд. Аз ҷумла, ба мардум тақсим намудани 75 ҳазор гектар замин аҳолиро аз ҳатари гуруснагӣ раҳой бахшид. Қолиби қайд аст, ки аз соли 1997 сар карда дар кишвар болоравии иқтисодиёт дида мешавад.

Ба тӯфайли созишномаҳои байни Ҷумхурии Тоҷикистон бо Федератсияи Русия ва Ҷумхурии Ислонии Эрон ва Хитой сохтмонҳои азими ҷумхурий, ҷун Нерӯгоҳҳои барқи обии Роғун сохта шуда истодааст, Сангтӯда 1-2 ба итмом расида ва солҳои наздик истиклолияти энергетикӣ мамлакат амалӣ хоҳад гашт.

Бо кӯмак ва сармояи ватанию хориҷӣ боз сохтмони бисёр қорхонаҳо ва роҳҳои автомобилгарду оҳан ба охир хоҳад расид. Дар соҳаи фарҳанг, маориф ва варзиш низ муваффақиятҳои на-

заррас дида мешавад. Шаҳрвандони кишвар 20-солагии истиклолияти давлатии Тоҷикистонро бо тӯҳфаҳои арзанда пешвоз гирифтанд. Халқи тоҷик таҳти сарвари Президент Эмомалӣ Раҳмон тавонист ба ҷаҳониён исбот намояд, ки вай миллати кӯҳан ва дорои фарҳанги бои қадима мебошад. Дар мамлакат натавонанд оташи ҷанг хомӯш ва бӯҳрони калони умумӣ паси сар шуд, инчунин Тоҷикистони азиз рӯ ба эҳё ва тараққиёт ниҳода, эътирофи қулли кишварҳои ҷаҳон гардид. Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистонро 140 мамлакатҳои ҷаҳон ба расмӣ шинохта, 124 давлатҳои хориҷӣ бо кишвари мо муносибатҳои дипломатӣ доранд.

Альон вазифаи муқаддаси ҳар як шаҳрванди ҷумҳурӣ гузоштани саҳм дар роҳи сулҳ ва таъмини ваҳдати милли мебошад. Ҳамдигарфаҳмӣ ва ваҳдати милли метавонад сатҳи зиндагии мардумро баланд бардошта, равнаки Тоҷикистонро таъмин намояд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон чун узви Созмони Миллали Муттаҳид барои нигоҳ доштани сулҳ дар миқёси ҷаҳон саҳми босазо хоҳад гузошт.

20 октябри соли 2010 дар Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Маҷлиси умумии сатҳи олии Маҷмаи умумии СММ бахшида ба масъалаҳои Ҳадафҳои Рушди Ҳазорсола (ш. Нью-Йорк) қайд карда шуд, ки «Имрӯз дар арафаи панҷ соли охири барои расидан ба ин ҳадафҳо ҷудокардашуда итминон дорам, ки Ҳадафҳои Рушди Ҳазорсола ноилшавандаанд ва мо барои иҷрои ин кор бояд тадбирҳои муштаракӣ таъхирнопазир ва муассир андешем».

Ба ҷавонони ватандӯстамон муроҷиат карда онҳоро даъват менамоем, ки бо таърихи бою гуногунранги худ аз тамоми бурду боҳти он огоҳ гардида, паҳлӯҳои муфиди онро истифода карда, дар қарни XXI чун аҷдодони нақӯноми худ дар ташаккули тамаддуни ҷаҳонӣ саҳмгузор бошанд.

САНАҶОИ АСОСИИ ТАЪРИХИ ХАЛҚИ ТОҶИК ДАР НИМАИ ДУЮМИ СОЛҶОИ 40-УМИ АСРИ XX ВА ИБТИДОИ АСРИ XXI

Соли 1946,
8 август	–Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон нақшаи панҷсолаи чорумро қабул намуд.
Солҳон
1946-1956	–Бобочон Ғафуров вазифаи котиби аввали Ҳизби коммунисти Тоҷикистонро ба ӯҳда дошт.
Соли 1947,
моҳи феврал	–Интиҳобот ба Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон гузаронида шуд.
Соли 1947	–Барои музаффариятҳо дар соҳаи истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ 159 шаҳрванди ҷумҳурӣ бо унвони Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ ноил гардиданд.
Соли 1948,
моҳи сентябр	–Шӯрои Иттифокҳои касабаи ҶШС Тоҷикистон ташкил ёфт.
Соли 1948	–Донишгоҳи миллии Тоҷикистон таъсис ёфт.
Соли 1949	–Нерӯгоҳи барқи обии Варзоби поён ба қор даромад.
Соли 1949,
моҳи сентябр	–Дар пойтахти мамлакат - ш. Маскав даҳаи адабиёти тоҷик гузаронида шуд.
Соли 1950	–Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 971 клуби хонаи маданият, 1337 кироатхона ва 4 осорхона амал мекард.
Соли 1951,
14 апрел	–Академияи илмҳои Тоҷикистон ташкил ёфт. Аввалин президенти он С. Айнӣ интиҳоб гардид.
Соли 1953	–Дар Душанбе Донишкадаи педагогии занона кушода шуд.

- Соли 1954,
моҳи октябр** –25-солагии ҶШС Тоҷикистон қайд карда шуд.
- Соли 1955,
28 сентябр** –Анҷумани VI-уми ҷавонзанони Тоҷикистон масъалаи тарбияи духтаронро муҳокима намуд.
- Солҳои 1956-1961** –Турсун Ёлчабоев вази фаи котиби аввали Ҳизби коммунисти Тоҷикистонро иҷро кардааст.
- Соли 1956,
22 декабр** –ҶШС Тоҷикистон бо ордени Ленин мушарраф гардид.
- Соли 1957,
9-20 апрел** –Даҳаи адабиёт ва санъати Тоҷикистон дар ш. Маскав гузаронида шуд.
- Соли 1958,
23-25 апрел** –Дар ш. Душанбе анҷумани 1-уми рассомони Тоҷикистон барпо шуд.
- Соли 1958,
июн** –Бюрои КМ ҲК Тоҷикистон қарори махсусро оид ба аз соли хониши 1958-59 ҷорӣ намудани омӯзиши фанни таърихи халқи тоҷик дар тамоми мактабҳои таҳсилоти умумӣ ва мактабҳои олии ҷумҳуриро қабул намуд.
- Соли 1959,
7 ноябр** –Студияи телевизионии Тоҷикистон ба кор даромад.
- Соли 1960** –Соҳтмони Нерӯгоҳи барқи обии Норақ оғоз ёфт.
- Соли 1960** –Филми «Қисмати шоир»-дар Қоҳира сазовори мукофоти кинофестивали мамлакатҳои Осиё «Уқоби тиллоӣ» гардид.

Солҳон 1961-1982	–Ҷаббор Расулов котиби якуми Ҳизби коммунисти Тоҷикистон буд.
Соли 1962	–Аввалин анҷумани зиёиёни Тоҷикистон гузаронида шуд.
Соли 1962	–Заводи трансформаторбарории Қўргонтеппа ба кор даромад.
Соли 1962	–Ресандаи Иттиҳодияи бофандагии ш. Душанбе Розия Қурбонова барои меҳнати пурсамар бо унвони баланд Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ мушарраф гардид.
Соли 1963, 2 январ	–Таъсиси Мукофоти давлатии Тоҷикистон ба номи Абубдулло Рӯдакӣ дар соҳаи адабиёт, санъат ва меъморӣ.
Соли 1964, 7 ноябр	–Кинотеатри ба номи А. Ҷомӣ ба кор даромад.
Соли 1965, моҳи январ	–Заводи яхдонбарории ш. Душанбе ба кор даромад.
Соли 1965	–Тоҷикистон ба давлат 610 ҳ.т. пахта супорид.
Соли 1966	–Ҳунарманди Иттиҳоди Шӯравӣ А. Бобокулов барои фаъолияти консертӣ – иҷрокунандагӣ бо Ҷоизаи давлатии Тоҷикистон ба номи Абуабдулло Рӯдакӣ мушарраф гардид.
Соли 1967, 1 март	–Таъсиси Мукофоти давлатии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ Ибни Сино дар соҳаи илму техника.
Соли 1967	–Заводи азотии Вахш ба кор даромад.
Соли 1967	–Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон

барои комёбиҳои хоҷагии халқ бо ордени Ленин мукофотонида шуд.

**Соли 1968,
15-16 феврал**

–Анҷумани XVIII комсомоли Тоҷикистон баргузор гардид.

**Соли 1969,
19 июн**

–Сессияи V Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон даъвати ҳафтум «Кодекс дар бораи ақди никоҳ ва оилаи ҶШС Тоҷикистон»-ро қабул намуд.

Соли 1970

–Академик С.А. Раҷабов барои тадқиқотҳои илмӣ дар соҳаи сохтори миллий – давлатӣ бо Мукофоти давлатии ба номи Абӯалӣ Ибни Сино ноил гардид.

Соли 1971

–Кушода шудани Театри ҷавонон, ки баъдтар ба он номи Маҳмудҷон Воҳидов гузошта шуд.

**Соли 1972,
15 ноябр**

–Аввалин агрегати Нерӯгоҳи барқи обии Норақ ба кор даромад.

Соли 1972

–Китоби «Тоҷикон»-и академик Б. Фафуров бори аввал бо забони русӣ дар нашриёти «Наука» нашр гардид.

**Соли 1972,
моҳи декабр**

–Тоҷикистон ба ордени Дӯстии халқҳо мукофотонида шуд.

Соли 1973

–Таъсис ёфтани Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода.

**Соли 1974,
29 октябр**

–ҶШС Тоҷикистон барои муваффақиятҳои дар соҳаи иқтисодӣ, фарҳанг ва кори тарбиявӣ бо ордени Инқилоби Октябр мушарраф гардид.

Соли 1977

–Рӯзҳои ИҶШС дар мисоли ҶШС Тоҷикистон дар Ироқ барпо гардид.

- Соли 1978,
14 апрел** –Сессияи ҳаштуми гайринавбатии Шӯрои Олии ҶШС Тоҷикистон Конституция (Қонуни Асосӣ)-и Тоҷикистонро қабул кард.
- Соли 1980** –Тоҷикистон бори аввал ба давлат зиёда аз 1млн. тонна пахта супорид.
- Соли 1981,
моҳи май** –Дар Спартакиадаи VII ҷавонзанони Тоҷикистон 130 ҳазор духтарон ширкат варзиданд.
- Соли 1984,
15 октябр** –60-солагии ҶШС Тоҷикистон ҷашн гирифта шуд.
- Соли 1985** –Ҳоҷагии кишоварзии Тоҷикистон дорои 36,7 ҳазор трактор, 16,2 ҳазор автомобил ва 4 ҳазор мошинҳои пахтачинӣ буд.
- Соли 1986,
моҳи январ** –Анҷумани XX Ҳизби коммунистии Тоҷикистон сиёсати бозсозиро дастгирӣ намуд.
- Соли 1989,
22 июл** –Шӯрои Олии Тоҷикистон Қонунро «Дар бораи ба забони тоҷикӣ додани мақоми давлатӣ» қабул намуд.
- Соли 1990,
12-14 феврал** –Дар ш. Душанбе бесарусомониҳо рух доданд, ки дар рафти он шаҳрвандони беғуноҳ ҳалок шуданд.
- Соли 1990,
10 август** –Анҷумани I-уми Муассисони Ҳизби демократии Тоҷикистон барпо гардид.
- Соли 1990,
24 август** –Иҷлосияи дуюми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи соҳибистиклолии Ҷумҳурии Эъломия қабул намуд.
- Соли 1990,** –Дар Маҷлиси Шӯрои Олӣ Қаҳҳор

22 ноябр	Маҳкамов аввалин Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб гардид.
Соли 1990, 12 декабр	–Шӯрои Олӣ Қонуни ҶШС Тоҷикистонро «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар ҶШС Тоҷикистон» қабул намуд.
Соли 1991, моҳи сентябр	–Иҷлосияи ғайринавбатии Шӯрои Олӣ 9-сентябрро чун санаи таъсиси Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон тасдиқ кард.
Соли 1991, 26 октябр	–Анҷумани 1 Ҳизби наҳзати исломи Тоҷикистон барпо гардид.
Соли 1991, 24 ноябр	–Раҳмон Набиев бо раёйпурсии умуми-халқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб шуд.
Соли 1992, 2 март	–Ҷумҳурии Тоҷикистон аъзои Созмони Милали Муттаҳид гардид.
Соли 1992, моҳи май	–Дар Тоҷикистони соҳибистиклол ҷанги шаҳрвандӣ оғоз ёфт.
Соли 1992, 16 ноябр-2 декабр	–Дар қасри Арбоби Хучанд ҷаласаи таърихӣ XVI-уми (даъвати дувоздаҳум) Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуд
Соли 1992, 19 ноябр	–Эмомалӣ Раҳмон дар Иҷлосияи XVI, ки дар ш.Хучанд барпо гардида буд, раиси Шӯрои Олӣ интиҳоб гардид.
Соли 1993, 23 феврал	–Таъсиси Артиши миллии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон.
Соли 1993, 27 декабр	–Маҷлиси Олӣ Қонунро «Дар бораи маориф» қабул намуд.
Соли 1994, 4 апрел	–Бо мақсади таъмини сулҳ ва оштии миллӣ дар Тоҷикистон гуфтушуниди бай-

ни тоҷикон оғоз ёфт.

**Соли 1994,
5 сентябр**

–Ба муносибати 1000-солагии «Шоҳнома»-и А. Фирдавсӣ дар ш. Душанбе симпозиуми байналхалқӣ баргузор гардид.

**Соли 1994,
6 ноябр**

–Дар натиҷаи раёйпурсии умумихалқӣ Конститутсия (Сарқонун)-и Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шуд.

**Соли 1994,
6 ноябр**

–Эмомалӣ Раҳмон ба тариқи раёйпурсии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб гардид.

**Соли 1994,
10 декабр**

–Анҷумани 1 Ҳизби халқии демократии Тоҷикистон барпо гардид. Соли 2002 ҳизб зиёда аз 90 ҳазор аъзо дошт. 18 апрели соли 1998 Эмомалӣ Раҳмон раиси ҳизб интиҳоб гардид.

**Соли 1994,
16 декабр**

–Дар Тоҷикистон миссияи назоратчиёни Созмони Милали Муттаҳид таъсис ёфт.

Соли 1995

–Ворид намудани рубли тоҷикӣ ба низоми мустақили пули миллӣ, пеш бурдани сиёсати ягонаи пулию қарзӣ ва асъори Тоҷикистон шароит фароҳам оварда, барои қорӣ намудани пули миллии нав – сомонӣ заминаи зарурӣ гузошт.

**Соли 1995,
9 октябр**

–Фармони Президенти Ҷумҳур Эмомалӣ Раҳмон дар хусуси ба деҳқонон ҷудо кардани 50 ҳазор гектар замин баромад.

**Соли 1996,
9 март**

–Бо дастгирии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон намояндагони 30 созмон-ҳизбҳои сиёсӣ, идтиҳодияҳои ҷамъиятӣ «Аҳдномаи ризояти ҷомеаи Тоҷикистон»-ро имзо карданд.

**Соли 1996,
15 июн**

–Дар шаҳри Хучанд конференсияи муассисони Ҳизби сотсиалистии Тоҷикистон

баргузор гардид.

**Соли 1996,
23 декабр**

–Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо роҳбари Иттиҳоди муҳолифини тоҷик С.А. Нурӣ дар ш. Маскав созишнома имзо карданд, ки тибқи он «Комиссияи оштии миллий» таъсис дода шуд.

**Соли 1997,
27 май**

–Таъсис ёфтани Кумитаи кор бо ҷавонон, варзиш ва сайёҳии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

**Соли 1997,
27 июн**

–Дар шаҳри Маскав «Созишномаи Умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллий дар Тоҷикистон» имзо шуд.

**Соли 1997,
18 июли**

–«Ҳаракати ваҳдати миллий ва эҳёи Тоҷикистон» таъсис ёфт. Раиси Ҳаракат яқдилона Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон интиҳоб гардид.

**Соли 1997,
8 сентябр**

–Бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Садриддин Айнӣ ва Бобочон Ғафуров бо унвони олии Ватан «Қаҳрамони Тоҷикистон» мушарраф гардониданд шуданд.

Соли 1998

–Соҳтмони шоҳроҳи автомобилгарди Мурғоб–Кулма–Қароқурум оғоз гардид, ки Тоҷикистонро ба марзи Чин ва ба уқёнуси Ҳинд мепайвандад.

**Соли 1998,
20 март**

–Бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҷоиҳои ба номи Исмоили Сомонӣ таъсис дода шуд, ки он ба олимони ҷавоне, ки дар соҳаи илм ва техника корҳои намоён анҷом додаанд, супорида мешавад.

**Соли 1998,
23 май**

–Қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ».

Соли 1998,

–Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бо-

13 ноябр	раи ҳизбҳои сиёсӣ» қабул гардид.
Соли 1999, 3 август	–Роҳбарияти Иттиҳоди нерӯҳои муҳоли- фини тоҷик расман парокандашавии дастаҳои низомии худро эълон намуд.
Соли 1999, моҳи сентябр	–1100-солагии давлати Сомониён бо тан- тана ҷашн гирифта шуд.
Соли 1999, 30 сентябр	–Дар ҷаласаи XVIII-уми сессияи 54-уми СММ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон раисӣ намуд.
Соли 1999, моҳи ноябр	–Эмомалӣ Раҳмон бори дуюм ба муҳлати 7 сол Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб гардид.
Соли 1999, моҳи декабр	–Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷи- кистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи ба- ланд шудани мавқеи зан дар ҷомеа» баро- мад.
Соли 1999, 11 декабр	–Қарори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷи- кистон оиди сарфароз гардонидани Эмомалӣ Раҳмон – Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо унвони олии «Қаҳрамони Тоҷикистон» яқдилона қабул гардид.
Соли 2000	–Дар Тоҷикистон 2700-солагии китоби муқаддаси Зардуштиён «Авесто» ҷашн ги- рифта шуд.
Соли 2000	–Корпуси байналхалқии сулҳ саҳми Пре- зиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро дар таъмини сулҳ ба назар ги- рифта, ўро бо Ҷоизаи байналхалқии сулҳ мушарраф гардонд.
Соли 2000, 26 октябр	–Асҳори милли - сомонӣ ба муомилот ба- роварда шуд.
Соли 2001, 7 май	–Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷи- кистон Эмомалӣ Раҳмон дар бораи ба

Мирзо Турсунзода додани унвони «Қаҳрамони Тоҷикистон».

**Соли 2001,
моҳи сентябр**

–Қашни 10-солагии истиклолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҷлил гардид.

**Соли 2002,
3 май**

–Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Консепсияи миллии маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул шуд.

**Соли 2002,
18 май**

–Сокинони Душанбе ба шабакаи компютери ҷаҳоншумули Интернет пайваст гардиданд.

**Соли 2002,
8 сентябр**

–Дар ш. Душанбе симпозиуми байналхалқии «Саҳми тоҷикон дар тамаддуни ҷаҳонӣ» барпо гардид.

Соли 2003

–Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маълумоти олии касбӣ” қабул гардид.

**Соли 2003,
30 август**

–Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар Форуми байналмилалӣ Душанбе оид ба оби тоза суҳанронӣ намуд.

**Соли 2003,
13 сентябр**

–Бо фармони Президент Эмомалӣ Раҳмон соли 2006 Соли тамаддуни Ориёӣ эълон гардид.

Соли 2003

–Дар Тоҷикистон 1250 корхонаҳои тобевазорати саноат ба қайд гирифта шуданд, ки дар онҳо зиёда аз 70 ҳазор нафар машғули кор буданд

Соли 2004

–Бучети соҳаи маориф 6 маротиба афзуда, соли 2004 173 миллион сомони ро ташкил дод.

**Соли 2004,
15 июл**

–Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон” қабул карда шуд.

Соли 2004, моҳи сентябр	–Бо қарори ЮНЕСКО ҷоизаи “Шаҳри сулҳ” барои солҳои 2002-2003 ба пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон ш. Душанбе супорида шуд.
Соли 2004, 16 октябр	–Президенти Федератсияи Русия Владимир Путин бо сафари расмӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон омад.
Соли 2004, 18 октябр	–Дар пойтахти Ватанамон - шаҳри Душанбе Шӯрои давлатҳои узви Созмони ҳамкории Осиёи Марказӣ барпо гардид.
Соли 2004, моҳи ноябр	–80-солагии пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон ш. Душанбе шаҳри дӯстӣ, тамаддуни тоҷикон дар рӯҳияи баланди ягонагӣ ва ваҳдат қайд карда шуд.
Соли 2005, 27 феврал	–Вакилони Маҷлиси намояндагон Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (даъвати сеюм) интиҳоб гардиданд.
Соли 2005, моҳи март	–Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар назди зиёиёни мамлакат бо маъруза баромад намуд.
Соли 2005, моҳи апрел	–Бо пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҳар сол ҳафтаи сеюми моҳи апрел дар мамлакат «Рӯзи пойтахт» гузаронида мешавад.
Соли 2005, 15 апрел	–Иҷлосияи якуми Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон даъвати сеюм барпо гардид.
Соли 2005, 16 апрел	–Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

- Соли 2005,
27-28 апрел** –Сафари расмӣи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Ҷумҳурии исломии Афғонистон.
- Соли 2005,
9 май** –Ҷашнгирии 60-солагии Галаба дар Ҷанги Бузурги Ватании солҳои 1941-1945 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.
- Соли 2005,
21 май** –Воҳӯрии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо ҷавонон.
- Соли 2005,
23 май** –Рӯзи ҷавонони Тоҷикистон баргузор гардид.
- Соли 2005,
30-31 май** –Дар ш. Душанбе конференсияи байналмилалӣ Барномаи оид ба тадбиқи Даҳсолаи байналмиллалӣ амалиёти «Об – барои ҳаёт»-ро қабул кард.
- Соли 2005,
моҳи июн** –Созмони ғайриҳукумати байналмилалӣ – Федератсияи сулҳу ризоят Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро барои хизматҳои бузургаш ва саҳми арзандааш дар таҳкими сулҳу ризоят ва ҳамкориҳои байни халқҳо бо Мукофоти олӣ – медали тиллоӣ сарфароз намуд.
- Соли 2005,
14 сентябр** –Дар саммити Созмони Милалӣ Муттаҳид Президент Эмомалӣ Раҳмон баромад карда, тақлиф намуд, ки соли 2010-ум дар ш. Душанбе Форуми байналхалқӣ оид ба ҳалли масъалаи оби тоза гузаронида шавад.
- Соли 2005,
10 октябр** –Огози асри XXI ахлоқи ҳамадуро тақозо дорад. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Эмомалӣ Раҳмон дар Иҷлосияи Генералии XXXIII ЮНЕСКО.
- Соли 2005,
моҳи октябр** –Рӯзи фарҳанги Тоҷикистон ба муносибати 60-солагии ЮНЕСКО дар ш. Париж бо дараҷаи баланд гузаронида шуд.

**Соли 2005,
моҳи ноябр**

–Дар роҳи муътадил гардидани ҳаёти иқтисодӣ – иҷтимоии Тоҷикистон давлати бо мо дӯсти Хитой пайдарҳам кӯмаки худро мерасонад. Танҳо соли 2005 Хитой 41 автобусро ҳамчун ёрии башардӯстона ба ш. Душанбе супорид.

**Соли 2005,
21 декабр**

–Ҳазинаи байналмилалии асъор дар чаласаи Шӯрои директорони ин сохтори бонуфузи молиявии ҷаҳонӣ дар бораи бахшидани қарзи давлатии Тоҷикистон ба андозаи 99 миллион доллари амрикоӣ қарор қабул намуд.

**Соли 2005,
22 декабр**

–Дар ш. Душанбе чаласаи кормандони соҳаи маорифи кишвар баргузор гардида, дар Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон барномаи минбаъдаи рушди ин соҳа пешниҳод шуд.

Соли 2005

–Тоҷикистон дар 10 давлати дунё барои таҳсили шаҳрвандон квота дошта, 2500 нафар ҷавонон дар донишгоҳҳои Федератсияи Русия, Амрико, Ҷопон, Канада, Туркия, Хитой, Украина, Ҳиндустон, Австралия, Миср ва ғайра таҳсил мекарданд.

Соли 2005

–Созмони Милали Муттаҳид фароҳам омадани вазъияти оромӣ ва созандагии Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистонро ба назар гирифта, дар қатори ҳашт давлати ҷаҳон ӯро ба узвияти Барномаи рушди ҳазорсола дохил намуд. Ҳоло СММ баҳри рушди ҳаёти фарҳангии иқтисодӣ, иҷтимоӣ хусусан, сохтмони роҳҳо, мактабу табобатхонаҳо, истифодаи захираҳои обӣ ва бехтар намудани сифати маҳсулоти кишоварзӣ кӯмаки амалӣ расонда истодааст.

**Соли 2006,
27 июн**

–Бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Нусратулло Махсум (Лутфуллоев Нусратулло) ва Шириншоҳ Шоҳ-

темур бо унвони олии Ватан «Кахрамони Тоҷикистон» мушарраф гардонида шуданд.

**Соли 2006,
Сентябр**

–Тачлили чашнҳои 15-солагии Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон, Соли бузургдошти тамаддуни ориёӣ ва 2700-солагии шаҳри бостонии Кӯлоб.

Соли 2006

–Ҳаҷми маҳсулоти умумии кишоварзӣ дар ҳамаи соҳаҳои хоҷагӣ 3659,3 миллион сомони ро ташкил намуд, ки нисбат ба соли 2005 5,4 фоиз зиёд мебошад.

**Соли 2006,
15 декабр**

–Қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи захираи моддии давлатӣ».

Соли 2006

–Дар ҷумҳурӣ ба маблағи 4559,9 миллион сомонӣ маҳсулоти саноатӣ истеҳсол шудааст.

**Соли 2006,
Декабр**

–Паёми табрикии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати фарорасии Соли нави 2007.

**Соли 2007,
10 январ**

–Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар бораи ташкили агентии назорати давлати молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон интишор ёфт.

**Соли 2007,
31 январ**

–Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи ваҷеи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба натиҷаҳои рушди иқтисодиву иҷтимоии мамлакат дар соли 2006 ва вазифаҳои минбаъдаи Ҳукумати Тоҷикистон.

**Соли 2007,
5 март**

–Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш» ба тавсиб расид.

- Соли 2007,
5 март** –Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи қабул ва мавриди амал қарор додани Кодекси расмиёти маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон» интишор ёфт.
- Соли 2007,
6 март** –Ба ифтихори Рӯзи байналмилалии занон бо иштироки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҷамъомади тантанавӣ баргузор шуд.
- Соли 2007,
20 март** –Мулоқоти Сарвари давлати Тоҷикистон бо намояндагони зиёиёни кишвар.
- Соли 2007,
30 апрел** –Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.
- Соли 2007,
12 май** –Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардид.
- Соли 2007,
24 май** –Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар ҷаласаи умумиҷумҳуриявӣ доир ба танзими расму оинҳои миллӣ ва анъанаҳои маросимҳо.
- Соли 2007,
8 июн** –Қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон».
- Соли 2007,
8 сентябр** –Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар маҷлиси бошукӯҳ ба ифтихори 16-солагии Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон ва 800-умин солгарди зодрӯзи Мавлоно Ҷалолиддин Балхӣ, дар шаҳри Душанбе.
- Соли 2007** –Бори аввал дар таърих пайкараи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ дар шабакаи ҷаҳонии Интернет ҷой дода шуд.
- Соли 2007,** –Ҷаласаи навбатии сарони кишварҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар

6-8 октябр

шаҳри Душанбе барпо гардид. Дар давоми се рӯз шаҳри Душанбе маркази баргузори чорабиниҳои сиёсии байнидавлатӣ ва мизбони роҳбарони 11 давлат буд. Рӯзномаи ҷаласа зиёда аз 20 масъаларо дар бар дошт, аз он ҷумла: Консепсияи рушди минбаъдаи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ва нақшаи чорабиниҳои асосии татбиқи он; масъала дар бораи пешниҳодҳо оид ба сиёсати мувофиқ-шудани давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар соҳаи муҳоҷират ва ғайраҳо.

**Соли 2007,
16 октябр**

–Дар Қасри Арбоби шаҳри Хучанд бо иштироки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон маҷлиси ботантана бахшида ба 15-солагии Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон барпо шуд.

**Соли 2007,
25 декабр**

–Дар «Кохи Ваҳдат»-и пойтахт Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо соҳибкорони мамлакат мулоқоти муфид анҷом дод.

**Соли 2008,
7 март**

–Паёми табрикии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати иди бонувон – 8 март.

**Соли 2008,
19 март**

–Дар пойтахти мамлакат ш. Душанбе ҷаласа бо аҳли зиёи Тоҷикистон баргузор гардид.

**Соли 2008,
25 апрел**

–Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

**Соли 2008,
25 июл**

–Дар шаҳри Душанбе Шӯрои вазирони корҳои хориҷии давлатҳои аъзои Созмони ҳамкории Шанхай оғоз шуд.

Соли 2008,

–Дар шаҳри Душанбе Симпозиуми байналмилалӣ илмӣ ба муносибати 1150-сол-

6 сентябр

агии Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ барпо гардид.
–Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
Эмомалӣ Раҳмон зимни суҳанронии худ
ба муносибати 17-солагии истиқлоли
кишвар чунин қайд намуд: «Мо ифтихори
хоса дорем, ки бунёдгузори бузургтарин
ва бонуфузтарин мазҳаб дар дини мубини
ислом фарзанди халқи тоҷик Имом
Абӯҳанифа Нуъмон ибни Собит маъруф
ба номи Имоми Аъзам мебошад...
Мазҳаби Абӯҳанифа ҳам таърихан ва ҳам
амалан омили муҳими ваҳдати умуми-
инсонӣ, ҳифзи суббот ва амнияти низомии
ҷамъиятӣ аст. Ба ақидаи ӯ ягонагии
мақсад, ягонагии гуфтор ва ягонагии кир-
дори аҳли ҷомеа шартӣ баҳо ва ҳастии ҳар
як миллат мебошад».

**Соли 2008,
8 сентябр**

–Дар шаҳри Панҷакент тантанаҳои идона
бахшида ба 1150-солагии зодрузи асосгу-
зори назми тоҷик устод Абӯабдуллоҳи
Рӯдакӣ барпо гардид.

**Соли 2008,
10 сентябр**

–Дар шаҳри Душанбе маҷлиси идона бах-
шида ба 60-солагии Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон баргузор гардид. Дар Суҳан-
ронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
Эмомалӣ Раҳмон чунин қайд карда шуд:
«Имрӯз, ки мо дар ин толори идона ба иф-
тихори ҷашни 60-солагии таъсиси Дониш-
гоҳи миллии Тоҷикистон ҷамъ омадем,
мехоҳам изҳор намоям, ки ин боргоҳи ил-
му маърифат ҳамчун яке аз марказҳои бу-
зурги таълиму тарбияи кадрҳои миллии дар
рушди илму маориф ва фарҳанги кишвари
соҳибистиклоли мо нақши хоса ва бузург
дорад...»

**Соли 2008,
24 октябр**

–Бори аввал дар ҷумҳурии Рӯзи Парчами
давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷашн ги-
рифта шуд.

Соли 2009,

–Ба туфайли ба кор даромадани хатти

- 24 ноябр** 500-киловаттаи «Чануб-Шимол» бори аввал дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шабакаҳои барқии вилояти Сугд бо марказ ва чануби кишвар пайваست гардида, шабакаи ягонаи энергетикӣ дар мамлакат ба амал омад.
- Соли 2009,
29 ноябр**
- Шаҳрвандони кишвар ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонро барои бо қувваю неруи шаҳрвандони мамлакат бунёд намудани Неругоҳи барқи обии Роғунро ҷонибдори карда, ба харидории сахмияҳои ин иншоот шурӯъ намуданд. Маъракаи харидории ин сахмияҳо низ аз ҷонибаи ҳамаи Ҳизбҳои сиёсӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятии Тоҷикистон дастгирӣ ёфт.
- Соли 2010,
6 январ**
- Дар шаҳри Душанбе Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо соҳибкорони мамлакат мулоқот намуд. Ӯ қайд намуд, ки дар ҷумҳурӣ шумораи умумии субъектҳои соҳибкории хурду миёна қариб 130 ҳазорро ташкил медиҳанд.
- Соли 2010,
15 январ**
- Дар ҷаласаи якҷояи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олӣ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон шунида шуд.
- Соли 2010,
24 апрел**
- Халқи тоҷик мисли мардуми сулҳпарвари ҷаҳон бо рӯҳияи баланди сиёсӣ 65-солагии Ғалаба бар фашизмиро ҷашн гирифт.
- Соли 2010,
9 май**
- Намояндагони 70 кишвар ва 65 Созмони байналмилалӣ ба Тоҷикистон ташрифоварда дар Конфронси байналмилалӣ бахшида ба татбиқи амалии тадбирҳои Даҳсолаи байналмилалӣ амалиёти «Об
- Соли 2010,**

8 июн

барои ҳайт», ки дар Кохи Борбади шаҳри Душанбе барпо гардид иштирок наму-
данд. Дар конфронс Президенти Ҷум-
ҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бо
маъруза баромад кард.

–Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон соли
2010-ро «Соли маориф ва фарҳанги
техникӣ» эълон намуд.

Соли 2010

–Рӯзи Дониш ва Сулҳ бо иштироки Пре-
зиденти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ
Раҳмон дар Донишгоҳи миллии Тоҷикис-
тон баргузор гардид.

**Соли 2010,
1 сентябр**

–Бо пош хӯрдани ИҶШС ва ташкил ёфта-
ни Ҷумҳурии сохибистиклоли Тоҷикистон
дар мамлакат сохтори бисёрхизбӣ ба амал
омад. Ҳоло 8 хизби сиёсӣ: Ҳизби халқӣ-
демократии Тоҷикистон, Ҳизби коммуни-
сти Тоҷикистон, Ҳизби сотсиалистии
Тоҷикистон, Ҳизби демократии Тоҷикис-
тон, Ҳизби наҳзати исломи Тоҷикистон,
Ҳизби сотсиал-демократии Тоҷикистон,
Ҳизби ислоҳоти иқтисодии Тоҷикистон,
Ҳизби аграрии Тоҷикистон фаъолият ме-
кунанд.

**Соли 2010,
6 сентябр**

–Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷи-
кистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи
тадбирҳои тақвият додани сатҳи ҳифзи
иҷтимоии аҳоли ва зиёд намудани маоши
амалкунандаи вазифавии хизматчиёни
давлатӣ, кормандони муассисаю ташки-
лотҳои буҷетӣ, андозаи нафақаҳо ва сти-
пендия».

**Соли 2010,
5 октябр**

–Суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷи-
кистон Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати
Рӯзи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷи-
кистон. Ӯ қайд намуд, ки «Забони тоҷикӣ
бо гузашти асрҳо ҳамчун омили ваҳдат ва

ифтихори миллӣ дар давлатдории навини мо дар мақоми забони давлатӣ қарор гирифт. Ҳар як фарди соҳибзабон бояд забони модарӣ ва ба воситаи он хувияти миллӣ ва фарҳанги миллии худро ҳифз кунад ва ғиромӣ дорад. Ҳеҷ фаромӯш набояд сохт, ки забони модарӣ яке аз рухҳои асосии давлатдорӣ ва сарчашмаест, ки инсонро ба асолати миллӣ пайванд медиҳад».

**Соли 2011,
20 апрел**

–Паёми Эмомалӣ Раҳмон, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба Маҷлиси Олӣ дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Тоҷикистон.

МУНДАРИЧА

Сарсухан	3
----------------	---

ФАСЛИ ЯКУМ. ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ 1945-1990

БОБИ 1

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи азнавбарқароркунии хоҷагии халқ (солҳои 1945-1950)

1. Ба охир расидани ҷанг ва огози азнавбарқароркунии хоҷагии халқ	6
2. Дар шароити нави осоишта афзудани мақоми фарҳанг	12
3. Ҳаёти ҷамъиятӣ-сиёсӣ	16

БОБИ 2

Тоҷикистон дар давраи демократикунонии ҳаёти ҷамъиятӣ (солҳои 50-80-ум)

1. Вазъияти байналхалқӣ ва саҳми ИҶШС дар мустақкам намудани сулҳ дар ҷаҳон.....	21
2. Маҳкум карда шудани шахспарастӣ ва саршавии ҷараёни демократикунонии ҷомеа.....	25
3. Ҳаёти ҷамъиятӣ-сиёсӣ дар ҷумҳурӣ.....	27

БОБИ 3

Хоҷагии халқи ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 50-80-ум

1. Нақши панҷсолаҳо дар пешрафти ҳаёти иқтисодӣ.....	35
2. Инкишофи саноат. Комплекси ҳудудӣ-истехсолии Тоҷикистони ҷанубӣ.....	36
3. Сиёсати аграрӣ дар ҷумҳурӣ.....	41

БОБИ 4

Фарҳанг ва корҳои тарбиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 50-80-ум)

1. Пешравиҳо дар соҳаи маорифи халқ.....51
2. Илм, адабиёт, санъат ва идораҳои фарҳангӣ.....54
3. Кори тарбиявии байни шаҳрвандон.....60

БОБИ 5

Тоҷикистон дар солҳои фарорасии бӯҳрон ва оғози бозсозӣ дар ҷамъияти шӯравӣ

1. Ба амал омадани вазъи бӯҳронӣ дар мамлакат.....70
2. Пеш гирифтани роҳи бозсозӣ.....73

ҲАСЛИ ДУЮМ. ҶУМҲУРИИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИ ТОҶИКИСТОН

БОБИ 6

Ташкилҳои Ҷумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон

1. Пош хӯрдани ИҶШС 78
2. Шароити таърихии ташкилҳои Ҷумҳурии
соҳибистиклоли Тоҷикистон 84
3. Иҷлосияи таърихии тақдирсоз.....87

БОБИ 7

Ҷанги шаҳрвандӣ. Сулҳ ва ваҳдат дар сарзамини тоҷикон

1. Сабабҳои саршавӣ ва рафти ҷанги шаҳрвандӣ.....93
2. Ба итмом расидани ҷанг.....98
3. Мустаҳкам намудани ягонагӣ ва ваҳдат дар ҷумҳурӣ.....103

БОБИ 8

Ислоҳоти сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

1. Ислоҳоти сиёсӣ ва роҳҳои татбиқи он.....110
2. Ислоҳоти иқтисодӣ ва хусусиятҳои он.....118
3. Саноат ва кишоварзӣ.....124
4. Масъалаҳои иҷтимоӣ ва тандурустӣ дар ҷумҳурӣ.....133

БОБИ 9

Фарҳанг ва сатҳи маданияти умумӣ, сиёсии шаҳрвандон

1. Фарҳанг ва мақоми он дар ҷумҳурӣ 139
2. Баланд бардоштани сатҳи маданияти умумӣ ва сиёсии шаҳрвандон.....146
3. Қадршиносӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....155

БОБИ 10

Саҳми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар инкишофи ҷаҳони имрӯза

1. Афзудани мақом ва саҳми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷаҳони имрӯза.....169
 2. Робитаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлатҳои хориҷӣ.....172
 3. Эҳё ва инкишофи робитаҳои Тоҷикистон бо тоҷикони берунмарзӣ.....176
- Хулоса.....182

Санаҳои асосии таърихи халқи тоҷик дар нимаи дуюми солҳои 40-уми асри XX ва ибтидои асри XXI.....184

*Набиева Роҳат Абдуваҳҳобовна
Зикриёев Файзӣ Боқиевич*

Таърихи халқи тоҷик

Китоби дарсӣ барои синфи 11

Муқарризон: доктори илми таърих, профессор А. Шарипов,
омузгорони мактаби миёнаи таҳсилоти умумӣ
У.А. Нормуҳаммадов ва М. Мирзоев

Мухаррирон: Гулов Сангин, Зикриёева Малика

Мусахҳех: *Алихон Аҳмедов*
Ороишгар: *Раҳимов М. К.*

Ба чоп 19. 09. 2011 имзо шуд.
Андозаи қоғаз 60x90 1/16. Қоғази офсет.
Гарнитурани «Times New Roman Tj». Чопи офсет.
Ҳаҷмаш 12,8 ҷузъи чопии аслӣ.
Адади нашр 30000. Супориши № 2.

ҶДММ «Граф-Полиграф»